

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Ernesta DAMBRAUSKAITĖ

KASDIENYBĖ ŠIANDIEN:
GYVENIMO BŪDAS VIDUTINIO DYDŽIO LIETUVOS MIESTELYJE

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, etnologija (H 006)

Vilnius, 2024

Mokslo daktaro disertacija rengta 2018–2024 metais Lietuvos istorijos institute pagal Vytauto Didžiojo universitetui su Klaipėdos universitetu, Lietuvos istorijos institutu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

dr. Auksuolė Čepaitienė (Lietuvos istorijos institutas, Humanitariniai mokslai, Etnologija H 006).

Disertacijos gynimo taryba:

Pirmininkė:

dr. Vida Savoniakaitė (Lietuvos istorijos institutas, Humanitariniai mokslai, Etnologija H 006).

Nariai:

doc. dr. Laimutė Anglickienė (Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitariniai mokslai, Etnologija H 006);

doc. dr. Asta Balčiūnienė (Klaipėdos universitetas, Humanitariniai mokslai, Filologija H 004);

prof. dr. Neringa Klumbytė (Majamio universitetas (Ohajo, JAV), Socialiniai mokslai, Antropologija);

dr. Žilvytis Šaknys (Lietuvos istorijos institutas, Humanitariniai mokslai, Etnologija H 006).

Daktaro disertacija bus ginama viešame Etnologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2024 m. rugsėjo 20 d. 14 val. Lietuvos istorijos instituto Posėdžių salėje (320 aud.).

Adresas: Tiltu g. 17, LT-01101 Vilnius

Daktaro disertacija išsiųsta 2024 m. rugpjūčio 20 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Lietuvos istorijos instituto, Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekose.

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY
VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY
KLAIPĖDA UNIVERSITY

Ernesta DAMBRAUSKAITĖ

EVERYDAY LIFE TODAY:
THE LIFESTYLE IN A TYPICAL LITHUANIAN SMALL TOWN

Doctoral Dissertation
Humanities, Ethnology (H 006)

Vilnius, 2024

The Ph.D. Dissertation was prepared at the Lithuanian Institute of History in 2018–2024 accordance with the doctoral right granted to Vytautas Magnus University together with Klaipėda University and Lithuanian Institute of History by the Order of the Minister of Education, Science and Sports of the Republic of Lithuania No. V-160 dated February 22, 2019.

Academic Advisor:

Dr. Auksuolė Čepaitienė (Lithuanian Institute of History, Humanities, Ethnology H 006).

Council of defence of the doctoral dissertation:

Chair:

Dr. Vida Savoniakaitė (Lithuanian Institute of History, Humanities, Ethnology H 006).

Members:

Assoc. prof. dr. Laimutė Anglickienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Ethnology H 006);

Assoc. prof. dr. Asta Balčiūnienė (Klaipėda University, Humanities, Ethnology H 006);

Prof. dr. Neringa Klumbytė (Miami University (Ohio, USA), Social Sciences, Anthropology);

dr. Žilvytis Šaknys (Lithuanian Institute of History, Humanities, Ethnology H 006).

The doctoral dissertation will be defended at the public meeting of the Council for Ethnology in at 14:00, on 20 September 2024, in meeting room 320 of the Lithuanian Institute of History .

Address: Tilto st. 17, LT-01101 Vilnius, Lithuania.

The disertation was sent to the relevant institutions on 20 August 2024.

The dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library and the libraries of the Lithuanian Institute of History, Klaipėda University, and Vytautas Magnus University.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. TEORINĖS PRIEIGOS	28
1.1. Kasdienybės kaip etnografinio objekto konceptualizavimas	28
1.2. Kasdienio gyvenimo struktūros	32
2. TYRIMO VIETA, ŽMONĖS, METODAI IR METODOLOGIJA	37
2.1. Miesteliai Lietuvoje: pasirinkimas tyrimui	38
2.2. Pažinti kasdienybę	44
2.2.1. Lauko tyrimas Josvainiuose ir Ramygaloje	45
2.2.2. Tyrimas skaitmeninėje erdvėje: skaitmeninė etnografija	49
2.3. Žmonės, atranka, susitikimai	54
3. GYVENU MIESTELYJE	60
3.1. Kas yra miestelis	63
3.2. Kaip atrodo miesteliai: viešosios erdvės	68
3.3. Individualios namų erdvės	92
3.3.1. Namų žmonių grupės	93
3.3.2. Individualūs namai	97
3.3.3. Daugiabučiai namai	114
3.4. Vietinio ir nevietinio tapatumas	121
3.5. Apibendrinimas	128
4. KASDIENYBĖ MIESTELYJE	130
4.1. Kasdienybės konceptualizavimas	131
4.2. Kasdienybė kaip klasifikacinis principas	134
4.3. Kasdienio laiko tvarkymas	144
4.3.1. Darbas kaip organizuojantis veiksnys: institucinis ir asmeninis laikas ..	144
4.3.2. (Ne)kintantis kasdienybės ritmas: saugumas ir kūrybingumas	148
4.3.3. Kasdienio laiko planai: dienotvarkė ir užrašai	154
4.4. Vietos ir susisiekimas	162
4.4.1. Pasiiekti už miestelio ribų	163
4.4.2. „Aš neinu, aš važiuoju“: automobilis miestelyje	168
4.5. Žmonės ir santykiai	174
4.5.1. Socialinis laiko derinimas	174

4.5.2. Moterys ir vyrai, šeimos, draugai ir kaimynai	177
4.5.3. Artimi žmonės ir tolimos erdvės: „kalbam kiek norim, kada norim“	185
4.6. Namų ūkis ir vartojimas	190
4.6.1. Finansų valdymas ir išlaidos.....	192
4.6.2. Gyvenimo būdo pokyčiai: apsirūpinimas maistu ir vartojimo įpročiai ..	195
4.7. Nematoma skaitmeninė kasdienybė	205
4.8. Apibendrinimas	211
5. KASDIENYBĖS KRIZĖ.....	214
5.1. Pandemija: liga ir infodemija	216
5.2. Uždarymas ir nežinomybės nuotaikos.....	219
5.3. Kasdienio gyvenimo krizės ir pokyčiai	225
5.4. Persikėlimas į kitas erdves.....	230
5.5. Tarpusavio pagalba miestelio bendruomenėje.....	235
5.6. Apibendrinimas	241
IŠVADOS.....	244
ŠALTINIAI	251
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	257
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	280
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	281
PRIEDAS	283
PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS.....	288
PRANEŠIMŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS	289
SUMMARY OF THE DOCTORAL DISSERTATION	291
INFORMACIJA APIE DISERTACIJOS AUTOREJĘ.....	315

IVADAS

Kasdienybė yra kiekvieno etnologo ir antropologo tyrimų laukas. Visgi kasdienybės visumą nėra paprasta pažinti, nes ji savaime suprantama, nematoma, sunkiai užfiksuojama (Ehn, Löfgren, Wilk 2015: 1). Pasienyje, karo apimtoje ar stichinių nelaimių siaubiamoje šalyje kasdienybė yra vienokia, keliaujančių, auginančių vaikus – kitokia. Svarbi kasdienybės dalis yra rutina, kuri struktūrizuoja gyvenimą ir taip jam suteikia stabilumą, daro gyvenimą nuspėjamą. Rutinos – tai gyvenimo tvarkos, veikiančios asmeniniu, namų ūkio ir institucijų lygmeniu. Jos užtikrina, kad pabudus nereikės vėl ir vėl iš naujo sugalvoti kasdienės veiklos tvarkaraščio (van Tienoven 2017: 9). Daugelis rutiną priima kaip savaime esančią ir dažnai individualią patirtį. Kita vertus, įvairiuose diskursuose rutina ir kasdienybė suvokiama kaip visus apjungianti ir vienijanti patirtis. Taigi, kasdienybė yra visur ir ji yra visų. Kasdienybė gali būti ir individuali, ir kolektyvinė patirtis, tačiau čia pat iškyla klausimas, kas lemia tos kasdienybės individualumą ir kolektyviškumą – individuali patirtis, vieta, kultūra, istorinis laikas, socialiniai santykiai? Greičiausiai visi šie ir dar daugiau veiksnių. Kasdienybė gali būti kaip visuma, tačiau neįmanoma pažinti visų kasdienybės. Dėl šios priežasties pasirinkau tyrinėti vidurio Lietuvoje esančių miestelių – Josvainių (Kėdainių raj.) ir Ramygalos (Panevėžio raj.) kasdienybę. Mano manymu, tai galėtų būti vienas iš pavyzdžių, pasakojančių apie šiuolaikinę kasdienybę Lietuvos miestelyje.

Miestuose ir miesteliuose gyvenančių žmonių kasdienybės skirtingos, jas nulemia gyvenamoji vieta, kaimynystė, gyvenamosios vietos ritmo intensyvumas ir kiti veiksniai. Kasdienybė miestelyje dažnai romantizuojama teigiant, kad gyvenimas čia yra lėtas, ramus, kad žmonės čia neskuba, turi daugiau laiko ir nieko neveikia (Wuthnow 2013: 12). Miesteliai dažnai apibūdinami kaip „miestai kaime“, esantys arčiau gamtos. Paprastai jie laikomi tvaresnėmis vietomis gyventi, nes čia nėra eismo grūsčių, didelės taršos ar nusikaltimų. Nedidelės transporto sąnaudos degalų ir laiko atžvilgiu bei didesnis laisvo laiko kiekis yra laikomi pagrindiniais mažų ir vidutinių miestelių privalumais (Mainet 2015: 3). Kita vertus, miesteliai dažnai laikomi neįdomia ir pilka šalies periferija, apie kurią net kai kurie vietiniai

gyventojai Lietuvoje atsiliepia, kad „gyvenimas čia ne toks įdomus kaip atrodo“. Tad klausimas – kokia yra kasdienybė eiliniame Lietuvos miestelyje? Kaip čia gyvenantys žmonės supranta ir patiria kasdienybę ir kaip ją organizuoja?

Nors gyvenimas nedidelėse vietovėse idealizuojamas, tačiau realybė dažnai skiriasi nuo įsivaizdavimo. Kaip ir kitos bendruomenės, miesteliai susiduria su daugybe iššūkių: nuo senėjimo problemos, darbo vietų ir gyventojų praradimo iki besikeičiančio kraštovaizdžio. Prieiga prie darbo vietų, paslaugų ir transporto dažnai gali būti apribota (Mainet 2015: 3). Daugelyje Lietuvos miestelių paštai, gydymo ir kitos įstaigos yra paveiktos nacionalinės viešųjų paslaugų restruktūrizavimo politikos. Kyla klausimas, ar iš tiesų lengva gyventi miestelyje, kai uždaromos viešosios tarnybos, kai mažėja darbo vietų, o jaunimas išvyksta į didesnius miestus? Pirmąjį kartą lankantis Ramygaloje ir užsukus į joje esantį knygyną, knygyno savininkė šiek tiek pašaipiai paklausė, ar tikiusi per savaitę perprasti Ramygalos kasdienybę. Ji paminėjo nelabai turinti ką apie kasdienybę papasakoti, nes yra susidūrusi su daugeliu žurnalistų, kurie kažko klausdami tikisi išgirsti tai, kaip jiems atrodo. Tad pakalbėjus su šia moterimi dar labiau išryškėjo etnografinio kasdienybės tyrimo miestelyje svarba ir poreikis atskleisti ne fragmentuotus kasdienybės aspektus ar patvirtinti daugelio įsivaizdavimus, o pasižiūrėti, kokia yra ta tikrovė miestelyje. Mintis, kad kasdienybės tyrinėjimas atneša ir tikrovės tyrinėjimą, remiasi argumentu, kad daugumai žmonių kasdienę patirtį reprezentuoja ne šlovingi mūšiai ir ne genialumo įkvėpimo akimirkos. Tikra yra ne tai, ką patiria svarbiausi žmonės, o tai, ką dauguma eilinių žmonių patiria kaip svarbiausią tikrovę (Fischer-Nebmaier 2015: 5). Tačiau gyvenimiška tikrovė ir joje veikiančios kasdienybės tvarkos kartais yra pertraukiamos netikėtų įvykių. 2020 m. pasaulyje prasidėjusi Covid-19 pandemija palietė ir tyrinėjamus miestelius bei jų žmonių gyvenimus. Ši pandemija buvo kasdienybės krizė, sutrikdžiusi daugelio įprastą gyvenimą – buvo suardytos kasdienės laiko, erdvės ir vietos bei socialinės struktūros. Tad kasdienybės krizė tapo svarbiu šio tyrimo aspektu, atidengusi įprastai nematomas gyvenimo struktūras ir leidusi pasižiūrėti, kaip jos yra pertvarkomos netikrumo ir nežinomybės akivaizdoje.

Vidutinių Lietuvos miestelių, išsiskiriančių kaip gyvenamosios erdvės tarp miesto ir kaimo, šiandieninio gyvenimo būdo antropologinis tyrimas leidžia pažinti ne tik jų savitą gyvenimo būdą, bet ir kasdienio gyvenimo struktūras ir iš jų kylančias gyvenimo tvarkas. Kasdienybės krizės tyrimas kaip vientisa darbo dalis ne tik atskleidžia kaip keičiasi gyvenimas socialiai-erdviškai apibrėžtoje vietoje krizės akivaizdoje, bet tuo pačiu išryškina ir esminius elementus, kurie kasdienybę daro kasdienybę.

Darbo objektas – Josvainių ir Ramygalos gyventojų kasdienybė kaip visuma.

Darbo tikslas – atskleisti vidutinio Lietuvos miestelio šiuolaikinio gyvenimo būdo savitumą, gyventojų kasdienės praktikas įprasto ir krizės apimto gyvenimo metu.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizavus antropologines kasdienybės ir kasdienio gyvenimo aspektų sampratas, apibrėžti teorines ir metodologines prieigas Josvainių ir Ramygalos miestelių kasdienybei pažinti ir tirti.
2. Išnagrinėjus miestelių Lietuvoje ir Europoje istorinius ir administracinius raidos kontekstus, apibūdinti Josvainių ir Ramygalos savitumus.
3. Atskleisti Josvainių ir Ramygalos miestelių materialinę aplinką ir ją konstruojančius veiksnius, kokie jų socialinės-erdvinės struktūros bruožai, kokios viešosios ir individualios gyvenamosios vietos ir jų socialinis įprasminimas.
4. Išnagrinėjus pateikėjų *emic* kasdienybės sampratą ir įvertinus kasdienybę kaip klasifikacinį principą, išanalizuoti pateikėjų laiko tvarkymo, laiko ir vietos derinimo, judėjimo erdvėje, socialinių santykių ir vartojimų įpročių aspektus bei struktūras.
5. Nagrinėjant netikėtos pasaulinės Covid-19 pandemijos sutrikdytą kasdienybę ir jos metu miestelio gyventojams kilusius iššūkius, išanalizuoti pakitusios kasdienės tvarkos, persikėlimo į kitas erdves bei tarpusavio pagalbos apraiškų aspektus.

Probleminis klausimas – kokios ir kaip konstruojamos bei palaikomos vidutinio dydžio Lietuvos miestelių gyventojų kasdienybės tvarkos.

Ginamieji teiginiai:

1. Miestelio gyventojai kasdienybę supranta kaip nuolatinį, nuspėjamą tų pačių dalykų kartojimąsi. Jų kasdienybė sutvarkyta, todėl ji yra saugi ir nepastebima, o kasdienybės tvarkos yra nematomos. Kasdienybė kaip objektas tampa svarbi ir pastebima, kai ji sutrikdoma. Tai liudija pandemijos atvejais, kai vienas pagrindinių žmonių tikslų buvo atstatyti ir stabilizuoti suirusias savosios kasdienybės tvarkas.
2. Kasdienybė žmonių gyvenime veikia kaip klasifikacinis principas, suskirstantis erdves, laiką, patirtis, žmones ir daiktus į kasdienius ir nekasdienius. Šis principas yra tiek perimamas ir išmokstamas iš kitų, tiek įgaunamas per savo individualias patirtis. Jis nėra pastovus ir keičiasi kartu su žmonėmis ir jų patirtimis.
3. Miestelių gyventojų kasdienybei būdinga tai, kad joje nėra laiko nesuplanuotiems dalykams. Jų kasdienybė judri ir dažnai išsidriekusi per kelias vietas miestelyje ir už jo ribų. Dėl šios priežasties laikas planuojamas griežtai, stengiamasi suderinti kelis darbus vienu metu. Laiko planavimas ir nuolatinis veiklų derinimas su kitais yra pagrindinis veiksnys padedantis sutvarkyti erdviškai plačią, geografines ribas peržengiančią žmonių kasdienybę.
4. Miestelio gyventojų laikas ir dienotvarkės derinamos su kitais žmonėmis ir institucijomis, bet jų kasdienybė išlieka individuali. Jos individualumas susijęs su principu, kuris parodo, jog ne lokalumas kuria vietai būdingą kasdienybę, o joje gyvenančių žmonių priimami sprendimai ir jiems priskiriamos reikšmės.
5. Technologijos ir techninės priemonės yra neatsiejama miestelio gyventojų šiuolaikinės kasdienybės dalis, kuri ištrina geografines ribas, sumažina socialinį atstumą, laiko ir erdvės atžvilgiu suartina nutolusias vietas ir žmones. Technologijos yra susiliejusios su kitomis kasdienio gyvenimo

sritimis, o jų naudojimas yra vienas iš veiksnių, „ištraukiančių“ gyventojus iš miestelio.

6. Josvainių ir Ramygalos gyventojų gyvenimo būdai būdingi mažojo miestiskumo bruožai, kurie pasireiškia individualiu gyvenimo stiliumi, nuolatinio judėjimu tarp vietų, kuriose gyvenama ir kuriose dirbama, socialinių ryšių mezgimu ir veiklų plėtojimu už gyvenamosios vietos geografinių ribų.

Darbo reikšmė ir aktualumas: Daugelyje etnologinių tyrimų dėmesys skiriamas tam, kas yra matoma ir dramatiška (Ehn, Löfgren, Wilk 2016: 1). Dažniausiai visuomenėje esanti problema nulemia tyrimo atsiradimą ir aktualumą, todėl kasdienybė kaip visuma paliekama nuošalyje kaip savaime suprantama ir nereikšminga. Visgi giliau pažvelgus į kasdienybę joje galima pamatyti daugybę dėmesio vertų nematomų problemų ir sąsajų net su dramatiškais įvykiais. Tačiau į šį tyrimą pirmiausia einama su klausimu ir noru sužinoti, kas tiriamos vietos pateikėjams yra kasdienybė.

Antropologiniuose, etnologiniuose tyrimuose skirta daug dėmesio įvairiems kasdienybės aspektų tyrimams (Lefebvre 1991, 2014, de Certeau 1984, Highmore 2002a, 2002b, 2010, Berger, Luckmann 1999, Giddens 2005, Löfgren 2007, Ehn, Löfgren 2010 ir kt.). Daugelio etnologų darbuose tyrinėjamos jų pasirinktos konkrečios socialinės, materialinės kasdienio gyvenimo raiškos – tam tikros kasdienybės dalys arba epizodai. Lietuvoje taip pat esama įvairių šiuolaikinių tyrimų, skirtų įvairiems kasdienybės aspektams – šeimai, kaimynystei, darbui ir kolegų santykiams, vaikų auginimui, jaunimo laisvalaikiui ir pan. (Vyšniauskaitė 1967, Daniliauskas 1981, Kalnius 1983, Šaknys 2001, 2002, 2018, Milius 2005, Šidiškienė 2014, 2017, 2019, Paukštytė-Šaknienė 2019, 2020 ir kt.). Kiek kitaip į kasdienybę žvelgia Kristina Šliavaitė ir Neringa Klumbytė, kurios praplečia kasdienybės erdves, įtraukdamos galios, ligos, karo, protesto, stichinės nelaimės aspektus (Klumbytė, Šliavaitė 2017). Tačiau šiame tyrime į kasdienybę žiūrima dar kitaip - kaip į visumą, kasdienės gyvensenos būdą ir tvarką, ir nagrinėjami pateikėjams svarbiausi ir didžiąją jų gyvenimo dalį sudarantys kasdienybės aspektai,

kuriuos išryškino ir sureikšmino pateikėjai. Darbe susitelkiama ne į konkrečią socialinę, bet į vietos grupę, tačiau tyrinėjami jos struktūriniai kasdienybės aspektai, leidžiantys ne tik geriau suprasti kas yra kasdienybė, bet ir kaip ji kuriama.

Lietuvoje įvairiais aspektais išsamiai nagrinėta tradicinė valstietiškoji lietuvių kasdienė gyvensena, skirta tyrimų darbininkijai, itin daug dėmesio, ypač šiuolaikiniuose tyrimuose, skiriama miesto tyrimams. Tačiau miesteliai ir juose vykstantys procesai vis dar yra ta sritis, kuriai skiriama nepakankamai dėmesio. Tad norisi pasižiūrėti kaip tam tikros kasdienybės struktūros veikia ir pasireiškia šiuolaikinėje gyvensenoje vidutinio dydžio miesteliuose, kurie yra tarsi tiltas tarp kaimo ir miesto.

Temos iširtumas: kasdienybės tyrimai Lietuvoje

Kasdienybė yra sudėtinga ir daugiasluoksniška tyrimų tema, kurioje susipina įvairių gyvenimo sričių – šeimos ir jos gyvenimo, darbo ir jo kolektyvų, laisvalaikio, kaimynystės, draugystės, maisto ir jo apsirūpinimo, vartojimo įpročių, emigracijos, etninės ir vietinės tapatybės ir kiti tyrimai. Namų, jų interjerų ir eksterjerų, ūkinių pastatų, drabužių, įvairių buities prietaisų ir daiktų bei kitų materialinių objektų tyrimai taip pat yra kasdienybės tyrimai. Įvairių švenčių, tradicijų, papročių, tikėjimų, tautosakos tyrimai taip pat gali būti pavadinti kasdienybės tyrimais, nes šventes organizuojantiems, tradiciniais amatais užsiimantiems ar aktyviai tikėjimą praktikuojantiems žmonėms tai yra kasdienis gyvenimas. Pavyzdžiui, vaiko gimimas, krikštybos, vestuvės, laidotuvės yra išskirtinės, virš kasdienybės pakylėjančios patirtys, tačiau kasdien moterų gimdymus priimančioms akušerėms, vaikus krikštijantiems ar žmones laidojantiems kunigams, vestuves ir kitas šventes organizuojantiems žmonėms tai yra kasdienybė. Tai, kas yra kasdieniška, priklauso nuo žmogaus patirties, gyvenimo būdo, jo profesijos, to, kas veikiama. Tad iš esmės galima teigti, kad daugelis etnologinių tyrimų yra kasdienybės tyrimai.

Kasdienybę tyrinėja įvairių disciplinų mokslininkai, pasitelkdami skirtingas prieigas. Kiekviena disciplina akcentuoja įvairias kasdienybės pažinimo praktikas ir kelia bei nagrinėja skirtingas žmonių ir vietų kasdienybes, iškelia

skirtingus kasdienybės aspektus ir siekia juos pažinti. Kasdienybės tyrimai pirmiausia buvo sureikšminti mokslininkų iš kitų šalių. Taip kaip šiame darbe žvelgiama į kasdienybę, į ją pradėjo žvelgti filosofas ir sociologas Henri Lefebvre, kuris geriausiai žinomas kaip kasdienio gyvenimo kritikas (Lefebvre 2014), taip pat Michel de Certeau (de Certeau 1984), kuris tyrinėjo kasdienybės praktikas, žmonių elgesio būdus ir aiškino kaip žmonės kūrė ir interpretavo savo kasdienį gyvenimą. Kasdienybės tyrimų kontekste itin reikšminga ir prancūzų istorikų Analų mokykla (jos pradžia siejama su 1929 m. Prancūzijoje pirmą kartą pasirodžiusiu žurnalu „Ekonomikos ir socialinės istorijos metraščiai“, kuriame pristatoma naujoji istorikų karta), politinių lyderių studijas pakeitusi eilinių žmonių gyvenimų studijomis ir sutelkusi dėmesį į gyvenamosios kaitą bei jos dėsningumus (Annales d'histoire économique et sociale). Didelį dėmesį kasdienybei yra skyręs kultūros studijų atstovas Ben Highmore (Highmore 2002a, 2002b, 2010 ir kt), kuris kasdienybę vertino kaip svarbią kultūrinę ir socialinę sąvoką. Orvar Löfgren taip pat žymiai prisidėjo prie supratimo praplėtimo apie kasdienybės praktikas ir jų svarbą kultūriniame bei socialiniame kontekste (Löfgren 2010).

Filosofai dažnai pasitelkia filosofinę refleksiją analizuodami kasdienybės sąvoką ir jos prasmę. Tokios analizės atliekamos pasitelkiant kitų filosofų darbus, jų filosofines mintis (Stasiulis 2018, Milerius 2019, Grigas 2022), o tokiose analizėse kasdienybė išskyla kaip minties konstruktas, kurį reikia svarstyti ir aiškinti. Kasdienybė filosofijoje ilgą laiką buvo suprantama kaip paraštinis fenomenas ir vertinamas iš nekasdienės perspektyvos, tad filosofija ir kasdienybė buvo priešingoms (Milerius 2000, 2018). Toks supriešinimas atsirado iš suvokimo, kad norint pažinti kasdienybę, kurioje leidžiama daugiausia laiko, ji tarsi „išslysta“. Tai reikšminga mintis, leidžianti į kasdienybę pasižiūrėti kaip į sunkiai apčiuopiamą, patį iš savęs problemišką objektą.

Lietuvos istorikai yra nagrinėję kasdienybę įvairiais aspektais, siekdami giliau suprasti žmonių gyvenimą skirtingais laikotarpiais ir kultūriniais kontekstais. Jų darbuose kasdienybė dažniausiai nagrinėjama kaip tam tikra gyvenimo patirtis konkrečiu istoriniu laikotarpiu bei tokie jos aspektai kaip darbai, visuomeninis

gyvenimas, pragyvenimo lygis ir pan. Kasdienybė istorikų darbuose dažniausiai tyrinėjama per įvairias socialines, politines struktūras ir žmonių funkcionavimą jose (Petrauskas 2003). Tradiciniai istoriniai darbai kalba apie iškilias asmenybes ir jų kasdienybę, o eilinio žmogaus kasdienybė paliečiama rečiau. Tačiau kasdienybės istorija yra atskira tyrimų kryptis praeitį siekianti pažinti per žmogų, žmones ir visuomenę (Šmigelskytė-Stukienė 2018). Tai išsamiausiai kasdienybę nagrinėjanti istorijos tyrimų sritis, kurioje neretai pasitelkiami ir etnografiniai metodai (Marcinkevičienė 2007). Šios krypties istorikai tyrinėja įvairių socialinių sluoksnių ir grupių ar pavienių asmenų kasdienybę (Šmigelskytė-Stukienė 2018, Žaltauskaitė 2007, Jakštys 2016). Taip pat tyrinėjama konkrečių miestų, vietų ir įstaigų kasdienybė (Samalavičius 2011, Vaiseta 2014 a, Vaiseta 2017, Mikalajūnaitė 2024). Šiuolaikiniai istorikai į kasdienybę žvelgia ne kaip į objektą, o kaip į buvimo tam tikroje visuomenėje ar režime patirtį ir susidūrimo su gyvenimiškąja realybe formas (Vaiseta 2012, 2014b). Istorikų darbuose kasdienybė tai laikmečio santvarkos ir jos struktūrų nulemta būtis, kurioje sprendimus turi įtakingi, iškilūs asmenys, o eiliniai žmonės taikosi prie esamų taisyklių. Taigi, kasdienybė čia bendruomeninė, joje mažai individualumo.

Menotyrininkų tiriamajame lauke kasdienybė bendrąja prasme dažnai suprantama ir kaip įkvėpimo šaltinis, ir kaip meno objektas, o kasdieniai įvykiai laikomi reikšmingais estetiniais patyrimais (Jastrumskytė 2018). Įvairios kasdienybės sritys, kaip, pavyzdžiui, drabužiai ar mada laikomi ne tik praktiniais elementais, bet ir simboliniais pasipriešinimo esamai sistemai, vertybių iškėlimo ir perdavimo, savo unikalaus gyvenimo stiliaus ir jo suvokimo deklaravimo įrankiais (Kuzmickaitė-Prūsaitienė 2017, Baltrėnaitė-Markevičė 2024). Nemažai dėmesio skiriama materialiajai kasdienybės pusei, kuri nagrinėjama per estetikos prizmę (Preišegalavičienė 2022), o įvairūs daiktai suvokiami kaip saugios erdvės kūrimo įrankiai (Ludavičienė 2006). Menotyrininkų darbuose kasdienybė atsiskleidžia kaip integrali kūrybinio proceso dalis, kurioje kasdienybė yra ir įkvėpimo šaltinis, ir kūrimo įrankis, taip pat ir kritikos priemonė, ir objektas.

Sociologai tyrinėja kaip kasdienybės patirtis yra formuojama ir paveikiama socialinėmis struktūromis, institucijomis ir kultūrinėmis normomis. Kai kurie sociologai sutelkia dėmesį į tai, kaip kasdienybė yra skirtingai suvokiama ir patiriama priklausomai nuo žmonių socialinės klasės, lyties, etninės kilmės arba geografinės padėties. Sociologų temos įvairios, apimančios šeimos (Maslauskaitė 2010, Česnuitytė 2012), migracijos, benamystės (Kocai 2006, Indriliūnaitė 2016), miesto, sveikatos (Stumbrys 2018, Leonavičius, Baltrušaitytė, Večiorskytė 2014), lyčių sociologijos (Maslauskaitė 2004, Maslauskaitė 2021, Tereškinas, Vaičiūnienė, Jarutienė 2022), etniškumo ir kitas temas bei su jomis susijusius įvairius socialinius reiškinius. Tačiau šiuose darbuose kasdienybė nematoma kaip visuma, greičiau kasdienybė suvokiama kaip visuomenės laukas, kuriose atsiranda nagrinėjami klausimai.

Etnologų tyrimai sovietinėje Lietuvoje. Lietuvos etnologijoje daug dėmesio skirta kasdienybės tyrinėjimams, juos išskaidžius į atskiras sritis arba tyrinėjant tarpusavyje susijusius kasdienybės aspektus, pavyzdžiui – šeima ir laisvalaikis, darbas ir su juo susiję laiko valdymo klausimai ir pan.

Angelės Vyšniauskaitės sudarytoje monografijoje „Lietuvių etnografijos bruožai“ (Vyšniauskaitė 1964) objekto požiūriu kasdienybė suprantama kaip buitis apimanti tokias sritis kaip pragyvenimas, darbas, būstas, maistas, apranga, šeimos gyvenimas. Šioje monografijoje tyrinėti įvairūs šeimos gyvenimo aspektai, šeimos raida, taip pat kaimynystė, kaimynų bendravimo tradicijos (Vyšniauskaitė 1964). Monografijoje išsamiai aprašytos tradicinės lietuvių gyvenvietės, jų išsidėstymas, gyvenamųjų namų tipai (Butkevičius 1964). Tradicinės valstietiškosios (iki industrinės) gyvenamosios tyrimai apėmė pragyvenimo būdus, taip pat amatus ir verslus, šeimą ir bendruomeninius papročius. Šias sritis tyrinėję etnologai yra skyrę nemažai dėmesio ir savo straipsniuose bei studijose.

Nuo XX a. 7 dešimtmečio šalia tradicinės kaimiškosios valstietiškos kultūros imta tyrinėti ir darbininkų buitį. Tyrimai apėmė darbininkų ir kaimo gyventojų bei kolūkinės buities kultūrą. Irena Merkienė tyrinėjo darbininkiškąją gyvenimą – darbininkų šeimos sudėtį ir jos organizaciją, maistą, gyvenamuosius

namus, butų interjerą (Merkienė 1966a, 1966b, 1966c, 1966d). Reikėtų paminėti Vitalio Morkūno veikalą „Nuo tamsos ligi tamsos“ (Morkūnas 1977), kuriame nagrinėjama žemės ūkio darbininkų butis, aprašoma darbo diena, patalpos miegui, maistas, drabužiai, kultūrinis gyvenimas ir sanitarijos sąlygos. Tai bene išsamiausias darbas apie kasdienybę matant ją kaip visumą, neiškaidytą į dalis. Miestietiškaį gyvenimo būdą tyrinėjęs Antanas Daniliauskas daugiausia nagrinėjo materialinę kasdienybės pusę (Daniliauskas 1978), tačiau dėmesio skyrė ir šeimos problematikai (Daniliauskas 1981, 1983). Socialiniams kasdienybės santykiams daug dėmesio skyrė Petras Kalnius, Vyšniauskaitė (Vyšniauskaitė 1967). Kalnius tyrinėjo darbininkų šeimos tarpusavio santykius (Kalnius 1977, 1982a, 1982b, 1988), taip pat šeimos kūrimo klausimus (Kalnius 1983a, 1983b). Dėmesio skiriama kaimynų santykiams (Mardosa 1972). Kasdienės gyvenimo tematika nagrinėjama monografijose „Šiuolaikinis Suvalkijos kaimas“ (Butkevičius, Kulikauskienė, Miliuvienė, Vyšniauskaitė 1981) ir „Šiuolaikinis Žemaitijos kaimas“ (Butkevičius, Kulikauskienė, Miliuvienė, Vyšniauskaitė 1985). Monografijoje dėmesys skiriamas sovietinio laikotarpio kaimo gyvenimui. Aptariami tokie materialieji Lietuvos kaimo kasdienės gyvenimo kultūros aspektai kaip sodybos, gyvenamųjų namų interjeras ir mityba. Darbuose pateikiami itin išsamūs Žemaitijos ir Suvalkijos kaimo sodybų išsidėstymo, infrastruktūros, namų interjero aprašymai ir klasifikacijos, pažymimi ekonominės, politinės ir kultūrinės santvarkos nulemti pokyčiai.

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad daugelis sovietmečiu atliktų tyrimų yra skirti struktūriškai išskaidytoms kasdienybės dalims arba sritims, o kasdienis gyvenimas kaip visuma yra sudėtas iš šių pavienių dalių. Kasdienybė sovietiniuose darbuose tai materialioji gyvenimo pusė (sodybos, namai, ūkiniai pastatai, daiktai) ir socialiniai šeimos, kaimynų, bendruomenės ryšiai, taip pat tradicijos, kurios buvo suprantamos kaip reikšminga buties, t. y. kasdienybės dalis.

Etnologų tyrimai po Nepriklausomybės atkūrimo. Atkūrus Nepriklausomybę ir besiplėtojant etnologijos mokslui, kasdienybės tyrimai tapo įvairesni. XXI a. pradžia kasdienybės etnologiniams tyrinėjimams Lietuvoje yra reikšminga dėl naujų temų ir teorinių prieigų. Ir toliau tyrinėjamos konkrečios

kasdienybės sritys, tačiau dėmesys skiriamas konceptualiems požiūriams. Šio laikotarpio kasdienybės tyrimus galima grupuoti pagal pagrindines jų temas: kasdienybės sampratą ir problematiką, darbą, laiką ir jo planavimą, susisiekimą, santykius, namų ūkį ir vartojimą, technologijas bei kasdienes krizes.

Kasdienybei buvo skirtas visas „Lietuvos etnologijos“ 2005 m. 5 numeris. Leidinyje aptartos kasdienybės kaip kultūrą tvarkančios erdvės (Čepaitienė 2005), kasdienybės darbų pasiskirstymo (Milius 2005), laiko ir erdvės tvarkymo (Šaknys 2005, Savoniakaitė 2005) bei kitos temos. Šiame „Lietuvos etnologijos“ numeryje Vacys Milius ir Žilvytis Šaknys laiką užčiuopia kaip etnografinę realiją. V. Milius kalba apie dienos darbų padalijimus, kurie yra įvardyti kaip paėmimai (Milius 2005: 28), o Ž. Šaknys laiką tyrinėja kaip etnografinį objektą ir išryškina laiko skirtyje atsirandančias kasdieniškumo ir „kitokio laiko“ sampratas (Šaknys 2005). To paties numerio įvade Auksuolė Čepaitienė atkreipia dėmesį į tai, kad kasdienybė yra žmogų kontroliuojanti ir jo suvokimo ribas apibrėžianti erdvė, o lauko tyrimuose neretai išryškėja pateikėjų polinkis kasdienio gyvenimo kategorijas tokias kaip daiktai, veiklos, poreikiai, vartojimas ir kt. skirstyti į kasdienes ir šventines erdves (Čepaitienė 2006). A. Čepaitienės knygoje „Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje“ (2013) daug dėmesio skiriama svarbiausioms gyvenimo sritims, taip pat užfiksuojami valstietiškos gyvensenos pokyčiai ir jiems įtaką padarę veiksniai. Monografijoje rašoma, „jog kasdienis pasaulis – tai žmogui artimas pasaulis. Tai gyvenimo tėkmė, kai daugybė dalykų, atrodo, yra įprasti ir savaime suprantami. Tai fiziškai artima namų erdvė, pilna žmogui reikalingų daiktų, žmogų supančių jo pagalbinių priemonių“ (Čepaitienė 2013: 253). Taigi visi žmogaus namuose sutinkami daiktai nėra atsitiktiniai, jie įkūnija individo kasdienybę ir atspindi jo įpročius. Kitaip tariant, daiktai pasakoja namų šeimininko gyvenimo istorijas.

Darbas, pragyvenimas ir apsirūpinimas užima didžiąją kasdienybės dalį, todėl etnologinių tyrimų apie įvairius darbus, amatus, verslus, ekonomikos pokyčius ir jų procesus gausu. Etnologiniuose darbuose dėmesio skirta besikeičiančiai santvarkai po Nepriklausomybės atkūrimo ir jos įtakai pragyvenimui, ekonominei

padėčiai (Savoniakaitė 2003, Savoniakaitė 2004). Šiuolaikiniuose tyrimuose dėmesys skiriamas darbų pasiskirstymo (Milius 2005), darbinio ciklo, darbo tradicijų, bendradarbių tarpusavio santykių ir laisvalaikio, profesinių grupių tyrimams (Šaknys 2001, Šaknys 2002, Šidiškienė 2014, 2017, 2019, Astikienė 2020). Darbas Lietuvos etnologų suprantamas plačiai. Tai ne tik institucionalizuota veikla, bet ir socialinių santykių, saviraiškos, kūrybingumo, tradicijų kūrimo laukas.

Klasifikacinius kasdienybės sampratos aspektus išryškina advento ir gavėnios laikotarpius nagrinėjęs Ž. Šaknys straipsnyje „Kitoks laikas“ lietuvių jaunimo gyvenimo ritme“. Jis teigia, kad periodiškai pasikartojantys nekasdieniai įvykiai įgauna kasdieniškumo bruožų:

Konkrečiau žmogaus požiūriu žodis *kasdienis* suvokiamas gana siaurai – kaip opozicija sąvokai *šventinis*. Nedarbo (savaitgalio, šventės) metu dėvimas drabužis, valgomas maistas, laisvadienių įpročiai ir tuo metu atliekami veiksmai dažniau suvokiami kaip nekasdieniški. Analizuojant juos platesnėje laiko, teritorijos ir bendruomenės perspektyvose daugelis šventinių, tačiau periodiškai pasikartojančių veiksmų įgyja rutinišką kasdienybės atspalvį (Šaknys 2005: 35).

Išties galima sutikti, jog neretai žmonės laukdami švenčių ir dalindamiesi mintimis apie jų artėjimą pradeda kalbėti taip, tarsi jau žino, kas jų laukia. Tai maisto gaminimas, neplanuotos išlaidos, šeimos susibūrimai, giminių susitikimai ir kt. Tačiau švenčių sutikimą ir pošventinį laikotarpį apimanti rutina yra specifinė ir atspindi Ž. Šaknio įvardijamą „kitokį laiką“.

Laikas yra reikšmingas kasdienybės tvarkos palaikymo aspektas. Etnologų darbuose įvairiai įvardijamas – istorinis, religinis, šventinis ir darbinis – laikas suvokiamas kaip kasdienybę tvarkantis veiksnys ir įrankis jai tvarkyti. Etnologai nagrinėja įvairius laiko valdymo ir organizavimo klausimus, susijusius su religiniu gyvenimu (Svidinskaitė 2003, Mardosa 2010, Svidinskaitė 2022). Esama nemažai tyrinėjimų, skirtų šventėms ir jų papročiams – šiuose darbuose supriešinamas pasaulietinis ir šventinis laikas. Tradicinėse lietuvių gyvenimo tyrinėjimuose atrasta, kad pagrindiniai žmogaus kasdienybę tvarkantys veiksniai yra gamtos ciklų ir bažnyčios institucijos nulemtas laikas. Etnologų darbuose laikas kaip objektas ne itin tyrinėjamas, tačiau jis nuolat paliečiamas tyrimuose apie kultūrinės tradicijas ir

šventes, kalendorinius ritualus ir šventes. Laiko tema taip pat dažna atminties ir jos įtvirtinimo tyrimuose.

Socialiniai santykiai užima reikšmingą dalį žmogaus kasdienybėje, tad etnologų darbuose daug dėmesio skiriama šeimos, kaimynų, bendradarbių, kitataučių santykiams. Ypatingas dėmesys skiriamas šeimos klausimui. Nagrinėjami šeimos papročiai (Dundulienė 1999, Vyšniauskaitė, Kalnius, Paukštytė-Šaknienė 2008), vertybės (Račiūnaitė-Paužuolienė 2004, 2012), laisvalaikis (Paukštytė-Šaknienė 2019, 2020), šeimos samprata (Paukštytė-Šaknienė 2014). Tyrinėjama kaimynystė, kaimynų ryšiai (Lapinskienė 2004, Paukštytė-Šaknienė 2018, 2020), jų savitarpio pagalba (Mardosa 1997, Merkienė 2002). Šiuolaikiniuose etnologų darbuose dėmesio skiriama draugystės sampratai, požiūriui į ją, jos apraiškoms, draugų laisvalaikiui (Bylaite-Lapinskienė 2005, Šaknys 2017, 2018, 2019, 2020). Per socialinių santykių temas atsiskleidžia ir bendruomeninės praktikos, ritualai, tradicijos ir kiti dalykai, kurie netiesiogiai pasakoja apie laiko reikšmę, gyvenimą pagal tam tikrus ciklus.

Antropologų Neringos Klumbytės ir Kristinos Šliavaitės 2017 metais sudarytame „Lietuvos etnologijos“ numeryje „Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia“ į kasdienybę žvelgiama kitaip nei ankstesniuose etnologų darbuose, skirtuose valstietiškajai ar sovietinei buičiai. Šiame numeryje mokslininkės praplečia kasdienybės erdves, įtraukdamos galios, ligos, karo, protesto, stichinės nelaimės aspektus (Klumbytė, Šliavaitė 2017). Kasdienybė čia yra visuma, kurioje telpa ne tik joje įprastas materialumas, buitinis, nusistovėję maršrutai, santykiai ar tvarkos, bet ir visa tai, kas lieka šioms gyvenimo dalims suirus ar išnykus – nepatogumai, neįprasti dalykai, socialinis nestabilumas, netikrumas, tai, kas priešinga „normalumui“. Tyrimo metu įvykusi Covid-19 pandemija taip pat yra kasdienio gyvenimo krizė atnešusi daug nepatogumų ir iššūkių. Vadovaujantis N. Klumbytės ir K. Šliavaitės mintimis, ši krizė buvo suprantama kaip kasdienybės epizodas.

Apibendrinant galima teigti, jog etnologiniuose darbuose šalia tyrinėjamų pagrindinių kasdienybės temų visuomet atsiranda kitos kasdienybės struktūros,

aspektai tačiau jos nėra išryškinamos. Lietuvos etnologijoje kasdienė gyvensena atskleista lokaliniu, vietos, bendruomeniniu arba mentaliniu pagrindu, tyrinėjant klasikiniais etnografiniais lauko tyrimo metodais. Tačiau nedidelės grupės ar asmens kasdienės gyvensenos ypatumai atskleidžiami naudojant ir istorinius šaltinius, dokumentus, fotografijas. Šiais laikais kasdienybė tampa įvairių mokslininkų tyrinėjamu reiškiniu ar įrankiu, ir ji atskleidžiama per laiškus, literatūrinius kūrinius, dainų tekstus, televizijos laidas ir kt. (Klumbytė 2017, Dambrauskaitė 2018 ir kt.).

Šiame darbe siekiama į kasdienybę pažvelgti ne kaip į objektą, sudėtą iš pavienių dalių ir sričių, bet kaip į integralią visumą, atsiveriančią šiuolaikiniu gyvenimo būdu vidutiniame Lietuvos miestelyje. Kasdienybė šiame darbe atveria ir metodologines tyrimo ribas, įtraukdama skaitmeninės etnografijos prieigą.

Darbo metodika ir šaltiniai

Tyrimo metodologinis pagrindas yra etnografinis lauko tyrimas atliktas 2019–2022 m., lankantis Josvainių ir Ramygalos miesteliuose. Šio tyrimo metu taikyti etnografiniai metodai: stebėjimas dalyvaujant, neformalus pokalbis, pusiau struktūruotas interviu. Interviu paimta iš 61 žmogaus, iš kai kurių – pakartotinai. Kalbinti žmonės save priskyrė Josvainių arba Ramygalos miesteliui, o jų socialinis profilis atitiko vidurinės klasės apibrėžimą. Visi kalbinti pateikėjai buvo lietuvių tautybės. Tyrime dalyvavo 46 moterys ir 15 vyrų. Su 48 pateikėjais bendrauta gyvų susitikimų metu, su likusiais – per įvairias virtualias bendravimo programas kaip *Messenger*, *Skype*. Taip pat bendrauta telefono skambučiais. Su dalimi pateikėjų karantino metu pradėta bendrauti nuotoliniu būdu, tačiau atlaisvinus karantino suvaržymus buvo susitikta gyvai. Su 8 pateikėjais formaliai ir neformaliai bendrauta daugybę kartų viso tyrimo metu. Su jais bendravimas vyko tiek miesteliuose, tiek socialiniuose tinkluose. Daugiausia (41 pateikėjas) pateikėjų priklausė 31-60 m. amžiaus grupei, mažesnę pateikėjų dalį sudarė asmenys iki 31 m. ir vyresni nei 60 m. asmenys. Tyrime dalyvavo įvairių socialinių sluoksnių žmonės: turintys savo verslus, dirbantys kultūros, švietimo arba socialinių paslaugų srityse. Dalis jų dirbo kituose miestuose, dalis buvo bedarbiai, pensininkai arba studentai. Tyrimo metu

buvo ir neplanuotų susitikimų, kurių metu kalbėtasi su atsitiktiniais žmonėmis. Medžiaga buvo fiksuojama įrašinėjant garso įrašus, fotografuojant bei rašant tyrėjos dienoraštį. Tyrimo metu taip pat surinkta 40 dienotvarkių ir užrašų pavyzdžių, viena savaitinės veiklos suvestinė. Stebėtas judėjimas miestelyje, lankytasi įvairiose miestelio įstaigose, vietose ir žmonių namuose, dalyvauta neformaliose veiklose.

Reikšmingą tyrimo dalį sudarė skaitmeninė etnografija. Tai tyrimas skaitmeninėje erdvėje, kai su pateikėjais bendraujama ir jų veikla stebima internete. Internetas yra neatskiriama daugelio pateikėjų kasdienybės dalis, kurioje jie dirba, bendrauja, dalijasi savo įspūdžiais, skaito naujienas ir pan. Tyrimo metu skaitmeniniu būdu bendrauta su ankstesniais, miestelyje sutiktais, pateikėjais, užmegzti kontaktai ir su naujais pateikėjais. Bendrauta vaizdo skambučiais per *Skype*, *Facebook* programas, kalbėtasi telefonu, susirašinėta socialiniuose tinkluose. Skaitmeninėje erdvėje gauta žinių apie tokias kasdienybės sritis, kurias, lankantis miestelyje, ne visuomet pavyko pamatyti ar sužinoti. Pavyzdžiui, kaip miestelio gyventojai sprendžia konfliktus ir viešųjų erdvių problemas, kokiais papildomais verslais jie užsiima, kokie prekybininkai atvyksta į miestelį, kur dedami nebenaudojami daiktai ir pan. Taip pat surinkta 419 *Facebook* įrašų, kurie prisidėjo prie miestelio kasdienybės konteksto supratimo. Pandemijos metu skaitmeninė erdvė įgavo dar daugiau reikšmės, nes tyrimas persikėlė į internetą. Tyrimo metu rinkti ir kaupti internetinės periodinės spaudos straipsniai apie miestelius, seniūnijų metinės veiklos ataskaitų dokumentai, taip pat archyvuoti susirašinėjimai su miestelio gyventojais. Ši medžiaga reikšmingai prisidėjo tyrinėjant tiek viešąjį, tiek privatųjį miestelio gyvenimą. Tyrimas lauke ir skaitmeninėje erdvėje buvo vieno kompleksinio tyrimo dalys.

Surinkta medžiaga analizuota pasitelkiant interpretacinę turinio analizę. Etnografiniai faktai interpretuojami kontekstualiai išskiriant būdingas prasmines struktūras, jas grupuojant ir analizuojant. Lietuvos ir kitų šalių miestelių atvejų kokybinė lyginamoji analizė taip pat padėjo išryškinti esminius tiriamosioms vietoms būdingos kasdienybės aspektus.

Tyrimo etika

Išskylančios etinės problemos antropologams yra įvairios, tačiau svarbiausia yra santykiai tarp antropologų ir jų tyrinėjamų žmonių. Pagrindinė antropologo pareiga dalyviams yra aiški – informuoti apie tyrimo tikslą, gauti informuotą sutikimą (rašytinį ar žodinį), apsaugoti juos nuo bet kokios žalos (fizinės, psichologinės, socialinės, teisinės ir kt.), užtikrinti pateikėjų privatumą (Biswas 2015: 254). Tyrimo metu laikytasi mokslinio tyrimo etikos, kuri pagrįsta savanorišku pateikėjų dalyvavimu, asmens anonimiškumu ir jo duomenų konfidencialumo užtikrinimu.

Visi pateikėjai, iš kurių tyrimo metu buvo imti interviu, davė sutikimą dalyvauti tyrime. Pateikėjams buvo pristatomas tyrimas, jo tikslas. Kiekvieno susitikimo metu atsiklausta dėl leidimo pokalbį įrašyti. Visi pateikėjai davė žodinį leidimą įrašyti jų pokalbį. Kai buvo prašoma neįrašyti pokalbio detalių, susijusių su finansine padėtimi ar nekilnojamu turtu, šio prašymo laikytasi.

Humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimuose nėra konkrečios (universalios) amžiaus ribos, kada žmogus gali savarankiškai arba iš dalies savarankiškai priimti sprendimą dėl dalyvavimo moksliniame tyrime, todėl vertinant asmens dalyvavimo šiame procese galimybes ir apimtį, turi būti atsižvelgiama į jo nuomonę (Lietuvos Respublikos Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus įsakymas 2020). Tyrime dalyvavo keletas 12 klasės mokinių, savarankiškai planuojančių savo dienos tvarkę, laisvalaikį ir bendravimą su kitais asmenimis. Moksleivių, dalyvavusių tyrime, amžius 17-19 metų. Moksleiviai buvo aktyvūs mokyklos bendruomenės ir įvairių jaunimo organizacijų nariai, pasižymėjo plačiais interesais ir gerai suprato kokio pobūdžio tyrime dalyvauja. Pokalbių metu kartu su moksleiviais dalyvavo jų tėvai. Kalbinti moksleiviai turėjo studijuojančių vyresnių brolių, sesių ar draugų ir suvokė kaip vyksta įvairaus pobūdžio tyrimai. Visi moksleiviai tyrime dalyvavo savanoriškai. Tyrime cituojami tik pilnamečiai moksleiviai.

Siekiant išlaikyti pateikėjų anonimiškumą pateikėjų ir jų pasakojimuose minimi artimųjų ir draugų vardai yra pakeisti. Taip pat daugeliu atvejų nenurodoma,

iš kokio miestelio jie yra kilę. Tyrimo patikimumui įtakos tai neturi. Miestelių pavadinimai akcentuojami tik tose vietose, kur siekiama pabrėžti konkretaus miestelio atvejį ar išskirtinumą.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, penkios dėstymo dalys, išvados, šaltinių, literatūros, lentelių ir iliustracijų sąrašai, priedai. Įvade suformuluojama tyrimo problema ir objektas, iškeliamas tikslas ir uždaviniai, ginamieji teiginiai, pristatomas tyrimo aktualumas ir naujumas, temos iširtumas, metodika ir šaltiniai, apibrėžiamos pagrindinės darbo sąvokos.

Pirmoje disertacijos dalyje pristatomos teorines tyrimo gairės. Čia pristatomi ir aptariami tyrimui reikšmingi požiūriai ir teorijos į kasdienybę kaip į etnografinį objektą, aptariami pagrindiniai, disertacijoje nagrinėjami kasdienybės aspektai.

Antroje darbo dalyje „Tyrimo vieta, žmonės ir metodologija“ aptariama miestelių raida Lietuvoje. Josvainiai ir Ramyga pristatomi kaip lauko tyrimo vieta, aptariami jų bruožai. Šioje dalyje taip pat pristatoma tyrimo eiga, jo žmonės ir tyrime taikyti metodai.

Trečioje dalyje „Gyvenu miestelyje“ apžvelgiamos miestelio, kaip administracinio vieneto, apibrėžimo gairės Lietuvos ir Europos kontekste. Taip pat pristatomos Josvainių ir Ramygalos miestelių viešosios erdvės, aptariami viešųjų ir individualiųjų vietų savitumai. Tai materialusis kasdienybės erdvės pavidalas. Dėmesys skiriamas miestelio gyventojų individualiosioms erdvėms, jų išplanavimui, vidaus įrengimui. Aiškinamasi individualių erdvių apstatymo ypatumai, žmonių santykis su jų kuriamomis vietomis ir materialiais objektais. Pristatomas ir analizuojamas *vietinio* ir *nevietinio* klausimas.

Ketvirtoje dalyje „Kasdienybė miestelyje“ aptariama miestelio gyventojų kasdienybės samprata per *emic* požiūrį, analizuojama kaip kasdienybė veikia klasifikacinio principo pagrindu. Analizuojami kasdienybės laiko tvarkymo aspektai, susisiekimo ir su juo susijusio mobilumo klausimai. Nagrinėjami žmonių

santykiai per socialinio laiko derinimo, artimų ir tolimų, lokalių ir virtualių vietų prizmę. Analizuojami kiti tyrimo metu išryškėję miestelio gyventojų kasdienybės aspektai: vartojimas, finansų valdymo įpročiai, maisto apsirūpinimo būdai. Šių aspektų kontekste aptariamas kintantis gyvenimo būdas. Skyrius užbaigiamas analizuojant reikšmingą, tačiau nematomą, skaitmeninėje erdvėje vykstančią kasdienybę.

Penktoje dalyje „Kasdienybės krizė“ nagrinėjami miestelio gyventojų kasdienės gyvenimosi pokyčiai, susiję su 2020 m. kovo mėnesį Lietuvoje paskelbtu karantinu dėl pasaulinės Covid-19 pandemijos. Čia analizuojamas pateikėjų požiūris į ligą ir su jos supratimu susijusios reakcijos, nagrinėjami persikėlimo į kitas erdves bei savitarpio pagalbos aspektai. Akcentuojami ir aptariami nežinomybės, kontrolės, kaip kasdienybę valdančios jėgos, klausimai ir jų pasekmės miestelio gyventojams.

Prieduose pateikiamas autorės sudarytas klausimynas.

Pagrindinės sąvokos

Miestelis – tai kompaktiškai užstatyta gyvenamoji vietovė, turinti nuo 500 iki 3000 gyventojų, kurių daugiau kaip pusė dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse (Miškinis 2009: 56). Miesteliams būdingas urbanizuotas, antropogeninis, kitaip tariant, miestiskasis kraštovaizdis (Dringelis 2013: 312). Lietuvoje miesteliai priskiriami kaimo gyvenamosioms vietovėms (Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas 1994), tačiau šiame darbe laikomasi nuostatos, kad miestelis yra gyvenamoji vietovė tarp miesto ir kaimo. Miestelis neatitinka miesto apibrėžimo, tačiau daugeliui aplinkinių kaimų ir mažesnių gyvenviečių jis dažnai atlieka miesto funkcijas. Ir tas funkcijas jam padeda atlikti Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas pagal kurį miestelio seniūnija jai priskirtoms gyvenvietėms teikia viešąsias paslaugas (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas). *Vidutinio dydžio miestelis* – šiame darbe vidutinio dydžio miestelis suprantamas kaip gyvenvietė atitinkanti šiuos analitinius kriterijus: a) dydis (administraciškai nesunkiai valdomas); b) istorinio miesto audinio išlikimas (miesto gyventojų tapatumas); c) centriškumas (atviro kraštovaizdžio artumas); d) oficialus miesto ar miestelio

statusas (savivaldybės arba seniūnijos teisės); d) funkcinė specializacija (pavyzdžiui, pramoninis, kurortinis miestas arba miestas su gyvenamąja specializacija) e) specifinis socialinis kapitalas; f) didelė ilgalaikių gyventojų dalis (Steinführer, Vaishar, Zapletalová 2016: 327). Tačiau svarbiausias kriterijus apibūdinantis vidutinio dydžio miestelį yra jo gyventojų skaičius. Vidutinis miestelio dydis priklauso nuo kiekvienos šalies. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos miesteliuose gyvena nuo 500 iki 3000 žmonių, vidutinio dydžio miestelis čia suprantamas kaip peržengiantis 1000, bet neviršijantis 2000 gyventojų skaičiaus ribos.

Kasdienybė – kasdienis gyvenimas yra žmogui įprasta, kasdien pasikartojanti būtis. Tai gyvenimo formos, kurios įprastai laikomos nepastebimos ir todėl priimamos kaip savaime suprantamos. Bendrinės lietuvių kalbos žodyne nurodoma daiktavardžio „kasdienybė“ reikšmė – „tai, kas būna ar vyksta kasdien, kas įprasta, kartojasi kasdien, kasdienis gyvenimas“ (Bendrinės lietuvių kalbos žodynas 2023). Įprastos patirties tikrovė pasireiškia profesijų, santykių ir gyvenamųjų vietų rutinoje ar ritmuose (Chaney 2002: 10). Į kasdienybę čia žvelgiama kaip į įvairių gyvenimo aspektų, turinčių skirtingas formas, visumą. Kiekvieno kasdienybė yra skirtinga, tačiau bet kuri kasdienybė turi vieną bendrumą – struktūrą (plg. Lefebvre, Levich 1987: 10). Kasdienybė reiškia daugybę paprastų žmonių praktikų, tačiau tose praktikose telpa ne tik įprasti kasdieniai įvykiai, bet ir kūrybingumo erdvė (plg. Moran 2005: 9, Willis 1991: 13). Šiame darbe kasdienybė yra erdvė, kurioje praktika ir reprezentacija yra kompleksiskai tarpusavyje susijusios, kur kasdieninė tikrovė egzistuoja kartu su stereotipais, prietarais ir įsitikinimais.

Rutina – tai kasdienybės bruožas, kuriam būdingas pasikartojimas (Lefebvre, Levich 1987: 10). Rutina sukuria kasdienio gyvenimo ciklus ir tikrumo bei nuspėjamumo pojūtį per judesius ir veiksmus dienoje, savaitėje, mėnesyje ar metuose. Rutina gali būti prilyginama maršrutams, kuriuose yra daug pasikartojimų ir nuorodų, suteikiančių saugumą ir apibrėžtumą (Ehn, Löfgren, 2010: 81). Šiame darbe rutina suprantama kaip tų pačių dalykų pasikartojimas, o svarbiausias rutinos bruožas yra išankstinis numanymas arba žinojimas kas, kada ir kaip bus.

Kasdienybės krizė – tai bet kokia situacija, kuri suvokiama kaip išskirtinis žalą žmonėms ar bendruomenei darantis įvykis. Krizė, dar kitaip įvardijama kaip nelaimė ar katastrofa, pasireiškianti kaip vienkartinis įvykis, yra kompleksinis reiškinys apimantis kultūrinio konteksto, socialinių ir ekonominių sąlygų, atsako strategijų, žalos ir jos atitaisymo bei prevencijos aspektus (Hoffman, Smith 2002, Smith, Hoffman, Hoffman 2020, Smith 2022). Kasdienybės krizė gali būti susijusi su gamtiniais, geopolitiniais, biologiniais ir kitais reiškiniais. Šiame darbe kasdienybės krizė laikomas Covid-19 pandemijos laikotarpis. Pandemijos priskyrimas prie nelaimės ar katastrofos reiškia, kad tai yra daugiau nei paprastas viruso materializavimasis. Žvelgiant iš platesnės perspektyvos, Covid-19 yra socialiai sukurtos rizikos materializacija laike ir erdvėje. Ši rizika susikaupė dėl įvairių ekonominių, socialinių, teritorinių ir aplinkos procesų sąveikos (Lavell, Mansilla, Maskrey, Ramirez 2020: 2). Šiame darbe ne tiek svarbu kokia tai krizė, o kaip ji paveikė įprastą gyvenimą. Todėl į kasdienybės krizę žiūrima kaip į išorinių įvykių paveiktos įprastos kasdienės tvarkos skerspjūvį, kuriame atsiveria ne tik kova ar susitaikymas su nusistovėjusia tvarka, bet išryškėja ir iki šiol sunkiau išvelgiami kasdienybės tvarką laikantys poliai.

Judumas (angl. *mobility*) – tai pagrindinis elementas, struktūruojantis žmonių gyvenimus (Salazar 2018: 155). Judumą ir jo formų suaktyvėjimas (turizmas, migracija ir kt.) siejamas su globalizacija, kuri suteikia prieigą prie išteklių ir paslaugų, skatina vartotojiškumą ir keitimąsi informacija, taip dar labiau išplečiant judėjimo galimybes (Chintha, George 2012). Judumo sąvoka apima tiek didelio masto žmonių, objektų ir informacijos judėjimą visame pasaulyje, tiek vietinius kasdienio judėjimo viešojoje erdvėje ir materialių daiktų „kelionių“ procesus kasdieniame gyvenime (Hannam, Sheller, Urry 2006: 1). Mobilumo ir judumo sąvokos šiame darbe naudojamos sinonimiškai. Judumas šioje disertacijoje suvokiamas kaip tam tikras būdas ar priklausymas įvairiems su judėjimu susijusiems tinklams bei ryšiams. Judumo tinklai yra tiek pasirenkami, tiek kuriami individualiai, o pats judumas gali būti tiek fizinėje, tiek skaitmeninėje erdvėje.

Gyvenimo būdas (angl. *lifestyle*) – tai surutininta praktika, kurią žmogus susikuria kasdien priimdamas daugybę tų pačių nusistovėjusių veiksmų, dažnai įvardijamų kaip įpročiai, pareigos, tradicijos ir pan. (Giddens 2000:108). Įprotis yra mechanizmas, sukuriantis tam tikrus vertinimo modelius per įsitikinimus, vertybes ir skonį, kartu su konkrečiomis praktikomis ir darbais, kurie gali būti klasifikuojami ir kartu atlieka klasifikavimo funkciją. Šios praktikos ir skoniu paremti sprendimai sukuria specifinį gyvenimo būdą (Bourdieu 1984: 173). Gyvenimo būdas išryškėja kai žmogus susiduria su daugybe pasaulio siūlomų galimybių ir jas atsirenka pagal savo vertybes ir normas taip sukurdamas unikalią gyvenimo formą, paversdamas ją gyvenimu kaip visuma (plg. Simmel 2004: 439). Individualus gyvenimo būdas yra įprastas, įkūnytas ir dažniausiai nekvestionuojamas, tačiau jis gali būti perduodamas ir kitiems (Bourdieu 1984: 173). Anthony Giddens gyvenimo būdo samprata pasižymi žmogaus noru ar poreikiu save išreikšti, t. y., kad žmogus pats gali priimti visus sprendimus (Giddens 2000). Pierre Bourdieu pastebi, kad ne visuomet galima pačiam susikurti savitą gyvenimą būdą, nes jam gali daryti įtaką socialinė ir ekonominė padėtis, kiti veiksniai (Bourdieu 1984). Šiame darbe laikomasi pozicijos, kad gyvenimo būdas kuriamas tiek savarankiškai, tiek reaguojant į aplinkybes ir prisitaikant.

Skaitmeninė etnografija – tai būdas, naudojamas tiriant sociumus ir kultūras skaitmeninėje erdvėje. Skaitmeninį tyrimo lauką gali sudaryti viskas, iš ko sudarytas internetas: tekstai, vaizdo įrašai, nuotraukos, platformos infrastruktūra, vartotojų elgsena, socialiniai santykiai ar informacinis tinklas. Šis informacinis tinklas gali būti skirtingas, tačiau jam būdinga tai, kad norint juo naudotis reikia įrankių – mobilaus telefono ar kompiuterio ir juose veikiančio interneto. Svarbu pabrėžti, kad bendraujant per šį tinklą niekuomet nepatiriamas tiesioginis kontaktas – net ir vaizdo skambučio metu žmonės skiria ekranas. Skirtingai nuo įprastos etnografinio lauko tyrimo vietos, skaitmeninė erdvė nėra geografiškai suvaržyta ir nereikalauja aiškių ribų (Goralska 2020: 47). Šiame darbe skaitmeninė etnografija yra tyrimo metodas, o skaitmeninė etnografinė medžiaga – empirinė medžiaga, gauta tokio tyrimo metu.

1. TEORINĖS PRIEIGOS

Kasdienybė yra reikšmingas socialinių ir kultūrinių tyrimų matas, ir neišvengiamas etnologų ir antropologų tyrinėjimų laukas. Visgi kartais sudėtinga apibrėžti kasdienybės terminą, nes etnologai, antropologai, sociologai, filosofai ir kiti mokslininkai ją apibūdina ir aiškina skirtingai.

1.1. Kasdienybės kaip etnografinio objekto konceptualizavimas

H. Lefebvre, visą savo gyvenimą paskyręs kasdienio gyvenimo kritikai ir problematikai, veikale „Kasdienio gyvenimo kritika“ (angl. „*Critique of everyday life*“) kalba, jog kasdienis gyvenimas yra visapusiškai susijęs su visomis veiklos rūšimis ir apima visus jų skirtumus ir konfliktus (Lefebvre 1991: 97). Jis teigia, jog kasdienybė yra tarsi metalaukas, apimantis kitus tyrimų laukus. Kasdienybė įsteigiama kaip objektas, nors ir yra nematoma. Anot H. Lefebvre, kasdienybė negali būti suprantama tik kaip individų veiksmų ir rutinų visuma, bet turėtų būti traktuojama kaip kompleksinis socialinio gyvenimo reiškiny, atsispindintis konkrečioje erdvėje ir kontekste. Tad kasdienybė yra ne tik rutina ir įpročiai, bet ir vietos, kurioje vyksta socialinis gyvenimas, kontekstas. Kitaip tariant, kasdienybės pažinimui neužtenka pasirinkti vieno įpročio ar žmogaus kaip objekto – net ir padarius taip, galiausiai išryškės, kad už šių objektų yra kiti įpročiai, ir kiti žmonės, t. y. kiti kontekstai.

M. de Certeau prie kasdienio gyvenimo prieina žvelgdamas į jį iš galios statusą turinčių aukštesniųjų pozicijų. Jis akcentuoja kasdienybės svarbą kaip vietą, kurioje vyksta visuomeninės ir kultūrinės kovos, o žmonės dažnai konfrontuoja su įvairiomis socialinėmis, ekonominėmis ar religinėmis struktūromis, kurios gali būti apribojančios jų veiksmus (de Certeau 1984). Tačiau, anot M. de Certeau, kasdienybėje žmonės dažnai naudojami taktikomis, kurios leidžia jiems adaptuotis prie aplinkybių ir veikti nepriklausomai nuo didesniųjų struktūrų ar valdžios. Taigi, kasdienis gyvenimas nėra nulemtas vien tik visuomeninių institucijų ir jų struktūrų. Šiose galios struktūrose išryškėja ir žmogaus kaip individo reikšmė – jis turi galimybę priimti sprendimus. Taip atsiranda kasdienybės individualumas.

Peter L. Berger ir Thomas Luckmann pabrėžia, kad kasdienybės patirtis yra daugiaplanė ir daugiareikšmė, nes kiekvienas individas ją suvokia ir interpretuoja savo asmeniniu būdu (Berger, Luckmann 1999). Tad vieno žmogaus kasdienybė gali turėti daugybę jos aiškinimo ir supratimo formų, priklausomai nuo to, kiek žmonių susiduria su jo kasdienybe ir kaip jie ją mato. Čia pat išryškėja ir asmeninis kasdienybės interpretavimas bei jos pateikimas, kuris priklauso nuo žmogaus gyvenimo laikotarpio, jo kintančių vertybių ir įsitikinimų, net nuotaikos. Individualumo reikšmę kasdienybėje pabrėžia ir A. Giddens. Jis kasdienybę supranta ne tik kaip rutiną ir įpročius, bet kaip sritį, kurioje žmonės aktyviai kuria savo tapatumą ir formuoja savo gyvenimo trajektorijas. Anot jo, kasdienybė yra esminė modernaus individualizmo ir saviraiškos sąlyga, kurioje individas turi daugiau pasirinkimo galimybių ir atsakomybės už savo gyvenimo kryptį. Individualumas kasdienybėje stipriai susijęs su A. Giddens iškelta mintimi apie gyvenimo stilių. Anot A. Giddens „gyvenimo stilius yra surutininta praktika, rutiniški rengimosi, valgymo įpročiai, veiklos būdai ir pasirinkta bendravimo su kitais aplinka; bet rutinas, kurių laikomasi, galima refleksyviai keisti, nes *Aš* tapatumo prigimtis yra mobili“ (Giddens 2000: 108). Mokslininkas taip pat išskiria tokias sąvokas kaip *gyvenimo planavimas, gyvenimo plano kalendorius* ir kt., kurios į kasdienybę skatina pažiūrėti kaip į tam tikrą nuosekliai ir pakankamai logiškai tvarkomą individualaus asmens laiką (Giddens 2000). Kasdienybė čia suprantama kaip tam tikras gyvenimo stilius, kurį susikuria pats individas kasdien priimdamas daugybę tų pačių nusistovėjusių veiksmų, kurie neretai įvardijami kaip įpročiai, tradicijos, pareigos ir pan. Kurdamas savo individualų gyvenimo stilių, žmogus semiasi idėjų iš aplinkos. Čia išryškėja dar vienas reikšmingas kasdienybės aspektas – kūrybiškumas.

Andy Bennett pastebi, jog mokslininkams gana dažnai nelengva apibrėžti ir konceptualizuoti kasdienybės ir kasdienės gyvensenos sąvokas, nes kasdienybė yra užpildyta žinomų, neišvengiamų, savaime suprantamų veiklų ir vyksmų (Bennett 2005: 1). A. Bennett gilindamasis į kasdienio gyvenimo ir kultūros sąveiką, kasdienybę apibūdina kaip erdvę, kurioje žmonės kuria ir išreiškia savo tapatumą, siekdami išpildyti įvairius emocinius ir socialinius poreikius. Anot mokslininko,

kasdienybė yra aktyvi ir dinamiška sritis, kurioje kultūriniai produktai, įskaitant muziką, kiną, televiziją, madą ir kt., yra įterpti į žmonių gyvenimo būdą ir tapo kasdienio gyvenimo dalimi (Bennett 2005). Benas Highmore'as akcentuoja, kaip yra įdomu tyrinėti kasdieniškumą, kuris atrodo pilkas, nuobodus, rutiniškas, vienodas ir pamatyti, kaip kasdienybė integruoja kūrybingumą ir pokyčius, sureikšmina dalykus ir yra pilna daiktų, kurie pasakoja savo istorijas (Highmore, 2002a: 1–16). Billy Ehn ir O. Löfgren kasdienybę apibūdina ne tik kaip veiklų ir įvykių seką, bet ir kaip vietą, kurioje vyksta poilsio, atsipalaidavimo ir savęs atradimo praktikos. Jie pabrėžia kasdienybės svarbą kaip erdvės, kurioje žmonės gali įgyvendinti savo individualius poreikius ir vertybes, nepriklausomai nuo darbo ar kitų išipareigojimų (Ehn, Löfgren 2010). Taigi, kasdienybė yra ir kūrybos, ir „laiko sau“ erdvė, kurioje žmonės gali priimti aplinkos siūlomas vertybes, kultūrinės ir kitas patirtis ir per jas kurti savo individualų gyvenimą būdą. Tačiau kūrybingumo aspektas gali pasireikšti ir iš vidaus – kai žmogus keisdamas įpročius, pasirinkimus bei sprendimus „patobulina“ ar perkuria kasdienį gyvenimą.

Kasdienybėje ir kasdienybės tyrimuose svarbus socialinių santykių ir su jomis susijusių struktūrų aspektas. Anot P. L. Berger ir T. Luckman, kasdienybė yra sritis, kurioje vyksta socialinės interakcijos ir kurioje žmonės kuria ir priima socialinę tikrovę (Berger, Luckmann 1999). Kasdienybė čia suprantama kaip svarbi sritis, kurioje vyksta socialinis gyvenimas ir kurioje formuojama žmonių suvokimo apie pasaulį struktūra. Ian Burkitt teigia, kad kasdienis gyvenimas yra susijęs su visais socialiniais santykiais ir veikla, įskaitant ir „oficialias“, normalizuotas veiklas, ir „neoficialias“ patirtis. Iš tikrųjų kasdienis gyvenimas yra laikomas viena imanencijos plokštuma, kurioje šios dvi praktikos ir artikuliacijos formos tarpusavyje susijusios ir veikia viena kitą. Gyvenamoji kasdienio gyvenimo patirtis yra daugialypė, susidedanti iš įvairių socialinių sričių, kurios yra suformuluotos, kodifikuotos ir normalizuotos skirtingais laipsniais ir skirtingais būdais (oficialiai arba neoficialiai) (Burkitt 2004). Taigi, kasdienybę galima pažinti ir per žmonių santykius, tačiau svarbu pabrėžti, kad tokiu atveju svarbūs ne patys santykiai kaip

objektas, o už jų slypintys kontekstai, kurie dažnai pasireiškia įvairiais susitarimais ir įsipareigojimais tiek asmeniniame, tiek viešajame gyvenime.

Už socialinių santykių yra kita, mažiau pastebima kasdienybės pusė – laiko derinimas ir planavimas. Pasak M. de Certeau, kasdienis gyvenimas yra santykių, susiejiančių kasdienes užsiėmimus su konkrečiomis aplinkybėmis, visuma, o kasdienis gyvenimas nuo kitų kasdienio egzistavimo praktikų skiriasi tuo, kad jis yra pasikartojantis ir nesąmoningas (de Certeau 1984). Tad kasdienybė – pilna pasikartojimų visuma, kurioje gyvenimas vyksta savaime. Prie savaimingos gyvenimo eigos prisideda suplanuotos, pasikartojančios, iš anksto žinomos veiklos – už to slypi nusistovėję santykiai. Tai šeimos, kaimyniniai, darbo ir kiti santykiai. Kasdienybė susideda iš monotonijos periodų tarp privataus gyvenimo įvykių (Rapoportas 1997: 24). Monotonija atsiranda iš pasikartojimų tarp įvykių. Šiame kontekste monotonija tiesiogiai siejama su gyvenimo reiškinių vienodumu ir nuoboduliu, kuris ištinca tarsi savaime, iš niekur. Tai saugaus ir gerai suplanuoto laiko pasekmė. Kasdienybė tai ir nuolatinis veiklos srautas, kuriame žmonės turi susidurti su įvairiomis užduotimis, problemomis ir sprendimais, o visą veiklų srautą padeda susitvarkyti laiko organizavimas. Laiko organizavimo kontekste išryškėja kokie veiksniai lemia žmonių veiksmus ir kokias strategijas jie naudoja, kad įveiktų kasdienės gyvenimo iššūkius. Tačiau kasdienybės tyrime svarbu ne tik atkreipti dėmesį į veiklos ar laiko organizavimo įpročius ir strategijas, bet ir į tai kaip tos strategijos sąveikauja su socialinėmis struktūromis, nes iš to atsiranda kasdienybės mobilumas. Taigi, šiame darbe itin reikšmingas aspektas yra tarpusavyje persipynusių socialinių santykių ir greta su jais einančių laiko planavimo strategijų struktūros ir jų persipynimas tarpusavyje.

Suplanuoto laiko nulemtas saugumas gali sugriūti, jeigu jį pertraukia nenumatyti įvykiai. N. Klumbytė ir K. Šliavaitė teigia, kad kasdienybė yra tarsi tam tikra apibrėžta buvimo forma, kurią suprasti ir jos ribas pajusti galima tik įvykius tokiems ribiniams įvykiams kaip krizė, karas, protestas ir kt. Autorės rašo, jog „kasdienybės ribos gali būti visada perkuriamos, bet ir kad įvairūs lūžio momentai yra laikini, kad po jų susikuriančios ekstremalios situacijos taip pat tampa

kasdieniškos“ (Klumbytė, Šliavaitė 2017: 7). Kitaip tariant, kasdienybė šiuo atveju pristatoma kaip sąlyginis suvokimo matmuo, kuris keičiasi atitinkamai nuo aukštesnių struktūrų sprendimų. Čia pat atsiranda kasdienybės prieštaringumas, prieštaraujantis prieš tai išdėstytoms mintims apie kasdienybės individualumą. Visgi, kasdienybės individualumas tuo ir reikšmingas, jog taikantis prie pakitusių sąlygų ir kuriant naujas struktūras, galiausiai jos vis tiek taps individualios, nes individualumo esmė ne tik vieno žmogaus vertybiniai sprendimai, bet už to žmogaus slypinti patirtis ir kiti žmonės. P. L. Berger ir T. Luckmann atkreipia dėmesį į tai, kad „<...> netgi neproblemiškas kasdienybės tikrovės sektorius būna toks tik tol, kol nieko nenutinka, t. y. tol, kol jo nesutrikdo iškilusi problema. Kai šitai įvyksta, kasdienio gyvenimo tikrovė siekia integruoti problemišką sektorių į tą sektorių, kuris jau neproblemiškas“ (Berger, Luckmann 1999: 39). Kitaip tariant čia iškeliamas kasdienybės kaip pažįstamos erdvės, laiko, socialinių ryšių, veiklų tinklo visuma. Kol viskas vyksta „kaip kasdien“ ir rutiniškai, asmuo nesusimąsto apie savo veiksmų logiškumą ir sąlygas, tačiau atsiradus net smulkiausiems trikdžiams individas būna priverstas išspręsti problemą. Dažniausiai asmuo siekia kuo greičiau panaikinti problemą arba, jeigu tai neįmanoma, kuo greičiau „prisijaukinti“ neįprastą dalyką, paversti jį rutinišku ir priskirti prie normalių dalykų sektoriaus taip siekdamas palaikyti saugią kasdienybę.

1.2. Kasdienio gyvenimo struktūros

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog kasdienybė yra visur, tačiau ji kyla tarsi iš niekur. Kadangi kasdienybė neturi aiškių ribų, ją sunku identifikuoti (Felski 2000: 78). B. Highmore teigia, jog kasdienybė nėra tiesiog realybės pavadinimas, suteikiantis lengvą prieigą tiriamajam žvilgsniui. Anot mokslininko, kasdienybė nusako paslėptus ir nematomus gyvenimo aspektus (Highmore, 2002b: 1).

Laikas ir erdvė yra esminės kasdienybės struktūrinės dalys. Kasdienis gyvenimas išreiškia specifinį laiko pojūtį. Tačiau jis neperteikia ypatingo erdvės pojūčio, nors iš tiesų žmogus visada yra kažkur, konkrečioje vietoje. Kasdienis

gyvenimas paprastai išsiskiria ribų nebuvimu, taigi ir aiškios diferenciacijos trūkumu. Tai apima įvairias erdves (darbo vietą, namus, prekybos centrą), taip pat įvairias judėjimo erdvėje formas (vaikščiojimą, vairavimą, skrydį). Vis dėlto kasdienybė yra konkreti, artima erdvė, nes joje yra žmogus ir ta erdvė juda kartu su tuo žmogumi ir jo kasdienybė. Bet kasdienė erdvė yra veikiami informacijos ir technologijų, kurios leidžia gauti žinių apie vietas, kurios yra nutolusios. Nepaisant to, namai gali būti suvokiami kaip fiksuotas erdvės taškas, tvirta padėtis, iš kurios žmonės juda kasdien ar ilgesniam laikui ir į kurią grįžta (Felski 2000: 85). Kasdienybėje itin svarbi laiko ir erdvės sąsaja, sukurianti ikūnytą erdvę. Ikūnyta erdvė reiškiasi kaip vietos kūrimo ir suvokimo per erdvinę orientaciją, judėjimą ir kalbą modelis (Low 2003: 9).

Anot A. Giddens, „keliaudami per dienos laiko zonas, mes keliaujame ir erdve: kad patektume į darbą, gal važiuojame autobusu iš vienos miesto dalies į kitą arba nuolatos važinėjame iš priemiesčių <...>“ (Giddens 2005: 105). Erdvės ir laiko suskirstymas egzistuoja ir privačiuose žmonių būstuose. Tokios vietos kaip svetainė, miegamasis ar skirtingi namo aukštai reiškia ne tik fizines teritorijas, bet ir tam tikras laiko zonas, kurios yra susijusios su fizinių vietų naudojimu skirtingu paros metu (Giddens 2005: 105). Šiame darbe reikšmingas laiko ir erdvės arba geografijos santykis, kurį galima tyrinėti atsižvelgiant į laiko apribojimus, turinčius įtakos individualiam elgesiui (Gell 2001: 190). Gell'as teigia, kad laiko ir geografijos metodą galima apibūdinti kaip laiko biudžeto tyrimą, atsižvelgiant į „laiko“ apribojimus, turinčius įtakos individualiam elgesiui. Laiko ir geografinio modelio kūrimo procesas yra pagrįstas teorinių socialinės veiklos „choreografavimo“ galimybių analize, atsižvelgiant į tai, kad veikla turi būti vykdoma konkrečiose vietose, konkrečiu laiku, konkrečių veikėjų, kartu su konkrečiais kitais asmenimis (Gell 2001: 191). Taigi, veikla randasi laiko ir erdvės sandūroje, dalyvaujant konkretiems asmenims – veikla jungia kasdienybės laiką ir erdvę.

Svarbus ir dar vienas aspektas. Tai su kasdienybė siejamas žodis „rutina“, turintis ir pasikartojimo, nekintamumo laike prasmę, kuris iš tikrųjų yra maršruto mažybinis žodis. Ši metafora parodo, kad rutina kuriama panašiai kaip keliai,

kuriuose yra daug pasikartojimų, tačiau tuo pačiu jie atlieka ir apsauginę funkciją (Ehn, Löfgren, 2010: 81). Atvykęs į naują vietą, žmogus pirmiausia stengiasi suprasti, kaip ta vieta yra organizuota (Ehn, Löfgren, 2010: 82). Įžvalgos apie rutinos sampratą ir žmogaus prisitaikymą naujoje vietoje yra naudingos siekiant suprasti žmonių daromą perskyrą tarp kasdienybės ir ne kasdienybės.

B. Ehn ir O. Löfgren tyrinėja žmonių rutinos ir laukimo fenomenus bei aiškinasi ką žmonės iš tiesų daro, kai atrodo, kad nieko nedaro (Ehn, Löfgren 2010: 8). Socialinis laukimo fenomenas iškelia klausimą apie laiką – kada laikas vertas laukimo? Laukimas yra visur paplitęs ir pažįstamas reiškinys. Galima net sakyti, kad laukimas yra neatsiejama žmogaus gyvenimo dalis (Janeja, Bandak 2018: 1). Kita vertus, laukimas dažnai suprantamas kaip laikas, kuriame nėra veikimo. Visgi laukimas akcentuoja ne tik laiką, bet ir veikimą. Laukimo akivaizdoje veikimas tampa matomas, nes atsiranda skirtis tarp veikimo ir neveikimo. Tačiau lieka klausimas ką žmonės išties veikia, kai kažko laukia ir tą laukimą dažniausiai įvardija nieko neveikimu (Ehn, Löfgren 2010). Visgi galima iškelti ir klausimą – ar kasdienybėje visada yra laukimas, kurį nagrinėja šie tyrėjai?

Šiuolaikinis laikas ir žmogaus veikimas tame laike prisitaikant prie institucionalizuoto laiko taip pat svarbus aspektas siekiant tirti kasdienybę. B. Highmore teigia, kad jeigu vakarietišką modernumą galima vertinti kaip naujų ir skirtingų laiko patirčių atsiradimą, tai dažniausiai šios patirtys yra susijusios su institucionalizuotu darbo pasauliu ir organizuotu mokymu (Highmore 2002b: 5). Šiuolaikinis laiko suvokimas atsirado laipsniškai jį standartizuojant. Dabartinio laiko suvokimui daug įtakos turėjo samdomo darbo plėtra istoriniais laikais, taip pat standartizuojanti, pavyzdžiui, ligoninės, bažnyčios ar mokyklos praktika, kuomet buvo privalu registruoti dienas, padarytus darbus, pasakytų pamokslų skaičių ir pan. (Highmore 2002b: 5). Socialiniai tinklai, skirti padidinti komunikacijos ir prekybos greitį bei įveikti fizinį erdvės atstumą, perkonfigūravo kasdienybės tempą. Moderni kasdienybė – tai minutėmis ir sekundėmis pagrįsta sinchronizacija. Vis dėlto namų ruoša arba butas, kuri dar gali būti įvardinama tokiais veiksmais kaip tvarkymasis, valymas, maisto gaminimas ar vaiko priežiūra bei kiti veiksmai, neturi konkrečios

praktikos, objektų rinkinio ar laiko apibrėžimo. Sunku pasakyti kuriais dienos momentais prasideda ir baigiasi tvarkymasis, todėl namų ruošos laikas yra beveik nematomas. Toks laikas yra nesibaigiantis, nes buities darbais dažniausiai rūpinamasi pavienėmis aplinkybėmis (Highmore 2010: 127). Tai individualus arba asmeninis laikas. Kita vertus, kalbant apie institucionalizuotą laiką derėtų paminėti ir ritmą. Dažnai apie ritmą kalbama kaip apie aiškiai girdimą ir pastebimą reiškinį. Pavyzdžiui, muzikoje esantis ritmas gali būti harmoningas arba ne, o miesto ritmas dažnai apibūdinamas kaip greitas (Lefebvre 2004: 12). Miesto ritmą galima sieti su institucionalizuotu, įformintu laiku, kuris yra bendras visiems. Visgi egzistuoja ir individualus arba namų ritmas, kuris taip pat kinta atitinkamai nuo aplinkybių arba ap(si)ribojimų, susijusių su metų laikų kaita, darbų pobūdžiu, šeimos narių dienvartėmis.

Krystal D'Costa rašo, kad kritinėse situacijose, norėdami suvaldyti netikrumą, žmonės kuria ir laikosi rutinos, kuri apima mažus kasdienius įpročius ir padeda efektyviau veikti kasdienybėje (D'Costa 2014). Kasdienybėje nutinka daugybė mažų kritinių dalykų, kurie gali išmušti iš vėžių (automobilio gedimas, pavėlavimas į darbą, raktų pamiršimas ir pan.), todėl ilgalaikėje perspektyvoje žmonės pasimoko iš praeities nesėkmių ir atsižvelgdami į patirtį stengiasi gyventi taip, kad jų nepatirtų ir galėtų gyventi sklandžiai. Tokiu būdu susikuria kasdieniai įpročiai. O kai rutina sutvirtėja, ji pavirsta į ritualą (D'Costa 2014). Žmogus iš esmės yra linkęs gyventi taip, kad patirtų kuo mažiau netikėtumų ir galėtų sklandžiai vykdyti kasdienes užduotis. Tad saugumas yra dar vienas svarbus kasdienybės aspektas, kuris atsiranda planuojant veiklas. Kasdienybės laikinumas ir jo erdvinis įtvirtinimas yra glaudžiai susiję. Ir pasikartojimas, ir namai byloja apie esminį kasdienio gyvenimo bruožą – jo pažįstamumą. Kasdienybė yra įpročio, vienodumo, rutinos sinonimas; tai įkūnija ir įprastą komfortą, ir nuobodulį (Felski 2000: 89). Nuobodulys siejamas su neigiama patirtimi, iš kurios norisi pabėgti. Iš nuobodulio kyla žmogaus kūrybingumas, kuriuo siekiama išardyti ritmą ir rutiną, įvedant naujus elementus, kurie čia pat integruojami į rutiną. Tad čia išryškėja kasdienybės paradoksas – žmogaus noras patirti saugumą, bet tuo pačiu ir nenuobodžiauti.

B. Highmore teigia, jog specifinės kasdienybės įvardijimas ir išskyrimas grupės žmonių, kurie atpažįstami ir suvokiami kaip besidalijantys bendra kasdiene veikla buvo svarbus žingsnis padedantis pamatyti gyvenimus tų, kurie buvo išstumti iš dominuojančio socialinės erdvės gyvenimo (Highmore 2002b: 2). Tad nematoma kasdienybė nėra linkusi atsiverti tyrimui, ji vyksta savaime. Tačiau iškėlus klausimą apie konkrečios vietos kasdienybę kaip objektą, jis tampa probleminis, nes nustojama galvoti apie kasdienybę kaip apie reiškinį, kuris yra savaime suprantamas. Galvojimas apie kasdienybę kaip apie įdomią konkrečios vietos ir konkretaus žmogaus patirtį gali leisti lengviau ją pažinti.

Aptartos mokslininkų mintys ne tik sutelkia dėmesį į kasdienybę kaip visumą, bet ir parodo iš ko ji sudaryta. Tai tarpusavyje persipynusių, sudėtingų, tačiau tuo pačiu ir nuspėjamų sistemų visuma, kurioje išryškėja kintamumo kaip vienos iš kasdienybės esmių svarba. Per laiką kinta ne tik žmonės, bet ir jų pasaulėvaizdis, šeima, darbiniai santykiai, ryšiai su kitais žmonėmis, netgi gyvenamosios vietos. Su šiais pokyčiais atsiranda naujos veiklos, įpročiai, dienotvarkės, tačiau kasdienybė lieka, nes ji savyje talpina nuolatinius pokyčius. Nepaisant individualių pokyčių (nes ir izoliuotoje aplinkoje keistūsi žmogaus amžius, mąstymas, sveikata ir su šiais aspektais susiję įpročiai), panašu, kad įvairių lygmenų socialinės sąveikos daro daugiausia įtaką kasdienybės pobūdžiui. Žmonės ne tik kalbasi, jie kalbasi su kažkuo, važiuoja pas kažką, gyvena su kažkuo arba šalia ko nors – visur esama santykio. Todėl šiame darbe siekiama pasižiūrėti į kasdienybę kaip į visumą, daugiausia akcentuojant socialines struktūras ir už jų slypinčias kasdienio gyvenimo organizavimo ir tvarkymo sistemas. Tai žvilgsnis į šiandieninę kasdienybę – tokią, kokia ji buvo tyrimo metu.

2. TYRIMO VIETA, ŽMONĖS, METODAI IR METODOLOGIJA

Įeinant į etnografinį tyrimo lauką vadovaujamosi mintimi, jog kasdienybė tai – „įprastinių, rutiniškų prasmų ir veiksmų laukas, kurio pagrindu susikuria ir funkcionuoja stabilus socialinis-kalbinis pasaulis – intersubjektyvi komunikacinė erdvė“ (Rimkus 2017: 222). Kasdienybę galima pažinti ir kalbantis su žmonėmis, nes kasdienybė yra kiekvieno žmogaus kasdienybė. Taigi kasdienybės pažinime itin svarbus kalbos aspektas – tai ką žmonės apie ją pasakoja ir kokius žodžius pasirenka jai apibūdinti. Naratyvas yra nepakeičiama kasdienybės pažinimo prieiga, kuri tyrėją priartina prie pateikėjo matymo ir padeda rasti pusiausvyrą tarp *emic* ir *etic* požiūrio taško. Tad norint pažinti kasdienybę neužtenka vien stebėti. Iš pažiūros nesvarbūs dalykai kasdienybėje gali būti tarpusavyje susiję ir pasirodyti svarbiais, tačiau šioms reikšmėms išryškinti būtina prieiga prie žmogaus. Taigi, etnografinis kasdienybės vidutiniame miestelyje pažinimas – tai nuolatinis sekimas paskui žmones, apjungiant jų kalbines interpretacijas su konkrečiomis vietomis ir erdvėmis.

Pažinti miestelį visų pirma reiškia pažinti vietą (Low, Lawrence-Zúñiga 2003: 2). Tačiau pažinti kasdienybę miestelyje, tai reiškia pažinti miestelius kaip daugialypių santykių tinklus. Vienas iš būdų suprasti miestelius ir jų dinamiką yra žiūrėti į juos kaip į tankius, daugialypius santykių tinklus. Dažnai apie miestelius sakoma, kad „čia visi visus pažįsta“. Žinoma, retai būna, kad visi tikrai visus pažįsta, tačiau ši frazė apibūdina situaciją, kai „<...> pakankamai ilgai gyvenama greta, kad žmonės susipažįsta vienas su kitu, tampa matomi bendruomenėje ir dalijasi pagrindine informacija“ (Wuthnow 2013: 15). Kitaip tariant, net jei visi visų nepažįsta, „visi žino jūsų verslą“ (Macgregor 2010: 3). Net jeigu miestelio gyventojai nebendrauja tarpusavyje, tikėtina, kad jie vieni kitus sutinka parduotuvėje, seniūnijoje, poliklinikoje, mokykloje, darželyje ir kitose vietose. Miestelio gyventojai gali būti atpažįstami ne kaip konkretūs asmenys, o kaip žmonės esantys seniūno, gydytojo, mokytojo, pardavėjo ir kitose pareigose. Vadinas, kasdienybės pažinimas miesteliuose tai ne tik iš šalies pastebimų gyvenimo faktų fiksavimas, bet ir sekimas paskui miestelyje gyvenančius žmones, jų maršrutų ir

santykių tinklą, siekiant suprasti ir atskleisti sudėtingas ir persidengiančias gyventojų dienotvarkes

2.1. Miesteliai Lietuvoje: pasirinkimas tyrimui

Šiam tyrimui pasirinkti Josvainių ir Ramygalos miesteliai (žr. 1 pav.). Pirmiausia renkantis Josvainių miestelį (1122 gyventojai, 2021 m.) atsižvelgta į tai, kad jis yra vidurio Lietuvoje ir greičiausiai neturi ryškaus etnografinio išskirtinumo, kuris galėtų nulemti miestelio ir jo gyventojų kasdienybę. Josvainių miestelis priklauso Kėdainių rajono savivaldybei, nuo Kėdainių yra nutolęs 10 kilometrų. Miestelį kerta ir pusiau dalija kelias Kaunas-Kėdainiai. Vėliau tyrimui pasirinktas dar vienas miestelis – Ramygala (1231 gyventojai, 2021 m.). Ramygala nuo Josvainių nutolusi 49 kilometrus ir įsikūrusi Panevėžio rajono savivaldybės teritorijoje, o nuo Panevėžio nutolusi 24 kilometrus. Šalia miestelio driekiasi tarptautinis greitkelis „Via Baltica“. Ramygala turi miesto statusą, gautą 1957 metais (Ramygalos istorija 2007), tačiau daugeliu atžvilgių atitinka vidutinio dydžio miestelio kriterijus, todėl čia ir toliau ji bus vadinama miesteliu. Ramygala taip pat iš pirmo žvilgsnio nepasižymi ryškiais etnografiniais išskirtinumais. Tad renkantis gyvenamąsias vietas pirmiausia buvo atsižvelgta į tų vietų tarpusavio demografinius, geografinius, kultūrinius panašumus, kurie leistų tarpusavyje objektyviau palyginti rezultatus. Abu miesteliai yra vidurio Lietuvoje, abi gyvenvietės turi panašų gyventojų skaičių, yra nusidriekę šalia susisiekimui svarbių kelių, netoli šių miestelių yra didesnis miestas – rajono centras. Abiejuose miesteliuose yra keletas privačių statybos, medienos ir jos gaminių, miškininkystės verslų, keletas maisto parduotuvių, taip pat drabužių, ūkinių prekių, gėlių parduotuvės, vaistinė, kavinė, darželis, gimnazija, ambulatorija, biblioteka, kultūros centras, degalinė.

1 pav. Jsovainiai ir Ramygala.

Jsovainiai pirmą kartą paminėti 1486 metais. Iki 1569 m. Jsovainiai buvo valstybinis dvaras. Prie dvaro ėmė augti Jsovainių miestelis, jame kūrėsi amatininkai, apsigyveno žydai. Prie miestelio augimo prisidėjo ir pro šalį ėjęs didysis vieškelis (Jsovainių prekybinis kelias) (Kviklys 1991: 400). 1590 m. klebono M. Kobyliniskio iniciatyva čia pastatyta medinė bažnyčia (Jsovainių Visų Šventųjų bažnyčia). XVII a. pradžioje Jsovainiuose jau buvo 130 namų, o 1699 m. miestelis buvo prilygintas kitiems LDK miestams. XVI–XVIII a. dažnai keitėsi Jsovainių savininkai: miestelis priklausė LDK didikams Sapiegomis, Kliveckiams, Masalskiams, Judikiams, Švitams, Siručiams, Chodkevičiams (Trumpai apie seniūniją). 1792 m. miesteliui suteikta savivalda – karalius Stanislovas Augustas Jsovainiams suteikė Magdeburgo teises ir herbą. Pažymėtina, kad ne visi miestai, gavę turgų ir mugių privilegijas, turėjo Magdeburgo miesto teises. Visgi išsamiau nerašoma kaip Magdeburgo teisių gavimas paveikė miestelį, tik paminima, kad miestelis buvo garsus prekybinis centras (Kviklys 1991: 401).

Nepriklausomybės metais Jsovainiai buvo valsčiaus centras ir priklausė Kėdainių apskrīčiai. 1934 m. jame gyveno 1269 gyventojai, iš kurių – 374 žydų tautybės. Miestelyje buvo valsčiaus savivaldybė, paštas, girininkija, policijos nuovada, pradžios mokykla, senelių prieglauda, smulkaus kredito draugija „Šušvė“, kooperatyvas, pora lentpjūvių, du malūnai, pieninė, kalkių degykla, gyveno nemažai amatininkų (Kviklys 1991: 401).

Sovietmečiu miestelis buvo apylinkės (1950–1995 m.) ir kolūkio (1950–1992 m.) centras, o nuo 1995 m. Josvainių seniūnijos centras. 2006 m. patvirtintas dabartinis Josvainių herbas, 2010 m. iškelta Josvainių miestelio vėliava – juose pavaizduota žalia papėde jojantis raitelis ant raudono žirgo. 2016 m. Josvainiai buvo paskelbti mažąja Lietuvos kultūros sostine (Trumpai apie seniūniją). Josvainių miestelio bendrojo plano koncepcijoje (2011–2031 m.) rašoma, kad „Josvainiai pasižymi aukštu architektūrinio-miestovaizdinio suvokimo lygmeniu. Jo identitetą sudaro miestelio panoramos dominantė – Visų Šventųjų bažnyčia, Šušvės slėnis, smulki, jauki gyvenamos struktūros morfologinė sandara, sezoniniai vaisių-daržovių turgeliai pagal pagrindines gatves“. Nemaža Josvainių miestelio dalis patenka į gamtinio karkaso teritorijas. Regioninės svarbos migraciniai koridoriai kerta bendrojo plano teritoriją bei užima didesnę miestelio dalį: šiaurės-vakarinę ir pietinę dalis. Josvainiuose dominuoja tolygus sodybinio tipo užstatymas, todėl pagal šį požymį miestelio erdvinis–planinis modelis yra labiau artimas kaimiškosios aplinkos modeliui (Josvainių miestelio bendrasis planas, 2011).

Ramygalos vardas istoriniuose rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo XIII a. XIV a. antroje pusėje Ramygalą jau buvo valsčiaus centras, o tai reiškia, kad miestelis buvo vienas svarbiausių ekonominių, religinių ir kultūrinių centrų to meto Upytės apylinkėse (Masilionis 1963). Pirmoji bažnyčia Ramygaloje pastatyta tarp 1431 m. ir 1500 m. XVI a. pradžioje jau minimas dvaras ir miestelis (Ramygalos istorija 2007). 1580 m. liepos 9 d. Ramygalai suteikta 3 prekymečių privilegija Šv. Jono Krikštytojo, Šv. Mikalojaus ir Trijų Karalių dienomis (Miškinis 2009: 80). 1775 m. pirmą kartą paminėta Ramygalos mokykla, ją išlaikė klebonija. 1861 m. įsteigtas Ramygalos valsčius. 1868 m. gubernijos valdyba leido rengti turgų sekmadieniais (Miškinis 2009: 83). Ramygaloje 1888 m. atidaryta vaistinė, o 1895 m. – paštas. 1906 m. atidarytas Masioko knygynas. 1909 m. įkurtas Lietuvių katalikų blaivybės draugijos skyrius. 1918 m. vasario 16 d. paskelbus atkurtą Lietuvos nepriklausomybę, Ramygaloje sudarytas valsčiaus komitetas, beveik tuo metu „Saulės“ draugija atidarė dviejų klasių progimnaziją (Miškinis 2009: 88–90).

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, ramygaliečiai buvo labai aktyvūs ir organizuoti stjo savanoriais į besikuriančią kariuomenę. Pagal 1919 m. liepos 26 d. Apskričių sienų ir jų centrų įstatymą Ramygalos valsčius priskirtas Panevėžio apskrčiai (Miškinis 2009: 93). 1940 m. birželio 15 d. Raudonajai armijai užėmus Lietuvą ir prasidėjus krašto pertvarkymui, nacionalizacija Ramygalos verslininkų nepalietė: joje nebuvo bent kiek didesnių krautuvių ar dirbtuvių (Miškinis 2009: 96).

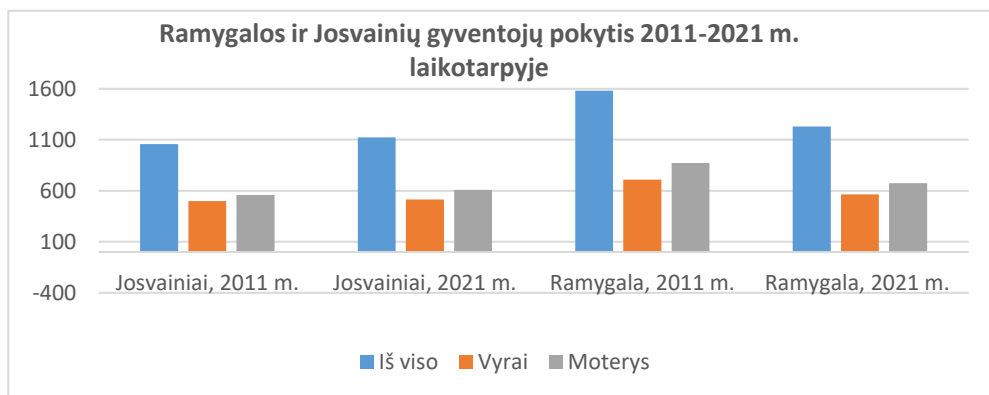
1945–1946 m. parengtas ir miestelio projektas. Miestelis daugiausia išplėstas į vakarus, kur, prisiderinus prie buvusių šalutinių gatvių, suprojektuoti 5 įvairaus dydžio kvartalai. 1952 m. įsteigti kultūros namai, o 1953 m. – ligoninė. 1957 m. Ramygalai suteiktos rajono pavaldumo miesto teisės. 1969 m. Ramygalai suteiktas vietos reikšmės urbanistikos paminklo statusas (Miškinis 2009: 97–98). Po Nepriklausomybės atkūrimo, vykstant sovietmečiu nacionalizuoto turto gražinimui ir nekilnojamojo turto privatizavimui, mieste atsidarė privačių parduotuvių ir kavinių. Išliko keliolika šiuolaikinės architektūros pastatų.

Ramygala geopolitiniu požiūriu nėra reikšmingas kultūrinis ir administracinis centras. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos bendroju planu, Ramygala yra lokalinis centras – naujai formuojamas ir plėtojamas miestelių pagrindu (Ramygalos miesto bendrasis planas 2011). Ramygalos teritorijoje reljefas yra nelygus, su nuolydžiu rytinėje dalyje Upytės link. Užstatytos miesto teritorijos vyrauja aukštutinėje dalyje.

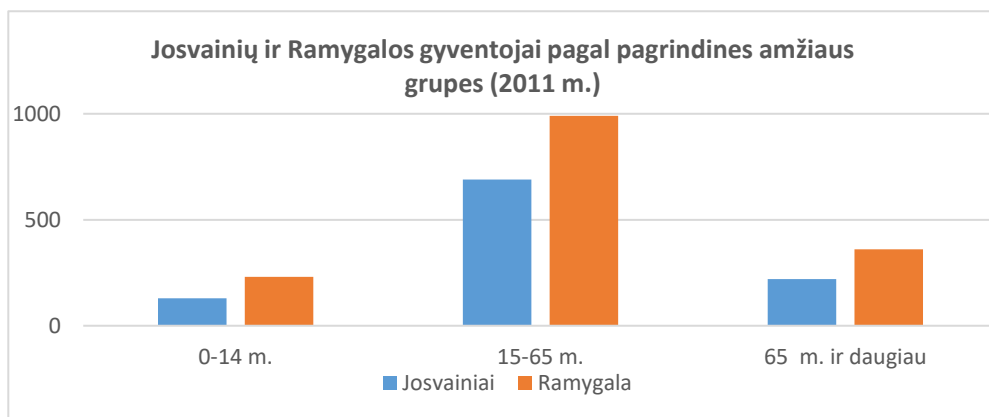
Ramygalos centrinė istorinė dalis paskelbta urbanistiniu paminklu ir yra saugoma dėl unikalios gatvių tinklo, užstatymo, aikštės plano. Vertingos yra ir miesto panoramos, atsiveriančios nuo rytų ir vakarų krypties. Netaisyklingo ovalo formos aikštė, išsivysčiusi iš linijinės, yra keturių pagrindinių miesto gatvių sankirtoje. Urbanistinio paminklo teritorijoje vyrauja XX a. pirmosios pusės vieno–dviejų aukštų pastatai. Svarbiausias kompozicinis akcentas – neogotikinė vienbokštė bažnyčia. Ramygaloje išvelgiami keletas miestovaizdžių: miesto sodybų tipo, laisvo daugiabučių gyvenamojo užstatymo, mišrus, gamtinis, pramoninis, agrarinis. Visame miestelyje dominuoja sodybinio perimetrinio užstatymo miestovaizdis, kuomet gyvenamosios paskirties sklypuose pastatų užstatymas yra perimetrinis,

gatvių užstatymo linijos aiškios. Centrinėje miesto dalyje yra padrikai išsidėsčiusių sodybinio tipo daugiabučių, kuriems būdingas sodybinis užstatymas (mediniai ar mūriniai kelių butų pastatai), vidiniai pastatų kiemai su įrengtais mėgėjiškais sodais, gyventojų daržais ir sandėliukais (Ramygalos miesto bendrasis planas 2011).

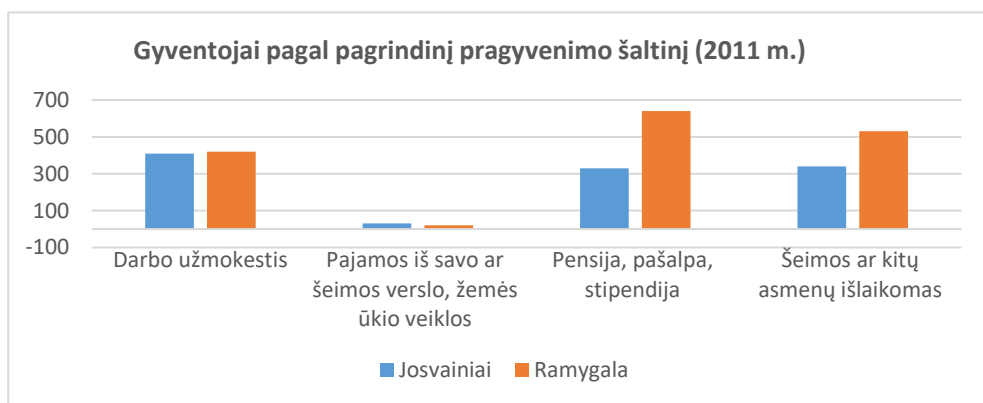
Tyrimui renkantis vietas pirmiausia atsižvelgta į tų vietų tarpusavio panašumą, kuris leistų tarpusavyje objektyviau palyginti rezultatus. Valstybės duomenų agentūros Oficialiosios statistikos portale Lietuvos regionams priklausanti informacija yra grupuojama pagal apskritis, o ne miestelius kaip vienetus, tad konkrečios statistikos apie Josvainius ir Ramygalą nėra daug. Panevėžio bei Kėdainių rajono savivaldybės internetiniuose puslapiuose pateikiamos tik bendros Josvainių ir Ramygalos seniūnijos ataskaitos, detalesnių duomenų apie miestelius nepateikiama. Tad toliau pristatoma informacija iš 2011 ir 2021 m. visuotinio gyventojų surašymo bei 2011 m. duomenys, kurie surinkti naudojantis Oficialiosios statistikos portale esančiu interaktyviuoju atlasu bei jame pateikta detaliąja statistika. Ramygaloje 2011 m. gyveno 1581 žmogus, o 2021 m. gyventojų skaičius sumažėjo iki 1231. Pusė gyventojų patenka į vyresnių nei 50 m. amžiaus grupės kategoriją. Josvainiuose 2011 metais gyveno 1057 žmonės, o 2021 jų padaugėjo iki 1122 (žr. 1 diagramą) (Oficialiosios statistikos portalas 2022). Moterų ir vyrų skaičius abiejuose miesteliuose pasiskirstęs gana tolygiai su nedidele moterų persvara. Didžiąją dalį gyventojų abiejuose miesteliuose sudaro gyventojai nuo 15 iki 65 metų (žr. 2 diagramą).

1 diagrama. Ramygalos ir Josvainių gyventojų pokytis 2011–2021 m. laikotarpyje.

2 diagrama. Josvainių ir Ramygalos gyventojai pagal pagrindines amžiaus grupes (2011 m.)

3 diagrama. Gyventojai pagal pagrindinį pragyvenimo šaltinį.

Gyventojai dirba miesteliuose ir kituose miestuose, kai kurie derina sandomą darbą su savo verslu. Dažniausiai pasitaikantys verslai yra žemės ūkis (javų, daržovių, gėlių ir kitų kultūrinių augalų auginimas), miškininkystė, medienos apdirbimas ir prekyba maisto prekėmis. Pavieniai asmenys užsiima automobilių remontu, bitininkyste, žirgininkyste, grožio, maitinimo ir apgyvendinimo paslaugomis. Kai kurie gyventojai papildomai užsidirba kepdami konditerinius gaminius, gamindami rūkytos mėsos produktus, užsiimdami keramika ir kitais amatais. Daugelis gyventojų turi nuosavus daržus ir sodus, kai kurie augina kiaules, vištas, labai retai – karves. Maistas įsigyjamas parduotuvėse, turguje arba iš vietinių verslininkų. Drabužius, buitines ir kitas stambesnes prekes gyventojai įprastai perka

kituose miestuose, prekes užsisako ir internetu. Dažniausiai prekės pristatomos į gretimų miestelių paštomatus arba į namus atvežamos kurjerio. Laisvalaikiu miestelių gyventojai dalyvauja kultūros centro ir miestelio bendruomenės renginiuose, lankosi kavinėje, bibliotekoje, vaikšto po apylinkes.

2.2. Pažinti kasdienybę

Julie Spray, prologe pristatydama Cris Shore ir Sarah Haggar sudarytą leidinį „Kasdieniški įvykiai, didelės problemos: kasdienio gyvenimo tyrinėjimas Oklande“ (Shore, Haggar 2015), pasakoja apie savo studentų atlikto tyrimo metodologinius aspektus (Spray 2015: 17–22). Siekiant studentus supažindinti su etnografinė veikla, tokio tyrimo metodika ir rašymu, jiems buvo skirta užduotis patyrinėti savo miesto aplinką ir etnografiškai aprašyti pasirinktą miesto gyvenimo epizodą ar aspektą. Supažindinant studentus su užduotimi, nurodyta vengti namų, šeimos ar kitos artimos bendruomenės aplinkos, kad tyrimas išliktų objektyvus (Spray 2015: 19). Tyrimo metu iškelta užduotis – įsivaizduoti save esant „svetimu“ Oklando miesto aplinkai, „būti iš šalies“. Nemažai studentų buvo atvykę iš kitų miestų ar net šalių. Tačiau tiek atvykusiems iš kitur, tiek vietiniams studentams tai buvo proga pamatyti jiems įprastą ir gerai pažįstamą miesto aplinką iš šalies (Spray 2015: 17–22).

Metodologinė prieiga, kuria siekiama pamatyti įprastą ir gerai pažįstamą aplinką iš šalies, pasirinkta ir šiame tyrime. Tyrimo lauke į miestelius, juose gyvenančius žmones ir jų veiklas žiūrėta iš šalies, siekiant nevertinti ir nesupaprastinti kartais iš pirmo žvilgsnio savaime suprantamus dalykus. Kadangi tyrimo metu įvykusi pandemija apribojo galimybes lankytis miesteliuose, tyrimas apėmė du laukus arba erdves. Pirmasis apėmė fizinį buvimą konkrečioje geografinėje vietoje bei tiesioginį bendravimą su pateikėjais, antrasis – tyrimą skaitmeninėje erdvėje ir bendravimą su pateikėjais internetu ar telefonu. Tačiau tyrimo metu judėjimas skirtingose erdvėse neišskaidė tyrimo į dvi dalis, bet apjungė jas į visumą, nes buvo laikomasi požiūrio, kad sutrikdyta kasdienybė yra kasdienybė, tik kitokia.

2.2.1. Lauko tyrimas Josvainiuose ir Ramygaloje

Lauko tyrimas, vykdytas 2019–2021 metais, apėmė du miestelius: Josvainius ir Ramygalą. Atsižvelgiant į kasdienybės kompleksiskumą galima teigti, kad ją tyrinėti ir pažinti galima įvairiai. Pavyzdžiui, didžioji dalis to, kas žinoma apie bendruomenes miesteliuose, yra iš trumpų žurnalistinių pasakojimų, kuriuose pagrindinis dėmesys skiriamas įvykiams, pavyzdžiui avarijoms ar kitoms nelaimėms (Wuthnow 2013: 2). Šiame tyrime miestelių pažinimas taip pat pirmiausia prasidėjo nuo viešosios informacijos internete skaitymo. Perskaitytas ir išnagrinėtas Kėdainių miesto ir rajono internetiniame tinklalapyje www.rinkosaikste.lt 2016–2019 m. laikotarpiu paskelbtas 131 straipsnis apie Josvainius (Dambrauskaitė 2020: 48). Pažvelgus kaip atrodo Josvainių miestelio kasdienis gyvenimas periodinėje spaudoje ir internete, įsitikinta, kad jis atspindi tik viešą gyvenimą ir dažniausiai smulkius įvykius, tokius kaip visuomeninio pastato renovacija, kaimynų konfliktai, miesteliui svarbių sukačių minėjimai, netoliese esančio vandens telkinio užterštumo duomenis ir pan. (Dambrauskaitė 2020). Tokie įvykiai gali pasirodyti nesvarbūs, tačiau vėliau tyrimo eigoje paaiškėjo, kad miestelių gyventojams, kasdienybės pagrindą kuriantiems teritoriškai nedidelėje erdvėje, daugelis tokių naujienų yra reikšmingos. Jie jas ilgai prisimena ir papildo savo pasakojimais, ar tai būtų senos autobuso stotelės atnaujinimas, ar pramonės parko projektas, ar kažkas kitko. Tačiau naujienos neatskleidžia kasdienio gyvenimo visumos.

Pastebėta, kad publicistiniai straipsniai pirmiausia veikia kaip visuomenės informavimo priemonės. Kita vertus, sekant naujienas apie pokyčius Josvainiuose ir gyventojų reakcijas į juos, galima susidaryti aiškų įspūdį, kokie reiškiniai ir objektai miestelyje yra įprasti ir kasdieniai, o kurie nekasdieniai. Nuosekliai sekant miestelio naujienas, išsiplėtė tiriamojo objekto pažinimo laukas, o tai leido interviu metu pasiteirauti pateikėjų nuomonės apie aktualijas, pasižiūrėti, koks jų santykis su miesteliu, kaip stipriai jie (ne)reaguoja į pokyčius ir pan. Naudojantis publicistikoje esančiais straipsniais ir nuotraukomis apie miestelyje įvykusius pokyčius atsiranda pretekstas užmegzti ryšį ir pokalbį su pateikėjais, ir galimybė užfiksuoti tyrime ne visuomet išvelgtus kasdienės gyvensenos pokyčius, susikurti platesnę žiūrą

perspektyvą ir dar labiau priartėti prie kasdienybės kaip unikalios ir įdomios mokslinių tyrinėjimų objekto.

Tyrimo pradžioje taip pat lankytasi Kėdainių savivaldybės Mikalojaus Daukšos viešojoje bibliotekoje ir Kėdainių krašto muziejuje bei rinkta medžiaga apie Josvainius. Šių apsilankymų metu gauti keli lankstinukai apie miestelio istoriją ir jo paveldą, paminklus, miestelyje gyvenusius garsius žmones. Taip pat gauti pirmieji pateikėjų kontaktai. Susisiekti ir su seniūnija informuojant ją apie tyrimą. Pirmosios išvykos į Josvainius metu tikėtasi pakalbinti atsitiktinius miestelyje sutiktus žmones. Vaikščiota po miestelį, lankytasi jo centre, užsukta į viešąsias erdves – seniūniją, bendruomenės namus, kultūros centrą, biblioteką. Tačiau, užsukus į šias vietas ir pakalbinus žmones, paaiškėjo, kad jie neturi laiko ir negali ilgiau pakalbėti. Miestelio gatvėse sutikta mažai žmonių, tačiau juos pakalbinus taip pat paaiškėjo, kad jie turi planų, kur nors skuba ir neturi atliekamo laiko. Sužinojau, kad miestelio žmonės dirba, lanko mokyklas ir keliauja apsipirkti ar pramogauti kažkur kitur. Todėl jiems labai svarbu laikytis dienotvarkės ir tai buvo viena iš priežasčių dėl ko pateikėjų nuspręsta ieškoti socialiniuose tinkluose ir dėl susitikimo su jais tartis iš anksto. Taigi, buvimas *lauke* ne visada garantuoja prieigą prie trokštamų šaltinių. Net jei tyrimas vyksta sklandžiai, neįmanoma būti visur ir pabendrauti su visais. Tyrėjas pasirenka sutelkti dėmesį į tam tikrus žmones, vietas, archyvus ar struktūras (Ugoretz 2021:61). Sekant šiomis mintimis, buvo prisijungta prie įvairių miestelio *Facebook* grupių. Jų nariams, kurie savo paskyrose nurodę gyvenamąją vietą *Josvainiai*, išsiųstos žinutės su prisistatymu, tyrimo pristatymu bei pasiūlymu pasikalbėti. Žinutės rašytos jau suplanavus išvyką, tad miestelio gyventojams buvo nurodomos galimos susitikimų datos. Nuostata pateikėjų ieškoti pasitelkiant *Facebook* pasiteisino, nes žmonės šiais laikais dažnai bendrauja per *Facebook*, taip pat laiką planuoja iš anksto, todėl galėjo įvertinti savo užimtumą ir nuspręsti dėl galimybės dalyvauti tyrime. Žmonės taip pat buvo pridedami prie tyrėjos *Facebook* draugų siekiant padidinti žinučių matomumo tikimybę. Kartais tokia prieiga pasiteisindavo, bet ne visada. Vieno apsilankymo pas pateikėją, su kuria irgi buvo susipažinta per *Facebook*, metu ji užsiminė, kad jos draugė taip pat gavo žinutę.

Tačiau pateikėjos draugę nustebino ne pati žinutė, o tai, kad ji buvo „pakviesta“ į tyrėjos *Facebook* draugus. Taigi, internetinėje erdvėje taip pat esama labai skirtingų priėgų prie žmogaus, o kai kurios iš jų, pateikėjų nuomone, gali peržengti privatumo ribas. Į žinutes atsakydavo ir sutikdavo pabendrauti maždaug 1 iš 10 žmonių, tačiau bendraujant dalis žmonių atsisakydavo susitikti, nerasdavo laiko arba perkeldavo susitikimo datą.

Tyrimo metu Josvainiuose ir Ramygaloje lankytasi ne kartą. Į miestelius važinėta nuo 2019 liepos 11 dienos iki 2021 rugpjūčio 13 dienos. Išvykos vidutiniškai trukdavo 2–5 dienas. Siekiant pasižiūrėti gyvenimo skirtumus, miesteliuose stengtasi lankytis įvairiais metų laikais. Josvainiuose lankytasi rudenį, žiemą ir vasarą. Ramygaloje dėl karantino apribojimų pavyko apsilankyti vasarą ir rudenį. Paminėtina, kad į Josvainius buvo važinėjama kiekvieną dieną prieš tai apsistojus Kėdainiuose, nes pačiame miestelyje galimybės apsistoti nebuvo. Toks važinėjimas leido geriau pamatyti miestelio gyventojų judėjimo srautus į netoliese esantį miestą, patirti kai kurių pateikėjų kasdienius maršrutus, išgirsti pokalbius. Ramygaloje buvo apsistojama su nakvyne –gyvenant vietoje tyrimas gerokai efektyvesnis ir intensyvesnis nei važinėjant. Taip lengviau prieiti prie žmonių naudojantis tokiais kasdienėmis paslaugomis kaip ir vietiniai – lankantis parduotuvėje, valgant kavinėje, apsipirkinėjant turguje, vaikščiojant parke. Gyvenimas vietoje lyginant su važinėjimu ne tik tyrėjui sumažina svetimumo jausmą, bet ir vietiniams kelia didesnę pasitikėjimą. Intensyviai lankantis tose pačiose vietose, dažnai vaikščiojant po miestelį natūraliai užsimezga ryšiai su vietiniais – jie kviečia vėl užsukti, pasikalbėti, yra linkę nuvesti ir parodyti miestelyje jiems svarbius dalykus, supažindina su kitais gyventojais. Abiejuose miesteliuose buvo laikomasi tos pačios metodikos, tačiau lauko tyrime sutikti žmonės tą metodiką pakoreguodavo.

Tyrimo metu naudotas vienas klausimynas „Kasdienybės samprata miestelio gyventojų akimis“ (žr. 1 priedą). Klausimyne yra 34 klausimai, kurie sudarydami klausimų blokus apima šias temas: a) Kasdienybės samprata; b) Dienotvarkė ir veikla; c) Šeimos ir bendruomenės santykiai; d) Kasdienybės

erdvės ir vietos (aplinka); e) Santykis su gyvenamąja vieta ir vartojimo įpročiai; f) Naujosios technologijos kasdienybėje ir pokyčiai. Kalbant su pateikėjais išryškėjo keletas specifinių temų ir klausimų, kurie prieš tai nebuvo įtraukti į klausimyną. Tad atsižvelgus į tai, klausimynas buvo papildytas šiais klausimais: a) apie vidinius šeimoje ar miestelio bendruomenėje naudojamus žodžius, skirtus tam tikroms gyvenamosioms vietoms ar žmonėms įvardinti; b) apie šeimos narių namuose paliekamus specifinius „pėdsakus“ pagal kuriuos galima identifikuoti šeimos narį; c) apie šeimos santykių pokyčius vaikams išvykus svetur studijuoti ir pareigų persiskirstymą; d) apie laiko planavimą, valdymą ir su juo susijusį judėjimą miestelio viduje; e) apie miestelio gyventojų identitetą, kuris yra glaudžiai susijęs su asmens gimine, kilme, asmeniniu savęs priskyrimu bendruomenei bei tuo pačiu bendruomenės įtaka suvokiant save, kaip tam tikros vietos gyventoją.

Lauko tyrimo metu buvo sukaupta įvairios medžiagos. Siekiant geriau suprasti pateikėjų laiko tvarkymo įpročius buvo renkami jų dienotvarkių pavyzdžiai. Svarbi ir kita materialinė medžiaga – dalis pateikėjų pasidalino nuotraukomis, užrašais, dienoraščiais, kai kurie parodė savo rankdarbius, kitus su pomėgiais ar papildoma veikla susijusius dirbinius, buityje pritaikytus sprendimus – visa tai užfiksuota nuotraukose. Taip pat dalyvauta Ramygalos kultūros centro organizuojuose modernaus teatro festivalyje „Keturiese“ (2019 m. spalio 29 d.) bei tradiciniame gražiausios ožkos konkurse Ramygaloje (2021 m. birželio 25 d.), kuri nuo istorinių laikų yra garsi savo ožkų turgumi. Šiuose renginiuose dalyvauta, nes jie sutapo su išvykomis į miestelį. Susitikimų metu su pateikėjais taip pat dalyvauta neformaliose veiklose – Josvainiuose kartu pietauta, vaikščiota po apylinkes, vedžiota šunis, Ramygaloje dalyvauta vaikų stovyklos organizavimo veiklose, su vietiniais miestelio gyventojais dalyvauta diskgolfo žaidime, kartu pietauta, dalyvauta edukacijose, vaikščiota po miestelį. Abiejuose miesteliuose stebėta kaip pateikėjai ir kiti miestelio gyventojai dirba ar bendrauja su savo artimaisiais ar kolegomis, klientais. Atliekant lauko tyrimą ir būnant *lauke*, beveik visi kokybiniai duomenys renkami vaikščiojant. Tyrėjas neišvengiamai įtraukiamas į gyvenimą, kurį jis tiria, o jį stebint ir apmąstant galima pakankamai tiksliai suprasti kaip jame

gyvena kiti (Minkkinen 2022: 348). Josvainiuose lankytasi seniūnijoje, bendruomenės namuose, kultūros centre, bibliotekoje, mokykloje, mokyklos bibliotekoje, kavinėje, socialiniame ir ugdymo centre, dėvėtų drabužių parduotuvėje, maisto prekių parduotuvėse, vaistinėje, bažnyčioje, kapinėse, parke ir kitose viešose vietose. Ramygaloje lankytasi kultūros centre, mokykloje, mokyklos stadione, bibliotekoje, kavinėje, apgyvendinimo įstaigoje „Nijus“, maisto prekių parduotuvėse, knygyne, palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninės daugiafunkciniame centre, grožio paslaugų salone, vaistinėje, edukacijų centre „Savos Erdvės“, bažnyčioje, kapinėse, parke, kitose viešose vietose. Tai vaikščiojimo metu – buvimo tyrimo lauke, ir buvimo miestelio gyvenime – aplankytos vietos.

Lauko tyrimo metu sukauptą medžiagą sudaro iššifruoti pokalbių tekstai – apie 700 puslapių, 788 vaikščiojimo po miestelį ir apsilankymų pateikėjų darbo vietose ir namuose metu padarytos nuotraukos, lauko tyrimo užrašai. Į šią medžiagą taip pat įeina 37 pateikėjų dienotvarkių ir užrašų pavyzdžiai, 547 *Facebook* įrašai, 131 internetinės periodikos straipsnis apie Josvainius, 26 perfotografuoti spausdintinės periodikos straipsniai, 60 *Facebook* susirašinėjimų su miestelių gyventojais. Tyrimo metu taip pat gauti šie dokumentai: 2 informacinės knygtės, 3 turistiniai žemėlapiai ir lankstinukai. Medžiaga saugoma Lietuvos istorijos instituto archyve. Surinkta rašytinė medžiaga leidžia pažinti miestelių ir jų žmonių kasdienybės savitumą, pateikėjų laiko planavimo ypatumus bei prisitaikymo prie netikėtai pakitusios kasdienybės ypatumus.

2.2.2. Tyrimas skaitmeninėje erdvėje: skaitmeninė etnografija

Etnografai, etnologai ir antropologai savo tyrimuose stebi pateikėjus ir dalyvauja jų gyvenimo epizoduose, todėl patiria netikėtus atsitikimus ir susiduria su iššūkiais. Vienu iš tokių iššūkių tapo 2020 m. prasidėjusi Covid-19 pandemija, kuri netikėtai pertraukė tiek pateikėjų gyvenimą, tiek ir šį tyrimą. Prasidėjusi pandemija paskatino tyrimo metu įvykusį metodologinį posūkį. Pandemija buvo kasdienio gyvenimo krizė, o krizė – tai nelaimė, kuri suvokiama kaip išskirtinę žalą žmonėms

darantis įvykis, paveikiantis fizines, socialines, ekonomines ir kitas gyvenimo sritis (Hoffman, Smith 2002). N. Klumbytė ir K. Šliavaitė straipsnyje „Įvadas. Nekasdieniškos kasdienybės: visuomenė, istorija ir galia“ teigia, kad „karo, gamtos katastrofų ar psichiatrinės ligoninės „nekasdieniškumas“ parodo, kad kasdienybės egzistuoja įvairiomis sąlygomis: tiek kariaujančioje valstybėje, tiek užlietame kaime ar psichiatrinėje ligoninėje žmonės sukuria savo kasdienybę, įprastus gyvenimus, sutvirtindami juos viltimis ir bendrumo formomis, prisitaikymu ir pasipriešinimu (Klumbytė, Šliavaitė, 2017: 10). Tad prasidėjus pandemijai buvo sekama nauja pateikėjų kasdienybė, kuri nuvedė į internetą.

Šiame tyrime internetu buvo naudotasi ir anksčiau. Žmonės peržiūrėdavo žinutes, tačiau daugelis peržiūrėję į jas neatsakydavo. Tyrimo metu taip pat buvo peržvelgiami bendrauti sutikusių žmonių vieši *Facebook* profiliai. Nors įeiti į žmogaus *Facebook* profilį ir pamatyti jo keliamas nuotraukas, vaizdo įrašus ir kitus pastebėjimus buvo nesunku, visgi pastebėta, kad daugelis žmonių individualiuose profiliuose įrašus dažniausiai kelia selektyviai. Taigi, bandant susidaryti įspūdį apie kasdienį žmogaus gyvenimą iš *Facebook* įrašų gali susikurti ne visai realus vaizdas. Be to, ne visi žmonės aktyviai naudojami socialiniais tinklais – kai kurie juos naudoja tik kaip bendravimo platformą ir visiškai nekelia jokių įrašų, tad asmeninių paskyrų analizė kaip viena iš kasdienybės prieigų nepasitvirtino.

Atsižvelgiant į šią duomenų rinkimo kliūtį galiausiai nuspręsta susitelkti ties viešomis miestelių *Facebook* grupėmis, kuriose gyventojai taip pat dalinasi įvairiais skelbimais, diskutuoja apie miestelio problemas, užsiima prekyba ir pan. Individualūs profiliai buvo peržvelgiami ir toliau, tačiau juose rasta informacija būdavo panaudojama jau gyvai susitikus su pateikėjais – pastebėjau, kad mano žinojimas kas vyksta miestelyje padeda greičiau sukurti ryšį su jais. Nors teigiama, kad „virtualus“ pasaulis yra kitokia „socialinė erdvė“ nei „realus pasaulis“, kai kurie etnografai, pavyzdžiui Peter Lyman ir Nina Wakeford tvirtina, kad yra vienas socialinis pasaulis, kuriame egzistuoja ir tradiciniai, ir technologiškai skirtingi bendravimo būdai (Lyman, Wakeford 1999: 360). „Virtuali realybė“ nėra atskira nuo kitų žmogaus veiksmų ir patirties aspektų, bet yra jų dalis. Tad remdamasi šiomis

mintimis, savo tyrime internetinę erdvę, kurioje aktyviai dalyvauja tyrinėjamų miestelių gyventojai, laikau ne alternatyvia vieta tyrimams, bet šiuolaikinės kasdienybės dalimi. Toks požiūris leidžia būti tyrinėjamojoje kasdienybėje – bendrauti su pateikėjais telefonu, sekti jų įrašus ir diskusijas duotuoju metu. Visi šie veiksmai gali būti apibūdinami skaitmenine etnografija.

Skaitmeninis metodas neapima viso gyvenimo, o tik tą jo dalį, kai žmogus naudojami įranga. Dėl šios priežasties kasdienybė reikalauja abiejų, dažnai tarpusavyje glaudžiai susijusių, erdvių, nes žmonės veikia abiejose erdvėse. Irma Šidiškienė rašo, kad XXI a. pr. Lietuvoje akivaizdi multimedijos, kompiuterinių komunikacijų plėtra. Ji tapo prieinama platesniam gyventojų sluoksniui, todėl atsiranda daugiau erdvės įvairiems tyrimams. Kadangi interneto ir kompiuterių tarpininkavimo komunikacija yra viena iš šiandienos kultūros dalių ir jos apraiškos formų, svarbu ją pažinti, kad geriau suvoktume ne tik kultūros kitimo / perėmimo procesus, bet ir socialinių santykių įtaką kultūros konstravimui (Šidiškienė, 2010: 37). Taigi, skaitmeninė erdvė gali padėti pažinti įvairius kasdienybės procesus.

Prasidėjus Covid-19 pandemijai, įvedus karantiną ir suvaržius judėjimą tarp savivaldybių, tyrimas buvo įpusėjęs. Atėjus metui suplanuotoms išvykoms į Ramygalą, viską teko atšaukti. Kadangi ankstesnė pateikėjų paieška per *Facebook* pasiteisino, nuspręsta tyrimą perkelti į virtualią erdvę. Šis metodologinis pokytis įvyko dėl to, jog pateikėjų gyvenimas didele dalimi persikėlė į virtualią erdvę. Tad šįkart *Facebook* kaip įrankis įgavo itin svarbią metodologinę reikšmę, nes leido prieiti prie naujų pateikėjų jų naujoje aplinkoje. Buvo pasitelktas *Facebook* esantis puslapis „Ramygalos kultūra“, kuriame taip pat kaip ir „Josvainių miestelio“ puslapyje dalinamasi renginių skelbimais, aktualiausiomis naujienomis ir pan. „Ramygalos kultūros“ puslapyje taikant atsitiktinę atranką buvo užmegzti patys pirmieji kontaktai su miestelio gyventojais. Miestelio gyventojams buvo siunčiamos žinutės, kuriose šįkart jiems siūlyta ne susitikti, bet pasikalbėti telefonu arba kita jiems patogia bendravimo programa.

Kita vertus, tradicinis antropologinis tyrimas įprastai suprantamas kaip buvimas tiriamoje vietoje ar bendruomenėje, o vieni iš svarbiausių šaltinių laikomi

tyrimo lauke bendraujant ir kalbantis su pateikėjais surinktos žinios. Tačiau pandemija ir karantinas pertraukė visus kontaktus. Magdalena Goralska teigia, jog „antropologija, atsižvelgdama į ilgalaikius mobilumo ir fizinio kontakto apribojimus, kurie artimiausioje ateityje sukels iššūkį mūsų tyrimų praktikai, turi prisitaikyti prie šių aplinkybių“ (Goralska 2020: 46). Atsižvelgdama į tai, jog pandemija daugelį antropologų geografiškai apriboja, tačiau įgalina juos skaitmeniniu būdu, Goralska siūlo „antropologijos iš namų“ (angl. *anthropology from home*) terminą. Antropologija iš namų ne visiems yra vienodai palanki medžiagos rinkimo atžvilgiu, tačiau net ir galintys visą savo tyrimą perkelti į virtualią erdvę susiduria su iššūkiais bei turi pripažinti ne tik šio metodo patogumus, bet ir ribotumą. Mokslininkė atkreipia dėmesį į keletą probleminių sričių, kurios tampa aktualios atliekant skaitmeninį antropologinį tyrimą iš namų. Visų pirma, pandemijos poveikis ir su ja susijęs žmonių už(si)darymas namuose negarantuoja, kad pateikėjai bus nusiteikę noriai bendrauti, nes jie gali būti paveikti streso ir ne taip noriai megzti naujus santykius (Goralska 2020: 49). Iš tiesų, vienas iš iššūkių karantino metu atliekant nuotolinį tyrimą buvo susitarti pasikalbėti su žmonėmis.

Nors buvo galima tikėtis, kad per karantiną daugelis leisdami laiką namuose turės jo pakankamai, vis tik teko susidurti su tuo, jog pateikėjai prieš pradėdant kalbėtis telefonu ar kita programa labai aiškiai nubrėždavo turimą laiką ir įprastai jo laikydavosi. Kalbantis vietoje tokie atvejai pasitaikydavo itin retai – įprastai net ir sakantys, jog neturi laiko prakalbėdavo daug ilgiau nei buvo planavę. Kai kuriems pateikėjams socialiniai tinklai tapo atradimu tik pandemijos metu, todėl tokie žmonės taip pat atsargiai žiūrėjo į pasiūlymus pasikalbėti. Dalis nurodė norintys ir galintys bendrauti tik gyvai, todėl prašė informuoti, kai atvyksiu į miestelį. Taigi, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad virtualiu būdu daug lengviau rasti ir pakalbinti pateikėjus, tačiau krizės akivaizdoje nuotoliu tęsiamas tyrimas parodė, jog užmegzti kontaktą su žmonėmis tapo sunkiau. Taip pat svarbu pažymėti, kad žmonės didžiąją savo gyvenimo dalį perkėlė į internetą ir dienas leido prie kompiuterio dirbdami arba mokydamiesi. Padidėjusi laiko trukmė prie kompiuterio taip pat galėjo nulemti, kad žmonės, pavargę nuo informacinių technologijų, rinkosi

kitokius laisvalaikio leidimo būdus ir galimai tyrimą laikė nereikšmingu dalyku palyginus su darbu arba mokymusi.

Kita vertus, patirtis atliekant tyrimą skaitmeninėje erdvėje pateikė žinių ne tik apie kasdienybę krizės akivaizdoje, bet ir apie žmonių elgseną krizės metu ir informacinių technologijų vaidmenį per pandemiją ir karantiną. Anthony Oliver-Smith pabrėžia, kad antropologiniai tyrimai katastrofą apibrėžia kaip procesą ar įvykį, sudarantį potencialiai žalingų gamtos arba technologinės aplinkos ir socialiai pažeidžiamos visuomenės derinį (Oliver-Smith 1996: 3). Atsižvelgiant į šiuos apibrėžimus pandemija suprantama kaip katastrofa, stipriai paveikusi žmonių socialinę, ekonominę ir kasdienio gyvenimo sferas. Covid-19 pandemija paskatino plačiau pasižiūrėti į kintamumą ir pamatyti, kad vieni pokyčiai vyksta kasdienybės ribose, o kiti įvykiai kasdienybę keičia nepriklausomai nuo individualių pasirinkimų. N. Klumbytė ir K. Šliavaitė teigia, ne tik kad „kasdienybės ribos gali būti visada perkuriamos, bet ir kad įvairūs lūžio momentai yra laikini, kad po jų susikuriančios ekstremalios situacijos taip pat tampa kasdieniškoms“ (Klumbytė, Šliavaitė 2017: 7). Taigi, prasidėjus tokiai krizei kaip pandemija ir toliau sekiau pateikėjų gyvenimą, remdamasi tuo, kad gyventojų kasdienybė ne sustojo, tačiau įgavo kitokią formą.

Apibendrinant galima teigti, jog pandemijos metu įvykęs metodologinis pokytis padėjo išsaugoti etnografinio tyrimo eigą, išlaikyti santykius su pateikėjais, užmegzti naujus ryšius bei atrasti kitą, rečiau tyrinėjamą kasdienybės pusę. Ir tai įvyko pasikeitus tyrimo laukui – iš fizinės geografinės vietos perėjus į virtualią skaitmeninę erdvę. Etnografiniai tyrimai negali būti užprogramuoti, jų praktika yra kupina netikėtumų (Hammersley 2003). Iš tikrųjų visi etnografiniai tyrimai yra praktinė veikla, reikalaujanti spręsti ją kontekste; tai nėra metodinių taisyklių laikymasis, visų problemų negalima numatyti ar išspręsti. Taigi, nors skaitmeninis tyrimas buvo aplinkybių padiktuotas pokytis, visgi jis tapo pilnaverte tyrimo dalimi ir padėjo pažinti kitokią, pandemijos paliestą kasdienybę.

2.3. Žmonės, atranka, susitikimai

Tyrimo metu bendraujant su pateikėjais naudotas pusiau struktūruotas išsamusis interviu ir nestruktūruotas laisvas pokalbis. Siekiant užmegzti artimesnį ryšį pradžioje buvo bendraujama bendromis temomis, atsakoma į pateikėjui iškilusius klausimus, aptariama pateikėjo namų ar kita aplinka. Pusiau struktūruotų interviu metu siekta išlaikyti natūralų ir organišką pokalbį, todėl pateikėjui atsakius į klausimą būdavo užduodami papildomi patikslinantys klausimai. Dalį atsakymų į klausimyne esančius klausimus pateikėjai atskleidavo natūralioje pokalbio eigoje. Jaučiant, kad pateikėjas nežino ar nenori kalbėti tam tikromis temomis, tie klausimai būdavo paliekami nuošalyje telkiantis į temas, kuriomis pateikėjas gali papasakoti daugiau. Tyrimo metu buvo remtasi vienu klausimynu, kuris jau po pirmųjų išvykų į miestelius buvo papildytas naujais klausimais. Nestruktūruoti interviu – tai neplanuoti pokalbiai viešose miestelio vietose, institucijose, renginiuose ar socialiniuose tinkluose. Tai trumpi konkrečiose situacijose įvykę pokalbiai su atsitiktiniais žmonėmis paliečiant konkrečias temas. Tokių atsitiktinių susitikimų su miestelių gyventojais metu keturi pokalbiai išsivystė į pusiau struktūruotus išsamius interviu. Šie atvejai sutapo su aplinkybėmis, jog tuo metu pateikėjai savo darbo vietoje turėjo laisvesnio laiko.

Pokalbiai su pateikėjais buvo įvairios trukmės. Dažniausiai miestelių gyventojai nurodydavo kiek turi laiko, tad šios trukmės buvo stengiamasi laikytis. Išvykose bendrauta ne tik su naujais pateikėjais, tačiau pakartotinai (iki 2–4 kartų) susitikta ir su ankstesniais pateikėjais. Šie pateikėjai buvo itin vertingi tyrimui, nes jie dirba viešajame sektoriuje arba yra aktyvūs miestelio bendruomenės nariai, todėl yra gerai informuoti ne tik apie savo, bet ir apie miestelio bei jo gyventojų kasdienybę. Susitikimai su miestelių gyventojais buvo organizuojami jų natūralioje aplinkoje – darbe, namuose, mokykloje, retkarčiais – miestelyje esančioje kavinėje. Kadangi dauguma pokalbių įvyko gyventojams kasdienėje aplinkoje, gaunama informacija buvo papildoma nuotraukomis, atsirado galimybė užfiksuoti su namų ar darbo vietos įrengimu susijusį judėjimą, bendravimo tarp šeimos narių ar bendradarbių ypatybes. Lankymasis miestelio gyventojams natūralioje aplinkoje taip

pat suteikė galimybę užfiksuoti gyvenamųjų ar darbo erdvių ypatybes bei pateikėjų santykį su šiomis erdvėmis. Lankantis pateikėjų namuose šie dažniausiai pasikviesdavo į virtuvę arba svetainę, vasaros metu į kiemą, sodą. Pateikėjai dažnai pavaišindavo kava, saldumynais, kai kurie paruošdavo ir pietus. Kalbinti asmenys buvo linkę parodyti jiems svarbius daiktus, tačiau kitas namų erdves parodydavo tik paprašius. Paprastai tokių susitikimų metu pateikėjai skirdavo nuo vienos iki keturių valandų. Neplanuoti ir neformalūs pokalbiai užtrukdavo gerokai trumpiau – iki penkiolikos minučių.

Bendrauta individualiai su konkrečiais žmonėmis, tad jų pasakojimai ir požiūriai yra individualūs. Bendraujant su miestelių gyventojais paaiškėjo ir tai, kad jie gana griežtai planuoja laiką, todėl netikėtai užsukus į jų namus ar darbovietę, dažnai nepavykdavo pasikalbėti ir tekdavo tartis dėl kito jiems patogaus laiko. Visgi tariantis dėl kito susitikimo pateikėjai dažniausiai pasirinkdavo laiką savo darbo metu, paminėdami, kad konkrečiu metu jie turės laiko pokalbiui. Tai rodo, kad pateikėjai turi savo dienvartę ir aiškiai žino arba numano, kurios jų dienos ar valandos yra užimtos, o kurios laisvesnės. Visgi net ir tokių susitikimų metu teko susidurti su pateikėjų laiko planavimo ir jo paskirstymo ypatybėmis. Kalbantys parduotuvėse, kavinėse, bibliotekose, kultūros centre ar socialinėse įstaigose neretai tekdavo susidurti su pateikėjų darbo kasdienybe. Į jų darbovietę užsukdavo klientai, pirkėjai, draugai, paskambindavo šeimos nariai ar pagalbos paprašydavo kolegos. Tokiais atvejais pateikėjai atsiprašydavo nuo pokalbio ir savo dėmesį sutelkdavo į tuo metu svarbias, jiems įprastas situacijas. Pavyzdžiui, į biblioteką užsukus nuolatiniams lankytojams, bibliotekos darbuotoja maloniai su jais pasisveikindavo ir pasiūlydavo specialiai jiems atrinktų periodikos leidinių ar knygų. Mėsos gaminių ir konditerijos parduotuvės savininkė užsukus klientams prisimindavo ką jie pirko praeitą savaitę, pasiteiraudavo ar šie produktai jau suvalgyti ir pagal tai pasiūlydavo tą patį gaminį arba išbandyti panašų, bet naują. Išryškėjo, kad gyventojai dažnai turi bendrų reikalų ar veiklų keliose srityse, su įvairiais miestelių gyventojais juos sieja panašūs užsiėmimai ir tos pačios vietos, todėl jų bendravimas yra gana glaudus. Etnografinio tyrimo metodai ir tyrimo eiga padėjo priartėti prie kasdienės pateikėjų

patirties, jų kasdienio gyvenimo būdo, geriau suprasti jų dienos ritmą, jų kasdienybės erdves ir pokyčius.

Ieškant pateikėjų, kurie atspindėtų eilinio miestelio gyventojų portretą susipažinta su įvairaus amžiaus ir įvairius užsiėmimus turinčiais žmonėmis (žr. 1 lentelę). Tai parodo, kad kasdienybė yra įvairi kaip ir jos žmonės – vieni dirba, kiti prižiūri vaikus arba yra išėję pensiją, vieni dirba samdomą darbą, kiti turi nuosavus verslus. Visgi pagal veiklos sritį didžiąją dalį pateikėjų sudarė kultūros ir švietimo darbuotojai. Jie ne tik vieni aktyviausių miestelio ir miestelyje dirbančių gyventojų, jie taip pat ir tie žmonės, kurie kasdien susiduria ir bendrauja su kitais miestelio gyventojais. Tad bendraujant su šioje srityje dirbančiais žmonėmis buvo sužinoma ne tik apie jų ar miestelio viešąją kasdienybę, bet išgirstama daug pasakojimų apie kitus žmones ir jų patirtis. Nemažą dalį pateikėjų sudaro gamybos ir paslaugų pramonės darbuotojai. Vieni iš jų dirba miestelyje, kiti – kituose miestuose. Jų užsiėmimai įvairūs – nuo darbo gamykloje, statybose, iki darbo logistikos ar buhalterijos srityse. Reikšmingą dalį sudaro ir nuosavą verslą turintys pateikėjai. Pažymėtina, kad nuosavą verslą turintys pateikėjai yra moterys, kurios siuva vaikiškus drabužius, kepa tortus ir kitus gaminius, bet daugelis jų verslų susiję su prekyba – maisto, ūkinėmis prekėmis ir drabužiais. Miestelyje yra ir verslininkų vyrų, tačiau su jais neteko išsamiau pasikalbėti, o pakalbinus, jie siūlydavo pabendrauti su jų žmonomis. Žemės ūkio, maitinimo, socialinių paslaugų srityje dirbančių pateikėjų dalis nežymi, tačiau per šių pateikėjų pasakojimus teko išgirsti ir kitų žmonių, su kuriais pateikėjai dirbo ar kuriuos aptarnavo, istorijas.

Darbinės veiklos pasiskirstymas			
Veiklos sritis	Josvainiai	Ramygala	Iš viso
Švietimo ir kultūros darbuotojai, valstybės tarnautojai	11	10	21
Socialinių paslaugų sritis	1	2	3
Maitinimo paslaugų darbuotojai	0	1	1
Žemės ūkio sritis	1	1	2
Gamybos ir paslaugų pramonės darbuotojai	2	8	10
Nuosavas verslas	3	4	7
Bedarbiai	1	1	2
Namų šeimininkės	1	0	1
Pensininkai	3	2	5
Moksleiviai ir studentai	8	1	9

1 lentelė. Lauko tyrimo metu apklaustų pateikėjų darbinės veiklos pasiskirstymas $n=61$

Pateikėjų pasiskirstymas pagal amžių įvairus (žr. 2 lentelę). Didžiausią pateikėjų dalį sudaro gyventojai patenkantys į 46–60 metų amžiaus grupę. Tai daugiausia sandomą darbą dirbantys arba nuosavą verslą turintys asmenys, kurie jau yra užauginę vaikus, o jų vaikai palikę namus ir dažniausiai sukūrę savo šeimas. Kai kurie šios amžiaus grupės žmonės vis dar gyvena su vaikais, kurie yra paskutinių klasių moksleiviai arba jų vaikai yra studentai, kurie beveik kiekvieną savaitgalį sugrįžta namo. Tokių žmonių šeimos gyvenimas buvo ne toks intensyvus, todėl jie savarankiškiau planavo savo laiką, su jais buvo lengviau susitarti dėl pokalbio. Daugelis šios amžiaus grupės narių dirba miestelyje – švietimo, kultūros, paslaugų srityje – todėl bendravimas su kai kuriais iš jų natūraliai užsimezgė būnant miestelyje. Kiek mažesnę pateikėjų grupę sudaro miestelio gyventojai nuo 31 iki 45 metų. Dažniausiai tokie žmonės dirba kituose miestuose, turi vaikų, kuriuos leidžia į darželį ar mokyklą, jų šeimyninis ir socialinis gyvenimas yra aktyvesnis. Trečią pagal dydį amžiaus kategoriją sudaro 18–30 metų žmonės. Dalis jų yra studentai, studijuojantys kituose miestuose ir dažnai sugrįžtantys į miestelį pas tėvus. Studentus sieja stiprus ryšis su miesteliu, nes čia gyvena jų šeima, kuri juos remia

finansiskai, maisto produktais, čia taip pat gyvena nemaža dalis jų draugų. Daugelis studentų miestelyje taip pat padeda savo tėvams arba dirba sezoninius darbus. Dėl šių priežasčių jie gan aktyviai įsilieja į miestelio gyvenimą, žino kas jame vyksta. Vyresni, dažniausiai nuo 25 metų amžiaus, miestelio gyventojai arba čia yra sukūrę šeimą, arba neseniai grįžę iš kitų šalių ir bandantys įsikurti, pradėti savarankišką gyvenimą. Šie pateikėjai dažniausiai taip pat dirba kituose miestuose. Mažiausią pateikėjų grupę sudaro moksleiviai ir pensininkai. Jie natūraliai tapo tyrimo dalyviais susipažįstant su jais per internetą arba tais atvejais, kai kiti pateikėjai pasiūlydavo su jais pasikalbėti. Nepaisant nedidelės jų dalies, tai reikšminga pateikėjų grupė, kuri padėjo suprasti kaip kasdienybė miestelyje atrodo itin jauno, mažai savarankiškų sprendimų turinčio, arba seno, beveik jokių įsipareigojimų neturinčio, žmogaus akimis.

Amžius	17–18	19–30	31–45	46–60	61<	Iš viso
Pateikėjų skaičius	5	10	16	25	5	61

2 lentelė. Pateikėjų amžiaus pasiskirstymas $n=61$

Tyrimo metu pusiau struktūruotų interviu iš viso paimta iš 61 pateikėjo. Bendrauta su 46 moterimis ir 15 vyrų. Jauniausia pateikėja 17 metų moksleivė, vyriausia pateikėja 75 m. pensininkė. Atliekant lauko tyrimus empiriniai duomenys kaupti vadovaujantis *emic*, o duomenis analizuojant – *etic* požiūriais. Josvainių miestelyje atliekant pusiau struktūruotus interviu kalbėtasi su 33 pateikėjais, iš jų 5 interviu įvyko pateikėjų namuose. Ramygaloje pusiau struktūruoto interviu būdu kalbėtasi su 28 pateikėjais, iš jų 6 interviu vyko pateikėjų namuose. Neformaliai bendrauta maždaug su 50 miestelio gyventojų. Šis bendravimas vyko įvairiomis aplinkybėmis. Dalis tų žmonių buvo pateikėjų sutuoktiniai, kurie pačiame interviu nedalyvaudavo, tačiau kažkur eidami trumpam prisijungdavo ir įsiterpdavo į pokalbį, papildydami savo sutuoktinės mintis arba papasakodami ką nors, kas jiems atrodydavo reikšminga. Tačiau daugelis neformalių susitikimų įvykdavo tokiose viešose vietose kaip parduotuvė ar kavinė – kartais tai būdavo labai trumpi pokalbiai, o kartais ir ilgesni – tai priklausydavo nuo žmonių užimtumo ir nuotaikos. Miestelyje

lankantis dažniau, pokalbiai taip pat tapdavo ilgesni, nes tada žmonės patys mane atpažindavo. Jie pakalbindavo, paklausdavo kaip sekasi, dažnai papasakodavo ir apie miestelio naujienas ar savo gyvenimą. Bendravimas su miestelio gyventojais taip pat užsimegzdavo miestelio centre prie parduotuvių, ar stotelėse, arba užsukus į tokias vietas kaip kultūros centras, biblioteka, kur būdavo daugiau žmonių ir kažkas vykdavo. Pasitaikė ir toks atvejis, kai miestelio gyventojas domėjosi tyrimu, įsileido į namus, noriai pasakojo apie juose daromą remontą, aprodė kiemą ir pan., tačiau neleido įrašinėti pokalbio ar fotografuoti namų. Įprastas, neformalus ir trumpas pokalbis dažniausiai kiekvienam būdavo tinkamas ir netrikdantis planų. Neformalus pokalbiai padėjo susipažinti su tais aspektais, kurie ne visada būdavo paliečiami pusiau struktūruotų interviu metu, taip pat išryškino pilnesnį miestelyje gyvenančių žmonių portretą, jų veiklą ir užsiėmimų įvairovę.

3. GYVENU MIESTELYJE

Tyrimas apie kasdienybę vyksta konkrečioje erdvėje, vietoje ir aplinkoje, kuri yra konkreti, materialinė, turi aiškius pavidalus ir prasmes. Skyrius „Gyvenu miestelyje“ atskleidžia Josvainių ir Ramygalos materialiąją pusę – namų, įstaigų, vietų išsidėstymą ir jų reikšmę. Lankymosi ir gyvenimo miesteliuose metu užfiksuoti duomenys yra tarsi pamatas tolimesniam tyrimui. Tačiau kasdienybė tai ne tik materialumas, bet ir nuolatinis judėjimas erdvėje ir per erdves, iš vienos vietos į kitą, pavyzdžiui, einant iš kambario į virtuvę, iš namo į kiemą, ar į darbą. Miestelio gyventojų kasdienė veikla retai vyksta vienoje vietoje, bet ji dažnai yra išsklaidyta po miesto kraštovaizdį (Jaffe, de Koning 2016:18). Žmonės miestelyje kasdien juda po skirtingas erdves, todėl tiriant gyvenimą miestelyje yra siekiama suprasti pateiktųjų mobilumo modelius. Tyrimo metu su kai kuriais pateikėjais vaikščiojant po Josvainius ir Ramygala, stebint jų pasirinktus maršrutus ir vietas, jų judumą gatvėse bei kiemuose atkreiptas dėmesys kokiose miestelio vietose pateikėjai siūlo susitikti ir ką tos vietos jiems reiškia. Tai padėjo geriau suprasti ne tik jų kasdienes maršrutus, bet identifikuoti viešąsias vietas bei kas jose veikiama.

Viešoji erdvė reiškia bendras, bet kam prieinamas erdves, kuriose kiekvienas gali dalyvauti socialiniame gyvenime. Miestelių gyventojams tai yra erdvės, kuriose vyksta kasdienis gyvenimas, erdvės, kurias jie lengvai pasiekia. Nors riba tarp viešos ir privačios erdvės ne visada aiški, viešoji erdvė reiškia atviresnes, prieinamesnes, kolektyvines miesto erdves, o privati erdvė – labiau apribotas namų erdves (Jaffe, de Koning 2016: 56). Viešoji erdvė taip pat gali apimti bendras erdves, kurios nėra visiškai prieinamos. Pavyzdžiui, kavinės ar prekybos centrai, yra atviros erdvės – prieinamos kiekvienam, galinčiam jose ką nors nusipirkti. Tačiau šios erdvės yra privati nuosavybė ir turi daug aiškių ir numanomų įėjimo reikalavimų. Tokios erdvės labai skiriasi nuo atvirų viešųjų erdvių, pavyzdžiui, gatvių ar parkų (Jaffe, de Koning 2016: 56). Šiame skyriuje įvairios parduotuvės, maitinimo ir kitos miestelio centre esančios įstaigos laikomos viešosiomis erdvėmis, kadangi jos yra susitelkusios nedidelėje teritorijoje ir jų visuma vietinių vadinama centru, t. y. erdve, kuri yra priešinga privačiai namų erdvei: „Yra centras, einam į Ramygala, arba

einam į miestą, tai reiškia į centrą, į parduotuvę“ (Adelė, dirba kultūros centre). Miestelio socialinis gyvenimas yra struktūrizuotas per tylas ir įkūnytas socialines normas ir taisykles, kurios susijusios su tinkamu buvimu ir elgesiu įvairiose viešosiose erdvėse. Šios normos ir taisyklės ne tik skiriasi miestelio kraštovaizdyje, bet ir taikomos įvairiais būdais skirtingiems asmenims. Socialiai-erdviškai diferencijuotus socialinio gyvenimo viešojoje erdvėje reguliavimo būdus galima suprasti per kasdienių erdvių režimų sampratą. Šie režimai yra įvairūs normų ir taisyklių rinkiniai, apibrėžiantys visuomeninį viešųjų erdvių gyvenimą. Miestelio peizažai susideda iš daugybės tokių kasdienių erdvių režimų, kurie formuoja idėjas ir normas apie santūrumą, tinkamumą ir tai kas kam priklauso (Jaffe, de Koning 2016: 63). Miestelio viešosios erdvės nėra tik erdvės, jos atspindi jų gyventojų socialinius ryšius, kasdienes maršrutus, o ta pati erdvė gali būti tiek apribojanti, tiek išlaisvinanti priklausomai nuo žmogaus santykio su ta vieta ir priklausymo jai.

Viešosios erdvės yra miestelio gyventojų diskusijų tema. Tarpusavyje ir įvairiose platformose jie diskutuoja apie tų vietų sutvarkymą, priežiūrą, atnaujinimo poreikį bei atsakomybės pasidalinimą. Kasdienės viešosios erdvės laikomos ne vien materialiomis vietomis, bet ir socialinių santykių, individualių ir kolektyvinių praktikų bei simbolių reikšmių sinteze, nulemiančia vietos specifiškumą. Žvelgiant iš tokios perspektyvos, kasdienės viešosios miesto erdvės daugeliu atžvilgių yra atviros ir laikinos, o ne ribotos, fiksuotos ir statiškos (Vaiou, Kalandides 2009: 18). Viešosios erdvės taip pat yra bendrų darbų ir konfliktų arena, kurioje bendrai veiklai telkiami žmonės, tačiau tuo pačiu miesteliuose matosi stipriai išreikštas noras, kad kažkas kitas atliktų viešąsias erdves keičiančius darbus. Tačiau, panašu, kad ir atvirkščiai – individualios erdvės skatina prisiimti asmeninę atsakomybę, nes tai erdvės, kur nesitikima, kad kažkas kažką padarys, kadangi kiekvienas turi aiškiai paskirstytas atsakomybes. Taigi, individualiose erdvėse atsakomybės pasiskirstymas yra aiškesnis.

Namai yra erdvinis vienetas, jungiantis daugybę privačios sferos bruožų. Jie suteikia asmeninę erdvę, teritoriją, vietą apsaugoti nuo gamtos stichijų, taip pat nuo kitų stebėjimo. Iš esmės namai įkūnija privačią sferą, nors tai nėra vienintelė

įmanoma privačios sferos forma. Namų ūkio ir namų sritis yra institucionalizuota privatumo arena (Madanipour 2003: 62). Taigi, namai yra individuali erdvė, kurioje gyvenama pagal taisykles, suderintas su toje erdvėje gyvenančiais žmonėmis. Namai ne tik individo prieglobstis, bet ir šeimos vieta.

Daugeliu atvejų namai yra privačios vietos, pagrindinio visuomenės vieneto – šeimos – buveinės. Tačiau namai turi viešosios erdvės aspektų, kurie pasireiškia jų vietos išdėstymu (Birch 2007: 120). Kita vertus, čia išryškėja esminis namų ypatumas – juos kuria ir objektais apstato ten gyvenantys žmonės, o ne kažkas iš šalies. Namuose esantys objektai yra svarbūs ne todėl, kad jie yra akivaizdūs ir fiziškai suvaržo ar įgalina, bet priešingai – dažnai jie svarbūs būtent todėl, kad jie yra nematomi (Miller 2010: 50). Kitaip tariant jie randa arba jiems randamos vietos, kuriose tie daiktai tampa ne vien daiktais, bet ir įgauna tam tikras simbolines prasmes, kurias jiems suteikia žmonės. Taigi, namai pasakoja žmonių istorijas. Namai yra tapę žmonių santykių ir vienatvės vieta: susitikimų su pasauliu per televiziją ir internetą vieta, taip pat vieta, kur jie apmąsto save ir nusigręžia nuo kitų. Dėl šios priežasties tikėtina, kad žmonės vis daugiau dėmesio skiria santykiams su savo namais, jų struktūra, apdaila, apstatymu ir objektų masyvais, užpildančiais namų erdves. Materialioji kultūra namuose atrodo ir kaip didesnio pasaulio pasisavinimas, ir dažnai kaip to pasaulio reprezentacija privačioje sferoje (Miller 2001: 1). Tad industrinėse visuomenėse dažnai tai, kas svarbu žmonėms, vyksta už uždarytą privačios sferos durų. Žvilgsnis į materialinę gyvenimo pusę tai ne tik žvilgsnis į daiktus, bet ir bandymas suprasti žmonių socialinius santykius, kasdienius maršrutus, gyvenimiškąją tikrovę, kuri įprastai vyksta už simboliinių daiktų prasmų.

Šiame skyriuje apibūdinamos viešosios ir privačios Jovainių ir Ramygalos miestelių erdvės, analizuojama jų reikšmė miestelio žmonių kasdienėms praktikoms. Aptariamas kasdienybės medžiagiškumas ir materialinė kultūra. Dėmesys sutelkiamas į gyvenamąsias erdves, jų išplanavimą bei apstatymą, taip pat į tas erdves kuriančias namų žmonių grupes. Erdvės turi medžiagines, materialias formas, daiktiškus pavidalus. Jos yra pilnos daiktų, kurie kalba apie tų erdvių funkcijas. Žmogus naudojami tose erdvėse esančiais daiktais, medžiagiais

objektais, jas užpildo daiktais, tuos daiktus sutvarko, sudėlioja. Skyriaus pabaigoje taip pat aptariamas tyrimo metu pačių miestelio gyventojų iškeltas *vietinio* ir *nevietinio* klausimas.

3.1. Kas yra miestelis

Didžioji dalis šiuolaikinių mokslinių tyrimų yra sutelkta į didelius miestus. Šiandien gyvuoja ryški skirtis tarp didžiųjų miestų ir miestelių ar kaimų, kaip periferijos, nors juose gyvena nemažai žmonių. Pastaruosius dešimtmečius miestelių tyrimai Europoje buvo nukreipti į dvi pagrindines kryptis. Viena vertus, šiems tyrimams būdingas diskursas apie ekonominę ir demografinę nuosmukį, marginalizaciją ir periferizaciją. Kita vertus, mokslininkai domėjosi mažų miestelių vaidmeniu stiprinant kaimo ekonomiką, jų įtraukimu į nacionalinius ir tarptautinius tinklus. Daugelyje Europos vietų šiandieniniai miesteliai yra aiškiai atpažįstami kaip miesto subjektai, dažnai turintys kelių šimtmečių istoriją, kurią pirmiausia atspindi juose esančios struktūros. Rotušė, turgaus aikštė, miesto sienos liekanos arba promenada (atitinkamai gatvė) aplink miestelio centrą – tai būdinga miestiškumui kaimo aplinkoje (Hannemann 2004: 21). Šios fizinės struktūros yra miesto ar vietos savivaldos institucijos teisės įrodymai. Istorškai miesteliai dažnai formavosi šalia vietinių dvarų ir buvo vietos administraciniai centrai. Šiandien miestelių ekonominė bazė skiriasi ir svyruoja nuo prekybos, amatų ir pramonės veiklų iki tretinio sektoriaus (įskaitant viešąjį administravimą ir turizmą). Kalbant apie žemės naudojimą ir artumą atviram kraštovaizdžiui, miesteliai laikomi miesto ir kaimo sąsajos vietomis, leidžiančiomis vienu metu gyventi mieste ir kaime (Steinführer, Vaishar, Zapletalová 2016: 323). Gyvenimas miestelyje unikalus tuo, kad leidžia sujungti šias dvi patirtis ir patirti savitą, miestelio istorijos, geografijos ir kultūros nulemtą kasdienybę.

Miesteliai ilgą laiką buvo laikomi svarbiu Europos urbanistinės struktūros elementu. Šiuo metu juose gyvena apie 24,2 % Europos gyventojų. Nepaisant to, miesteliai yra menkai pažįstami, o jų vaidmuo nepakankamai pripažįstamas (Atkinson 2019: 1). Be to, yra tendencija miestelius vertinti kaip vienalytę

kategoriją, nors tiek Europoje, tiek Lietuvoje jie gali būti labai skirtingi (plg. Atkinson 2019: 1). Vengrija, Airija, Liuksemburgas, Norvegija ir Slovakija priklauso Europos šalių grupei, kurioje daug gyventojų gyvena mažesnėse gyvenvietėse (Horeczki, Egyed 2021: 53). Šiai grupei priklauso ir Lietuva. Lyginant su miestų tyrimais, sistemingų tyrimų apie gyvenimą miesteliuose arba, kaip tai pavadino mokslininkai David Bell ir Mark Jayne, apie „mažąjį miestiskumą“ (angl. *small urbanity*) yra nedaug (Bell, Jayne 2009: 690). Norint apibūdinti miestelius, labai aktualus atrodo kitas struktūrinis požymis – išskirtinė svarba (Christaller 2006: 26). Tai susiję su tam tikra ekonomine, administracine arba kultūrine svarba ne tik artimiausiems miestelio gyventojams, bet ir jo aplinkai. Nemažai mokslininkų linkę miestelius apibrėžti iš tokios funkcinės perspektyvos, o ne pagal dydį. Palyginti su miestu, miestas yra mažesnis gyventojų skaičiumi ir teritorija. Jis laikomas socialiai, socialiniu-erdviniu ir funkciniu požiūriu mažiau diferencijuota vieta, pasižyminti aktyvesne socialine kontrole, o kartu ir dideliu socialinio kapitalo kiekiu.

Europa turi du pasaulinius¹ miestus (Londoną ir Paryžių) ir iš kitų žemynų išsiskiria tankiu mažų miestelių tinklu, atliekančiu svarbų vaidmenį miestų struktūroje ir prisideda prie miesto gyvenimo unikalumo išsaugojimo Europoje (Servillo ir kt. 2017: 2). 2006 metais Europos teritorijų planavimo ir sanglaudos stebėsenos tinklo (ESPON) vykdytame projekte „Mažų ir vidutinių miestų vaidmuo“ nagrinėjamas jų vaidmuo kai kuriose Europos nacionalinėse miestų sistemose. Šis projektas turėjo tikslą imtis diskusijos, įvertinti ir konceptualizuoti mažus ir vidutinio dydžio miestus Europoje, išryškinti jų vaidmenį ir strategijas teritorinės plėtros ir urbanistinio valdymo kontekste. Anot projekto rengėjų, maži ir vidutinio dydžio miestai vaidina svarbų vaidmenį regionų plėtroje. Nors daugelis jų gali atrodyti nereikšmingi Europos ar net nacionaliniu lygmeniu, tačiau regioniniu ir

¹ Pasaulinis miestas (angl. *global city*) – miestas, veikiantis kaip globalizuotos ekonomikos sistemos centras. Terminas kilęs 1980 m. atliktų miestų tyrimų, kuriuose buvo nagrinėjamos bendros svarbiausių pasaulio miestų savybės. Tačiau vėlesniais metais vis daugiau dėmesio skiriant globalizacijos procesams, šie pasaulio miestai pradėti vadinti globaliais miestais. Su globalizacija buvo susijusi erdvinio pertvarkymo idėja ir hipotezė, kad miestai tapo pagrindiniais pasaulinių gamybos, finansų ir telekomunikacijų tinklų centrais (Charnok 2013).

vietos lygmeniu jie gali būti pakankamai reikšmingi. Pavyzdžiui, salose arba atokesnėse ar periferinėse vietovėse esantys miestai yra pagrindiniai sprendimų centrai (ESPON study 1.4.1).

Yra atlikta skirtingų tyrimų, kurie įvairiais aspektais siekė išsiaiškinti, kaip atrodo gyvenimas mažuose miesteliuose. Anne White sudarytame leidinyje „Maži Rusijos miesteliai. Postkomunistinės kaimynystės ir identitetai“ (angl. *Small-Town Russia. Postcommunist livelihoods and identities*) tyrinėjama, kaip žmonės gyvena trijuose Rusijos miesteliuose ir kaip jų gyvenimas pasikeitė po komunistinio valdymo žlugimo 1991 m. Aiškintasi, kaip rusai užsidirba pragyvenimui, kaip suvokia save, tyrinėti jų tarpusavio ryšiai (White 2004: 1). Nors ekonominiai miestai patyrė didelį finansinį nuosmukį, pastebėta, kad miesteliai išliko tam gana atsparūs: kaimynai pasitikėjo vieni kitais, giminių tinklai buvo stiprūs, o nusikalstamumas žemesnis nei miestuose (White 2004: 1).

Įvairiose šalyse miesteliai apibrėžiami pagal skirtingus kriterijus. Įprastai Europos šalyse maži miesteliai – tai gyvenvietės, turinčios nuo kelių šimtų iki daugiau nei 40 tūkstančių gyventojų. Miesto gyventojų skaičius nėra lemiamas miestelio sampratos kriterijus. Jis yra santykinis ir priklauso nuo šalies, jos dydžio, gyventojų skaičiaus ir tankumo, geografinių charakteristikų, net istorijos ir tradicijų. Europos šalių patirtis rodo, kad, pavyzdžiui, Vokietijoje didžiųjų miestų apatinė gyventojų riba yra 100 000 gyventojų, o vidutinio dydžio miesteliuose gyvena nuo 20 000 iki 100 000 gyventojų, apibrėžiant mažus miestelius skiriasi tik apatinė gyventojų riba – 5000 gyventojų. Rusijoje mažų miestelių kategorijos viršutinė gyventojų skaičiaus riba yra 5000 gyventojų, o Prancūzijoje vidutinio dydžio miestelių kategorijos viršutinė riba yra 200 000 gyventojų (Spasić, Petrić, Filipović, 2007: 5). Būdinga, kad Prancūzijoje miestelio kategorija gyvenvietei priskiriama ne pagal joje gyvenančių skaičių, o pagal jų komercines ir paslaugų funkcijas. Tokie miesteliai pasižymi savo funkcija tiek švietimo, tiek sveikatos priežiūros, tiek prekybos prasme (Jousseume, Talandier 2016: 396).

Zoltán Hajdú, Réka Horeczki, Szilárd Rác teigia, kad Vidurio ir Rytų Europos šalių gyvenviečių struktūra turi tvirtas istorines šaknis, atskleidžiančias

panašius miesto plėtros kelius, nors ir su konkrečiai šaliai būdingais veiksniais (Hajdú, Horeczki, Rácz 2017 – cit. iš Horeczki, Egyed 2021: 53). Šiose šalyse, turinčiose gana tankų miestų tinklą, yra apie 5 000 miestų, kuriuose gyvena 5 000–50 000 gyventojų, kurie veikia kaip ekonominiai, socialiniai ir kultūriniai savo regiono centrai. Vidurio Europos šalyse kaimo vietovės yra mikroregionai su aplinkiniais kaimais ir nedideliu miesteliu, teikiančiu pagrindines ekonomines, socialines ir kultūrinės paslaugas.

Pavyzdžiui, Lenkijoje mažais miesteliais laikomi miestai, kuriuose gyvena iki 20 000 gyventojų. Jie sudaro 76,9 procento visų Lenkijos miestų ir yra vietiniai administraciniai, kultūriniai ir ekonominiai aplinkinių kaimo vietovių centrai (Kwiatek – Soátys 2011: 364). Pastebima, kad Lenkijoje maži miesteliai nuo didelių miestų skiriasi ir savo kilme – jų įkūrimo datos apima laiką nuo XIII a. iki šių dienų. Visgi pagal gyventojų skaičių ir funkcijas jie dažniau atitinka vidutinio dydžio miestų apibrėžimą (Kwiatek – Soátys 2011: 363). Įvairiose šalyse apibrėžiant miestelį dažniausiai įvertinama jo administracinė, pramoninė ir ekonominė reikšmė bei funkcijos aplinkinių miestų tinkle, o likusios gyvenvietės paprastai priskiriamos kaimiškoms vietovėms (Filipović, Kokotović Kanazir, Drobnjaković 2016: 464). Tačiau kaimiškos vietovės gali pasižymėti įvairiu pramonės išvystymu, nevienareikšmiu pavaldumu didesniems miestams ir pan. Todėl skirtingų šalių mokslinėje literatūroje gan dažnai bandoma iš įvairių perspektyvų pasižiūrėti ir apibrėžti, kas yra miesteliai, kurie dažnai apibūdinami kaip jungtis tarp svarbesnių miestų (plg. Csurgó, Megyesi 2016, Filipović et al. 2016). Pavyzdžiui, Serbijoje nėra nei aiškaus miestelio apibrėžimo, nei tikslaus miesto gyvenviečių suskirstymo į kategorijas. Miestelis Serbijoje dažnai laikomas tiltu tarp miesto ir kaimo. Miestas čia apibrėžiamas pagal griežtus kriterijus, o jų neatitinkančios gyvenvietės priskiriamos kaimo vietovėms (Filipović et al. 2016: 464). Nuo 1981 m. Serbijoje už miesto statuso nustatymą yra atsakinga vietos valdžia, kuri įprastai miesto statusą suteikia gyvenvietėms, turinčioms urbanistinį planą. Visgi nuo to laiko įvyko dideli gyvenviečių administravimo pokyčiai – daugelis savivaldybių tapo miestais, o kai kurios gyvenvietės dėl specifinių funkcijų plėtros įgijo miesto statusą. Kai kuriais

atvejais ši klasifikacija pasirodė esanti netiksli, nes miestų statusą įgavo ir mažiau nei 500 gyventojų turinčios gyvenvietės, kurios urbanistiniais bruožais niekuo nesiskyrė nuo aplinkinių kaimiškų gyvenviečių (Filipović, Kokotović Kanazir, Drobnjaković 2016: 464).

Skirtingai nuo Serbijos, Vengrijos konstitucijoje yra nurodoma, kad Vengrijos Respublikos teritoriją sudaro sostinė, apskritys, miesteliai ir kaimai. Tad šioje šalyje miestelis, kaip teritorinis vienetas, yra išskiriamas (Pirisi, András 2007: 76). Visgi, atsižvelgiant į Vengrijos gyventojų skaičių, šioje šalyje miesteliu laikoma gyvenvietė, kurioje gyvena mažiau nei 30 000 gyventojų. Vengrijoje yra 250 tokių miestelių, kuriuose gyvena daugiau nei pustrėčio milijono gyventojų ir kurie sudaro 24,97 procentų visos šalies populiacijos (Pirisi, András 2007: 76).

Lietuvoje kaimiškų ir miesto teritorijų atskyrimas iki šiol yra mokslininkams aktuali tema (plg. Kriaučiūnas 2018: 6). Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas (1994, redakcijos 2001, 2004, 2005, 2010, 2022) gyvenamąsias vietas Lietuvoje skirsto į miesto ir kaimo gyvenamąsias teritorijas. Miesto gyvenamosioms vietovėms priskiriami miestai, kaimo gyvenamosioms vietovėms priskiriami miesteliai, kaimai ir viensėdžiai (Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas 1994). Anot įstatymo, „miesteliai yra kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų, kurių daugiau kaip 2/3 dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse (Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas 1994).

Tačiau ne tik gyventojų skaičius yra lemiamas kriterijus apibrėžiant miestelį Lietuvoje. Administracinis vietovių skirstymas gali būti nulemtas ir istorinių aplinkybių. „Kartais miesto ar miestelio statusas yra istoriškai perimtas arba turėtas iki įsigaliojant Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymui ir neatitinka nustatyto gyventojų skaičiaus reikalavimų“ (Dringelis 2013: 314). Pavyzdžiui, yra gyvenviečių, kurios nesiekia net 100 gyventojų skaičiaus, tačiau priskiriamos miesteliams. Tokioms gyvenvietėms gali būti priskiriami Truskavos (92 gyv.), Lyduvėnų (71 gyv.), Palėvenės (63 gyv.), Žemosios

Panemunės (58 gyv.), Labanoro (43 gyv.) ir kiti miesteliai (Mažiausi Lietuvos miesteliai). Miestelių formavimuisi daug įtakos turėjo ir gautos Magdeburgo teisės – tai miestų raidos ir jų kokybinės brandos juridinė išraiška. Magdeburgo teises gavęs miestas buvo suprantamas kaip asmeniškai laisvų, su miestu priesaika saistomų miestiečių bendruomenė. Tokias teises gavęs miestas iš aplinkinių gyvenviečių išsiskirdavo administraciniu, teritoriniu, ūkiniu ir teisiniu požiūriais (Karpavičienė 2008: 30). Magdeburgo teisė buvo suteikiama gyvenvietėms Vokietijoje, Čekijoje, Lenkijoje, Lietuvoje. Miestiškos gyvenvietės istorinėje Lenkijoje daugiausia buvo kuriamos Magdeburgo teisės privilegijų pagrindu (Karpavičienė 2008: 39). Pažymėtina, kad Magdeburgo teisę turinčiuose miestuose rotušės tapdavo gerokai svarbesnės nei pilys ar dvarai, prie kurių ėmė kilti pirmieji miestai, o visuomeninio centro buvimas ir atitinkama jo forma laikytina vienu svarbiausių miesto požymių (Petrušonis, Tiškus 2014: 61). Suteikta miesto savivalda ir su ja atėjusios privilegijos atitinkamai formavo savitą architektūrinį miestovaizdį, kuomet buvo koncentruojamasi į miestą-prekybos centrą, o pagal centrą statomi kiti pastatai.

Taigi, miestelis daugelyje Europos šalių, taip pat ir Lietuvoje, suprantamas skirtingai, o jo apibrėžimas priklauso ne tik nuo gyventojų skaičiaus ir jo santykio su visos šalies gyventojų skaičiumi, bet ir nuo istorinių ir kultūrinių kontekstų.

3.2. Kaip atrodo miesteliai: viešosios erdvės

Tiriant miestelius ir jų centrus kitose šalyse pastebėta, kad jie dažnai neturi vienos dominuojančios įstaigos, kad juose nėra spūsčių, ir jie yra glaudžiai susiję su aplinkiniais gyvenamaisiais rajonais (Robertson 2001: 14). Tokiems miesteliams taip pat būdinga, kad jų centrai yra mažiau apkrauti, o visos reikalingos vietos ir įstaigos pasiekiamos pėsčiomis.

Josvainiuose pagrindinės įstaigos kaip seniūnija, parduotuvės, kultūros centras, biblioteka, mokykla bei kavinė telkiasi centre, ties pagrindine Ariogalos gatve. Vos toliau nuo centro, Gojaus gatvėje yra Josvainių bažnyčia ir ambulatorija.

Josvainių seniūnijoje veikia ne viena gamybos įmonė, tačiau pačiuose Josvainiuose tokių įmonių nėra. Toliau nuo miestelio, Kėdainių gatvėje važiuojant link Kėdainių įsikūrusi „Josvainių gėlių“ įmonė ir vietinio gyventojų valdoma degalinė.

Ramygaloje daugelis pagrindinių įstaigų yra pasiskirsčiusios centre, kai kurios jų išsidėsčiusios toje pačioje gatvėje – pavyzdžiui, seniūnija, kultūros centras, jaunimo dienos centras ir kavinė yra toje pačioje centre esančioje Vadoklių gatvėje. Kitos svarbios įstaigos kaip mokykla, ambulatorija, biblioteka, turgus bei parduotuvės driekiasi abipus Dariaus ir Girėno gatvės, kuri driekiasi išilgai miestelio, taip pat ir per centrą. Kiek toliau nuo centro yra tik vaikų darželis. Gamybinės vietos įsikūrusios atokiau nuo miestelio centro – baldų gamybos įmonė „Baldlitas“ veikia kitapus „Via Baltica“ kelio, už kurio yra tik labai nedidelė Ramygalos dalis. Senasis Ramygalos malūnas, paminklų gamybos įmonė ir medienos įmonė „Vytėja“ susitelkusios pietinėje miestelio dalyje netoli Aukštadvario kaimo.

Abiejuose miesteliuose žmonių gyvenamieji namai išsidėstę gana tolygiai, o daugelį tų namų jungia gatvės. „Nuo senų laikų socialiniai ryšiai formuodavosi gatvėse, kur žmonės galėjo judėti, susitikti, bendrauti. <...> Miesto erdvinę struktūrą formuoja pastatų, gatvių, kelių tinklas ir kitų inžinerinių įrenginių bei želdinių visuma. Esminiai struktūros sandai – ją sudarantys elementai ir ryšiai tarp jų.“ (Matijošaitienė 2010: 67). Visgi vaikstant po abu miestelius susidarė įspūdis, kad tik miestelių centruose ir aplink daugiabučių santalkas esančiose gatvėse vyksta intensyvesnis judėjimas. Nutolus nuo miestelio centro, pavyzdžiui, Josvainiuose vaikstant Kaštonų gatve, o Ramygaloje –Sporto gatve apėmė keistas tuštumos jausmas. Gatvės buvo tylios ir tuščios, o kiemuose pastebėti žmonės dažniausiai ramiai dirbdavo savo darbus. Tokių pasivaikščiojimų metu tik keletą kartų teko sutikti dviračiu pravažiuojantį ar praeinantį miestelio gyventoją, daugiau pasitaikydavo pravažiuojančių automobilių. Vieno tokio 4 valandų pasivaikščiavimo Ramygaloje, vykusio darbo dienos popietę, metu nuspręsta užfiksuoti pravažiuojančias mašinas, praeinančius žmones, pasižiūrėti kur jie eina, ką veikia savo kiemuose (žr. 3 ir 4 lentelę).

Centras	Kas ir kur vyksta (2021 m. spalio 1 d., penktadienis)
Gatvė	<p>Dariaus ir Girėno gatve pravažiuoja keturios mašinos pro miestelio centrą;</p> <p>Dariaus ir Girėno gatve pravažiuoja dar dvi mašinos;</p> <p>Dariaus ir Girėno gatve netoli „Iki“ parduotuvės eina mama su dviem vaikais. Mama su rankinuku ir nešasi pirkinių maišelį;</p> <p>Dariaus ir Girėno gatve eina mėlynomis kelnėmis ir mėlynu švarkeliu apsirengusi, pasipuošusi moteris;</p> <p>Dariaus ir Girėno gatve praeina sportiškai, laisvalaikio apranga apsirengęs vyras su kuprine ir kepure su snapeliu. Jo bliuzonas kamufliažinio rašto;</p> <p>Dariaus ir Girėno gatve pravažiuoja berniukas su dviračiu.</p>
Kavinė	<p>Prie Ramygalos kavinės pilna aikštelė automobilių;</p> <p>Kavinėje sėdi viena moteris, laukia maisto išsinešti, naršo telefone. Tvarcingai apsirengusi, su kelnėmis, naujais batais, striuke, rankinuku. Ima dvi porcijas maisto ir sriubos.</p>
Parduotuvė	<p>Į „Koops“ parduotuvę eina moteris;</p> <p>Į bažnyčios aikštelę atvažiuoja mašina, išlipa du sportine apranga apsirengę vaikinai, jie eina į parduotuvę „Aibė“;</p> <p>Pro parduotuvę taip pat pravažiuoja berniukas su dviračiu;</p>
Parkas	<p>Iš parduotuvės išeina mama su mažu vaiku.</p> <p>Parko takeliu pravažiuoja vaikas su paspirtuku.</p>

3 lentelė. Miestelio centro Ramygaloje stebėjimo duomenys.

Gyvenamųjų namų teritorija	Kas ir kur vyksta
Gatvė	<p>Parko gatve link Lingerio (už kapinių esanti miestelio dalis) greitai nulekia brangi mašina;</p> <p>Nuo Lingerio lėtai parvažiuoja trys motociklininkai;</p> <p>Nuo Lingerio praeina vyras, su sportiniais batais, šviesiomis kelnėmis, tamsia striuke, rūko cigaretę.</p>
Individualaus namo kiemai	<p>Mergaitė sode skina ir valgo avietes;</p> <p>Nueinu į Lingerio galą, ten už daugiaaukščių yra medžių alėja, o palei ją individualūs namai. Prie vieno namo yra skelbimas, kad čia spaudžiamos sultys, to namo kieme groja radijas, Pūko stotis. Jo kaimynas savo kieme kažką kala;</p>

**Daugiabučio namo
kiemas
Daugiabučio namo
daržai**

Viename kieme vyras pasilipęs ant kopėčių tvarko stogą/sieną. Tame pačiame kieme moteris tvarko gėlynus. Niekas nesikalba;
Du vyrai kažką dirba, pjauna prie namo. Namas plytinis, atrodo apleistas, tačiau įdėti nauji plastikiniai langai;
Plona striuke ir kelnėmis apsirengusi, skarele galvą pridengusi sena moteris tvarko namų lauko aplinką, gėlynus;
Centre esančiame individualaus namo kieme vyras valo, tvarko mašiną, loja šuo.
Trys maži vaikai žaidžia daugiabučio namo kieme po medžiais;
Prie daugiabučio moteris grėbia lapus.
Daugiabučio namo darže viena moteris kažką ravi;
Vaikas prie daugiaaukščių namų su kibiru eina į sodą/daržą;
Vyras su kastuvu ir paprasta laisvalaikio apranga eina į daržą;
Dvi moterys darže ravi, kalbasi.

4 lentelė. Miestelio gyvenamųjų namų teritorijos Ramygaloje stebėjimo duomenys.

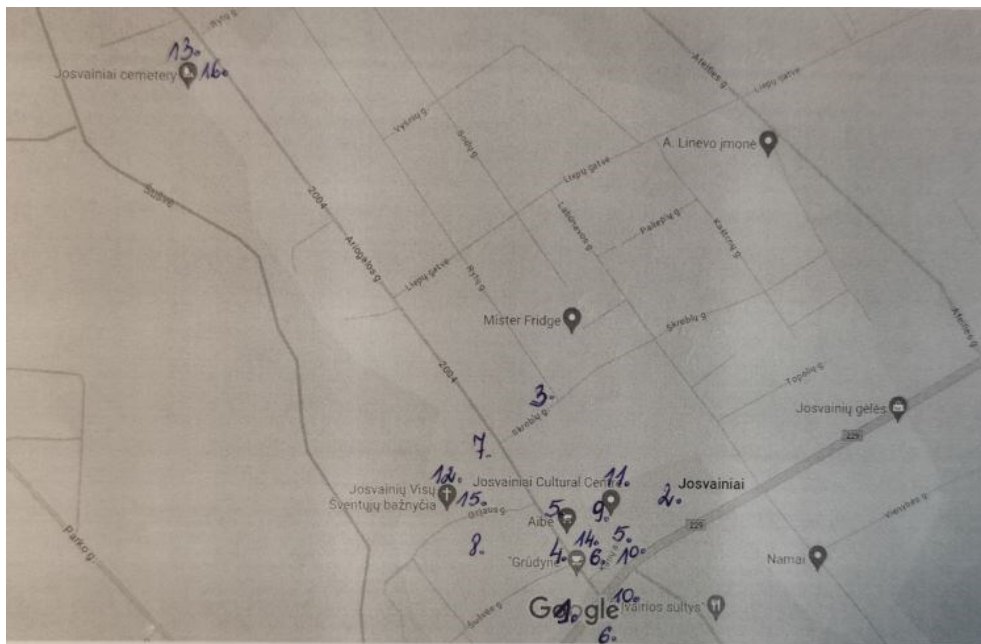
Nors jau pirmųjų apsilankymų miesteliuose metu buvo akivaizdu, kad pagrindinis judėjimas vyksta centre, tačiau papildomas to judėjimo fiksavimas leido pamatyti skirtumą tarp viešųjų ir privačių erdvių. Išryškėjo, kad miestelio centras yra dinamiška erdvė, kurioje nuolat judama, vis kažkur einama, važiuojama, kažkas veikiama, su kažkuo bendraujama. Miestelio periferijoje, kurioje susitelkę gyvenamieji namai yra ramu, o pagrindinis judėjimas sutelktas kiemo erdvėje, kurioje dažniausiai kažkas tvarkoma, taisoma, prižiūrima.

Miesto viešoji erdvė yra socialinės kūrybos, galios santykių ir konfliktų produktas, įkūnijantis prasmes ir įsivaizduojamas konstrukcijas (Pettas 2015: 135). Miesto viešoji erdvė dažnai vertinama kaip laisvės ir kartu anonimiškumo erdvė, kurioje asmenys gali iš naujo „išrasti“ save, įsitraukti į naujų tipų susitikimus ir plėtoti naujas socialumo formas (Jaffe, de Koning 2016: 55). Tačiau miestelių viešąsias erdves būtų sunku pavadinti visiškai anonimiškomis, nes miestelyje daugelis vienas kitą pažįsta iš matymo, o čia esančių viešųjų erdvių kiekis taip pat ribotas. Tad pastebėta, kad žmonės dažniau renkasi leisti laiką namuose. Būdinga ir

tai, kad miestelio viešosios erdvės yra nors ir viešos, tačiau kartu ir uždaros, tad miestelio gyventojų nevienodai vertinamos: „Žinote kas yra Ramygaloje. Viena yra tokia blogybė, kad mokykla atskira respublika, seniūnija atskira respublika, kultūros namai atskira respublika, nėra bendradarbiavimo. Dabar tokia šventė buvo mokyklos, mokytojai net neina“ (Marius, dirba mokykloje). Kitaip tariant, viešųjų įstaigų prieinamumas ir atvirumas vertinamas pagal tai, kaip jos aktyviai bendradarbiauja su kitomis įstaigomis.

Žemiau pateiktuose planuose atsispindi ir smulkiau aprašytos Josvainių ir Ramygalos (žr. 2 ir 3 pav.) viešosios erdvės, kuriose, kaip paaiškėjo tyrimo metu, miestelių gyventojai dažniausiai lankosi ir kurios jiems yra reikšmingos, taip pat tų vietų išsidėstymas ir santalka.

Josvainiai

2 pav. Josvainių viešųjų vietų planas. 1 – seniūnija, 2 – parkas, 3 – socialinės globos ir socialinio ugdymo centras, 4 – kavinės, 5 – parduotuvės, 6 – turgūs, 7 – mokykla, 8 – ambulatorija, 9 – biblioteka, 10 – autobusų stotelės, 11 – Kultūros centras, 12 – bažnyčia, 13 – kapinės, 14 – automobilių stovėjimo aikštelė centre, 15 – automobilių stovėjimo aikštelė prie bažnyčios, 16 – automobilių stovėjimo aikštelė prie kapinių.

Seniūnija. Josvainių seniūniją, kaip teritorinį vienetą, sudaro Josvainių miestelis ir 45 kaimai. Didžiausios gyvenvietės – Josvainių miestelis, Kunionių, Skaistgirių, Juodkaimių, Vainikų kaimai. 2022 metais seniūnijoje gyvenamąją vietą deklaravo 3176 gyventojai. Seniūnijoje veikia 7 bendruomenės, taip pat yra 8 seniūnaitijos. Seniūnijos administracijoje dirba 6 specialistai – seniūnas, vyriausioji specialistė, žemės ūkio specialistė, buhalterė, socialinės paramos specialistė ir socialinė darbuotoja. Seniūnija vykdo valstybės ir vietos savivaldos socialinę politiką, gyventojams organizuoja socialinės paramos teikimą pinigineis lėšomis ir socialinėmis paslaugomis. Pagal 2010 m. rajono tarybos patvirtintą tvarką dėl gyventojų sutelkimo visuomenei naudingiems darbams atlikti, Josvainių seniūnijoje 27 žmonės tvarkė pakeles, rinko šiukšles, kirto krūmus, šienavo, griebė lapus ir pan. Ši veikla priskiriama asmenims gaunantiems socialines pašalpas. Josvainių seniūnija tarp kitų seniūnijų išsiskiria mažu besikreipiančiu socialinės pašalpos žmonių kiekiu. Tokią situaciją nulėmė tai, jog žmonės už pašalpą turi atidirbti atlikdami viešuosius darbus, tad daugelis vietoj pašalpos pasirenka apmokamą darbą (Jakubauskienė 2023). Seniūnija taip pat rūpinasi gatvių apšvietimu, kelių taisymu, tokių viešųjų erdvių kaip kapinės, parkai, žaidimų aikštelių priežiūra, viešųjų vietų apželdinimu. Visgi, kai kurie gyventojai mano, kad ne visoms vietoms skiriama pakankamai dėmesio: „Irgi žada rekonstruoti [krepšinio aikštelę], bet... Jau buvom irgi, buvom tris kartus gal ėjom pas seniūną. „Tuojau viskas bus, viskas supirka“, tai jau va, jau kokie 7 metai“ (Dovydas, dirba medienos gamykloje). Josvainių seniūnijoje įregistruoti 243 ūkiai, kurių savininkams seniūnijos darbuotojai padeda rengti paraiškas europinėms išmokoms gauti. Seniūnija tai pat atlieka įvairias viešojo administravimo funkcijas – išduoda leidimus laidoti, atlieka viešuosius pirkimus, priima gyvenamosios vietos deklaracijas ir kt. Ilgą laiką seniūnai buvo paskiriami rajono administracijos tarybos, tačiau 2019 metais Lietuvos Respublikos Seimas parengė seniūnų rinkimų įstatymą, kuriuo numatyta seniūnus rinkti tiesioginiuose rinkimuose 4 metų kadencijai (Lietuvos Respublikos Seimas 2019). Visgi, įstatymas iki šiol nepriimtas, tad išlieka senoji tvarka ir seniūnai tose pačiose pareigose dirba ilgą laiką.

Parkas. Ariogalos gatvės pradžioje, netoli Kultūros centro yra Josvainių „Atminties“ parkas, kuris taip pavadintas 2016 m. miestelio bendruomenės centrui įgyvendinant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansuojamą bendruomenės veiklos stiprinimo projektą „Josvainių miestelio viešojo naudojimo erdvės pritaikymas bendruomenės poreikiams“. Parkas atsirado po Nepriklausomybės atgavimo šioje vietoje pradėjus sodinti pavienius atminimo medelius partizanams. Iki to laiko tai buvo netoliese gyventojų sklypų esanti ganykla (Masilionytė 2016). Į parką dažniausiai užsukama norint sutrumpinti kelią iki kitų vietų, tačiau pats parkas nėra traukos centras, nes jame, kaip pateikėjai sako, dažnai laiką leidžia *alkoholikai*: „Ai, tai ten nebe parkelis jau. Vaikam padarytas parkelis, suoliukai, bet ten pijokai renkasi. Mūsų elitas. Jie ten susirenka, jie ten susėda išgeria, pasidalina kiek kas turi“ (Rūta, verslininkė). Nors parkas yra skirtas visiems, žmonės šią teritoriją laiko užimta: „O ten į tą patį parką „Atminties“ neįeina dažniausiai, nes ten užimta teritorija. Ten dažniausiai tie alkoholikai susirenka, tai ten nelabai ateisi“ (Gedas, moksleivis). Netoli Kultūros centro ir „Aibės“ parduotuvės yra įrengta nedidelė vaikų žaidimo aikštelė, tad šioje vietoje renkasi tiek mamos su vaikais, tiek moksleiviai, nes anot jų „Atminties“ parke yra nesmagu, „kabinėjasi girtuokliai“. Ši vaikų žaidimo aikštelė kai kurių gyventojų vadinama *parkeliu*. Kai vaikų žaidimo aikštelė būna užimta, jaunimas renkasi už kultūros centro: „O šiaip mes visą laiką tam parkely būnam. o jeigu ne, tai einam už to parko, už kultūrnamių yra vieta. Nežinau kaip paaiškinti, nu tiesiog žodžiu toks kaip bordiūras. Mes ten sėdim ir kažką ten veikiam“ (Gedas, moksleivis). Žmonės aplenkia parką ir dažniau buriasi prie Kultūros centro esančioje aikštelėje, kurioje įrengti suoliukai, erdvė atviresnė.

Socialinės globos ir socialinio ugdymo centras. Josvainių socialinis ir ugdymo centras yra ne pelno siekianti biudžetinė įstaiga, finansuojama iš Valstybės ir savivaldybės biudžeto. Šiuo metu centre dirba 42 darbuotojai. Iki 1962 m. ši vieta veikė kaip ikimokyklinio ugdymo įstaiga, o nuo 1993 m. dar kaip ir senelių namai. Nuo 2002 m. šios įstaigos buvo sujungtos į vieną ir tapo centru:

Netgi pastatai savo paskirtį pakeitė. Mes turėjom darželį. Ir dabar yra darželis. Anksčiau kai ašėjau į darželį, tas visas pastatas buvo darželis ir buvo daug ten grupių, kokios 8. Daug ten grupių, ir visos pilnos. Ir tos gausos, ir tų žmonių, ir auklėtojų, ir pamainos ten žodžiu. Ir ten vienos iki pietų, kitos po

pietų. Tiesiog kaip mieste buvo. Ir galvoju, mokyklų buvo dvi. Dar netgi darželiai buvo du. Paskui vėl keitėsi viskas, perversmai visi. Dabar yra dalis darželio, ir dalis socialinio centro, senelių namai (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Šiuo metu centrą sudaro darželis su 2 vaikų ikimokyklinio (3–5 m.) ugdymo grupėmis ir 1 priešmokyklinio (6–7 m.) ugdymo grupe, senelių globos namų padalinys, taip pat savarankiško gyvenimo namų padalinys (Josvainių socialinis ir ugdymo centras). Šie trys padaliniai yra įsikūrę atskiruose pastatuose, tačiau yra toje pačioje teritorijoje. Senelių globos padalinyje, galinčiame priimti iki 38 žmonių, apgyvendinami vieniši pensinio amžiaus, negalią turintys asmenys, pagal institucijos nustatytą tvarką, kai jie patys negali pasirūpinti ir jiems reikalinga nuolatinė priežiūra. Padalinys teikia būsto, maitinimo, buitinės ir asmens higienos, socialinio darbo, bendravimo ir konsultavimo paslaugas. 2022 m. apgyvendinimo paslauga senelių globos padalinyje kainavo 525 eurus per mėnesį. Į Savarankiško gyvenimo namus, kuriuose telpa iki 10 žmonių, priimami iš dalies nesavarankiškai senyvo amžiaus asmenys ir suaugę asmenys su negalia. Savarankiško gyvenimo namuose asmenys patys tvarkosi buitį (gaminasi maistą, moka už komunalines paslaugas, apsiperka), iš dalies padedant socialiniam darbuotojui ar individualios priežiūros personalui (Josvainių socialinis ir ugdymo centras).

Kavinės. Josvainiuose netoli pagrindinio kelio vedančio į Kėdainius, Ariogalos gatvėje įsikūrusi kavinė „Grūdynė“. Kavinė veikia 32 metus, joje dirba 10 darbuotojų (Kavinė-baras „Grūdynė“). Pirmadieniais-ketvirtadieniais kavinė dirba nuo 10 iki 20 valandos penktadieniais-šeštadieniais nuo 10 iki 23 valandos, o sekmadieniais kavinė dirba iki 19 valandos. Kavinė siūlo maitinimo vietoje, dienos pietų, maisto išsinešti paslaugas. Joje taip pat priimami užsakymai šventėms, banketams. Yra lauko terasa, automobilių stovėjimo aikštelė. Įėjimas ir sėdimos vietos pritaikytos neįgaliesiems. Kavinėje yra baras, galima užsisakyti karštų, gaiviųjų bei alkoholinių gėrimų.

„Grūdynėje“ pateikėjai dažniausiai norėdavo susitikti. Vietiniai žmonės čia lankosi ne tik įvairių švenčių metu, bet užsuka nusipirkti maisto išsinešimui – tai ypač populiariu tarp miestelyje dirbančių žmonių. Jaunimas kavinėje lankosi daug

rečiau, tačiau vyresni gyventojai čia užsuka dažnai. Jie ateina ne tik pavalgyti, bet ir susitikti su draugais:

Būna ir šiaip pasisėdėti, praeitą savaitę du kartus šiaip pasisėdėjome. Ir šiaip buvo tokia tradicija, buvom užsivedusios. Savaime kažkaip tiesiog nebedarėm. Su kaimyne kiekvieną sekmadienį tiesiog eidavom gerti kavos, nes dirba draugė, nu draugės tiesiog verslas šitas ir kaimynė va mano, ir mes dainuojam va kartu. Susiskambinam ir nueinam kokią 10 valandą ateinam gerti kavos. Bet paskui kažkaip irgi. Būna gal toksai labiau sezoniškumas. Pavasariniu laiku ten daug tų užsakymų būna, tu nueini, ten labiau užimta būna. Gimtadienių, jubiliejų, pati kartais ten neturiu laiko sėdėti ir gerti tos kavos. Ir taip va mažiau mažiau (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

2023 m. vasario mėnesį Josvainiuose atidaryta nauja kavinė „Josva House“. Kavinės patalpose įsikūrusi kepyklėlė, svečių namai ir edukacijos erdvės. Kavinė įsikūrė gavus finansavimą projektui „Josvainių krašto kultūrinio ir kulinarinio paveldo turistinių maršrutų sukūrimas“. Šis projektas buvo teiktas Kėdainių rajono Vietos veiklos grupės (VVG) pagal kaimo vietovių veiklos strategiją. Kavinėje galima nusipirkti pagal josvainiečių receptus keptų kepinų, taip pat teikiama dienos pietų paslauga. Tačiau pagrindinis socialinio verslo tikslas – nuo dienos pietų likusį maistą pristatyti vienišiams žmonėms į namus. Kavinė daržoves ir maisto produktus perka iš josvainiečių, siekdami palaikyti vietinį verslą. Čia taip pat vedamos edukacijos, mokiniamis teikiamos galimybės ateiti pasimokyti gaminti maistą (Raicevičienė 2023).

Parduotuvės. Josvainiuose veikia kelios maisto parduotuvės. Pagrindinė ir didžiausia, miestelio centre esanti parduotuvė, priklauso parduotuvių tinklui „Aibė“. Netoliese yra kita parduotuvė, priklausanti tinklui „Mini Market“. Taip pat yra kebabų ir greito maisto kioskėlis. Toliau nuo centro yra vienas maisto kioskas. Mėgstamiausia josvainiečių parduotuvė yra „Aibė“, nes pasak jų, čia yra didžiausias pasirinkimas, personalas labiau pažįstamas ir parduotuvė dirba ilgiau nei kitos: „Nežinau. Ne tai, kad prekių daugiau. Ten [Mini Market] irgi yra ką pirkti. Man labiau pakeliui, nereikia užsukti kažkur ir gal man viskas aiškiau čia viskas negu ten, nes nu erdvės... Čia viskas aiškiai, vietos daugiau. O ten viskas sugrūsta, nežinau“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). „Mini Market“ mažiau mėgstama parduotuvė, nes ji ne tik mažesnė, bet dažnai laikoma ir *alkoholiku* parduotuve – čia įsigiję alkoholio žmonės dažniausiai keliauja į šalia esantį „Atminties“ parką. Atokiau nuo

centro, Labūnavos gatvėje, veikia vietinių verslininkų valdomas maisto kioskas. Vytauto gatvėje esančioje privačioje sodyboje taip pat galima įsigyti obuolių sulčių arba išsispausti savo obuolių sulčių.

Miestelyje taip pat veikia vaistinė, yra pigių ir dėvėtų drabužių parduotuvė, ūkinių prekių parduotuvė. Dėvėtų drabužių parduotuvėje žiemą daugiau perka vietiniai, tačiau kitais sezonais užsuka pravažiuojantys žmonės. Pravažiuojantys žmonės įprastai perka daugiau, nes žmonėms iš didesnių vietų tokia parduotuvė atrodo patraukli ir įdomi vieta, kurioje galima pigiai apsipirkti, rasti įdomių drabužių. Tačiau vietiniams drabužiai čia neatrodo pigūs, jie renkasi vykti į Kėdainius, kur pasiūla daug didesnė, o kainos mažesnės. Jaunimas vengia lankytis dėvėtų drabužių parduotuvėje, jie nori naujų drabužių. Daug dažniau ateina žmonės, kuriems virš 30 metų, todėl ir prekės yra skirtos dėvėjimui namuose, laisvalaikiui. Visgi ši parduotuvė kai kuriems gyventojams yra ne tik apsipirkimo, bet ir laiko praleidimo, pabendravimo vieta. Žmonės į parduotuvę ateina neturėdami ką veikti, norėdami prasiblaškyti, pasikalbėti, tačiau tokio apsilankymo metu dažnai ką nors įsigyja. Parduotuvės daugeliui yra tik apsipirkimo vieta. Tačiau vyresniems ar miestelyje dirbantiems žmonėms jos yra ir pasižmonėjimo vieta.

Turgūs. Josvainių miestelyje veikia du turgeliai. Vienas yra Karių aikštėje prieš ir už Kultūros centro, o kitas Kėdainių gatvės aikštelėje prie kelio. Abu turgeliai veikia visomis darbo dienomis. Centre esančiame turguje dažniausiai prekiauja iš kitų miestų ar miestelių atvykę prekeiviai. Jie pardavinėja maisto produktus, drabužius, sezono metu – viščiukus. Vietiniai gyventojai dažniausiai apsipirkinėja šiame turgelyje. Kėdainių gatvėje esantis turgelis gausesnis šiltuoju metų laiku – jame daugiausia prekiaujama daržovėmis. Šiame turgelyje daugiausia apsiperka su automobiliais pro šalį važiuojantys žmonės. Ypač dažnai perkami agurkai, nes Kėdainių rajonas laikomas agurkų kraštu, o vasarą pirmą kartą apsilankius miestelyje taip pat buvo sunku su kuo nors pabendrauti, nes visi buvo užsiėmę – ruošėsi Agurkų šventei. Visgi žmonės yra labiau linkę pirkti daržoves iš savo draugų ar artimiausių pažįstamų žmonių, nes turgelyje prekiaujančiais prekeiviais nepasitiki:

Tai buvo vat toks mano gyvenime, nu nuotykis pavadinkim, patirtis, kai aš nuėjau į mūsų Josvainių turgelį ir iš savo beveik draugės nusipirkau, sakau ar čia tavo pomidorai? Taip, taip, mano auginti. Ir aš

iš jos pirkdavau ir pomidorus, ir agurkus. Ir žinau, kad lygtais ten kažkur augino, kol išsiaiškinau, kad jinai važiuoja į Kauno bazes ir nusiperka tų pomidorų ir agurkų. Tai toks pas mus yra čia, ne viena čia turgely (Vilma, dirba mokykloje).

Vietiniai žmonės dažniausiai perka iš atvažiuojančių prekeivių, nes šie gali pasiūlyti įvairesnių, įdomesnių prekių, jiems nereikia važiuoti į kitas vietas.

Mokykla. Josvainiuose nuo XIX a. pradžios veikė parapiinė mokykla, nuo 1850 m. – valdiška rusiška pradžios mokykla, iki 1946 m. lietuviška pradinė mokykla, 1946–1949 m. gimnazija, nuo 1949 m. Josvainių vidurinė mokykla. Dabar Ariogalos gatvėje esančioje Josvainių gimnazijoje dirba 65 darbuotojai, iš jų – 35 pedagogai. Daugelis mokytojų atvyksta iš Kėdainių. Mokykloje mokosi 297 mokiniai (2022 m.), didžioji jų dalis atvyksta iš aplinkinių kaimų. Patys josvainiečiai miestelyje esančią mokyklą vertina skeptiškai teigdami, kad mokymo lygis čia yra žemesnis. Tėvai dažnai nori, kad jų vaikai eitų mokytis į Kėdainius:

Aš tai labai norėjau, kad ir sūnus išeitų [į Kėdainius]. Mes su juo niekaip, nei gražiuoju, nei piktuojau nesutarėm, tai jisai baigė čia Josvainiuose tą gimnaziją. Dabar jisai kaip ir sako, kad reikėjo išeiti ir sesė skatino išeiti. Man ten tam mieste [Kėdainiuose] yra kitaip kažkaip. Daugiau veiklos. Tas žmogus tampa toks nu komunikabilesnis, toksai labiau bendraujantis, nežinau kodėl (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Tačiau daugelis ir be tėvų paskatinimo po 9 ar 10 klasės eina mokytis į Kėdainius:

Tai iš tikrųjų daug kas iš pažįstamų ir turbūt beveik visi draugai išėjo mokytis į kitas mokyklas. Šiaip jo, kartais gailiuosi, kad neišėjau tenai į Kėdainius mokytis. Nes turi ir savų pliusų tas pats socialinis, kad su daugiau žmonių susitinki. Nemažai kai kurių pamokų, tikrai yra aukštesnis lygis ir mokytojų kompetencijos yra geresnės negu kad Josvainiuose. Ir renginiai tie patys geresni (Rytis, moksleivis).

Kita vertus, Josvainių mokyklą lankantys ją vertina dėl nedidelio atstumo ir gausaus pažįstamų rato:

Pirmas dalykas, kad nu aš nežinau, aš galiu – 8 valandą prasideda pamokos – aš galiu išeiti 57 minutės iki 8 ir būsiu laiku. Mhm, tada vis tiek pažįsti mokytojus nuo pat jeigu ne nuo penktos klasės, tai bent jau tikrai nemažai metų pažįsti mokytojus. Šiaip viskas labiau artima, ir sesė mano pabaigė 12 Josvainiuose. Tai aš galvoju, aš irgi baigsiu (Rytis, moksleivis).

Nors moksleiviai po devintos ar dešimtos klasės dažnai renkasi pereiti į miesto mokyklą, visgi miestelio gimnazija yra svarbi dėl patogumo. Kasdien važinėti į kitą miestą nenorintys ir mokykloje stiprius socialinius santykius sukūrę

moksleiviai ir toliau lieka čia mokytis, o siekiantys daugiau žinių ar užklasinių veiklų, pereina į kitas mokyklas.

Ambulatorija. Gojaus gatvėje, netoli bažnyčios, įsikūrusi Josvainių ambulatorija. Ambulatorijoje dažniausiai lankosi vyresnio amžiaus žmonės, kuriems sunkiau nuvykti į miestą. Kita vertus, autobusai į Kėdainius vyksta reguliariai, todėl gyventojai dažniau renkasi vykti į miesto poliklinikas. Gan sunkią ambulatorijos padėtį puikiai atspindi joje 38 metus dirbusios moters pasakojimas:

Mūsų ambulatorija buvo labai apleista, turbūt ji egzistavo nuo 1975 metų kokių. O čia tie tarybiniai laikai pasibaigė 1990 metais ir buvo tik vieną kartą remontas padarytas. Tai jūs įsivaizduojat kas ten darėsi. Tai čia dar aplinką nu tai ten pasivalai, visa kita, bet stogas prakiuręs ir iš ko? Pinigų tai nėra, ir niekas labai nenori padėti. Nu tai mes ten važinėdavom, prašinėdavom, vienas kolūkis vieną nuperka, kitas kitą. Vieną kartą gydytoja traukė dantį ir pradėjo lyti ir kaip tik ten ant tos įrangos, kur jinai jau rauna. Aš pasiėmiau skėtį ir nu ką daryt, nu ir tą žmogų atleidom. Nu va tokia istorija. Ir apipeliję, nu 90-i metai. Nu tai susiradom tokį labai nuostabų žmogų, jisai sutaisė mums tą stogą. Po kelių mėnesių mums pečiai supuvo, apačioj visa santechnika. Nu ir vėl. Mes vėl padarom kažką. Nu tada mes jau atsiskyrėm čia nuo bendro katilo ir nu gerai sako, aš jums padarysiu, visus radiatorius išpjaunu, visą santechniką, nes reikia viską keisti. Sako, darom elektrinį, nu paskaičiavom, nes mums išeina. Nes buvo trys kūrikai, nu tie kūrikai, kiekvieną kartą reikėdavo priminti, kad ateitų į darbą, nu ir taip ar taip šalta, nu tai jisai mums ten sutvarkė. Pasidarė dar blogiau. Nu tai žinai, visos, nu davai sakom, vakarais darom remontus. Paskaičiavom, pinigų duoda dažams, nu ir mes pačios susitvarkėm tą ambulatoriją. Mes ir langus pasikeitėm, ten etapais kažkaip kūrėmės, kad žmonėms būtų gerai, kad nereikėtų važiuoti į Kėdainius. Tai turbūt tokia vienintelė vieta Respublikoj, kur remontus darė naktim. Tiesiog visi buvom euforijoj. O dabar nėra kam dirbti. Nėra kam dirbti, specialistų nėra. Labai nenori. Aplamai, atlyginimai labai maži. Keliais eurai daugiau negu minimumas slaugytojos. O atsakomybė... Dabar kiek žinau, gal puse etato [gydytojo] yra. Yra pusanro etato skirta šitam kiekiui žmonių. Nu tai aišku, jeigu žmogus negauna tos slaugos, tai jisai eina į Kėdainius, nu tai gal tiems, kurie neturi transporto, negali važiuoti. Tai katastrofa. Manęs labai nenorėjo išleisti, bet aš, suėję 65 metai, sakau nu kiek gali, nu kiek gali (Marija, pensininkė).

Šiuo metu ambulatorijoje dirbanti gydytoja važinėja iš Kauno (Josvainių ambulatorijoje – nauja šeimos gydytoja). Medicinos personalo trūkumas yra dažna problema miesteliuose ir mažesniuose miestuose – gydytojai nenori dirbti miesteliuose dėl nepilno darbo krūvio ir mažų algų, o nuolat trūkstant personalo gyventojai renkasi vykti į kitas medicinos įstaigas.

Biblioteka. Karių aikštėje, Josvainių kultūros centro erdvėse įsikūręs Kėdainių rajono savivaldybės M. Daukšos viešosios bibliotekos, Josvainių struktūrinis teritorinis padalinys. Antradieniais-penktadieniais biblioteka dirba nuo 9.30 val. iki 18 val, o šeštadieniais nuo 9 val. iki 16 val. Biblioteka yra pirmame aukšte. Joje įrengta kompiuterių erdvė, yra skaitykla, kurioje galima skaityti periodinius leidinius. Bibliotekoje organizuojami renginiai, parodos, vykdomas kraštotyris darbas. Šiuo metu bibliotekoje dirba viena darbuotoja, kuri palaiko artimą ryšį su bibliotekos lankytojais, gerai juos pažįsta:

Bibliotekininkė žino mus nuo vaikystės, nes tais anais laikais ji dirbo ir dabar ji dirba. Tai ji visus realiai pažįsta, žino, ką tu skaitai. Sako čia pasižiūrėk, ten pasižiūrėk. Ne tai, kad tu ten atėjai, padėjai knygas ir eini ieškoti pats. Ji žino daugmaž ką tu skaitei, kas gali patikti. Pasišnekam kaip sekasi, apie darbą, šiaip apie vaikus. Jinai pati tokia kalbi moteriškė, klausinėjanti, bendraujanti. Ne taip, kad ateini ir ten tokia pikta sėdi (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Glaudų darbuotojos ryšį su bibliotekos lankytojais teko pastebėti ir tyrimo metu. Bendraujant su bibliotekininke, užsuko viena moteris, kuri gražino knygas ir trumpam išėjo į parduotuvę. Vėliau ta moteris grįžo ir bibliotekininkė jai parinko ir parekomendavo naujausių knygų, net aptarė kai kurių viršelius ir kas ant jų užrašyta. Dar vėliau užsuko kita moteris, kuri buvo atėjusi išsinešti termosų ir bibliotekininkė davė jai specialiai atrinktus naujausius „Šeiminkės“ žurnalo numerius. Dar vėliau atėjo Kultūros centro ūkvedys, jam bibliotekininkė atrinko naujausius laikraščius.

Autobusų stotelės. Josvainiuose autobusų stotelės įrengtos abipus pagrindinio kelio, vedančio į didesnius miestus. Josvainiuose stotelių aikštelės išklotos plytelėmis, įrengti modernūs paviljonai su stogeliu bei vieta atsisėsti. Dabartinės stotelės pastatytos 2019 m., kai dėl avarinės būklės buvo nugriautas prieš tai stovėjęs plytinės konstrukcijos pastatas su pastoge nuo lietaus ir suoliukais (Kuprijanovas 2019). Pastarasis pastatas buvo labai reikšmingas Josvainių gyventojams, nes 2014 m. prieš miestelio jubiliejų ši stotelė gyventojų ir vietinio jaunimo iniciatyva buvo sutvarkyta ir išpiešta. Tad nugriovus stotelę tarp vietinių kilo pasipiktinimas (Vilcanaitė 2019): „O dėl stotelės tai jo, buvo pikta labai. Tiesiog nu ji buvo kitokia, išskirtinė. Čia tie vaikai piešė per miestelio šventę. Prašė išpiešt. Buvo gaila“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Visgi, anot spaudos, ir dabartinės

stotelės vietinių laikomos miestelio reprezentacija, todėl jos yra saugomos. Gyventojai jautriai reaguoja į vandalizmo atvejus, nepriežiūrą (Pranckevičiūtė 2023). Kita vertus, gyventojai piktinasi ne tik vandalizmu, bet ir tuo, kad esamos stotelės ne iki galo sutvarkytos: „Stotelė kitoj kelio pusėj, stotelė stovi ant žvyro, kai tuo tarpu plytelės šalia sudėtos kaip šaligatvis ir suoliukas stovi už stotelės“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Taigi, miestelio centre esančios stotelės atlieka reprezentacinį vaidmenį, dėl šios priežasties jos yra pastebimos ir vertinamos gyventojų, dėl jų būklės dažnai kyla įvairios diskusijos.

Kultūros centras. Josvainių miestelio centre įsikūrusiame centre šiuo metu dirba 16 darbuotojų – meno vadovų, renginių organizatorių, režisierė, garso operatorius ir kt. (Josvainių kultūros centro kontaktai). Josvainių kultūros centrui taip pat priklauso Pernaravos skyrius, kuriam yra paskirti 3 darbuotojai. Kultūros centro darbuotojai rengia, teikia ir vykdo įvairius kultūrinius projektus, organizuoja valstybines ir kalendorines šventes, vykdo edukacijas, kino vakarus, jaunimui skirtas veiklas, skatina mėgėjų meno sklaidą. Kultūros centras taip pat teikia didžiosios bei mažosios kultūros salių nuomos paslaugą, jame veikia 6 meno kolektyvai – 3 vokaliniai ansambliai, vokalinė-instrumentinė grupė, kapela bei menų studija (Josvainių kultūros centro kolektyvai). Vienam vokaliniam ansamblui priklausanti moteris teigia, kad žmonės į kultūrinius renginius renkasi negausiai:

Mažai vyksta, bet iš tikrųjų žmonės neina. Josvainiuose sunkiai. Gal dėl to, kad kažkaip tai kol buvo ta senoji ta kultūros direktorė, ji irgi buvo tipinė josvainietė nuo pat pradžių ir ji kažkaip eidavo per namus, sugebėdavo visus suburti, buvo tokia sava. O paskui keitėsi žmonės, keitėsi viskas, tada jiems ne taip rūpi gal, jiems svarbu gal tą pliusiuką užsidėti. Nežinau, gal dabar tie žmonės kitokie (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Taigi, nors miestelyje yra vyksta įvairūs kultūriniai renginiai, žmonės juose dalyvauja ne visada, nes dažniau renkasi pramogauti didesniuose miestuose.

Bažnyčia. 1590 m. Josvainiuose pastatyta medinė bažnyčia. 1899 m. pagal architekto F. Vyganovskio projektą pradėta statyti naujoji Josvainių Visų šventųjų bažnyčia, užbaigta 1907 m. Bažnyčia – neogotikinė, kryžminio plano, dvibokštė, vidus – trijų navų, atskirtų pilioriais. Svarbiausios bažnyčioje esančios sakralinės vertybės – Švč. Mergelės Marijos paveikslas su metalo apkaustu, tapytas XVIII a.

(Kauno arkivyskupija. Josvainių Visų Šventųjų parapija). Eilinį sekmadienį bažnyčioje susirenka iki 20 žmonių:

Bažnyčioj pas mus jeigu taip eilinį sekmadienį nu kai užperka mišias. Kai užperka mišias, tai tikrai būna daugiau, bet matosi jaučiasi daugiau jaunų žmonių, bet jie nežino kada klauptis, kada stotis. Bet šiaip eilinį sekmadienį tai tik 20 žmonių kažkur ir visi tie patys (Genovaitė, pensininkė).

Prie bažnyčios esanti aikštelė, kurioje dažnai renkasi jaunimas, yra gerokai dažniau lankoma nei pati bažnyčia.

Kapinės. Josvainiuose, keliaujant link Svilių kaimo, Ariogalos gatvės pabaigoje, kairėje pusėje, yra 4,2119 ha ploto kapinės, aptvertos raudonų plytų tvora. Tiek lankantis miestelyje, tiek bendraujant su pateikėjais išryškėjo, kad kapinės nėra itin dažnai lankoma vieta, kadangi kai kurie čia turintys artimųjų kapus gyvena tolimuose miestuose. Kitur gyvenančių artimųjų kapus dažnai už užmokestį tvarko vietiniai žmonės. Tokia veikla ateityje planuoja užsiimti ir Birutė: „Kur toliau gyvena kiti, žinokit, tvarko. Aš sakiau kai išeisiu į pensiją, pati tvarkysiu. O kas čia tokio?“ (Birutė, dirba kultūros srityje). Kapinės dažniau lankomos Vėlinių savaitę, taip pat šiltuoju sezonu, nes reikia prižiūrėti gėles, ravėti aplinką. Miestelio kapinėse daugelis kapų sutvarkyti, dažniausiai užsodinti gėlėmis arba padengti skalda. Paminklai granitiniai, vidutinio dydžio.

Kaip ir bažnyčios, taip ir kapinių aikštelėje, su automobiliais laisvalaikiu mėgsta susirinkti jaunimas: „Arba būna nuošalesnė, kur prie kapinių. Jie atvažiuoja su savo mašinom, išlipa, nu kas rūkantys. Dažniausiai susitinkam pakalbėt“ (Dovydas, dirba medienos gamykloje). Josvainiuose taip pat yra neveikiančios senosios žydų kapinės (0,2239 ha), kurios įtrauktos į Kultūros vertybių registrą. Šios kapinės neaptvertos, jose yra nuvirtusių arba į žemę susmegusių antkapių. Kapinių būklė patenkinama. Miestelyje taip pat yra rezistentų laidojimo vieta.

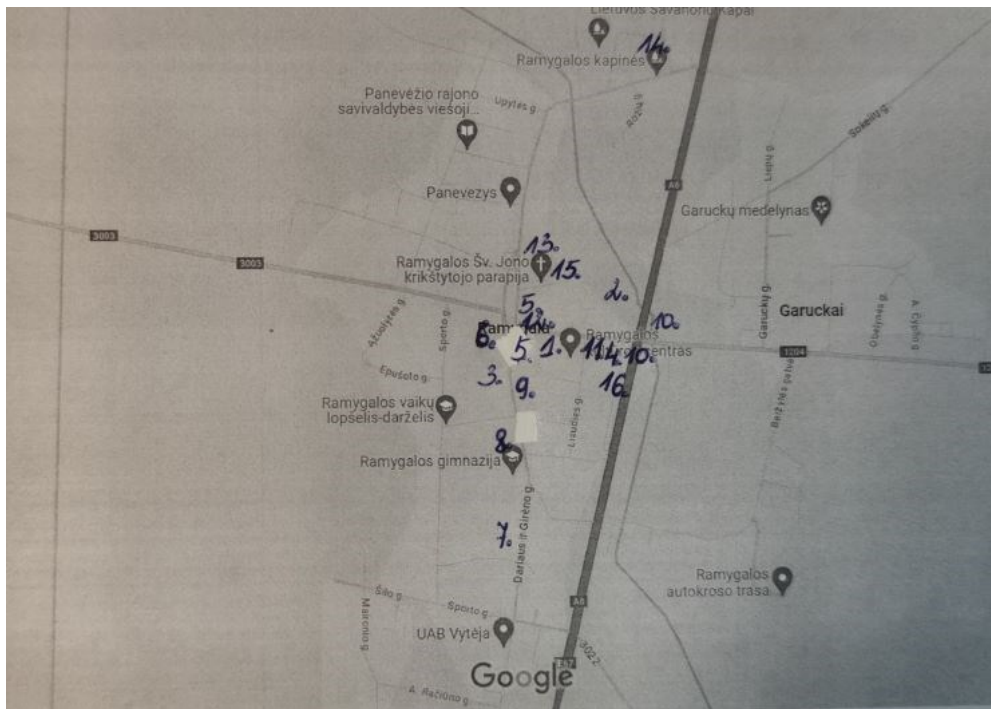
Miestelio aikštelės. Miestelyje esančios automobilių stovėjimo aikštelės yra viena populiariausių vietų, kur renkasi jaunimas. Populiariausia aikštelė yra centre prie parduotuvės „Aibė“ arba prie kavinės „Grūdynė“. Taip pat lankomasi aikštelėse prie kapinių ir bažnyčios:

Centrinėj. Centrinė automobilių aikštelė. Bet aš asmeniškai nelabai ten mėgstu būti. Kartais tenka. Būna tiesiog pastovim kažkur prie daugiabučių gale aikštelės, arba ten būna toj centrinėj. Važiuoja kai

kurie į kapinių aikštelę, jo. Jeigu būtų čia žiemos laikotarpis. O jeigu būtų vasara, tai stengiuos mašinoj nesėdėt. Tai išeinam kažkur, vaikštom, žvaigždėtas dangus, gražu (Simas, dirba renginių organizatoriumi).

Taigi, automobilių aikštelės atlieka ir socialinę funkciją – skirtingose aikštelėse renkasi savą pasaulėžiūrą turintys jaunuoliai. Pavyzdžiui, bažnyčios aikštelėje dažniau renkasi išgerti mėgstantis ir mažiau veiklos turintis jaunimas, o pagrindinėje aikštelėje renkasi aktyvesnį gyvenimo būdą gyvenantys, kituose miestuose studijuojantys jaunuoliai. Jiems aikštelės yra ne kiek laisvalaikio leidimo, kiek susitikimo taško vieta, kurioje nusprendžiama kas bus veikama toliau.

Ramygala

3 pav. Ramygalos viešųjų vietų planas. 1 – seniūnija, 2 – parkas, 3 – Ramygalos palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninė, 4 – kavinė, 5 – parduotuvės, 6 – turgus, 7 – malūnas, 8 – mokykla, 9 – biblioteka, 10 – autobusų stotelės, 11 – Kultūros centras, 12 – knygynas, 13 – bažnyčia, 14 – kapinės, 15 – automobilių stovėjimo aikštelė prie bažnyčios, 16 – automobilių stovėjimo aikštelė prie stoties.

Seniūnija. Ramygalos seniūnijos teritorijoje įsikūrę 76 kaimai (didesni iš jų – Uliūnai, Garuckai, Aukštadvaris, Daniūnai). 2022 metais gyvenamąją vietą seniūnijoje deklaravo 3055 gyventojai. Ramygalos seniūnijoje yra 5 bendruomenės.

Seniūnijos administracijoje dirba 8 žmonės – seniūnas, seniūno pavaduotoja, raštvedė, 4 socialinės darbuotojos, 1 sporto metodininkas. Priešingai nei Josvainių ataskaitoje, Ramygalos seniūnijos 2022 m. ataskaitoje nėra jokio paminėjimo apie žemės ūkio plėtrą, tačiau išskirta aktyvaus bendruomenės gyvenimo skatinimo programa. Nors šiai programai seniūnija negavo jokių lėšų, per 2022 metus buvo suorganizuoti 16 sporto renginių ir 12 kartų sudalyvauta rajono bei šalies sporto renginiuose. Ramygalos seniūnijos administracijoje, kaip ir Josvainiuose, žmonių kaita labai nedidelė, tad darbuotojai yra gerai pažįstami vietos žmonėms, o esama tvarka nusistovėjusi.

Parkas. Ramygaloje parkas įsikūręs centrinėje dalyje pagal Upytės upelį. Parke įrengta vaikų žaidimo aikštelė, yra suoliukai, šiukšliadėžės, nedidelė kūdra. Parke yra medinė scena su stogu, įrengta sporto aikštelė: „Ir tokiai Ramygalai tikrai scena kokia graži, parkas koks gražus. Ir tikrai, sėdi ir jauties kaip kokiam Vingio parke prieš sceną sėdėtum“ (Irma, verslininkė). Parkas pritaikytas neįgaliesiems, netoli jo įrengta automobilių stovėjimo aikštelė. 2008 m. čia pasodintas 1000 ąžuoliukų parkas, skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimui (Vertelka 2008). 2021 m. atidarytas 9 krepšių diskgolfo parkas, kuriame vyksta rajono ir šalies diskgolfo rungtynės (Brazdžionis 2021). Diskgolfo parkas atsirado vieno Ramygalos gyventojų, kuris šiuo sportu užsiimdavo Panevėžyje, iniciatyva. Pokalbio metu diskgolfo krepšiai buvo įrengti tik prieš savaitę, bet pateikėjas atkreipė dėmesį, kad jiems atsiradus parke buvo pradėta pjauti žolė. Anot jo, anksčiau žmonės vaikščiodavo takeliais, todėl nenupjauta žolė netrukdydavo, tačiau atsiradus diskgolfo parkui daugiau dėmesio imta skirti parko priežiūrai. Parkas mėgstamas ne tik vyresnių ar mamų su mažais vaikais, bet ir jaunimo. Tačiau anot vieno mokytojo, jaunimas ten mėgsta rinktis dėl nemokamo interneto: „Po tos renovacijos parke jaunimas labai renkasi, nes tokia erdvė yra, nes ten yra internetas“ (Marius, dirba mokykloje). Tačiau lankantis miestelio parke jaunimą dažniausiai tekdavo pastebėti krepšinio aikštelėje, o kitose vietose jie būriuodavosi gerokai mažiau. Kita vertus, Ramygalos mokyklos stadionas yra prieinamas visiems gyventojams, todėl norintys pasportuoti ar kitaip aktyviai praleisti laiką, dažniau renkasi stadioną, o ne parką.

Ramygalos palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninė. Panevėžio rajono socialinių paslaugų centrui priklausantys Ramygalos socialinės globos namai, Savarankiško gyvenimo namai ir Daugiafunkcis centras nuo 2006 metų įsikūrę Dariaus ir Girėno gatvėje. Tuo pačiu adresu įsikūrusi ir Ramygalos ambulatorija, kuri čia veikia nuo 1977 m. Ambulatorija ir slaugos ligoninė, kuri dažniausiai vadinama senelių namais, įsikūrusi tame pačiame pastate, bet skirtinguose korpusuose. Daugiafunkcis centras ir Savarankiško gyvenimo namai yra atskiruose pastatuose. Globos namai teikia ilgalaikės socialinės globos paslaugas apgyvendinant globos namuose. Dažniausiai globos namuose gyvena savimi pasirūpinti negalintys senoliai atvykę iš Panevėžio miesto ar rajono. Jiems skiriama tiek medicininė slauga, tiek rūpinamasi jų laisvalaikiu, užimtumu. Tai nėra uždari namai, nes daugiau sveikatos turintys globos namų gyventojai gali patys savarankiškai planuoti savo laiką, t. y. jiems leidžiama laiką leisti Ramygaloje, taip pat vykti į kitus miestus.

Savarankiško gyvenimo namai teikia socialinės priežiūros paslaugas apgyvendinant savarankiško gyvenimo namuose (Panevėžio rajono savivaldybė 2023). Paslaugos čia teikiamos suaugusiems asmenims su negalia, senyvo amžiaus asmenims, socialinės rizikos suaugusiems asmenims ir jų šeimoms, taip pat socialinės rizikos šeimoms.

Daugiafunkciame centre socialiai remtiniems, mažas pajamas gaunantiems, vyresnio amžiaus žmonėms galima naudotis skalbyklos, masažo paslaugomis. Jie taip pat gali čia ateiti išsimaudyti. Šiame centre taip pat organizuojamos įvairios veiklos, edukacijos.

Kavinė. Ramygalos centre, Vadoklių gatvėje, netoli magistralės „Via Baltica“, 14 metų veikia parduotuvė-kavinė „Nijus“. Įstaigoje dirba 9 žmonės. Pirmadieniais-šeštadieniais kavinė dirba nuo 8 iki 20 val., sekmadieniais nuo 8 iki 19 val. Kavinėje teikiamos maitinimo, dienos pietų, maisto išsinešti paslaugos. Patalpose yra antras aukštas, kuriame dažniausiai organizuojamos šventės, užsakomieji furšetai, proginiai pietūs. Yra baras, galima užsisakyti šaltų, gaiviųjų bei alkoholinių gėrimų. Tiems patiems savininkams priklauso šalia kavinės esantis

kitas pastatas, kurio pirmame aukšte organizuojami proginiai pietūs, o antrame aukšte įrengti dviviečiai kambariai ir po 10–15 žmonių talpinantys didesni kambariai. Į kavinę dienos pietų dažnai užsuka kaimyninėse įstaigose dirbantys darbuotojai, pro šalį važiuojantys žmonės, taip pat kai kurie vietiniai, kurie, pavyzdžiui, nenori daug laiko skirti tokių patiekalų kaip cepelinai ar balandėliai gamybai. Kavinė retkarčiais pasiūlo naujovių – picų, kebabų. Tad žmonės užsuka norėdami paragauti ir tokių patiekalų, kuriuos paprastai galima nusipirkti tik didesnių miestų kavinėse.

Parduotuvės. Ramygalos centre yra „IKI“, „Aibės“ ir „KOOOPS“ tinklams priklausančios parduotuvės, prie miestelio kavinės įsikūrusi dar viena privati maisto prekių parduotuvė. Ramygaloje yra gėlių ir dovanų parduotuvė „Floraistė“, ūkinių prekių parduotuvė. Centre taip pat yra vaistinė ir veterinarijos vaistinė, yra drabužių ir vaikiškų drabužių parduotuvės. Dažniausiai konkreti parduotuvė renkamasi atsižvelgiant į mėgstamų prekių pasiūlą, akcijas bei asmenines simpatijas. Kaip ir Josvainiuose, taip ir čia svarbu asmeninis kontaktas:

Pavyzdžiui, reikėjo vaistų ir ten su tuo nuotoliniu ne taip išrašė, vaistininkė paskambino gydytojui, susikalbėjo, palaukė. Tada sako aš tau parduodu, man čia ateis viskas, davė visa kitą. Nu niekaip to dideliame mieste nepadarysi. Aš nežinau ar čia gerai ar negerai, bet manau, kad gerai, nes labai pradėjo trūkti to žmogiškumo, visur nepasitikėjimas (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Ramygaloje parduotuvių daugiau nei Josvainiuose, todėl čia nėra ryškaus išskyrimo kokia parduotuvė mėgstamiausia.

Turgus. Įsikūręs buvusio kino teatro „Aušra“ vidiniame kiemyje, netoli pagrindinės Dariaus ir Girėno gatvės. Turgus dirba pirmadieniais-penktadieniais nuo 7 iki 13 valandos. Turguje daugiausia prekiaujama maisto prekėmis, drabužiais, šiltuoju sezonu – sodinukais ir gėlėmis: „Užsuku, pagrinde penktadienį, tada ten visokių gėlių, visko. Nes nu sakau, tai gėles kokias pardavinėja, tai kalbiesi, tai paklausi kaip čia ką auginti, va kažkaip toks bendravimas“ (Jurgita, dirba kultūros srityje). Penktadienis laikomas pagrindine turgaus diena, nes tuomet jame prekiauja ne tik vietiniai, bet atvyksta prekybininkai ir iš kitų vietų: „Penktadienį tas turgelis būna labai didelis. Penktadienį visi atvažiuoja anksčiau ir eina į turgelį. Nu ir aišku, ir padėvėti drabužiai. O aš kartais einu penktadieniais, nes atvažiuoja rūkytos mėsos

gaminiai labai skanūs“ (Rimantė, dirba kultūros srityje). Turgus vietiniams patrauklus ne tik dėl prekių, bet ir kitokio bendravimo:

[...] ir pavyzdžiui tu pažįsti visus žmones ir jeigu atvažiuo tam turgely kažkoks prekybininkas, kuris yra nevietinis, nors yra tokia Vida. Jinai, aš išvis apstulbus kokių nuostabių žmonių yra, nu nuėjau, pasižiūrėjau, blyn, kokios neblogos kelnės, visai būtų neblogai, bet neturiu pinigų. Sako, taigi imkit ir atnešit kitą penktadienį. Jin mane pirmą kartą mato. Toks kažkoks pasitikėjimas (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Taigi turguje esama mažiau oficialumo nei parduotuvėse, o į jį einama ne tik apsipirkti, bet ir pasidairyti, pabendrauti.

Malūnas. Toliau nuo centro, Kaštonų gatvėje, yra įsikūręs malūnas. Šis malūnas pastatytas 1929 m. Jame iki šių dienų veikia autentiška to meto švediška įranga. Senasis Ramygalos malūnas siūlo grūdų perdirbimo paslaugas ir taip pat rengiama edukacinė programa "Grūdo virsmas", kurioje lankytojai yra supažindinami su malūnu, grūdų perdirbimo procesu ir javų rūšimis (Senasis Ramygalos malūnas). Darbo dienomis senajame malūne galima susimalti grūdus, įsigyti šviežiai keptos duonos.

Mokykla. Ramygaloje, kaip ir visoje Lietuvoje, pirmoji mokykla buvo įkurta prie bažnyčios. Tikslī įkūrimo data neužfiksuota, tačiau žinoma, kad 1781 m. jau veikė parapiinė mokykla (Ramygalos gimnazija 2009). Mokinių skaičius pamažu augo. Ilgą laiką buvusi parapiinė pradžios mokykla 1912 m. pavadinta rusiškai „Ramygalskoje narodnoje učilišče“, o 1915 m. – Lietuviška trijų klasių pradinė. 1918 m. lapkričio 2 d. laikoma oficialia Ramygalos „Saulės“ progimnazijos įkūrimo data. Nuo 1923 m. atidaryta realinė progimnazija (trijų klasių), o 1927 m. mokyklai suteiktas vidurinės mokyklos vardas. 1952 m. atidaryta vakarinė mokykla, kuri oficialiai vadinosi Ramygalos darbo jaunimo vidurinė mokykla, o 1954 m. buvo įkurtas mokyklos bendrabutis. 2005 m. kovo 16 d. Ramygalos vidurinė mokykla atgavo gimnazijos vardą, o po metų buvo pradėti visų pastatų renovavimo darbai (Ramygalos gimnazija 2009). Šiuo metu gimnazijoje dirba 84 darbuotojai, iš jų – 60 pedagogų. Mokykloje mokosi 407 mokiniai (2023 m.).

Biblioteka. Ramygalos biblioteka įkurta 1937 m. su 600 spaudinių fondu. 1951 m. buvusi valsčiaus biblioteka perorganizuota į rajoninę. Nuo 1948 m. knygos

jau buvo gaunamos iš respublikinio bibliotekų kolektoariaus. Biblioteka dažnai buvo kilnojama iš vienos vietos į kitą. 1976 m. įsikūrė dabartinėse patalpose Dariaus ir Girėno gatvėje. 1977 m. vykdant centralizaciją, biblioteka tapo Panevėžio rajono savivaldybės viešosios bibliotekos filialu. Biblioteka dirba pirmadieniais-penktadieniais nuo 10 val. iki 18 val. Šiuo metu bibliotekos fonduose yra apie 23000 spaudinių. Lankytojai gali naudotis kompiuteriais, internetu, yra kopijavimo aparatas. Lankytojų skaičius per dieną yra skirtingas – apsilanko nuo 7 iki 15 žmonių per dieną. Vieni lankytojai yra nuolatiniai ir ateina paskaityti periodinės spaudos, pasiimti knygų. Bibliotekoje yra kopijavimo aparatas, todėl į ją užsuka ir žmonės, kuriems reikia nusikopijuoti dokumentus – dažniausiai tai būna netoliese esančios poliklinikos lankytojai.

Bibliotekoje rengiamos literatūros parodos, susitikimai, literatūriniai vakarai, dirbamas kraštotyrisinis darbas. Renkama medžiaga apie žymius miesto žmones, rašoma bibliotekos istorija ir metraščiai. Antrame bibliotekos aukšte aptarnaujami skaitytojai vaikai. Bibliotekoje dirba dvi darbuotojos – viena suaugusiųjų, kita vaikų skyriuje. Jos gerai žino lankytojų mėgstamus literatūros žanrus, nuolat pasiūlo naujų rekomendacijų:

Kažkaip pas mus irgi tų gerų knygų bibliotekoj. Ir kaip tik šiandien va bibliotekininkė, tai čia irgi mažo miestelio, atėjo ir sako: ar turi ką skaityti? Sakau kaip tik vakar pabaigiau, bet dar dvi sakau turiu. Tai žinok aš eisiu atostogų sako, tai jinai jau žino, Solveiga, kad prieš atostogas ji man pasako, kad ateik, pasiruošk, kad aš turėčiau ką skaityti (Brigita, verslininkė).

Taigi bibliotekos darbuotojos palaiko nuolatinį ryšį su savo lankytojais ir bendrauja su jais ir ne darbo metu, domisi jų poreikiais, primena apie bibliotekos darbo laiko pokyčius ir pan.

Autobusų stotelės. Ramygaloje, Garuckų pusėje, įrengtas modernus autobusų laukimo paviljonas su stogeliu bei suoleliu. Kitas paviljonas stovi miestelio centre. Tai plytinis pastatas su erdve pasislėpti nuo vėjo ir šalčio, šio pastato viduje taip pat yra suolelis. 2010 m. ruošiant projektą „Ramygala – Lietuvos kultūros sostinė 2010“ per visą pastato sieną nupieštas Ramygalos žemėlapis, kuriame surašyti gatvių pavadinimai, pažymėtos svarbiausios lankomos vietos (Kiškienė 2010). Anksčiau į Panevėžį ar Kauną važiuojantis autobusas ne tik sustodavo kelyje

prie stotelės, bet ir įsukdavo į prie stotelės įrengtą aikštelę – ši vieta vadinama stotimi. Miestelyje autobusų stotelės yra ne tik susisiekimo su kitomis vietomis dalis, tačiau ir miestelio reprezentacija, sukurianti pirmą įspūdį atvykstantiems svečiams.

Kultūros centras. Ramygalos miestelio kultūros centras įkurtas 1952 m. buvusioje mūrinėje sinagogoje, kuri 2014 m. buvo restauruota (Meiliūnaitė, 2015: 16, Ilonytė, 2022). Jame dirba 16 darbuotojų – meno vadovų, kultūrinių renginių organizatorė, parodų koordinatorė, edukatorė ir kt. (Ramygalos kultūros centras. Darbuotojai). Ramygalos kultūros centrui taip pat priklauso Uliūnų ir Daniūnų padaliniai, kuriuose taip pat organizuojami renginiai. Kultūros centras organizuoja tradicines miestelio šventes – Ramygalos miesto šventę, Mykolines, modernaus meno festivalį-konkursą „Keturiesė“, taip pat kitas kalendorines ir valstybines šventes. Kultūros centras taip pat teikia neformaliojo vaikų ugdymo (menų terapija, robotų studija, vario garsai, menų virtuvė ir sceninės raiškos studija) ir neformaliojo suaugusiųjų švietimo paslaugas. Kultūros centre vedama 19 edukacijų, kuriose mokoma velti vilną, lipdyti iš šamotinio molio, tapyti ant šilko, pasigaminti pirštinių lėlę, pinti iš virvelių, piešti ant smėlio, gaminti atvirukus ir kt. (Ramygalos kultūros centro edukacijos). Kultūros centre yra 13 mėgėjų meno kolektyvų ir būrelių – iš jų trys teatro kolektyvai, dvi vokalo grupės, kapela, šokių grupė, orkestras ir kt. Kultūros centro pastate yra įsikūręs atviro jaunimo centras, kuriame visi užsiėmimai vaikams yra nemokami:

Pas mus viskas nemokama vaikam. Bent jau Ramygaloj čia tiek pasirinkimo. Kultūros centras turi ne tik meninius būrelius, mes turim robotiką, planšetes. Aš nežinau, ne visur tai yra. Ir visa tai yra nemokama, niekas nemoka nė cento. Kadangi jaunimo centras, tai visam jaunimui nemokamai (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Daugelis gyventojų giria ir didžiuojasi kultūros centro veikla, tačiau yra ir pasipiktinusių: „Suprantat, kiekvienam renginiui kultūrnami pasirašo planą, jie gauna pinigų už šitą. Tai kai jie [pinigai] pradėjo ateit, nežinau, kažkaip tenais nebe taip dirbt [ėmė]. Pinigus praplauna, o šventės nėra“ (Marius, dirba mokykloje). Kultūros centro darbu dažniausiai nepatenkinti tie, kurie neranda sau artimos veiklos ar užsiėmimų arba laikosi nuomonės, kad Kultūros centras nebendradarbiauja su kitomis įstaigomis. Tačiau yra žmonių, kurie ne tik dalyvauja renginiuose, bet ir prie

jų prisideda. Pavyzdžiui, vietiniai verslininkai Mykolinių proga miestelio gyventojus vaišina bulviniais blynais, dovanoja jiems moliūgus:

Tai va, mes su Loreta irgi Mykolinėm turim, jeigu bus galimybė gražų projektą. Aš auginu baltus gražius moliūgėlius, tai darysim parke, statysim avinukus jeigu išeis apstatyti baltais moliūgėliais,. Tai jau sugalvota nuo pernai Mykolinių. Ir plius blynų kepimai, bulvinių. Mūsų visada bulviniai blynai ir jo va žmonės gauna nemokamai, kadangi bulvės būna iš ūkininkų, tai jau irgi kaip ir dovanojamos. Čia jau bendruomenė, jau būtent jie kepa, ir bendruomenės lėšomis ir aliejus, pečiai tie dideli kariški atvežami. Arbatą verdame iš vaistažolių, tai nieko nekainuoja, o žmonės geria kiek tik nori ir blynus gauna. O spirgučius ir grietinę dovanoja „Nijaus“ kavinė. Ir tai yra nemokama, tada jau tikrai būna mišios. O po mišių jau visi eina, irgi mes visada atvežam moliūgų ganėtinai nemažai ir tuos moliūgus po švenčių atiduodam žmonėms. Norit, neškitės. Ir taip jie įpratę, jie jau nešasi moliūgus namo (Irma, verslininkė).

Taigi organizuodamas pagrindines miestelio šventes, Kultūros centras įtraukia ir kitus gyventojus – kviečia ne tik dalyvauti tose šventėse, bet ir prisidėti prie jų.

Knygynas. 1906 m. įkurtas knygynas buvo vienintelis rajone veikiantis knygynas. Atėjus Nepriklausomybei, knygynas perėjo Panevėžio rajono savivaldybės žinion, o vėliau, kai nuostolingą įmonę susiruošta uždaryti, čia gyvenanti moteris su kita bendraminte nutarė įkurti savo knygyną (Barvičiūtė, Šlevaitė 2021). Knygyno savininkė teigia, kad „Buvo laikas, kada vienu metu knygynėlyje prekiaavome ir maistu, ir kaliošais“ (Barvičiūtė, Šlevaitė 2021). 2023 metais knygynas užsidarė, nes jo savininkė išėjo į pensiją, o vaikai turi kitus darbus ir šio verslo neperėmė. Užsidarius jo patalpoms, knygyną perėmė Kultūros centras: „Mums buvo labai gaila, tai gavom tą pastatą ir įkūrinėjame pilietinę erdvę „Knygyn's““ (Rimantė, dirba kultūros srityje). Knygyno nebeliko, bet jo patalpose toliau bus tęsiama kultūrinė ir pilietinė veikla.

Bažnyčia. 1914 m. pastatyta Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia yra Laisvės aikštėje, Upytės (Nevėžio kairiojo intako) kairiajame krante. Bažnyčia neogotikinė, kryžminio plano, vienabokštė. Vidus 3 navų, turi 3 altorius. Šventoriaus tvora akmenų mūro. Jame stovi kryžius su skulptūromis, pastatytas 1947 m. (Panevėžio vyskupija). Atsikėlus naujam klebonui bažnyčia tapo atvira ir dienos metu, kiekvienas norintis į ją gali užėiti: „Dabar matot kai naujas klebonas atkeltas, jisai

bažnyčią dienai palieka atvirą, yra ten kameros pastatytos. Tai tie turistai kai ateina, ten yra ir užsienio kalbom, kad galima aukoti. Vienu žodžiu, bažnyčia yra graži, gražus vadinamas tas senas pastatas“ (Marius, dirba mokykloje). Vietiniai mokytojai organizuoja vaikams ekskursijas į bažnyčioje esantį bokštą, tačiau ekskursijas rengia retai dėl bokšte įtvirtintų mobiliojo ryšio siūstuvų:

Nes mes kartais su vaikais kai iš mokyklos einam lipam ten iki bokšto, iki to seno laikrodžio. Bet aš labai nenoriu tankiai laikytis ten, nes ten virš laikrodžio yra Omnitelio bazė, ten švitinimas gaunasi, nes tikrai aš ten buvau kažkada užlipęs ir nuotraukas dariau, ten tokie ir šešėliai matosi, kažkas sakau taip neįprasta. Tamsoj fotografuoji žmogų ir virš galvos toks šešėlis apvalus gaunasi, nu tokių dalykų negali būti. Ir kai nulipi, tai toks jausmas, kad pavyzdžiui stovi ir kad už nugaros tau kažkas yra. Aukštai padarė, bet supranta, bažnyčiai kažkaip naudą neša, pinigų duoda ir laiptus padarė. Seniau lipdavom 6 metrų kopėčios buvo, nuo karo degė. Nuo Antrojo pasaulinio karo dar buvo tos kopėčios, mes vaikai lipdavom 6 metrų ilgio tos plonos, siūbuoja, baisu. O dabar Omnitelis padarė laiptus, panašiai kaip Anykščiuose (Marius, dirba mokykloje).

Šiais bažnyčioje įtvirtintais siūstuvais yra ir daugiau nepatenkintų, tarp jų ir pats kunigas: „Ant Ramygalos bažnyčios jau seniai iškeltos antenos. Kai pradėjau dirbti Ramygaloje, jau radau iškeltas antenas. Yra sudarytos sutartys su bendrovėmis „Telia“ ir „Bitė Lietuva“. Noriu nutraukti sutartis, nes moka nedidelius pinigus. Ir naudos nedaug, o ir bažnyčios vaizdą gadina“ (Ant bažnyčios bokštų išskelti siūstuvai papiktino ramygalietį: tikina, kad slopinamas ryšys 2023). Nors mišiose gausiai nesilankoma, Ramygaloje kaip ir Josvainiuose, bažnyčia laikoma vienu iš pagrindinių pastatų, kuris ypač dažnai minimas pristatant miestelį svetimiems žmonėms. Tačiau kasdienybėje daug labiau nei pati bažnyčia yra populiareesnė šalia jos esanti aikštelė, kurioje renkasi ir laiką leidžia jaunimas.

Kapinės. Ramygaloje keliaujant Panevėžio gatve link magistralės „Via Baltica“ po kaire puse yra 5,09 ha ploto kapinės. Jos aptvertos akmenine tvora. Prie pagrindinių vartų yra plytelėmis išgrįsta aikštelė, o joje pastatytas ženklas, perspėjantis apie vagis. Ant medžio prie kapinių įėjimo taip pat prikaltas į įmautę įdėtas lapas su perspėjimu saugotis vagių. Įėjus pro pagrindinius vartelius kairėje pusėje prie tvoros pastatyti du reklaminiai stendai. Viename stende skalbiamos Ramygalos paminklų gamybos įmonės paslaugos, kitoje – Panevėžio rajone esančio Velžio akmenų fabriko paslaugos. Kapai sutvarkyti, daugelis jų padengti skalda,

akmenukais, kitur dalis kapo uždengta skalda, o kita dalis užsodinta gėlėmis, augalais. Yra tik juodžemiu užpiltų kapų, tačiau tokie kapai gausiau apsodinti gėlėmis. Kapuose vyraujanti gėlių spalva balta ir raudona, o dažniausiai sodinamos smulkiažiedės begonijos, pelargonijos, serenčiai, našlaitės ir kt. Rečiau renkamosi kapus apsodinti visžaliais krūmais. Kaip ir Josvainiuose, taip ir Ramygaloje kapinės dažniau lankomos šiltuoju sezonu ir per Vėlines.

Miestelio aikštelės. Kaip ir Josvainiuose, Ramygaloje jaunimas taip pat mėgsta laiką leisti miestelio automobilių stovėjimo aikštelėse:

Yra net dvi vietos kur jaunimas, gal net trys. Viena yra reiškia prie stoties, būdavo kai autobusai užvažiuoja į stotį, dabar jau nebeužvažiuoja. Tai tokia aikštelė ir toj aikštelėj irgi statosi mašinas, kas atvažiuoja į kavinę, nes ta kavinukė mūsų, yra aikštelė. Tai toj aikštelėj jie vakare suvažiuoja, jie sėdi mašinose, jie šnekasi, matau ant mašinų stogelių ten sudėtos skarbonkės, ką jie ten geria, šito nepasakysiu, bet jie šnekučiuojasi. Kita vieta tokia platesnė aikštelė yra prie bažnyčios irgi jie sustoja, ten. Ir dar yra tokia nuošalesnė, tokia buvę tarpkolūkiniai garažai, irgi tokia didesnė aikštelė, tai prie garažų. Ir ten. Tai va, gal tokia populiariausia yra vis tik prie bažnyčios, nes čia centras, čia plačiau, tos [vietos apšvietimo] lempos dega. Tai čia praktiškai kiekvieną vakarą, tai kai einam, tai juokiamės, sakom tie patys žmonės (Raminta, dirba mokykloje).

Atvažiavus į aikšteles, jose dažniausiai bendraujama net neišlipus iš mašinos:

[...] o jaunimas netgi važiuoja ir susitinka, vat dvi mašinos va dažnai miestely matau ar čia, net neišlipdami iš mašinų, vienas su kitu langus atsidarę. Miestelyje aikštė yra ten gi pačiam centre, sustojo dvi trys mašinos, vos ne taip, ir jos per langą bendrauja. Nu aš va tokio amžiaus žmogus tikrai neįsivaizduoju, kad galima taip bendrauti. Tikrai ne dėl karantino jie taip bendrauja, bet... Nauja kultūra, ir taip va toks pasidarė, telefonu atsisėdę matyt daugiau bendrauja (Joana, dirba mokykloje).

Kadangi daugelis jaunuolių turi automobilius ir su jais daug kur važinėja, automobilių aikštelės tampa svarbia susitikimų ir bendravimo vieta.

3.3. Individualios namų erdvės

Individuali erdvė šiame darbe siejama su privatumo sąvoka, kuri formuoja ir įteisina pašalinių asmenų atskirtį (Chapman, Hockey 1999: 11). Privati erdvė apibrėžiama jos prieinamumu ir nuosavybės jausmu, kurią ji suteikia savo gyventojams (Varghese 2019). Kitaip tariant, individuali erdvė yra ne tik atskiro asmens, bet ir bendra šeimos ar kartu gyvenančių asmenų erdvė, kurią dažniausiai

apibrėžia namai. Fenomenologine prasme namai laikomi privačia, saugia ir pažįstama aplinka, kurioje žmonės randa galimybę atsitraukti nuo visuomenės priežiūros ir atsipalaiduoti. Namų kūrimo praktika yra sutelkta į apsigyvenimo veiksmą, kuris sukuriamas per kasdienės rutinos, įprastos aplinkos ir identifikacijos su vidine grupe, kaip namų ir šeimos pratęsimu, žinomumą (Reinders 2015: 100). Tradiciniame antropologiniame diskurse namai dažniausiai laikomi fizine-geografinė vieta, kurią erdviškai riboja keturios sienos, langai ir durys. Dar kitaip ši vieta vadinama namų buitine erdve. (Botticello 2007: 8). Tad šiame darbe individuali erdvė pirmiausia suprantama kaip namai, kuriuose namų žmonių grupės kuria savąsias intymias ir individualias erdves.

3.3.1. Namų žmonių grupės

Namų žmonių grupės tai kartu gyvenantys, bendrą namų ūkį tvarkantys žmonės, funkcionuojantys kaip socialinė grupė. Įprastai tai šeima, kurios nariai tarpusavyje susiję giminystės ryšiais, nors kartu gyvenančių žmonių santykiai gali apimti ir ne giminystės ryšius (Pahl, Spencer 2004: 3). Namų ūkio ir šeimos sampratos neprieštarauja viena kitai. Šeima, kurios pagrindas yra giminystė, ir namų ūkis, kurio pagrindas yra vieta, priskirtini tai pačiai sričiai, sudaro vienas kitą, o namas dažnai tarnauja kaip tarpininkas (Birdwell-Pheasant, Lawrence-Zuniga 1999: 3). Tačiau šiandieniniai besikeičiantys socialiniai ir kultūriniai ryšiai tarp žmonių atskleidžia ir tai, kad šeima nebūtinai reiškia bendrą buitį (Pine 2010: 277). Vis dėlto šeimos sampratos tyrimai Lietuvoje rodo, kad branduolinės orientacinės ir branduolinės prokreacinės šeimos čia išlieka vyraujančios (Česnaitytė, Kanopienė, Mikulionienė 2014: 29). Tokiose šeimose įprastai gyvena ir miestelių žmonės. Josvainiuose ir Ramygaloje gyventojai gyvena šeimose, kurias paprastai sudaro 1–3 kartos, t. y. vaikai, tėvai ir seneliai.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad pateikėjai turi savas šeimos sampratas. Pateikėjų supratimu, šeima gali būti tiek atskirai gyvenantys asmenys, tiek tame pačiame name gyvenantys, tačiau atskirą buitį turintys asmenys:

Mes turim mėgstamas lėkštes su dukra, mes iš jų, o tėvai iš kitų. Kai aš pradėjau gyventi [su tėvais], mes šaldytuve pasidalinę taip pat lentynas, atskiras maisto biudžetas. Nesvarbu, kad kartu. Mes, aišku, kartais pasidarom kartu, vienas kitam pasigaminam vakarienę, arba kartais gal lieka, sakai, gal nori. Bet mano dukra niekada nemėgo senelių maisto, jai jis buvo per riebus ir kažkaip vat mes kartu [su dukra] valgom. Daugiau ji mano maistą kaip mamos, bet aš galvoju, kad mama ir turi valgyt daryt, o ne močiutė. O tėtis mėgsta riebiau ir mama gamindavo labiau prie tėčio pagal senas tradicijas, bet labiau mėgsta mano gamintą maistą. [...]Pavyzdžiui, kai aš kažkam pasakau, kad mes turim atskirą biudžetą, sako oi, tai tau mama valgyt padaro, kai tu jau grįžti namo. Ne, sakau, aš atskira šeima. Aš dukrai darau ir sau, mama nedaro ir ji neturi daryt, tai visi kažkaip žiūri: kaip tu grįžti namo ir mama nedaro valgyt. Aš visąlaik galvoju, kaip jūs manot, pensininkas žmogus gyvenantis savo malonumui turi savo suaugusiam vaikui gamint maistą, bet yra tokių. Supratau, kad Ramygaloj iš kaimynių daugmaž labai yra tradicijos, kad mamos labai gamina vaikam ir jiems atvažiuojant vos ne paslikos patale, bet ten ruošia balius ir gamina ir viską ruošia ir dejuoja viena kitai, kad jos tai daro (Adelė, dirba kultūros srityje).

Esama šeimų, kurios gyvena viename name, kuriame yra du atskiri įėjimai – taip susidaro dvi atskiros individualios erdvės. Yra ir tokių šeimų, kurios gyvena kartu, bet turi atskirus biudžetus. Dažniausiai tai būna šeimose, kuriose pagyvenę tėvai gyvena kartu su suaugusiais vaikais.

Pateikėjų šeimos sampratos skiriasi priklausomai nuo gyvenimiškų realiųjų. Pavyzdžiui, Ramygaloje gyvenanti moteris savo šeimą vadina ne tik sūnų su kuriuo gyvena, vyrą, kuris dirba tolimųjų reisų vairuotoju ir ne visuomet būna namuose, bet ir savo tėvus bei sesers šeimą, kurie gyvena tame pačiame miestelyje, bet kitur. Tokią jos sampratą nulėmė po automobilio avarijos likusi fizinė negalia dėl kurios, kaip ji sako, yra priklausoma nuo savo artimųjų. Miestelyje esama ir daugiau šeimų, kuriose vyrai dirba kitose šalyse. Lietuvoje su migracija ir darbu kitose šalyse susijusi šeimos struktūra vadinama *atotolio šeima* (žr. Juozeliūnienė, Kanapienienė, Kazlauskaitė, 2008, Juozeliūnienė, Leonavičiūtė 2009, Česnuitytė, Kanopienė, Mikulionienė 2014: 110–119). „Atotolio šeima yra lietuviškas terminas, žymintis asmenų grupę, kurioje vienas tėvų (arba abu tėvai) ir vaikas (-ai) gyvena skirtinguose namų ūkiuose skirtingose šalyse. Šie asmenys suvokia save kaip šeimą ir artimiausios socialinės aplinkos taip pat laikomi šeima. Atotolio šeimos terminas žymi tėvų ir vaikų gyvenimą skyriumi bei tėvų-vaikų šeiminių santykių ypatumus“ (Juozeliūnienė, Leonavičiūtė 2009: 81). Antropologai teigia, kad šeima nėra stabili institucija, ji

keičiasi laike kartu su žmogaus gyvenimo ciklu. Pavyzdžiui, šeima gali kurį laiką neturėti vaikų, paskui atsiranda vaikai, paskui gali būti priimami tėvai / vienas iš tėvų, paskui vaikai išeina ir t.t., bet šeima yra ta pati, tik ji keičiasi laike (Aschenbrenner 1988: 117). Kitaip tariant, tai nėra atskiros struktūros, bet ta pati struktūra, tik besikeičianti laike.

Dviejų suaugusių asmenų šeimą su vaikais dažniausiai sudaro kartu gyvenanti susituokusi arba nesusituokusi pora, kuri yra susilaukusi savo biologinių vaikų. Tyrimo metu neteko pastebėti, kad susituokusios ir nesusituokusios šeimos būtų vertinamos skirtingai. Miestelio gyventojai didesnę dėmesį kreipia ne į santuoką, bet į tai ar šeima gyvena tvarkingai, ar jie gerai prižiūri savo vaikus, namų aplinką.

Dviejų ir daugiau suaugusių asmenų šeimą su vaikais dažniausiai sudaro susituokusi pora ir jos vaikai bei vienas ar du vyresni žmonės, kurie dažniausiai yra sutuoktinės tėvai. Gerokai retesni atvejai, kai su šeima gyvena sutuoktinio tėvai ar vienas iš jų. Tokiais atvejais, kai namuose gyvena daugiau suaugusiųjų, šeimos ūkis gali būti vedamas įvairiai. Pavyzdžiui, pensininkė Gražina gyvena su savo vyru ir savo dukros šeima. Jie visi veda bendrą šeimos ūkį, bendrai prižiūri aplinką, tvarko namus ir pan. Tačiau dažniau pasitaiko atvejų, kai kartu gyvenančios tėvų ir vaikų šeimos stengiasi išlaikyti privatumą ir tame pačiame name įrengia atskiras erdves vyresniems tėvams, vaikų seneliams. Tokios šeimos gyvena viename name, po vienu stogu, tačiau turi atskirus įėjimus į savo namų dalis (butus), buitį ir finansus jie taip pat tvarko atskirai ir individualiai tvarko savo kasdienybę. Tradicinėje lietuvių kultūroje gyvavo paprotys atidalinti vyresnio amžiaus tėvus, perleidusius ūkį vienam iš vaikų, nuo to vaiko šeimos. Jis vadintas *išimtime*. Tokiu atveju tėvai gaudavo sutartą išlaikymą natūra, o žemaitiškame name buvo net jiems skirta atskira patalpa kitame trobos gale gyventi, kur jie atskirai tvarkėsi buitį, atskirai maitinosi (Vyšniauskaitė 1964: 442). Visgi šiandien tokia šeimos modelyje esama ir daug socialinio ir emocinio palaikymo, pavyzdžiui, į pensiją išėję tėvai prižiūri savo anūkus, kartais vaikų šeimai pagamina vakarienę, o suaugę jų vaikai nuveža tėvus į miestą, gydymo įstaigas, palaiko su jais kasdienį bendravimą.

Dviejų ar daugiau suaugusių asmenų šeimą įprastai sudaro sutuoktiniai, kurie neturi vaikų arba kurių vaikai jau suaugę ir palikę namus. Tokia šeima turi bendrą buitį, derina savo dienotvarkes ir kartu leidžia laisvalaikį. Tačiau tokią šeimą gali sudaryti ir tėvai ar vienas iš tėvų ir jų globojamas vienas iš tėvų arba suaugęs vaikas, vaikai. Šiuo atveju šeimoje gyvenančių asmenų dienotvarkės gerokai individualesnės, jie gali atskirai pirkti maisto produktus, atskirai maitintis ir atskirai leisti laisvalaikį, tačiau derinti kitus darbus – pavyzdžiui, kartu organizuoti skalbimą, tvarkyti namų aplinką, prižiūrėti daržą ar kartu vykti į miestą. Tokiu atveju svarbus ir ekonominis veiksnys. Jeigu šeimoje gyvena vienas iš tėvų, kuris dėl sveikatos problemų nebegali savimi pasirūpinti, šeimos narių santykiai vėl kitokie, nes daugiausia derinamasi prie sergančio ar slaugomo asmens poreikių.

Vieno suaugusiojo šeimą dažniausiai sudaro vieniši šeimos nesukūrę arba išsituokę asmenys, taip pat vidutinio ar vyresnio amžiaus našliai.

Šeimos modeliams įtakos turi ir ekonominiai, socialiniai, emociniai ir kiti aspektai. Pavyzdžiui, tyrimo metu teko susidurti su keliais atvejais, kai moterys gyvena vienos arba su vaikais, o jų vyrai dirba tolimųjų reisų vairuotojais, todėl kas mėnesį ar rečiau kelioms savaitėms grįžta namo. Tokios moterys rūpinasi visa namų buitimi ir vaikais, o vyras atsakingas už finansinę gerovę. Tarp pateikėjų buvo ir šeimų, kurios nariai gyveno ne su pirmaisiais partneriais. Pavyzdžiui, du vieniši asmenys (išsiskyrę arba našliai) apsigyvena kartu ar susituokia ir susilaukia bendro vaiko. Anot Marina Adler ir Karl Lenz, santykių biografijos pasikeitė ir dabar žmonės vis rečiau su pirmaisiais partneriais lieka visą gyvenimą (Adler, Lenz 2023: 2). Vadinasi, šeimą gali sudaryti daugiau nei vienas namų ūkis, o šeimos narius sieja ne tik biologiniai ryšiai. Narystė šeimoje taip pat yra subjektyvi ir laikui bėgant gali keistis.

Tačiau miestelyje gyvenančios poros, net ir jaunos, dažniausiai yra susituokusios. Esama išsiskyrusių šeimų, tačiau jų tolimesnis šeimos gyvenimas klostosi įvairiai. Dažniausiai išsiskyrusios vyresnio amžiaus moterys partnerio nesusiranda ir gyvena vienos. Vyrai partneres susiranda dažniau ir kartais sukuria antrą santuoką. Aušra Maslauskaitė pastebi, kad vaikų buvimas (neatsižvelgiant į jų

amžių) sumažina moterų, bet ne vyrų, pakartotinės partnerystės tikimybę. Mažesni moterų pakartotinio partnerystės rodikliai taip pat gali būti susiję su demografiniais veiksniais, tokiais kaip aukštas darbingo amžiaus vyrų emigracijos lygis ir aukštas vidutinio amžiaus vyrų mirtingumas (35–54 metų amžiaus grupėje) (Maslauskaitė 2023: 109). Miestelyje užfiksuotas ir atvejis, kai dabar jau viena gyvenanti moteris užaugino savo dukters, kuri tuo metu gyveno kitame mieste, vaikus. Tad šiuo metu užsienyje gyvenantys tie vaikai į namus grįžta ne pas savo biologinę motiną, o pas močiutę. Tai retesni šeimos modelio atvejai, tačiau jie iškalbingi ir paradantys, kad apie šeimą sunku kalbėti kaip apie stabilią organizaciją ar struktūrą nes ji kinta ne tik dėl natūralių šeimos raidos priežasčių, bet ir dėl išorinių aplinkybių. Šeimos modelis ir su juo susijęs gyvenimo būdas nulemia ne tik kasdienes sprendimus, bet ir kitas aplinkybes – kaip ir kur žmonės gyvena, kaip jie organizuoja savo namų erdves ir jas tvarko.

3.3.2. Individualūs namai

Josvainių ir Ramygalos gyventojai gyvena individualiuose namuose ir daugiabučiuose. Gyvenančių individualiuose namuose yra daugiau. Bendraujant su žmonėmis neteko pastebėti, kad jie lygintų ar skirtų gyvenimą daugiabutyje ar name. Pagausėjus šeimai ir esant galimybėms kai kurie gyventojai laikui bėgant persikelia į didesnius butus ar individualius namus. Kadangi daugelis miestelio žmonių studijų metu ar kitais gyvenimo laikotarpiais bent trumpai yra gyvenę kitose vietose, jie dažniau lygina gyvenimo miestelyje ir gyvenimo kitur patirtis. Pateikėjai teigia, jog jiems patinka gyventi miestelyje: „Bet man atrodė, kad čia geriausia ir aš niekur kitur nenoriu gyventi, ir nenorėčiau gyventi“ (Rūta, verslininkė). Individualūs namai yra privati erdvė. Tai rodo ne tik juos juosiančios tvoros ir ant tvorų pakabinti perspėjimai dėl piktų šunų, bet ir tai, kad retas pateikėjas atvėrė jų duris. Pateikti į pateikėjų namus yra sudėtinga, nes jie saugo savo privačią erdvę. Į namus dažniau įsileidžia tie žmonės, kurie tvarkingai gyvena, nes yra gyvenančių ir kitaip:

Tai tos savo buities tvarkymas, kas tvarkosi, kas nesitvarko, nu tai aišku yra nemažai tų žmonių, kurie tikrai nėra dauguma, nėra jų daug, bet jų vis tiek yra, kuriems nieko nereikia, kurie yra čia keletas tokių likimo nuskriaustų žmonių girtuoklių, kurie nu geria, kurie stovi prie prekybos centro ten atsirėmę. Bet

jų anksčiau būdavo labai daug, dabar sakyčiau vienas, dar tokia moteris šlaistosi, dar toks vienas. Ir čia mūsų kaimynystėj žmonės ir be langų, ir be kaminų gyvena, ir be elektros (Raminta, dirba mokykloje).

Čia ir toliau aprašomi tie namai ir interjerai, kuriuose teko lankytis. Gyvenamosios erdvės aprašomos neišskiriant miestelių, bet apibendrintai, nes jos yra panašios ir skiriasi ne pagal vietovę, bet pagal socialinę, turtinę padėtį, skonį ir pan. Tad erdvių aprašymuose atsispindi tiek Josvainių, tiek Ramygalos atvejai.

Yra akivaizdu ir tai, kad erdvė namų viduje saugoma ir tvarkoma taip, kad būtų apribota prieiga prie kitų erdvių. Julie Botticello tokią patirtį sulygina su turgaus prekystalio priekinės ir galinės erdvės valdymu, kuomet pašaliniais leidžiama pamatyti tik tai, ką nori parodyti pats prekeivis (Botticello 2007: 16). Su tokia patirtimi teko susidurti lankantis pateikėjų namuose. Šiltuoju metų laiku jie įsileisdavo į kiemą, atėjus vėsesniems orams pakviesdavo į namo vidų, dažniausiai į svetainę ar virtuvę, tačiau kitos erdvės liko neprieinamos. Net ir pati viešiausia namų erdvė – svetainė – atvira tik tiems, kurie į ją pakviečiami (plg. Chevalier 2012: 222). Kartais į virtuvę ar svetainę užsukdavo netikėti žmonės – šeimos nariai, kurių anksčiau neteko sutikti. Jie išeidavo iš vienu uždarytų erdvių, praeidavo pro neutralią erdvę, kurioje buvo kalbama su pateikėjais, ir dingdavo kitame kambaryje. Kadangi apsilankymai užtrukdavo po valandą ir ilgiau, pasitaikė galimybė pamatyti kai kurių namų vonios kambarius ar būti pavaišintai pietumis ir taip pamatyti intymesnį, kasdienį buvimą pateikėjams įprastose erdvėse. Vis dėlto gerokai privatesnės erdvės taip ir liko nepasiekiamos.

Namai. Miestelių žmonės gyvena individualiuose mediniuose, mūriniuose, silikatinių, rečiau keraminių, plytų namuose, kurie išsidėstę lygiagrečiai gatvių. Namų paradinė pusė atgręžta į gatvę. Daugelis kiek toliau nuo gatvės esančių medinių ir mūrinių namų turi verandas, kurios dažniausiai atlieka reprezentacinį vaidmenį. Sophie Chevalier atkreipia dėmesį, kad Prancūzijoje užsukus į namus ir paskaičius ant pašto dėžutės esančią informaciją galima daug sužinoti apie tų namų šeiminkus – vardą, pavardę, namų ūkio sudėtį, šeimyninę situaciją. Tačiau Lietuvoje nėra įprasta ant pašto dėžučių ar kitur pateikti net vardą, tad paradinė namo pusė ar veranda veikia kaip namų pristatymas, tapatybės žymuo (plg. Chevalier 1998: 49). Verandos įprastai yra mažesnio nei namas ilgio ir proporcingai pastatytos

per vidurį paliekant vienodą atstumą abiejose sienos pusėse. Daugumos medinių namų verandose išlaikyti mediniai baltos arba rudos spalvos langų rėmai, kurie sudaryti iš daug rėmelių. Jei namų langai pakeisti į plastikinius, verandos langų rėmai įprastai nekeičiami. Tokio tipo verandos dažniausiai puošiamos tinklinėmis baltomis užuolaidomis, ant palangių retkarčiais pastatomos sausų gėlių puokštės ar vazoniniai augalai (žr. 4 pav.). Silikatinių plytų ir mūriniuose namuose pastebima kita tendencija – plastikiniai langų rėmai įstatomi ir verandose, o juos dažniausiai dengia tinklinės baltos užuolaidos, portjeros, žaliuzės. Naujos statybos ir renovuotų namų verandose dažniau pasitaiko vitrininių langų (langų iki žemės), kurie sukuria balkono ar uždarnos terasos įspūdį. Įprastai tokius langus dengia permatomos tinklinės užuolaidos, žaliuzės arba jie nedengiami išvis (žr. 5 pav.). Verandos su vitrininiais langais dažnai yra atviros praecivio akiai – jose matosi puošnūs interjero akcentai, tokie kaip didelės spalvotos vazos, medinės komodos, didelės vazoninės gėlės, pinti krepšiai ir pan. Dažniausiai tokiose verandose yra stalas ir kėdės arba sofa. Kai kurios verandos turi lauko duris, tačiau jos nenaudojamos, nes prie jų nėra išmintų ar nutiestų takelių. Vietoj takelių prie verandų pasodinti dekoratyviniai krūmai arba suformuoti gėlynai, pasėta veja. Visgi teko pastebėti kelis namus, kuriuose veranda naudojama kaip pagrindinis įėjimas.

4 pav. Dirbtiniais ir vazoniniais augalais papuošta medinio namo veranda

5 pav. Plytinio namo veranda su dideliais plastikiniais langais.

Mediniai vienaaukščiai namai nudažyti šviesiai ruda, ruda, tamsiai ruda, smėlio, ryškia garstyčių, geltona, gelsva, kai kurie balta, bordo ar žalsvomis spalvomis. Daugelis namų prižiūrimi, tvarkingi arba yra remontuojami. Tyrimo metu pastebėta atvejų, kuomet namo sienos nusilupusios, tačiau uždengtas naujas stogas, įstatyti plastikiniai langai. Senesnių namų stogai yra skardiniai arba dengti asbesto šiferiu, naujesnių arba suremontuotų namų stogai padengti čerpėmis arba plienine stogo danga. Tiek mediniuose, tiek mūriniuose namuose sudėti plastikiniai langų rėmai (dažniausiai baltos arba rudos spalvų), tačiau kai kur išlaikyti ir mediniai rėmai. Didesni senesnės statybos dviaukščiai mūriniai ir plytiniai namai turi balkonus, tačiau jie neatlieka jokios funkcijos. Juose nėra jokių daiktų, augalų, o vienintelė dekoru detalė – metalinė tvorelė. Visgi, kai kurie balkonai neturi ir tvorelių. Tačiau namų, kuriems atliktas kapitalinis remontas, balkonai yra funkcionalūs. Visų pirma, jie, dažniausiai atgręžti į kiemo pusę, yra privatūs, juose laikomi poilsiui skirti daiktai – kėdės, sėdmaišiai ir pan., išnešami didesni vazoniniai augalai.

Pasak S. Chevalier, materialinė buities kultūra susideda iš visų elementų, sudarančių fizinę privataus būsto erdvę. Tai baldai ir kiti kilnojамieji daiktai, dekoratyvūs elementai, augalai ir pan. Šie fiziniai daiktai yra artefaktai, žmogaus meno ar darbo produktai. Materialinė buities kultūra padeda apibrėžti abstrakčią

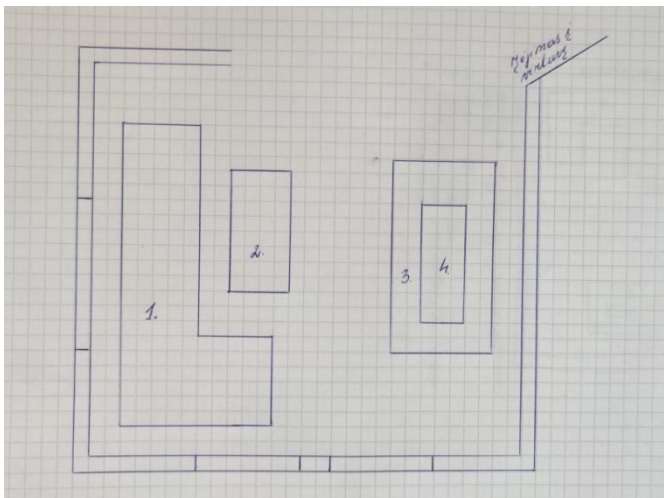
privačios sferos sąvoką. Tai namų interjero forma, kartais išplečiama į kaimynines erdves, tokias kaip sodas, kuris taip pat dažnai apstatomas ir puošiamas artefaktais (Chevalier 2012: 222). Įprasti objektai yra nepaprastai svarbūs išlaikant ir transformuojant kasdienio gyvenimo detales ir dizainą, o paprastai nematomas materialių objektų vaidmuo ir jų reikšmė kasdienėje rutinoje akimirksniu išryškėja, kai technologinės naujovės išprovokuoja arba įgalina pokyčius. Buitiniai prietaisai, tokie kaip indaplovės, mikrobangų krosnelės ir šaldytuvai, neabejotinai pakeitė virtuvės formą ir prasmę bei pertvarkė buitinių darbų tvarką ir organizavimą (Shove, Watson, Hand, Ingram, 2007: 2). Pateikėjų namuose taip pat matomos technologinių naujovių, kurios dabar jau yra įprastos, nulemti dizaino ar apstatymo sprendimai. Pavyzdžiui, atsižvelgiant į televizoriaus vietą namuose, nusprendžiama kaip bus pastatyti kiti baldai. Mikrobangų krosnelės taip pat dažniausiai laikomos tose pačiose namų vietose – ant šaldytuvo arba ant stalviršio netoli šaldytuvo ir t.t. Tačiau naujovės į namus atėjo skirtingu metu, tad miestelio gyventojų individualių namų vidus ir įrengimas labai įvairus, jis priklauso nuo žmonių finansų, skonio, stiliaus suvokimo, taip pat nuo to ar namuose gyvena maži vaikai, ar laikomi gyvūnai ir pan.

Individualiuose namuose įėjimas į namą yra iš kiemo pusės, tačiau pasitaiko atvejų, kai į namą einama per paradinę pusę (žr. 6 pav.) Įėjus į namą pirmiausia patenkama į koridorių. Koridoriuje įprastai yra uždara arba atvira lauko drabužių spinta, drabužių kabykla, veidrodis, batų dėžė, staliukas daiktams pasidėti ir pan. Išėjus iš koridoriaus paprastai įžengiama į svetainę arba virtuvę. Tai pagrindinės ir dažniausiai didžiausios erdvės, kuriose žmonės leidžia savo laiką. Mažesnėse svetainėse apsiribojama kavos staliuku ir patogiomis, masyviomis sofomis bei foteliais. Dažniausiai toks išdėstymas yra namuose, kuriuose svetainė atskirta nuo virtuvės. Yra ir tokių atvejų, kai žmonės namus persitvarko taip, kaip šiuolaikinės miesto studijas arba loftus (žr. 7 pav.). Kitaip tariant, name sukuriama bendra erdvė, kurioje virtuvė gali būti šiek tiek atskirta, tačiau miegamojo ir svetainės erdvė yra viena. Yra atvejų kai virtuvė ir svetainė sujungtos, tuomet išryškėja funkcinių erdvių padalijimas – kartais virtuvę nuo svetainės skiria aukštesnis baras, o kitais atvejais šis padalijimas išryškėja per baldų pasirinkimą.

Svetainėje renkamasi minkštesni, patogesni baldai, virtuvėje – kietesni, praktiškesni baldai. Virtuvėje taip pat yra daugiau horizontalių, maisto ruošimui skirtų, paviršių.

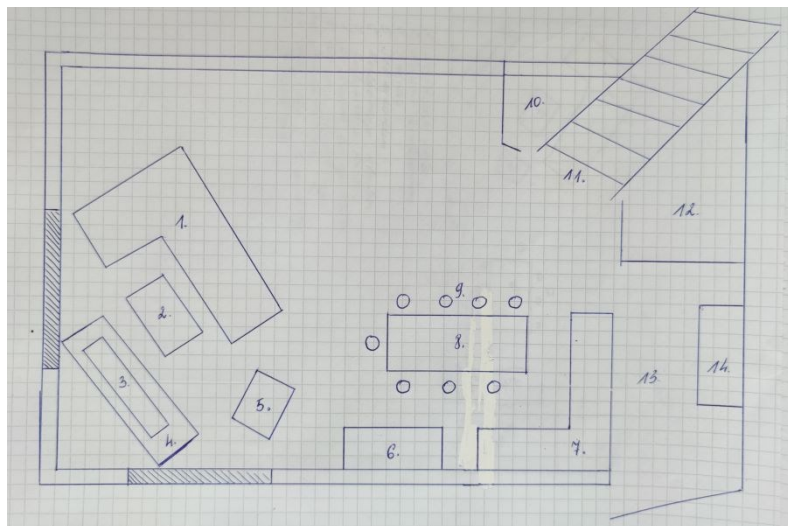
6 pav. Įėjimas į namą pro paradinę pusę.

7 pav. Individualaus namo, kuriame gyvena vienas asmuo, svetainės, sujungtos su miegamuoju, išplanavimas.

1 – sofa lova, 2 – kavos staliukas, 3 – televizoriaus staliukas/komoda, 4 – televizorius.

Virtuvė ir svetainė dažniausiai yra tokios vietos, kuriose „ten visi labai būna ir dažniausiai visi ten būna“ (Brigita, verslininkė), todėl išplanavimas ir daiktų išdėstymas pirmiausia orientuotas į ten būnančių patogumą. Tokioje bendroje erdvėje arčiau virtuvės zonos būna pastatytas valgomasis stalas su valgomojo kėdėmis, o nuošaliau – sofa ar foteliai su kavos staliuku (žr. 8 pav.). Valgomojo stalas dažniau statomas prie langų, o sofa su kavos staliuku statoma priklausomai nuo turimos erdvės ir kitų baldų išdėstymo. Vis dėlto, statant sofą stengiamasi, kad ji būtų atgręžta į televizorių. Daugelyje interjerų televizorius yra tas objektas, kuris formuoja apstatymą. Ypač sėdimieji minkštieji baldai dažnai statomi atitinkamai pagal tai, kur yra televizorius. Tad svetainėje ir poilsio zonoje televizorius bei sofa dažniausiai yra svarbiausi objektai. Televizorius svetainėse dažniausiai būna pritvirtintas prie sienos arba statomas prie sienos ant televizoriaus staliuko ar komodos, atgręžtas į sofą. Svetainėse taip pat dažnai būna įvairios indaujos bei sekcijos. Naujai įrengtuose namuose dažniausiai pastatytos šviesių spalvų, nedidelės indaujos ar spintos, kurios turi stiklines dureles. Jose būna sudėti indai, knygos, įvairūs šeiminkams reikšmingi daiktai: artimųjų dovanoti suvenyrai, kolekcijos, nuotraukų albumai ir pan. Senesniuose namuose dažniau stovi sovietinių laikų masyvios sekcijos. Jos taip pat turi atvirų skyrių su stiklo durelėmis, jose taip pat laikomi indai, knygos, suvenyrai ir panašūs daiktai. Svetainėse dažnai yra didelių kambarinių augalų, įvairių interjero puošmenų. Ant sienų įprastai kabo įvairūs paveikslai, reprodukcijos, šeimos fotografijos.

8 pav. Namų virtuvės ir svetainės išplanavimas. 1 – sofa, 2 – kavos staliukas, 3 – televizorius, 4 – televizoriaus staliukas, 5 – fotelis, 6 – indauja, 7 – virtuvės komplektas, 8 – valgomasis stalas, 9 – kėdės, 10 – sandėliukas, 11 – laiptai į 2 aukštą, 12 – vonios kambarys, 13 – koridorius, 14 – batų spinta.

Individualiuose namuose virtuvės erdvios. Dažniausiai prie sienų būna išdėstytas virtuvinis komplektas, kurį įprastai sudaro ant grindų statomos spintelės. Jose būna įmontuota viryklė ir orkaitė, kriauklė, labai retai – indaplovė. Statomų spintelė viršus skirtas maisto gaminimui, tačiau ant jo laikomi ir kiti daiktai. Pavyzdžiui, prie kriauklės gali būti pastatyta indų džiovykla ir indas, į kurį dedami išplauti stalo įrankiai, taip pat indų ploviklis, kempinė ir rankų muilas. Ant stalviršių dažnai galima pamatyti mikrobangų krosnelę, elektrinį virduklį, kai kur ir kavos aparatą. Priklausomai nuo virtuvės erdvės ir šeiminių sprendimų ant stalviršio gali būti laikomi indai su sausais produktais, kava ir arbata, stoveliai su prieskoniais, puodelių ir lėkštelių rinkiniai. Virš virtuvinių komplektų prie sienų dažnai tvirtinamos to paties dizaino spintelės, kuriose laikomi įvairūs kasdienio naudojimo indai, sausi produktai, maisto atsargos, įvairūs virtuviniai rakandai. Senesnėse virtuvėse pakabinamos spintelė duralės dažniau įstiklintos, naujose virtuvėse tokie sprendimai pasitaiko rečiau. Spintelėse su stiklinėmis duralėmis dažniausiai laikomi puodeliai, taurės, stiklinės ir kiti rečiau naudojami indai, čia laikomi kavos, arbatos, cukraus indai, saldūs užkandžiai, kartais ir viena kita dekoracija kaip statulėlė, vazelė ar pan. Šalia virtuvinio komplekto taip pat stovi ir

šaldytuvai. Šaldytuvai dažniausiai dideli, o ant jų viršaus laikomi rečiau naudojami daiktai arba dekoracijos, statulėlės. Šaldytuvų durelės ir šonai dekoruojami iš kelionių parsivežtais magnetukais, ant durelių taip pat pritvirtinami įvairūs užrašai, nuotraukos, tvarkaraščiai ar kita reikšminga informacija. Virtuvinį stalą stengiamasi statyti prie lango. Stalai dažniausiai būna paprasti, praktiški, per daug neišsiskiriantys, įprastai stačiakampio formos. Kai kuriose virtuvėse stalai padengiami klijuote, staltiese, siuvinėta ar nerta staltiesėle, pastelinių spalvų medžiaginėmis kilimėliais. Stalo paviršius dažniausiai išlaikomas neapkrautas daiktais. Kai kur statomos vazelės su džiovintų ar dirbtinių gėlių puokštėmis, tačiau dažniau pasitaiko pintų krepšių ar vaisių lėkščių, kuriose laikomi sezoniniai vaisiai bei daržovės. Aplink stalą statomos valgomojo kėdės su atlošu, taburetės, kai kur yra ir senesnės gamybos sėdimųjų kampų su atrama. Ant palangės prie virtuvinio stalo žmonės daugiausia laiko kambarinius augalus kaip, pavyzdžiui, orchidėjas ar pelargonijas. Tačiau kai kuriuose namuose virtuvės palangės gali tapti įvairių daiktų laikymo vieta. Pavyzdžiui, vienuose namuose tai yra akinių, kryžiažodžių leidinio ar žurnalo vieta, kitur ant palangių pavasario metu daiginami pomidorai, agurkai ir kiti augalai. Virtuvių sienos dažniausiai mūrinės, kartais padengtos plytelėmis. Prie viryklės sienos dažniausiai taip pat išklotos plytelėmis. Grindys laminuotos medžio imitacija arba išklotos plytelėmis.

Kai kurių pateikėjų namuose pasitaiko nestandartinių erdvių išplanavimų. Kartu su mama gyvenanti Vilma pasakoja, kaip jos gyvena:

Principe ne, yra sakykim, mūsų namas didžiulis, bet jame yra tiktai 4 kambariai. Bet tie kambariai, sakykim mano miegamasis 40 kvadratu, taip, diskoteka. Bet ten viskas yra taip, kad įėjus neatrodo, kad ten būtų jisai labai didelis. Tai aš va turiu antram aukšte savo du kambarius, kur vienas buvo ankščiau darbo ir miegamasis, o dabar princesės [Baltas kilimas, baltas fotelis, balti veidrodžiai, balta balta] ir miegamasis. Kaip sako, vaikystė ateis, nebijokit. O mamos miegamasis yra ir virtuvė mūsų. O ta vadinamoji svetainė tai dabar tėvuko nėra, tai ten lyg tėvuko ta svetainė buvo, o dabar kai jo nėra, tai jeigu svetimi žmonės kada ateina, tai mama kviečia į svetainę. Bet mano draugai kai ateina, tai jie nenori būti svetainėj, jie nori būti virtuvėj. Pas mane virtuvė ten tokia jauki, pas mane tokie foteliai yra, ten kilimas ištiestas, ne kaip virtuvėj (Vilma, dirba mokykloje).

Nors erdvės atlieka savo tiesioginę funkciją, jų apstatymas gali būti neįprastas, pritaikytas prie šeiminių skonio ir patogumo.

Šeimos nariai dažnai turi tik jiems suprantamus kai kurių namų erdvių ir vietų pavadinimus. Pavyzdžiui, Vilija turi du vaikus, tarp kurių yra didelis metų skirtumas. Vyresnioji dukra jau beveik prieš 8 metus išvyko iš namų, tačiau kambarys, kuriame ji gyveno iki šiol vadinamas *sesės kambariu*: „Dukra aštunti metai Olandijoje. Po šiai dienai mes turim sesės kambarį. Jo, jis yra ne sesės, jis jau mūsų miegamasis, bet jisai yra „sesės kambarys“, jis kitaip nevadinamas“ (Vilija, dirba parduotuvėje). Dovydo šeimoje erdvės vadinamos pagal konkretų šeimos narį: „Pas mus yra taip, kur mama – ten mamos kambarys. Tėtis turi sklepa, tas sklepas irgi, viską jis susidėjęs, ten niekas negali liest, nes paskui jis neberas“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Su mama gyvenanti Vilma pasakoja, kad virtuvę jos vadina *kabinetu*, o rūšį *urvu*:

Taip, mes turim, turim ritualus kokius. Nu tai pavyzdžiui, gauni sms'ą "eik į kabinetą", tai žinau, kad reikia eiti į virtuvę, mes gersim kavą arba valgysim. Į kabinetą, tiesiog. [...] jeigu kalbam ir sako, nu ką gal į kabinetą? Tai vadinasi jeigu į kabinetą, tai yra paslėpta, kad mes darysim kažkokią nuodėmę. Ar po 6 valgysim, ar ten 12 valgysim. Į kabinetą reikia eiti. Nu bet gal kokios melisos arbatos, bet vis tiek šokoladinio saldainio. Yra rūšys, kur mama vadina jį urvu. Urvas, nes mano mama yra visiška abstinėntė, o pas mane draugai, pažįstami dažniausiai rūkantys ir žiemą mes leidžiamės į rūšį, ten yra pečius. Ir vėlgį, ir sofa lova, ir staliukas, ir mes ten parūkom. Tai mama: fui, eina į tą urvą. Nu ir tas urvas prilipo. Tai galima pasakyti, kad čia kodiniai pavadinimai (Vilma, dirba mokykloje).

Brigitos šeimoje taip pat esama skirtingų įvardijimų konkrečioms vietoms:

Mes mašiną turim, kur „atostoga“ vadinam. Einam, į „atostogą“ pasėdėsiu biški. Nu, kemperis. Tai „atostoga“ mūsų. Kažkaip namie ne, nežinau, ne, gal neturim tokių. Vadinu terasą voljeru, todėl, kad ten šunys gyvena. [...] Du turim šuniukus ir turėjom dar trečią tokį seną. Jis jau nudvėsė. Ir jie visą laiką toj terasoje. Aš pykdavau ant vyro. Ten yra voljeras, čia yra šuniukai, jie guli ant tų sofų, jie visur ten valgo. Ir aš kai grįžtu, matau ten kaulas, čia tas, nu negaliu, bet ką... Tai va, tai ten voljeras. Kavą gersim voljere (Brigita, verslininkė).

Taigi, dažniausiai vietų pavadinimai yra susiję su jų gyventojams kylančiomis tiesioginėmis sąsajomis ir tuo, kas vyksta tose vietose. Jeigu vietos yra neutralios ir nekelia jokių asociacijų, gyventojai jų specialiai nepervadina.

Per tokius pavadinimus išryškėja socialinė vietų tvarka. Tai socialinis vietų ir erdvių įprasminimas, apgyvendinimas, priskyrimas. Namai yra ne tik įterpti į gyventojų biografijas, bet jie taip pat įkūnija socialines sąsajas tarp juose gyvenančių žmonių bei išryškina jiems svarbiausius aspektus (plg. Carsten 2018: 103).

Pavyzdžiui, vienose šeimose namų vietos tarsi savaime keičia paskirtį, yra prisitaikoma prie pakitusios šeimos padėties ar gyvenimo būdo, tačiau kitose šeimose neapgyvendinti kambariai paverčiami *altoriais*:

Mes pradžioje, kai pradėjau gyventi, buvo kaip viena erdvė, bet kaip ir tėvam norėjos, o paskui aš truputį kaip per piktumus, jie po truputį susitaikė, tai aš savo kambarį tokį galinį turiu ir bendrą virtuvę ir daugiau visas bendras ūkis, bet aš turiu savo kambarį, savas spintas ir seneliai turi savo miegamąjį. Ir va dukra labai pastebėjo man net nejauku įeit į jų miegamąjį, jaučiasi tarsi jų erdvė. Jeigu reikia, aš žinau kur viskas sudėta, kartais kažką pasiskolinu, paimu, bet mama nemėgsta, jeigu tu lendi į jos spintą. Reik paklaust jos, kad paduotų. Šiaip mes stengiamės nelįst į svetimą stalčių, į svetimą spintą, prie svetimų daiktų. Ta prasme svetimų, tai yra tėvų šeima ir yra vaikų šeima. Tiesiog turim tokią savo zoną, aš turiu savo zoną, jie turi savo zoną. Bendra virtuvė, viskas bendra, kiemas tiktai jų praktiškai, jie prisižiūri, aš ten kaip kampininkė, dalininkė turinti dalią. O ten kur salka, vadinama vaikų kambariai, tai jie neliečia. Brolio ten tas pakabinta, brolio tas aną, kaip altoriai. Tai vieną brolio kambarį užleido mano dukrai, nes kadangi myli dukterį. Šiaip praktiškai brolio nepajudintas kambarys (Adelė, dirba kultūros centre).

Namai, juos užpildantys daiktai ir su jais susiję prisiminimai sustiprina tapatybės ir priklausomybės jausmą, kovojant su sunkumais, su kuriais galima susidurti išoriniame pasaulyje (Samanani, Lenhard, (2019) 2023: 5) Tam tikri daiktai ar kambariai namuose išryškina ne tik socialines reikšmes, bet ir individualių biografijų bei tarpasmeninių santykių ypatumus.

Kai žmonės palieka vietą, kur jie buvo ir kažkas po jų buvimo lieka, atsiranda pėdsakai (Ingold, Vergunst 2016: 7). Nors žmonės vengia į savo namus įsileisti pašalinius žmones, tačiau noriai pasakoja apie erdves, kuriose gyvena. Jų pasakojimuose išryškėja namų apstatymas, gyvenimo stiliaus ypatybės ar būtiniai sprendimai. Išryškėja ir kitų šeimos narių įvairiose vietose paliekami daiktai, kurie dar gali būti vadinami pėdsakais:

Tetė visą laiką rūbus ant laiptų kabina ir mes visi, visi, ir vaikai – tete, tai kiek galima rinkti rūbus? tai vienu žodžiu, visi surenka, o tete rėkia – kur jo padėjot daiktus? Tai vienu žodžiu, jis mėgsta ant laiptų kabinti savo rūbus. Ir kai jau jie nuneša rūbus, tai jau žino, kad tetė būtinai rėks, nes jis negali rasti savo rūbų. O šiaip jo, nu puodukai. Dukra, pavyzdžiui, mėgsta didelį puoduką, tai jau aišku. Pagal valgymą galima suprasti kas ką valgė. Nes ne visi mėgsta tą patį, tai pagal tai, kas įdėta į kriauklę, gali atpažinti. Ir puodeliai. Pavyzdžiui, aš turiu savo puodelius visą laiką iš to pačio. Mes dauguma turim savo puodelius. Nors jų daug turim, bet vis tiek va yra toksai etatinis, kur tavo, mėgsti. Nu ir vaikai, pavyzdžiui, irgi turi kiekvienas savo (Rūta, verslininkė).

Kalbant su pateikėjais išryškėja ne tik erdvių pasidalinimas ar specifinis vietų pavadinimas, bet ir daiktais, įgijusiais simbolinę prasmę, žymimi individualių asmenų maršrutai. Pėdsakai yra vizualiai matomi, tačiau iš pateikėjų lūpų jie virsta naratyvu, pasakojančiu ne tik apie materialius privataus gyvenimo maršrutus, detales ir simbolius, bet ir pateikėjų santykį su daiktais, vietomis, privatumu:

Visąlaik būna, yra pagrindinė vieta ten prie televizoriaus tas kampas ir ten visada mama būna ir mezginius palieka. Ir mes sakom ir vėl palikai mezginius. Mano vieta! – sako. Ką žinau, šiaip mama išauklėjo, visi savo daiktus į vietą pasideda. Nu jo dabar visko mamos klausiu kas kur ką, o ji nelįsk – aš žinau kur pasidėjau (Dovydas, dirba medienos įmonėje).

Pėdsakai kalba apie namų erdvių gyventojus, gyvenamos aplinkos intensyvumą, tvarką ir tam tikrą estetiką (plg. Napolitano 2015: 48): „O pavyzdžiui jeigu jau tetė gers kavą, tai jis gerai puodelio neišsiplauna. Ir švariai stalo nenuvalys. Nuvalo, bet nešvariai“ (Adelė, dirba kultūros centre). Pėdsakai yra ne tik pasakojimai, bet ir materialumas, glūdinčios regimybės, neregimybės ir tylos sankirtoje. Vis dėlto tik kai kurios detalės tampa pėdsakais, būtent tada, kai užsitęsiosios istorijos įgyja materialią formą, bet negali būti perteiktos esamomis prasmės struktūromis. Jos kalba ne tik apie save, bet ir yra apgyvendintos kitų ir kalba apie kitus (Napolitano 2015:48). Kitaip tariant, daiktai kaip pėdsakai yra ne tik daiktai, bet atstovauja ir žmones.

Kiemai. Gėlynai ir sodas tarsi tarpininkauja išoriniam bendravimui – sodininkavimo, įvairių gėlių kompozicijų kūrimas yra ne tik namo, bet ir žmogaus gebėjimų ir kūrybingumo reprezentacinė dalis (plg. Chevalier 1998: 42). Paradinėje namo pusėje palei kelią žmonės dažniausiai augina dekoratyvinius medelius, užsėja veją arba įsirengia gėlynus, o dažniausiai būdinga visų šių komponentų visuma: „[...] žmonės labai daug prisižiūri savo namus. Pievutes, gėlynus, labai daug tų yra jaunų šeimų, kurie skiria saviem namam, tai va tas toks jaučiasi“ (Adelė, dirba kultūros centre). Gėlynai užsodinami prie namo gatvės pusėje, kartais prie daržo ar šiltnamio – ypač jeigu daržas arba šiltnamis yra netoli namo ir matosi nuo gatvės. Mažesniuose sklypuose dažnai formuojami nedideli gėlynai palei visą namo sieną, kuri ribojasi su keliuku, vedančiu į kiemą. Tokie gėlynai aptveriami akmenimis, jų ribą taip pat žymi plytelėmis arba skalda išgrįsti takeliai. Vasaromis gėlynus taip pat

mėgstama pagyvinti sezoninėmis gėlėmis vazonuose arba jas persodinti į jau įrengtus betoninius dekoratyvius vazonus. Didesniuose sklypuose įrengiami alpinariumai, juose sodinami šliaužiantys kiliminiai augalai, taip pat dažniau sodinami ir kiti dekoratyviniai medžiai bei krūmai.

Į kiemus galima patekti iš kelio pusės, per vartelius arba vartus (jeigu tokie įrengti), skirtus automobiliui įvažiuoti. Įprastai nuo vartelių link kiemo yra skalda padengtas ar plytelėmis išgrįstas takas, vedantis link garažo. Automobiliai dažniausiai laikomi kieme, nes žmonės kasdien įvairiais reikalais turi važiuoti į kitas vietas. Su garažu dažniausiai vientisą pastatą sudaro toje pačioje linijoje įrengti ūkiniai pastatai – sandėliukas, malkinė, pašiūrė ir kt. Kai kurie gyventojai laiko kiaules, vištas ir kitus paukščius, tad turi įsirengę ir tvartus, vištides. Už šių pastatų dažnai būna nereprezentacinė darbinė erdvė – ten laikomos nekapotų malkų krūvos, įvairios lentos, gelžgaliai ir kiti rakandai ar daiktai. Įprastai pačiame kiemo gale būna daržas bei šiltnamis. Vis tik nemažai gyventojų nebeturi daržų arba juos susimąžina, nes nemėgsta šio užsiėmimo arba nesunaudoja užaugintos produkcijos:

Jau šiemet nebeturiu daržų. Man daržas tai yra ne mano hobis, pomėgis ir stichija. Tai daugiau yra dėl to, kad mano mamai jo reikia. Ir mama mane tarkuoja, kad kaime gyvenu ir man jį reikia turėti. Tai buvau jį pasidariusi ir turėjau. Ir daržą turėjau dėl to, kad dukra vegetarė, nu tai jai tipo užauginsiu daržovių, bet ji vasarą išvažiuoja ir nėra kas valgo. Jau sunku man būtų šiais metais daržą turėt. Turiu šiltnamį, turiu gėlynus kelis tokius ir auginam vištas. Ir tų vištų šiemet irgi jau nėra (Brigita, verslininkė).

Žmonės daržų atsisako ir dėl didelių laiko sąnaudų, teigdami, kad daug pigiau daržovių yra nusipirkti:

Kažkada buvo labai didžiuliai gėlynai. Aš vėlgi... Vajėzau kaip baisiai po to interviu man čia čakros atsivers ir tikrai pradėsiu kažką daryt. Aš neturiu laiko nei prie gėlynų, nei prie nieko. Aš tingiu ravėti. Man gražu pasižiūrėti. Ravėti, laistyti, nu aš tiesiog nežinau, aš geriau knygą paskaitysiu, geriau ten ledų pavalgysiu, pamedituosiu, su kosmosu pasišnekėsiu. Tai praktiškai pieva ir šiltnamiukas mažiukas – šuns būda aš jį vadinu. Ten penki agurkai, 10 pomidorų. Ir tas daržiukas yra kokie 4 metrai ant 5 vidury kiemo, bet tai ten dėl to, kad visi turi, kaip mes neturėsime. Tai yra mano mamos daugiau daržas ir nu dar tie žmonės nemoka – jie sako reikia eiti koja kojon su pasauliu. Bažnyčia turi eiti koja kojan su pasauliu, mokytojais ir apskritai mes turim eiti koja kojon su pasauliu. Aš nuvažiauvau į „Lidlą“, aš nusipirkau svogūnų už 10 eurų du maišus. Tai visai žiemai. Tai ar verta auginti, ravėti. Ekologija vėlgi, kas tai yra ekologija? Man labai keistai skamba ekologinis ūkis. Kai tas ekologinis ūkis yra prie

pagrindinio kelio, tai kiek ten švino, kiek ten dujų nusėda. Nu tu pats ką, bet ir tu kaime nu pats, nu kokia ten gali būti ekologija, kai šalia pas kaimyną yra tupykla, nu tualetas lauko. Nu taigi ten prilija, prieina, apie kokią mes ten ekologiją kalbam (Vilma, dirba mokykloje).

Dėl intensyvaus gyvenimo būdo, laiko stokos ir pasikeitusių įpročių miestelių gyventojai vis rečiau renkasi įsitaisyti didelius daržus arba visai jų atsisako. Kai kurie daržus ar šiltnamius laiko dėl to, „kad visi turi“, tačiau vis dažniau priima sprendimą jų atsisakyti. Vietoj to daugiau laiko skiriama poilsiui arba savo pomėgiams. Dėl šios priežasties daržus dažnai keičia vejos, o didelius gėlynus terasos, kuriose laikomi vazoniniai, lengvai prižiūrimi augalai. Tad priekinė namo ir kiemo pusė iš gatvės pusės atlieka reprezentacinį vaidmenį, o kiemo galas yra darbo ir buities erdvė. Tačiau ši erdvė irgi dažnai sutvarkyta, daugiau skirta šeiminių akiai. Ši erdvė išreiškia savininko individualų ir šeiminių identitetą per jausmą, kad jis yra „namie“ (plg. Chevalier 1998: 49). Kiemo dalis nuo ūkinių pastatų iki namų durų yra kasdienė ir poilsio erdvė. Dažnai šioje erdvėje būna įrengta pavėsinė, suoliukai, kepsninės ir kiti laisvalaikui ir poilsiui naudojami daiktai. Tai artima, sava erdvė.

Beveik visus individualius miestelių namus juosia tvoros arba gyvatvorės. Mediniai namai dažniausiai aptverti senomis arba modernesnėmis, dažniausiai žalios spalvos, tinklinėmis tvoromis. Tokios tvoros yra neaukštos, neuždengiančios vaizdo į kiemą. Gan dažnai pasirenkamos medinės tvoros su plytinių stulpelių intarpais arba metalinės tvoros su plytinių ar akmeninių stulpelių intarpais. Metalinės tvoros gerokai puošnesnės už medines, pasižymi skirtingu metalinių stulpelių aukščiu, dekoratyviomis viršūnėmis. Tokios tvoros yra aukštesnės, tačiau vaizdo į kiemą neuždengia. Dalis namų yra aptverti masyviomis mūro, metalo arba storos skardos tvoromis. Tokios tvoros išsiskiria savo dekoratyvumu, kalvystės sprendimais, aukščiu, o jų varteliai būna itin puošnūs. Dažniausiai jos yra gan tankios, tad pilną kiemo vaizdą sunkiau pamatyti. Visgi esama visiškai priešingų masyvių tvorų, kurios yra vientisos, jose dažniausiai vyrauja viena medžiaga (medis arba metalas), o vartai niekuo neišsiskiria, susilieja su tvora. Tokios tvoros aklinais dengia kiemą nuo praeivių ir kaimynų akių. Pasitaiko atvejų, kai derinamos skirtingos tvoros, pavyzdžiui, paradinėje pusėje pastatyta puošnesnė metalinė tvora, o sklypo šoną

juosia rudos skardos tvora. Taip pat pasitaiko tokių atvejų kuomet gyvatvorė papildomai apjuosiamą paprasta metaline tvora. Vaikstant po miestelius pastebėta, kad gyvatvorės yra dažnas erdvės atskyrimo, privatumo kūrimo ir aplinkos gražinimo pasirinkimas. Kai kurios sodybos yra pilnai apaugintos gyvatvorėmis, tačiau dažniausiai jos driekiasi palei vieną kiemo dalį, dažniausiai atskirdamos ribą tarp kaimynų arba tarp kiemo ir gatvės. Jeigu gyvatvorė yra gatvės pusėje, joje įtvirtinami varteliai, vedantys į kiemą.

Kaimynai, gyvenantys vienas šalia kito, savo teritoriją dažniausiai atskiria tvoromis, gyvatvorėmis arba gėlynais, retesniais atvejais – ūkiniais pastatais. Tvoros neretai gali parodyti kokie yra kaimynų tarpusavio santykiai, nes ribos yra svarbios socialiniu požiūriu. Norint būti bendraujančiu reikia pripažinti tokius apribojimus. Nepasiekiamumas gali būti resursas, kurį žmonės valdo užmegzdami ir palaikydami ryšius su kaimynais (Gullestad 2010:54). Mokytoju dirbantis Marius turi dvejus kaimynus. Su vienais kaimynais jo namus skiria tvora ir varteliai, kurie apsilankymo metu buvo praviri. Šie kaimynai taip pat dalinasi tuo pačiu šuliniu (žr. 9 pav.). Iš kitos pusės mokytojas kiemą apsodino tujomis, nes su kitais kaimynais santykis ne toks artimas:

Iš kitos pusės mažiau bendraujame. Seniau čia buvo praeinamas kiemas, bet mes uždėjome tvorą, pasodinom tujas. Pats auginu tujas, pats padauginu ir...<...> Va, va tiek yra, 114 metrų nuo gatvės. Va tiek va tujų užsiauginu. Dabar gaunasi toksai žalias gražus privatumas. Čia tvora yra ir viskas. Nes būdavo į aną gatvę žmonės kai eina, per kiemą eina. Nu palaukit, sakau, kas čia. Turi būti kažkoks tai privatumas. Seniau tvoros nebūdavo, jie va čia per eidavo ir į gatvę už sūpynių išeidavo. Nu palaukit sakau, ką jums, sunku apeiti tenai? (Marius, dirba mokykloje)

9 pav. Kaimynus skirianti tvora, bendras šulinys ir varteliai pro kuriuos vieni pas kitus vaikšto.

Pokalbio metu iš bendro šulinio pasisemti vandens užsuko kaimynas su kuriuo pateikėjas palaiko artimus ryšius. Pateikėjas pakvietė kaimyną prisėsti, pasiūlė jam kavos, pakalbino, paklausė kaip jis laikosi, taip pat pasėmė jam vandens. Išėjęs kaimynui pateikėjas papasakojo, kad ši kaimynų šeima jiems yra artimesnė už jo paties tėvus:

I: Tai čia jūsų senelis?

P: Kaimyns. Vaikų senelis. Čia kaimynas, bet aš jį vadinu seneliu, dėl to, kad jie abudu, ta kur išvažiavo pas daktarą [kaimyno žmona], tai va jie abu, jie yra artimesni negu mūsų tikri seneliai. Kiekvieną gimtadienį ateis abudu, niekada nepraleis, vaikai užaugo prie jų.

I: Oho, tai jūs čia nuo pat pradžių kai pradėjot gyventi susibendravot?

P: Ne, mes čia šešiolikti metai gyvenam. Kai atvažiavom, vaikai buvo maži dar. Vienam 10, kitam mažiau, o trečiam tai išvis... Mažutė mergaitė. Jie kaip seneliai mūsų.

I: Net matau tokie kaip varteliai padaryti, nereikia pro kiemą.

P: Taip, nu mes labai labai artimai gyvenam. Nu kaip giminės, taip galiu pasakyt (Marius, dirba mokykloje).

Rasos Paukštytės-Šaknienės tyrime apie kaimynystę atskleidžiama, kad kaimynystė nėra nulemta vien teritorinio artumo. Artimus kaimyninius santykius nulemia bendri interesai, veikla, tokie kaimynai dažnai vieni pas kitus svečiuojasi ir padeda vieni kitiems (Paukštytė-Šaknienė 2018: 48). Taigi, esant glaudžiam ryšiui tarp kaimynų, teritorinės ribos brėžiamos ne taip griežtai, jos išlieka lanksčios.

Tačiau norint išvengti ar apriboti nepageidaujamus santykius, dažniausiai statomos aiškiai teritoriją skiriančios tvoros ar gyvatvorės, kurios gali būti ir labai aukštos, visiškai uždengiančios vaizdą į kaimyno pusę. Dažniausiai toks atsiskyrimas įvyksta iš nepageidaujančios bendrauti pusės.

Tarp gerai sutariančių ir artimai bendraujančių kaimynų yra gana įprasta lankytis ne per pagrindinį įėjimą, o per kiemo pusėje esančius vartelius, kuriuos jie šiam tikslui pasistato:

Pavyzdžiui, čia kaimynai tvėrė tvorą ir pasidarė vartelius pas mus. O tuos vartelius tai labai daug kas turi ir jeigu sutinka su kaimynais, tai būtinai turi pasidarę. Yra varteliai, kurių nereikia tau eiti per gatvę, mes einam pro vartelius visada vieni pas kitus. Nu bet aš galvoju, kad dauguma. Nu taip. Nu mes nebuvo, kad ten pyktumėmės niekada, tai aš ką aš žinau, galvoju, kad gal daug kur. Ten pavyzdžiui yra dar vieni[kaimynai], tai jie irgi turi vartelius. Tai kad čia mūsų gatvėj, tai tikrai mačiau yra dar bent trys varteliai vieni pas kitus, tai faktiškai galėtum eit, eit ir eit (Brigita, verslininkė).

Varteliai tarp gerai sutariančių kaimynų statomi atsiradus tinkamoms aplinkybėms – tvarkant kiemo aplinką, keičiant tvorą. Tad kaimynai gali labai gerai sutarti, o bendrų vartelių neturėti. Varteliai parodo gerus santykius tarp kaimynų, bet jų nebuvimas nereiškia, kad tokių santykių nėra. Tokių vartelių pastatymas įvyksta abiejų pusių sutarimu:

Dabar gi atėjo į madą tos tvoros. Tujos, tvoros ir visi kiti kuo daugiau atsiriboti. Mes kadangi ūkiškai gyvenom, nu kaip, vištų turėjom, tai mes savaime, kad nereikėtų su kaimynais pyktis ne prieky namo, bet iš šonų turėjom nu tokias minimalias tvoras, tinklines tokias. O kai sakau vienas kaimynas yra mano, va, kol vyras važinėjo, buvęs nebuvęs. O jis dar jaunesnis buvo, dabar jam jau 50. Tai prieš kokius 10, 15, nu ir prieš 5 dar, tai jis prilėkdavo prie tvoros, ant stulpelio peršoka, vietoj to, kad apeit tą tvorytę, nu kiek ten, 20 metrų. Nu tai juokėmės, dabar kai naują tvorą tvėrėm, sakom pasidarom vartelius, nes nu kiek galima. Va mūsų sueina sodybos, pereiti labai greitai [galima], o ten aplinkui [reikia eiti], o dabar turim [vartelius] (Joana, dirba mokykloje).

Taigi, individualūs namai yra privati erdvė, į kurią svetimam sunku patekti. Tačiau net ir stebint kiemus bei namų išorę galima pamatyti besikeičiantį šiandieninį gyvenimo būdą – didelius daržus keičia gėlynai, ūkines erdves keičia didesnes poilsio erdves. Individualūs namai vis dar yra kasdienių buitinių darbų erdvė, tačiau juose vis daugiau atsiranda vietos kūrybingumui, kurį žmonės išreiškia per aplinkos gražinimą. Namų erdvė yra užpildyta įvairiais daiktais, kurie ne tik padeda lengviau atlikti įprastas veiklas, bet pasakoja ir apie žmonių gyvenimą už namų ribų. Namai

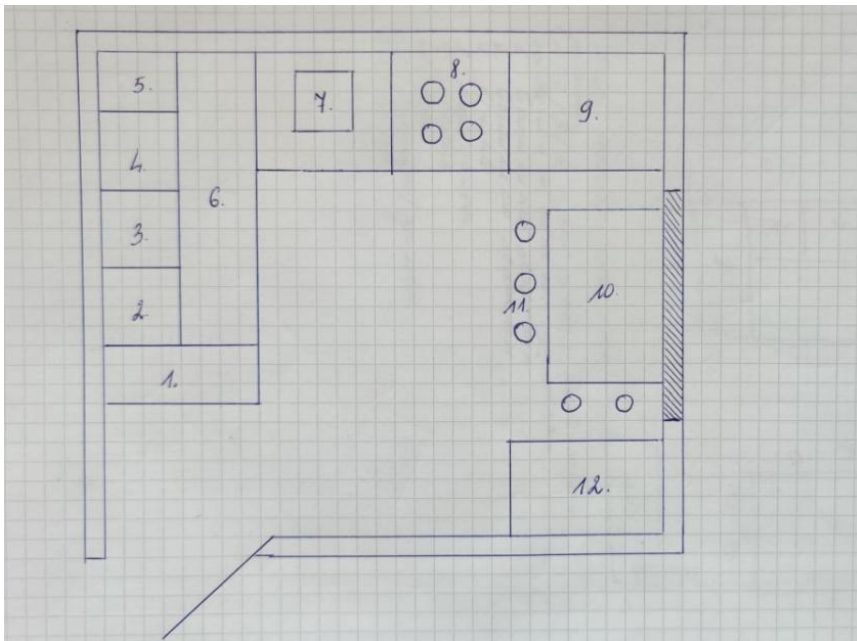
yra apgyvendinti žmonėmis, todėl jie, kaip ir šeima, kuri juose gyvena, įprastai išlieka tie patys tik kinta laike. Tai reiškia, kad ne tik patys žmonės keičia namus, bet šeimos gyvenimo ir išoriniai pokyčiai taip pat perkuria namus ir juose esančių vietų bei daiktų reikšmes. Vietos įgauna naujus pavadinimus, jos apstatomos naujais daiktais arba priešingai – metų metus niekas nekeičiama, ir visi šie aspektai yra ir santykio ne tik su šeima, bet ir su išoriniu pasauliu atspindžiai.

3.3.3. Daugiabučiai namai

Josvainiuose 3–4 aukštų daugiabučiai namai susitelkę netoli miestelio centro, Labūnavos ir Skroblų gatvėse. Namai mūriniai, su balkonais, daugelis jų renovuoti, laiptinių durys su kodinėmis spynomis. Ramygaloje daugiabučiai namai sudaro kelis 3–4 namų kompleksus esančius skirtingose miestelio vietose, nors yra ir pavieniui stovinčių. Dažniausiai tai mūriniai arba plytiniai namai, su balkonais, daugelis jų nerenovuoti. Vienas daugiabučių kompleksas yra netoli bažnyčios Panevėžio gatvėje. Tai dviejų aukštų namai besiribojantys su gatve ir turintys pusiau privačius kiemus. Kita dviaukščių daugiabučių, daugiausia medinių, dalis yra Dariaus ir Girėno gatvėje. Mediniai daugiabučiai yra senesnės statybos, nerenovuoti, tačiau tvarkingi. Vienas renovuotas daugiabutis yra Sporto gatvėje netoli darželio. Tačiau didžiausia daugiabučių santalka yra nuo miestelio centro nutolusioje Parko gatvėje, kurią vietiniai gyventojai vadina Lingeriu.

Butai daugiabučiuose įprastai turi du arba tris kambarius, virtuvę ir vonios kambarį, balkoną, taip pat „tamsų kambariuką“: „Man atrodo, kad ir kiti taip vadina. Tamsus kambariukas, tai nedidelis sandėliukas. Bent jau Josvainiuose kiekvienas butas turi tokią patalpą, kur kiekvienas krauna savo šlamštą“ (Rytis, moksleivis). Žmonės butus įsirengę įvairiai, pagal savo galimybes ir skonį. Kadangi bute erdvės mažiau nei name, žmonių erdvės daugiafunkcės. Pavyzdžiui, virtuvė yra ne tik maisto gaminimo, bet ir valgomojo vieta, tad čia yra stalas ir kėdės (žr. 10 pav.). Kėdėms daug reikšmės neskiriama, tačiau stalą stengiamasi papuošti – ant jo dažnai būna patiesti pinti padėkliukai ar kilimėliai, vazoje pamerktos gėlės, pastatyta vaisių

ar dekoratyvinių daržovių lėkštė. Kitaip tariant, butuose ant virtuvinio stalo dažniausiai laikomi tie dalykai, kurie individualiuose namuose laikomi valgomajame arba svetainėje. Atskiros valgomojo erdvės dažniausiai nėra, nebent butas yra neseniai remontuotas arba turi netradicinį išplanavimą, tuomet virtuvė ir svetainė sudaro bendrą erdvę (žr. 11 pav.). Virtuvės grindys dažniausiai išklotos plytelėmis arba laminuota danga. Sienos tinkuotos ir nudažytos šviesiomis pastelinėmis spalvomis, o prie viryklės dažniausiai papildomai dekoruotos keramikos plytelėmis.

10 pav. Buto virtuvės išplanavimas. 1 – šaldytuvas, 2,3,4,5 – ant sienos kabinamos spintelės ir lentynos, 6 – stalviršis gaminiui, 7 – kriauklė, 8 – viryklė, 9 – stalviršis gaminiui, 10 – valgomasis stalas, 11 – kėdės, 12 – indauja/spintelė.

11 pav. Bendra virtuvės ir svetainės erdvė viename iš Ramygalos daugiabučių. Fotografuota iš svetainės pusės.

Virtuvės stalai yra intensyviai naudojami baldai. Virtuvėse, kad ir kokios jos mažos būtų, vyksta plačiausias kasdienės veiklos spektras. Prie virtuvės stalo bendraujama, atliekamos su darbu susijusios užduotys, planuojami pirkiniai ir kitos veiklos, taip pat gaminama ir valgoma. Šeimų gyvenimą namuose tyrinėjantys mokslininkai teigia, kad 11 iš 12 namų, kuriuose yra stalas virtuvėje ir stalas valgomajame, virtuvės stalas naudojamas dažniau, net ir tada, kai valgomojo stalo paviršius didesnis (Arnold, Graesch, Ragazzini, Ochs 2012: 95). Tas pat būdinga ir daugeliui Josvainių ir Ramygalos miestelių gyventojų. Virtuvėje dažnai laikas leidžiamas ne tik su šeimos nariais, bet ir su svečiais:

Žinokit, pasakysiu atvirai, virtuvėj, nes ten stalas didesnis. Tik kai ateina kokie 4 žmonės, tai gali ten salione prie to staliuko. Taip tai žinokit virtuvėj, viskas vietoj. Visi, žinokit, virtuvėj nori būti. Sakė niekur neinam, virtuvėj. Ateina žinokit. Kai ateina kokia draugė, tai tada mes nueinam į salioną, bet taip tai nori būti virtuvėj (Birutė, dirba kultūros srityje).

Virtuvė dažnai įvardijama ne tik patogiausia, bet ir jaukiausia namų vieta: „Be abejo, labai mėgsta pas mus, kas atvažiuoja, tetos sėst virtuvėj, bet visada mama sako, ko čia sėdėsit virtuvėje, eikit į salioną. Jai ten tas salionas, nors nei man ten jauku, nei gražu, man virtuvė daug labiau patinka“ (Adelė, dirba kultūros centre).

Taigi, virtuvė yra tarsi pagrindinis namų centras po kasdienių darbų suburiantis šeimos narius. Virtuvė taip pat yra susitikimų su draugais, giminėmis vieta.

Svetainė dažniausiai taip pat atlieka kelias funkcijas – tai gali būti ir svečių priėmimo, poilsio, ir miegamojo erdvė. Pavyzdžiui, viename buto, kuriame gyvena į pensiją išėjusi moteris, svetainėje yra sofa-lova bei dviaukštė lova. Šiame kambaryje miega iš užsienio grįžusios pateikėjos dukros šeima. Butų svetainių erdvėse taip pat yra televizoriai, įvairios komodos, kambariniai augalai. Ant sienų kabo paveikslai, šeimos fotografijos. Vyresnių žmonių namuose yra daugiau daiktų, jų gausa aiškiai matosi užpildytose sekcijose ir komodose – dažniausiai jose laikomi įvairūs servizai, kiti rečiau naudojami indai, nuotraukų albumai, iš šeimos narių gautos dovanos, suvenyrai (žr. 12 pav.). Dėl pasidėjimo stokos butai labiau apkrauti įvairiausiai buities daiktais. Jaunų šeimų namuose rečiau pasitaiko masyvių baldų, daiktų taip pat gerokai mažiau, vyrauja *minimalizmas*.

12 pav. Svetainėje esanti komoda, kurioje laikomi servizai, suvenyrai, artimųjų nuotraukos. Dėl vietos stokos šalia laikomas siurblys, dėžės.

Butuose gyvenantys pateikėjai rečiau savaip vadina skirtingas namų erdves, nes erdvių yra mažiau ir jų funkcijos, nors ir platesnės, yra aiškiau apibrėžtos.

Pavyzdžiui, Ryčio tėvams persikrausčius iš vieno buto į kitą pasikeitė erdvės, bet ne tų erdvių pavadinimai: „[...] iš vieno buto persikraustėm į kitą ir anksčiau buvo, tarkim, du kambariai. Ir salionas, ir tėvų kambarys vienas ir tas pats. O dabar yra salionas ir tėvų kambarys atskirai. Bet erdvių pavadinimai nepasikeitė“ (Rytis, moksleivis). Tas pats vaikinai iki sesei išvykstant studijuoti į kitą miestą kartu su ja dalijosi vienu kambariu. Šio kambario priklausomybė buvo nurodoma asmeninio įvardžio daugiskaitos forma, t. y. tėvai jį vadindavo „jūsų kambarys“. Tačiau išvykus sesei kambario priklausomybė buvo nurodoma asmeninio įvardžio vienaskaitos forma, kitaip tariant, jis buvo pradėtas vadinti „tavo kambarys“.

Daugiabučių namų laiptinės, kuriose teko lankytis, įprastai yra suremontuotos, tvarkingos, tačiau jų dekoravimui daug dėmesio neskiriama. Pasitaikė ir netvarkingų, neremontuotų laiptinių. Tai bendra erdvė, kurią žmonės stengiasi palaikyti tvarkingą, tad laiptinės yra tuščios, neužkrautos, žmonės jose nelaiko savo privačių daiktų. Prie durų paprastai būna patiesti tamsūs, praktiški durų kilimėliai ir tik vienoje kitoje laiptinėje pasitaiko vazoninių gėlių. Dažniausiai įžengus pro duris, abiejose sienų pusėse būna pritvirtintos pašto dėžutės, virš jų pakabinta skelbimų lenta, kurioje kabinami laiptinių tvarkymo grafikai arba priminimai apie mokesčius, kitas rinkliavas. Pavyzdžiui, vieno namo skelbimų lentoje pakabintas priminimas, kad birželio 30 d. 19 val. prie garažų bus renkami mokesčiai už juose sunaudotą elektrą. Šalia šio priminimo prisegtas kitas ranka rašytas raštelis: „Iki sekmadienio 15 €. N.“. Pastarasis užrašas rodo, kad daugiabučiuose gyvenantys žmonės gerai vienas kitą pažįsta, nes užtenka lakoniško sakinio, kuris čia gyvenantiems leidžia suprasti kam ir nuo ko skirtas šis priminimas.

Prie daugiabučių namų esanti lauko erdvė dažniausiai atlieka ir kiemo, ir reprezentacinės vietos funkcijas. Tačiau dėl nedidelio ploto reprezentacinei erdvei skiriama mažiau dėmesio nei privačiuose namuose (žr. 13 pav.). Mažesnis dėmesys daugiabučio erdvei taip pat gali būti susijęs su vieno šeimnininko nebuvimu. Daugiabučių namų reprezentacinė erdvė yra iš tos namo pusės, kur yra įėjimų durys. Tai yra ta dalis, kur visi vaikšto, kuri arčiau žmonių. Esama namų, kai aplink namą išgrįstas siauras takelis, užsėta veja, o labiausiai matomoje vietoje pasodinti

dekoratyviniai krūmai ar kelių augalų kompozicija, kuri gali būti pagyventa akmenimis ar skalda. Jeigu daugiabutis namas turi didesnę kiemą arba reprezentacinę erdvę, tuomet aplinkai skiriama daugiau dėmesio – prie namo sienų sodinamos įvairios daugiametės gėlės, formuojami gėlynai, alpinariumai, kai kur pastatomi masyvūs lauko vazonai, kuriuose taip pat auginamos gėlės. Prie daugiabučių namų įrengti suoliukai, pastatytos šiukšliadėžės, daugelio namų reprezentacinė kiemo dalis išklota plytelėmis. Kai kurie daugiabučiai turi nedideles automobilių stovėjimo aikštes, tačiau jose nėra pakankamai vietos, todėl daugelis gyventojų automobilius statosi prie pat namo ar toliau nuo jo, važiuojamosios dalies pakraštyje. Daugiabučiuose gyvenantys žmonės dažnai turi nedidelius daržus, kurie įprastai būna įrengti aplink namus esančioje valstybinėje žemėje, kurią patys gyventojai pasidalina:

Žemės mes čia neturim faktiškai, nesutvarkyta mūsų žemė. bet aš kai atsikėliau čia, nu kiek aš čia gyvenu, sakykim jau kokį 20 metų čia gyvenu. Tai kai atsikėliau, iškart čia pasisodinau. Čia tuščia buvo, o aš pasisodinau medelius, serbentus, agrastus, niekas man nieko nesakė. Ir po šiai dienai. Daržai jie irgi yra valstybinė žemė, ne mūsų, bet jie irgi yra suskirstyti tokiais gabaliukais, tai mes irgi čia ir svogūnų, ir česnakų, ir šiltnamiuką pasistatėm, viską turim (Genovaitė, pensininkė).

Prie daugiabučių namų taip pat įrengti rūšiavimui skirti šiukšlių konteineriai, yra nedidelės vaikų laisvalaikio erdvės, kuriose įrengtos sūpynės, smėlio dėžė ar krepšinio aikštelė, suoliukai. Prie nuošaliau esančių daugiabučių yra įrengti garažai, nedideli ūkiniai pastatai, tačiau juos turi ne visi gyventojai, nes daiktų laikymui ar sandėliavimui jie dažniau naudoja namo viduje esančius rūsius.

13 pav. Minimalistinė Josvainiuose esančio daugiabučio namo aplinka.

Ramygaloje Parko gatvėje esanti daugiabučių namų grupė išskirtinė tuo, kad namuose gyvenantys žmonės turi savo atskirus sodus, daržus ir šiltnamius, kurie yra prie namų esančioje valstybinėje žemėje (žr. 14 pav.). Yra dvi sodų vietos – viena įrengta kitoje gatvės pusėje priešais daugiaaukščius, o kita erdvė yra toliau nuo gatvės ir ji aptverta tvora. Gyventojai pasidalinę žemės plotus ir juose turi sodus, augina daržoves. Daugelis jų yra pasistatę šiltnamius, net pavėsines, kai kurie ir sandėliukus. Gyventojai šias erdves naudoja ne tik maisto auginimui, bet ir leidžia laisvalaikį, ilsisi. Daugelio daržų pakraščiai ar šiltnamių šonai apšodinti gėlėmis, pastatyti suoliukai.

14 pav. Daugiabučių namų gyventojų sodai ir daržai, esantys Ramygaloje Parko g.

Daugiabučiuose yra žymiai mažesnės patalpos, žymiai mažiau vietos ir erdvės, o gyvenančių skaičius yra toks pats kaip ir individualiuose namuose. Tai žymiai artimesnis, glaudesnis gyvenimas. Taip pat ir kaimynai yra žymiai arčiau. Bet atskirimai ir atsiskyrimai yra aiškesni. Erdvės yra aiškiau, tiksliau padalintos. Gyvenant žmogui arčiau žmogaus ribos yra tiksliau žymimos. Erdvės yra nuolat apgyvendinamos ir apgyvendintos. Daugiabučių lauko aplinkoje kiemai, žemė, kuri

yra valstybinė, irgi yra naudojama ir apstatoma šiltnamiais, pavėsinėmis, suoliukais. Žmonės taip savarankiškai pratęsia savo gyvenamąją erdvę į, atrodytų, niekieno žemę. Jie elgiasi analogiškai, kaip tvarkytųsi individualių namų kiemuose.

3.4. Vietinio ir nevietinio tapatumas

Kartą vaikščiojant Josvainių miestelyje prie parduotuvės teko pakalbinti vyrą, kuriam papasakojus apie atliekamą tyrimą ir pasiūlius pasikalbėti, jis nusišypsojo ir pasakė, kad yra nevietinis. Paklausus kur jis gyvena, vyras atsakė, kad jau 40 metų gyvena miestelyje. Vėliau ieškant pateikėjų internete, daugelis irgi prisistatydavo esantys nevietiniai ir teigėdavo, kad vietiniai yra jų vyrai ar žmonos. Pavyzdžiui, parašius vienai moteriai, ji atrasė: „Sveiki, aš nesu iš Josvainių. Čia vietinis yra mano vyras“. Moteris rekomendavo kreiptis į kelis aktyvesnius miestelio narius, o paklausta kiek laiko gyvena miestelyje atsakė, kad 25 metus. Kita Josvainiuose gyvenanti, tačiau Kėdainiuose dirbanti moteris parašė: „Sveiki, padėti nelabai galėsiu, istorijos neseku ir esu nevietinė, grįžtu namo tik vakarais. Apgailestauju“. Vėliau jau susitikus ir bendraujant su pateikėjais, kai kurių kalboje išryškėjo „atėjūno“, „vietinio“ ir „nevietinio“, „tikro“ ir „netikro“ sąvokos:

I. Ar skirstote ilgiau čia gyvenančius žmones ir naujakurius?

P. Ką aš žinau. Šiaip netgi mūsų neskaito tikrais josvainiečiais.

I. Jūsų?

P. Mhm.

I. Dėl ko?

P. Dėl to, kad mes atėjė. [...] Nes yra tokių žmonių ir mano rate, kurių mamos baigė čia mokyklą, reiškia močiutės čia gyveno, čia mokėsi. Jau mano draugių mamos baigė Josvainių mokyklą, jos pačios baigė ir jau dabar jų vaikai baigė. Tai jau jie yra tikri josvainiečiai. O mes tai jau esam atėjūnai. Ta prasme jie nevadintų mūsų tikrais josvainiečiais.

I. O iš kur jūs tai žinote?

P. Nežinau, kažkaip. Gal ten per vakarones ar šiaip kažkur. Nu vat kažkaip nežinau. Dabartinė mūsų karta tai gal ne, bet tie vyresni žmonės tai sakytų: „nu taigi tu ne josvainietė, iš kur tu gali žinoti?“. Nes mes atėjom iš vienur, va vyras atėjo iš Krakių. Bet mes irgi atėjom ten iš penkių metų. Ir tėvai va čia kūrėsi tą buitį, ir atrodo jau, bet ne, vis tiek. O tu, kurių čia ir mamos, ir močiutės, tie vietiniai, jie jau save skaito vietiniais, o mes va jau vis tiek.

I. O jūsu vaikus jau galima vadinti tikrais josvainiečiais?

P. Nežinau... Nu šiaip sakydavau, kai kalbėdavau man sakydavo "nu palauk, tu ne josvainietė", sakydavau "kaip tai ne josvainietė?". Sako "Nu tavo tėvai tai atėjo". "Nu tai atėjo, bet aš čia užaugau". Nu ne, vis tiek. Bet vaikai gal jau, gal. Nors kaip senam žmogui atrodo, aš nežinau (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

„Tikraisiais“ josvainiečiais save įvardija tie asmenys, kurių kelios kartos (tėvai, seneliai, kartais – proseneliai) gimė, užaugo ir gyveno Josvainiuose. „Netikrieji“ josvainiečiai dažniausiai įvardijami „atėjūnais“ – jiems gali būti priskiriami su „tikrąja josvainiete“ susituokęs, tačiau iš kitų kraštų atkeliavęs vyras, taip pat iš kitų kraštų atitekėjusi moteris ar čia gyvenamąjį būstą įsigijusi ir atsikrausčiusi šeima:

Nu jo, nuo tėvų gal čia yra, kad sakai nu va, kad atėjūnas, tai čia "nevietinis" sakai. Čia nevietinis, nesvarbu, kad jis gyvena ir jo vaikai, bet tu nevietinis. Nu kažkaip tuos vietinius mes laikom tuos, kurių jau seneliai čia gyvena. Tai tada jau vat skaitom vietiniais, o jau visi kiti, tai atėjūnai. Aš ir sakau, čia gyvena daug [nevietinių], bet vat kažkaip [jie] nelaikomi [vietiniais] bent jau tų josvainiečių, nu senbuvų. <...> miestelyje vieni kitus labai pažįsta ir daug ką gali papasakoti, pavyzdžiui, apie kaimynus, apie jų senelius, apie jų prosenelius, nes eina karta iš kartos ir kokie jie buvo ir visi jie vienas apie kitą beveik viską žino. Ir jeigu pavyzdžiui ten kažkas, kas iš tų, kurie atsikraustė, kažką padarė, tai ir sakai, nu matai, nevietinis. Nevietinis, jo. Vietiniai taip nepadarytų vos ne [juokiasi] (Rūta, verslininkė).

Nors gyvenimiškuoju požiūriu nėra skirtumo tarp vietinio ir nevietinio gyventojų, tačiau senbuvų savęs tapatinamas su vieta vis dėlto apsprendžia kai kuriuos vietinių ir nevietinių bendravimo aspektus:

Šitie kaimynai čia yra atsikraustę, ir nevietiniai jie, nei seneliai, nei proseneliai, niekas, bet pavyzdžiui, ta moteris, ji amžiną atilsį, kuriem pardavė namus, pavyzdžiui, jinai turėjo tenai už nugaros žemę, nes ta žemė ties mūsų sklypu ir dar toliau tiesiasi ir ties tų kaimynų, tai pavyzdžiui ta moteris ji nepardavė jiems tos žemės, ji pardavė mums tą žemę.

I: O jie norėjo tą žemę pirkti?

P: Norėjo [...]. Arba pavyzdžiui ar ten nuomoja žemę, ar dar kažką, tai jie atkreipia dėmesį į tuos, kurie esam seni gyventojai, ir jie tokie patys ir jie būtinai nori, kad perimtų kažkas iš savų. Jie norėjo, bet ji nepardavė. Pardavė namus, bet nepardavė žemės (Rūta, verslininkė).

„Netikrieji josvainiečiai“ yra priimami į miestelio bendruomenę, tačiau net ir su tais, kurie čia gyvena ilgą laiką tarpą ir yra aktyvūs bendruomenės nariai yra palaikomas tam tikras atstumas, kuris pasireiškia per to žmogaus įvardijimą,

pavyzdžiui: „to ir to žmona“: „Tai taip ir įvardini, kad, pavyzdžiui, jis tai jau vietinis, o ji ne. Tik jeigu pasakoji, tai sako, jo, šitas tai jau vietinis, jis jau čia gyvenęs, o žmoną tai jau iš ten ir ten paėmęs“ (Rūta, verslininkė). Anot „netikrųjų josvainiečių“, juos galima identifikuoti pagal tai, jog „tikrasis“ josvainietis jų neindividualizuoja – jie pristatomi kaip „tikrojo“ josvainiečio šeimos nariai. Kilmė ir genealogija čia atlieka reikšmingą vaidmenį kai kalbama apie skirstymą į „vietinius“ ir „nevietinius“ gyventojus. Šis skirstymas atsiranda iš tų gyventojų pusės, kurie turi ilgą giminės istoriją miestelyje.

Tarpusavio klasifikavimas į vietinius ir nevietinius itin ryškus, kai yra susijęs su geografinėmis ribomis. Geografinės ribos, ypač kai jos yra trikdys susisiekti, skiria žmones ir bendruomenes. Pavyzdžiui, Josvainius nuo Juodkaimių kaimą skiria Šušvės upė. Šalia Josvainių esančio Juodkaimių kaimo gyventojus josvainiečiai vadina „kitokiais“, sako kad „Juodkaimiuose žmonės kitokie“, jie menkai tesusiję su Josvainiais:

P: <...> pavyzdžiui, vat už Šušvės yra Juodkaimis. Juk ta pati apylinkė, bet jau ne Josvainiai, jau Juodkaimiai. Važiuojant link Kauno, pravažiuoji upę ir ten jau Juodkaimiai ir pavyzdžiui daug kas sako "nu tai ten jau juodas kaimas" ir visi pabrėžia, kad ten jau yra tikrai kitokie žmonės. Bet kažkodėl tai iš juodo kaimo. Josvainiečiai tai tikrai mėgsta pasakyti, kad tikrai jie kitokie.

I: O ar tikrai kitokie?

P: Nu aš galvoju, kad tikrai.

I: O kokius skirtumus mato?

P: Daug tokių skirtumų. Mąstyme, supratime apie kažką ten, kaimynus, apie va dar ką nors.

I: O gal kokį konkretų pavyzdį turite?

P: Nu, pavyzdžiui, ten draugė gyveno tenai ji turi vyrą iš to juodo kaimo, tai ji sako tai tikrai Juodkaimy ten gali būti, nu nes ale moteris eina kiekvieną dieną ir žiūri, ar tu šiandien grėbei, yra ten grupelė gal kažkokia moterų, ar tu šiandien susigriebei lapus, ar ne. Nu tai va, Josvainiuose tai tikrai niekas taip nedarytų. Bent jau pas mūsų, negirdėjau, kad kažkas eitų tikrinti ar tu grėbei ar negrėbei, nėra taip sureikšmintą. [...] Ir aišku iš Juodkaimio apie Josvainius, josvainiečius gali jau daugiau kažką pasakyti, o iš to Juodkaimio mažiau tų žmonių pažįstai, nors yra ir mano giminių ten gyvenančių, bet vis tiek jie jau kitokie (Rūta, verslininkė).

Kita vertus, Juodkaimiuose gyvenantys pateikėjai teigė, kad Josvainiuose praleidžia daug laiko – dalyvauja kultūros centro kolektyvų veikloje, lanko bažnyčią, apsipirkinėja, susitinka su draugais, vyresni eina į svečius, jaunimas su automobiliais

atvyksta į automobilių stovėjimo aikšteles, lanko mokyklą arba lankosi mokyklos sporto salėje, laiką leidžia jaunimo centre. Taigi aktyviai Josvainių gyvenime dalyvaujantys Juodkaimių gyventojai save laiko josvainiečiais nepaisant to, ką apie tai galvoja patys Josvainių gyventojai. Iš Juodkaimio kilęs, tačiau Josvainiuose mokyklą lankęs ir laisvalaikį miestelyje leidžiantis vaikinai prieš susitinkant prisistatė josvainiečiais, o paklaustas, kodėl nepaminėjo esąs iš Juodkaimio, atsakė, kad nėra jokio skirtumo:

I: Tai tu save laikai josvainiečiais?

P: Ai, kad čia tie Juodkaimiai irgi, tas skyrimas. Daug sykių buvo svarstyta sujungt ir į vieną padaryt kaip miestą, čia kaip mikrorajonas. Bet daug kalbėta ir nieko nepadaryta. Nu tai didelio skirtumo nėra.

I: O pats būdamas iš Juodkaimių nepastebėjai priešiško iš josvainiečių?

P: Nu pradžioj mokykloj pradinėse klasėse tai būdavo, kad "o, čia iš Juodkaimių, kaimietis", tai taip. O paskui patys į tuos Juodkaimius eidavo (Dovydas, dirba medienos įmonėje).

Matyti, kad geografinė atskirtis yra reikšminga žmonių tarpusavio klasifikacijoje. Teritoriškumas yra specifinė socialinės erdvės forma. Teritorijos yra atskiriamos ir atskirtos viena nuo kitos, bandant valdyti žmones, išteklius, reiškinius ir santykius, užtikrinti geografinės srities kontrolę (Korff, 2003: 4). Tačiau kaip aukščiau esantis pavyzdys rodo, čia yra svarbi ir kultūrinė, ir socialinė skirtis tarp miesto ir kaimo. Pateikėjai visuose pasakojimuose pabrėžia, kad „tie kiti“ yra iš kaimo. Tad panašu, kad Juodkaimiai čia turi ne tik kultūriškai skirtingą, bet ir hierarchiškai žemesnę konotaciją.

Tačiau ne tik skirtis tarp miesto ar kaimo, bet ir tiesiog buvimas nauju žmogumi bendruomenėje yra pabrėžiamas. Naujas žmogus yra pastebimas, išskiriamas ir įvertinamas kaip naujas, tik ką atėjęs, nežinomas ir nepažįstamas – tai liudija pavyzdžiai iš Ramygalos:

Šiaip labai mėgsta vaikai pirkt ir dažniausiai vietiniai ramygaliečiai perkasi namus. Naujakurių nedaug. Tai va, [...] atėjo tikybos mokytojas, vargonininku dirbo. Tai va, jisai kažkaip prigijo. O šiaip tai daug kas išsikraustė ir nepamėgo Ramygalos. Ir žinokit kas stebėjo, kas tik ką. Aš kai esu įpratus, aš to jau nebejaučiu, kad mane kaimynai pavyzdžiui visą laiką mato ar visą laiką žino, kas atvažiavo ir tėvų paklausia, nes aš žinau, kad jie domisi sau, bet jie nelaksto, nepletkauja, kitiems nepasakoja. Lygiai taip pat kaip mano tėvai kažkaip tai, nu nešneka apie tuos kaimynus, kas toj šeimoj nutikę, labai nenešioja, bet tarpusavyje labai domisi kas nutiko (Adelė, dirba kultūros centre).

Už ramygaliečio vyro ištekėjusi, 40 metų Ramygaloje gyvenanti, čia vaikus užauginusi ir šiuo metu miestelyje dirbanti Joana paklausta, kaip jautėsi atsikrausčiusi į Ramygalą ir ar buvo priimta vietinių, atsakė:

Visai neseniai išėjo amžinatelsį moteris, kolūky buvo kasininkė. O aš kai atėjau dirbti, aš pagal paskyrimą turėjau būti Panevėžy, bet paskui kai ištekėjau, jaunų specialistų nebereikėjo, teko ateiti į Ramygalą. Ir kolūkio pirmininkas pasiūlė – duosim butą, jeigu ateisi dirbti į kolūkį, nes pagal mano specialybę čia nebuvo darbų. Tai vat tada kasininkės buvo pirmi žodžiai, nežinau kokia ten buvo situacija, jin pasakė: "tu atėjūnė". Ir žinokit, va dabar pragyvenau 40 metų ir aš kiekvieną dieną susitinku, nu ne kiekvieną, bet ji mūsų gyvenvietėj gyvenė. Kiekvieną kartą susitikdavau su ja ir aš girdėdavau, ne tai, kad įžeidžiant, nu taip sunkiai priėmiau. "Tu atėjūnė". Aš gi neatėmiau iš jų nieko. Aš tiesiog atėjau ir gyvenau tikrai – jokių skandalų, jokių ten... Gražiai gyvenom ir taip toliau. Ir va tas žodis ir buvo, ir paskui buvo, nu tokių netiesioginių pasakymų – "tu nevietinė". Ir būtų dar man kas nors prieš 10 metų pasakę, kad kur nors kitur turiu galimybę gyventi, nes jaučiau...Jaučiau tą dalyką. Ir netgi va vyro giminė, uošvienė, ir ta mane ne kartą yra pasakius, taip irgi beveik tiesiogiai, kad: "ko tu čia reikalauji, jeigu tu čia nevietinė?". Nes jie čia vietiniai, tai yra tokių dalykų. Ir tikrai jaučiau. Aš gyvenau, man jokių nebuvo didelių nusiskundimų absoliučiai neturiu. Jauna ištekėjau, vargau, atvargau su vaikais, su gyvuliais, su viskuo, bet nu, niekad dūšioj. Mano dūšioj yra mano namai, tai aš tikrai ten jaučiuosi labai gerai. Mano namai, mano aplinka, aš pasidariau taip, kaip man. Bet aplinkui, na ir va dabar žinokit, net susigraudinau. Žinokit, jaučiau, kad yra tas, kad aš nevietinė. Ir vat dabar žinokit, va kad ir darbe, visos pašneka:"aaa, aha, vat tas su tuo susituokė, ten tas anas, vat numirė, ar kas nors". Aš žmonių nepažinau (Joana, dirba mokykloje).

Joanos pavyzdys rodo, kad ji ne tik jautėsi nepripatusi ar vertinama kaip vietinė, bet ir pati nemezgė artimų kontaktų su miestelio gyventojais. Kitaip tariant, ji nesistengė prisitaikyti prie miestelio gyvenimo. Žvelgiant iš „vietinių“ perspektyvos panašu, kad iš naujų žmonių tikimasi prisitaikymo, bet tuo pačiu norima, kad „nevietiniai“ domėtusi miestelyje vykstančius gyvenimu:

Aš atsimenau žinot, tokia buvo močiutė, žinot, prekiaudavo tokiais visokiais. Jinai buvo tikra tikra ramygalietė. Jinai buvo sena, ji sakydavo: tikrų ramygaliečių labai mažai belikę. Visi atėjūnai, visi atėjūnai. Tai kiek tų tikrų yra? Nu tai ten, aš, dar ten, o daugiau visi atėjūnai. Nu atitekęje, nu apsiženiųė. O iš jų dabar aišku tos kartos pasikeitusios. Tai dabar vat Ramygaloj toj yra tikrai daugiau tų atėjūnų ir aš ne visus jau pažįstu. Jaunų šeimų yra. Nu ar skirtumas yra? Gal kažkiek, nežinau. Negaliu įvardinti koks ten jų skirtumas, bet tiesiog jie tokie gal neina į kontaktus labai. Nu gal viena šeimą pažįstu tokią vieną, kur klausia, o kur čia kas Ramygaloj. O kiti gal man tiesiog nepapuola man su jais pabendrauti. Turbūt darbai jų [kituose] miestuose, aš įsivaizduoju. Jie čionai kaip ir gyvena, nu bet tų reikalų kaip ir neturi su tais vietiniais. Čia tik mano nuomonė (Brigita, verslininkė).

Buvimas vietiniu reiškia nusistovėjusios tvarkos žinojimą ir gyvenimą pagal ją. Todėl naujo žmogaus atėjimas į miestelį nesąmoningai suvokiamas kaip grėsmė tai tvarkai.

Miestelio gyventojai, darydami skirtį tarp „vietinių“ ir „nevietinių“, ne kartą pabrėžė skirtingą požiūrį į konfliktus bei jų sprendimą. Ramygaloje dirbanti Adelė, kalbėdama apie nesutarimus tarp kaimynų, prisiminė, kad netoli jos gyvena moteris, kuri neprisiriša šuns. Anot Adelės, kaimynės ne kartą prašyta prisirišti šunį, tačiau moteris atsakydavo, kad jos šuo geras. Paklausus ar visgi pavyko išspręsti problemą, moteris nusijuokė ir pasakojimą pradėjo tokiais žodžiais: „Jinai visų pirma, nevietinė“. Kalbėdama apie kitą kaimynystėje gyvenančią psichinę ligą turinčią moterį, Adelė atkreipė dėmesį, kad naujakuriai kitaip sprendžia konfliktus: Vat supratau kai ateina naujakurys žmogus, kažkaip ne taip tuos konfliktus sprendžia kaip senakūriai. Pavyzdžiui, mes žinjom, nu iš tikrųjų tai moteriai su psichika negerai, į senatvę visai išprotėjus, aš nežinau kokia tai liga. Tokia pakiemiais vaikšto, be to labai įdomi asmenybė. Negaliu pasakyt kaip mes sugyvendavom, mes visąlaik gražiai pašnekėdavom. Nu kaip beprotė šneka, mes palinksim, kažkaip. Mes žinjom, kad jinai beprotė, gal kartais pasijuokiam, bet kažkaip kaimynystėj nepasakyčiau, kad labai pykdavomės. Kam tu ginčysis su žmogum, kuriam iš tikrųjų negerai su galva, nu tu nepakeisi. Ta kaimynė dėl tvoros kažką pradėjo rekti, ta jaunoji kaimynė atsikėlus, mes visi taip pasižiūrim. O pas mus daržai tokios ne kaip aklinos tvoros, o paprastos vielinės, tai mes pasižiūrėjom kaip ta jauna rėkia ir ta sena rėkia ir pagalvoji tiesiog, kuris ten yra gudresnis iš tų žmonių. Ką tu ten rėkauji, visi ją žino, visa Ramygalą žino. Pradėsi kolyti, nu tai išvis (Adelė, dirba kultūros centre).

Saleena Ham ir Geoffrey Woolcock tyrinėdami su tapatybe susijusius konfliktus Australijos miesteliuose pastebėjo, kad konfliktai tarp „vietinių“ ir „nevietinių“ dažniausiai kyla, kai pastarieji imasi iniciatyvos ir siekia pokyčių nusistovėjusioje miestelio tvarkoje. Anot mokslininkų, bandymas pakeisti įsitvirtinusias vertybes sukelia grėsmę toms nusistovėjusioms socialinėms vertybėms ir normoms (Ham, Woolcock 2022: 44). Gyvenant miesteliuose, kurių ribos dažnai susilieja su aplinkinių kaimų ribomis, o kasmet atsikrausto naujų gyventojų, miestelio senbuviams tampa svarbus vietinio tapatumo klausimas. Galimai taip siekiama išsaugoti bendruomenę, o buvimas „vietiniu“ siejamas su nusistovėjusios socialinės tvarkos miestelyje žinojimu ir palaikymu.

Yra kontrastas tarp to, kad miestelio, jo vietos ribos atrodo ištirpusios, susiliejusios, jame kuriasi naujakuriai ir to, kad čia pat iškyla santykio su vieta, priklausymo vietai klausimas. Kur kilmė ir ilgalaikis buvimas susiduria vienoje vietoje, visi yra pažįstami tarpusavyje per kelias kartas ir visų gyvenimo istorijos yra žinomos kitiems, iškyla genealoginis klausimas, kuris yra kertinis kriterijus. Ilgą laiką gyvenantys gyventojai interpretuoja naujokų pastangas prisidėti ir dalyvauti miestelio gyvenime kaip pašalinių pastangas sutrikdyti vietinės tapatybės ribų ir hierarchijų vientisumą bei pažeisti simbolinį statusą (Ham, Woolcock 2022: 37). Lankantis Josvainių bibliotekoje mažame kraštotyros skyrelyje teko rasti vieną lankstinuką apie Josvainių kultūros paveldo išsaugojimą. Pagrindinė problema susijusi su paveldo išsaugojimu buvo nurodyta tokia, jog į Josvainius atsikrausto vis daugiau naujakurių ir jie neatsižvelgia į senąsias miestelio tradicijas. Norėdami įsirengti, kaip jiems patogiau ir geriau, jie neretai išdanko miestelio tradicinį kraštovaizdį. Tad greičiausiai nepatikliai žiūrima ne tiek į naujus žmones, kiek į jų menkas pastangas domėtis miestelio istorija ir tradicijomis, pastangas prisitaikyti prie jau nusistovėjusios tvarkos.

Socialinis kapitalas yra sąveikos ir abipusio teigiamo elgesio tarp žmonių procesas. Robert D. Putnam socialinį kapitalą apibrėžia kaip socialinės organizacijos ypatybes, tokias kaip pasitikėjimas, normos ir tinklai, kurie, palengvindami koordinuotus veiksmus, gali pagerinti visuomenės efektyvumą (Putnam, 1993: 167). Galima teigti, kad žmonės priimami tol, kol jie nesielgia netinkamai. Iš miestelių pavyzdžių matyti, kad skirtį tarp vietinio ir nevietinio kuria geografinė vietos atskirtis. Tačiau matosi, kad ir gyvenant tose pačiose geografiškai apibrėžtose ribose, atsiranda skirtis, kurią nulemia žmogaus genealoginė kilmė bei jo santykis su vieta.

Tapatumo klausimas nėra susijęs su kasdienybe. Tačiau jis „painiojasi“ kasdienybėje ir ne kartą tenka su juo susidurti tyrinėjant kasdienybės žmones ir jų tarpusavio ryšius. Tai ką daro „nevietiniai“ ne visuomet yra įprasta, tad ir ne kasdieniška. Miestelio gyventojai lygina naujai atėjusių žmonių gyvenimą su savo gyvenimu ir atkreipia dėmesį į tai kaip jie tvarkosi namus, augina vaikus, bendrauja. Per šiuos skirtumus pasimato, kad kasdienybė gali būti įvairi. Žmonės patys išskiria

„vietinius“ ir „nevietinius“, ir tai rodo ne tik kilmės ar geografinio atstumo skirtį, bet taip pat skirtį tarp gyvenimiškų tikrovių. Kitaip tariant, kai kurių „nevietinių“ gyvenimas skiriasi nuo „vietinių“ kasdienybės ir tai svarbu, nes žmonės tą pastebi atkreipdami dėmesį, kad skirtinga kilmė ar vieta turi ir savus kasdienybės aspektus.

3.5. Apibendrinimas

Skyriuje išnagrinėta medžiaga leido pasižiūrėti į tai kaip miestelio žmonės leidžia laiką ir tvarkosi viešose ir privačiose erdvėse bei vietose. Nei miestelio centras, kuriame yra viešosios vietos, nei privačių namų erdvės nėra perpildytos. Centre jaučiasi didesnis judėjimas, bet tik todėl, kad čia vienoje vietoje yra susitelkę daugiau viešųjų vietų į kurias žmonės eina su tikslu – į darbą, į mokyklą, apsipirkti ir pan. Tokie apsilankymai yra suplanuoti ir struktūruoti. Tokios viešosios vietos kaip gatvės ir automobilių stovėjimo aikštelės tarsi turi vieną konkrečią paskirtį, bet žmonės joms suteikia ir kitas reikšmes. Gatvės tarnauja ir kaip susisiekimo tinklas, ir kaip pasivaikščiojimo vieta, o automobilių aikštelės tampa susitikimų vieta. Šiuolaikinis miestelis yra gyva kultūrinė erdvė, kurią sukuria socialiniai santykiai, kurie nėra nei neutralūs, vienodi, nei tikslūs, ir gali keistis veikiant daugybei jėgų – nuo ekonominių, politinių ir socialinių veiksnių iki gamtos reiškinių (Crestani, Alves 2016). Nors priklausomybės ir prierašumo miesteliui ryšiai gali išlikti, atrodo, kad vietinių ir globalių sąlygų tėkmė daro įtaką kolektyvinei patirčiai miestelio teritorijoje. Kituose miestuose dirbantys žmonės labiau susitapatina su tų miestų erdvėmis, o miestelyje dažniausiai būna tik savo namuose, tad jie beveik nedalyvauja miestelio viešųjų vietų gyvenime. Taip pat ne visos viešos vietos yra visiems lengvai prieinamos, nes kai kurios iš jų privatizuotos. Parduotuvės ar kavinė yra tos vietos į kurias einama tik tada, kai galima kažką įsigyti. Privatizuotų viešųjų erdvių paplitimas vis dažniau siejamas su socialumo mažėjimu. Dažnai šis reiškinys siejamas su mažėjančia visuomenės atsakomybe už bendras erdves bei mažėjančiu socialinio gyvenimo jausmu (Reyes 2012). Dalis aktyvių žmonių patys imasi iniciatyvos ir stengiasi organizuoti talkas, tvarkyti aplinką ir keisti tas vietas, kad

jose būtų patogų. Tačiau daugelis į viešąsias vietas žiūri kaip į miestelio, kuriame gyvena dalį, o atsakomybės už jų priežiūrą neprisiima. Dėl šios priežasties santykis su viešosiomis vietomis yra fragmentiškas ir jos dažniausiai tarnauja kaip kasdienių maršrutų peizažai.

Namai yra individuali erdvė, kurią sukuria žmonės. Namas nėra namai – jis turi būti apgyvendintas žmonėmis. Namai yra atskaitos taškas, iš kurio išeinama į viešąsias erdves ir į kurį sugrįžtama, tad čia vyksta nuolatinis judėjimas tiek laike, tiek erdvėje. Namai yra ne tik subjektyvus pojūtis, bet jie veikia ir kaip erdvės organizavimo principas – tą rodo įvairiai namų gyventojų įvardijamos erdvės ar jų paliekami pėdsakai, ribų tarp kaimynų brėžimas. Kaip ir kitose vietose, taip ir privačioje namų erdvėje išryškėja ir „vietinio“ bei „nevietinio“ skirtumas, kuris kalba apie skirtingą tvarkymąsi aplinkoje. Privačioje namų erdvėje siekiama išlaikyti individualų gyvenimo būdą. Visgi tuo pačiu tikimasi, kad aplinkinių gyvenimo būdas irgi bus panašus, prisitaikantis ir netrukdantis įprastai miestelio tvarkai. Taip išryškėjo panašumo svarba socialinėje organizacijoje. Taigi šiame skyriuje aptarta materialinė miestelio pusė kalba ne tik apie pastatus ir daiktus, bet ir apie gyvenimiškąsias tvarkas, kurios reiškiasi per materialius objektus. Tyrinėjant kultūriškai ir simboliškai reikšmingus objektus, išryškėja, kad materialių objektų socialinė reikšmė slypi būduose, kuriais jie yra tvarkomi (Reckwitz 2002a: 210, Reckwitz 2002b: 250). Viešųjų ir individualių erdvių kūrimas, buvimas ir sąveikavimas jose atskleidžia miestelių gyventojų praktikas, mobilumą, taip pat socialinius ryšius. Materialinė kultūra yra ir vietos, ir daiktai, tačiau ji taip pat pasireiškia kaip judėjimo bei aplinkos formavimo srautai, kurių metu atsirandama konkrečiose vietose, o daiktai perkeliama į kitas vietas. Privačios ir individualios vietos bei jose esantys objektai galiausiai atsiskleidžia kaip laidininkai, kurių dėka miestelio gyventojai tvarko savo kasdienybę.

4. KASDIENYBĖ MIESTELYJE

Siekiant pažinti miestelių ir jų žmonių kasdienybę buvo laikomasi nuostatos, kad visa tai, kame yra dalyvaujama ir tai, kas yra aplinkui, jau savaime yra kasdienybė. Anot Michael Gardiner, į kasdienybę įeiti negalima, nes mes visada esame joje pasinėję (Gardiner 2006: 206). Tyrimo metu vaikščiojant miestelyje, lankantis jo viešose vietose, bendraujant su čia gyvenančiais žmonėmis ir svečiuojantis jų darbo vietose ar namuose su kasdienybe susidurta įvairiausiomis formomis – per stebėjimą, per pokalbius, dalyvavimą, net kvapus, skonus ir garsus. Nepažįstant vietos ir žmonių, iš šalies miestelių gyvenimas atrodė ramus ir įprastas. Tačiau antropologija moko, kad įprastume nėra nieko įprasto, jeigu įprastumas reiškia „normalumą“. Tačiau įprastumas reiškia ne tik normalumą, o taip pat tvarką ir taisykles (Friedlander 1999: 3). Tad stengiantis pažinti miestelio žmonių kasdienybę siekta pažinti už tos ramybės slypinčias tvarkas, kurios apima žmonių santykius, dienos ir laiko planavimą, taip pat simbolines tvarkas, sustatančias iš pirmo žvilgsnio nesuderinamas vietas, erdves ir žmonių įsitikinimus.

Kasdienybė, viena vertus, reiškia ciklus, naktis ir dienas, metų laikus, veiklą ir poilsį, alkį ir pasitenkinimą, gyvenimą ir mirtį, o iš kitos pusės – pasikartojančias darbo ir vartojimo praktikas. Kasdienybė primeta savo monotoniją. Tai nekintama variacijų, kurias ji apgaubia, konstanta. Dienos eina viena po kitos ir panašios viena į kitą, tačiau čia ir slypi prieštaravimas kasdienybės šerdyje – viskas keičiasi (Lefebvre, Levich 1987: 10). Bendraujant su pateikėjais išryškėja ir tai, kad jų kasdienybė vyksta daugelyje vietų – ne tik miestelyje. Kasdienybės maršrutai nusidriekia į kitas aplinkines vietas, jie kuriami ir virtualiose erdvėse. Tad būnant miestelyje ir stebint viešąsias jo vietas, namus ir jų žmones galima pažinti kasdienybę iš šalies, jos vietas ir materialumą, o bendraujant su žmonėmis ir domintis, kur jie būna ir kaip planuoja laiką, išryškėja kiekvieno iš jų individuali kasdienybė. Miestelių gyventojų kasdienybė gali būti pavadinta daugelio vietų kasdienybe, tad kyla klausimas ar apskritai ji pažini. Ar miestelių gyventojų kasdienybė yra tų miestelių kasdienybė, o gal ji yra įvairių vietų kasdienybė? Ar miestelių gyventojai yra be šaknų ir neturi tapatybės, siejančios juos su konkrečia

vieta? Jonna Majgaard Krarup teigia, kad žmogus gali turėti šaknis keliose vietose, o dalis savitos jo tapatybės pasižymi tuo, kad jis vadovaujasi laiko, vietos, veiklos ir kitų žmonių ritmais (Krarup 2018: 111). Šiame skyriuje aptariamos individualios miestelių gyventojų kasdienybės sampratos ir tai, kaip jie klasifikuoja dalykus – erdvę, laiką ir net daiktus. Analizuojami laiko sutvarkymo būdai, vietos ir judumo ryšys, vietos ir laiko derinimas, žmonių santykiai, vartojimo įpročiai.

4.1. Kasdienybės konceptualizavimas

Siekiant suprasti kaip pateikėjai patiria ir suvokia kasdienybę, pusiau struktūruotų interviu metu buvo teiraujama kas jiems yra kasdienybė ir kas ją sudaro (žr. 5 lentelę). Toliau esančioje lentelėje išskirtos kategorijos su kuriomis pateikėjai sieja kasdienybę. Atskiroje grafoje esantys skaičiai žymi dalykų ir aspektų, arba kitaip tariant, kategorijos paminėjimą, kurią pateikėjai įvardija konkrečiu žodžiu (Dambrauskaitė 2023: 226). Remiantis šiais atsakymais siekta išsiaiškinti kokia yra pateikėjų kasdienybės samprata. Aiškinantis kaip pateikėjai supranta kasdienybę ir žymint dažniausiai pasikartojančius atsakymus, išryškėjo pasisakymuose pasikartojančios panašios sampratos ir žodžiai.

<i>Eminės pateikėjų kasdienybės kategorijos</i>	<i>Kasdienybės aspektų ir veiklų dažnumas pateikėjų atsakymuose</i>
Darbas	26
Diena, pradžia ryte, pasikartojimas	20
Rutina	13
Buitis	9
Maistas	8
Ritmas, dienotvarkė	7
Šeima, laikas su šeima	5
Malonumas, malonumo paieškos	5
Namai	5
Laikas sau	3
Pomėgiai	2
Sportas, mankšta	3
Malda	1

5 lentelė. Pateikėjų kasdienybės samprata, n=46

Pateikėjai kasdienybę apibūdina ne vienu žodžiu, bet jų rinkiniu, kuriame gali derėti skirtingi kasdienybės aspektai. Skirtingai nuo gyvenimo būdo, gyvenimo patirties, įsipareigojimų ir kitų veiksmų, kiekvieno pateikėjo kasdienybės apibūdinimas yra kiek kitoks. Visgi pasisakymuose išryškėjo esminės su kasdienybe siejamos kategorijos – tai darbas, veiklų pradžia ryte ir rutina: „atsikeli ryte ir prasideda darbai“. Dienos pradžia bei pabaiga ir tų pačių dalykų pasikartojimai laike apibrėžia pateikėjų rutiną, kurioje „visada tuo metu būna beveik viskas“, „tokie įprastiniai dalykai, kurie kas dieną kartojasi“.

Dažnai šie elementai atsiduria tame pačiame žodžių rinkinyje, nes žmonės neskirsto ir nedalina kasdienybės į dalis – jie tiesiog erdvėje ir laike keičia vietas, kurios sudaro jų kasdienybę. Erdvė ir vieta yra pagrindiniai fiziniai, medžiaginius pavidalus turintys, gyvenamojo pasaulio komponentai. Jie laikomi savaime suprantamais dalykais. Tačiau jie gali įgauti netikėtų reikšmių ir kelti klausimų, kurių net negalvojome užduoti (Tuan 2001: 3). Pateikėjų veiklų išsidėstymas laike ir vietų keitimas pirmiausia atsiskleidžia per jų veiklas ir judėjimą laike ir erdvėje: „Nu ir toks susidėliojimas minčių kur eisiu šiandien. Viskas jau būna sudėliota – tą valandą čia, tą valandą čia [...]“ (Genovaitė, pensininkė). Išryškėja, kad pateikėjų dažnai minimas žodis „darbas“, kuris nurodo ir bet kokią veiklą, iš tiesų apima ir judėjimą laike, ir judėjimą erdvėje. Pavyzdžiui, į darbą pateikėjai keliauja skirtingais būdais. Vieni eina pėsčiomis, kiti vyksta automobiliu ar dviračiu, dar kiti su autobusu vyksta į gretimus miestus ar miestelius. Nepaisant skirtingų vykimo būdų, pateikėjai šiam veiksmui neskiria pernelyg daug reikšmės ir šį kelią nuo namų iki darbovietės įvardina važiavimu arba vykimu į darbą. Tad į pateikėjų pasakymą „darbas“ telpa irėjimas, ir važiavimas į darbą. Tokiu būdu erdvės keitimas įeina į dienvartarę, nes čia judėjimas laike ir erdvėje, o tuo pačiu laikas ir erdvė tarsi sutampa.

Darbas neturi vieno apibrėžimo ar bendros reikšmės jį atliekantiems asmenims. Darbo reikšmės yra tokios pat įvairios, kaip ir egzistuojančios darbo rūšys. Nepaisant to, daugumai žmonių darbo idėja apima tam tikrą išorinio suvaržymo sampratą. Net jei profesija pasirenkama laisvai, ji paprastai turi taisyklių rinkinį, ką, kada, kaip ir kokiais standartais reikia daryti (Oakley 2018: 95).

Pateikėjai dažnai kasdienybę įvardija kaip rutiną, monotoniją arba „dieną be nuotykių“. Pasak pateikėjų, rutina – tai darbas, šeima, artimųjų ar gyvūnų priežiūra, savo ar kitų poreikių tenkinimas. Visos šios veiklos apima laiką ir judėjimą erdvėje, iš kurių atsiranda ritmas. Visur, kur sąveikauja vieta, laikas ir darbas, atsiranda ritmas. Jis apima judesių, veiksmų, situacijų pasikartojimą, taip pat linijinius bei ciklinius procesus bei tokius natūralius procesus kaip gimimas, augimas bei nuosmukis, mirtis ar pabaiga (Lefebvre 2004: 15). Remiantis pateikėjų pasisakymais, ritmą galima išskleisti į kelis pagrindinius esminius aspektus, sudarančius kasdienybę.

Šeimos, buities ir namų kategorijos taip pat dažnai persipina tarpusavyje, nes namai dažnai laikoma vieta, kurioje vyksta buitis ir bendravimas su šeima. Kita vertus, pateikėjai dažniau minėjo su buitimi susijusius aspektus, antrame plane palikdami namus ir šeimą. Tikėtina, kad tokie rezultatai nulemti to, jog buitį dažniausiai minėjo darbingo amžiaus moterys, kurios šiai sričiai skiria daugiau dėmesio. Buitis apima maisto gaminimą, namų ruošą, gyvulių priežiūrą ir pan. – tai veikla, kuri vyksta namų erdvėje. Namų ruošą nėra viena veikla. Tai nevienalyčių užduočių, reikalaujančių įvairių įgūdžių ir veiksmų, rinkinys. Visus šiuos darbus vadinti tuo pačiu vardu – tai užmaskuoti jų skirtumus, suvesti juos į tą patį bendrą vardiklį (Oakley 2018: 49). Namai yra ir vieta, ir erdvė, tačiau pateikėjų atsakymai dažniausiai sutelkti į jų atliekamas veiklas, tad šis kategorijų pasiskirstymas gali būti nulemtas ir to, jog pateikėjai daugiau dėmesio skiria tam *ka* veikia, o ne *kur* veikia.

Laiko sau, pomėgių bei sporto ir mankštos kategorijos taip pat susijusios tarpusavyje, nes dažniausiai tai yra nuo darbo ir buitinių veiklų atskirti užsiėmimai, kurie gali nenešti praktinės naudos, tačiau suteikia pasitenkinimą. Visgi kalbėdami apie kasdienybę pateikėjai šioms kategorijoms neskyrė daug dėmesio. Galbūt laikas sau ir pomėgiai nevertinami taip rimtai kaip darbas ir kitos veiklos arba, galbūt, šioms veikloms reikia mažiau derinimo su kitais, todėl jos yra lengviau pamiršamos – galbūt šioms veikloms susiplanuoti reikia mažiau pastangų.

Kasdienybės sampratoje išryškėja ir malonumo kategorija. Daliai pateikėjų kasdienybė teikia ir kasdienybėje svarbu susikurti malonumą ar jo ieškoti.

Malonumas gali būti nedidelis įprotis, kaip, pavyzdžiui, kavos išgėrimas, knygos paskaitymas ar leidimas sau neskubėti ryte. Pateikėjams taip pat reikšminga dienotvarkė ir ritmas, kurie dažniausiai apibūdinami kaip tų pačių dalykų kartojimas kasdien. Pateikėjai su pasikartojimu sieja stabilumą, pastovumą, nuspėjamumą. Panašu, kad pateikėjų kasdienybės samprata yra daugiasluoksnė, kompleksiška, tačiau daugiausia nukreipta į veiklas, veikimą, ritmą. Pateikėjų kasdienybės sampratoje nėra laukimo ir nieko neveikimo (plg. Ehn, Löfgren 2010:14). Jų kasdienybės suvokimas pagrįstas nuolatiniu judėjimu, kažko darymu, laisvo laiko užpildymu.

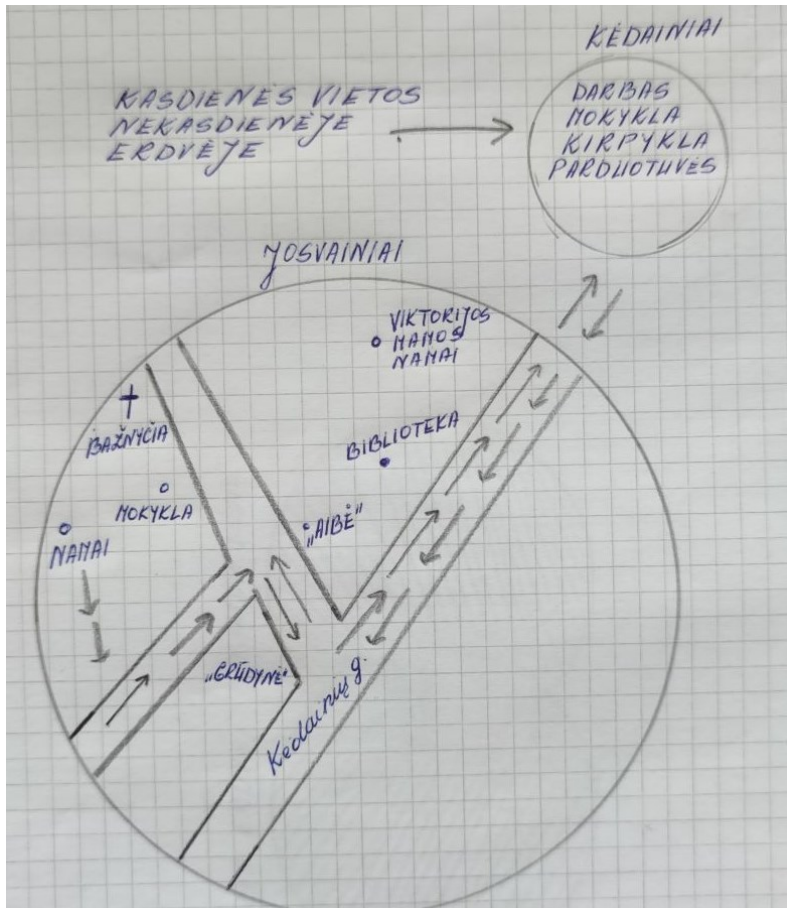
Taigi pateikėjų kasdienybės sampratą sudaro tam tikri sąvokų rinkiniai, kurie yra persipynę tarpusavyje. Pirmajam sąvokų rinkiniui priklauso darbas, erdvė ir laikas. Antrajam rinkiniui priklauso šeima, butis, namai. Trečiajam – laikas sau, pomėgiai, malonumas. Šie sąvokų rinkiniai taip pat gali būti priskirti keliems skirtingiems lygmenims, kurie apima viešojo gyvenimo sferą, artimos aplinkos – namų ir intymiąją – individualią sferą. Minėti sąvokų rinkiniai gali persipinti tarpusavyje ir sudaryti savitus darinius – tai priklauso nuo žmogaus sudėliotų ar jo gyvenime susidėliojusių aplinkybių.

4.2. Kasdienybė kaip klasifikacinis principas

Kasdienybė yra ne tik neišvengiama, bet ir prieštaringa būtis. Bendraujant su miestelių gyventojais ir stebint jų gyvenimą išryškėjo, kaip kasdienybės prieštarumas pasireiškia kiekvienoje gyvenimo sferoje. Norint suprasti šį prieštarumą reikėtų ne tik klausytis, ką žmonės laiko kasdienybe, bet atkreipti dėmesį į tai, kaip jie nusprendžia kas yra kasdienybė. Bandant atsakyti į klausimą „kaip“, išryškėjo, jog kasdienybė yra nuolat sugretinama su nekasdienėmis patirtimis – iš šios priešpriešos atsiranda kasdienybę apibūdinantys teiginiai. Taigi, kasdienybei priešingos erdvės, vietos, veiklos ir žmonės yra svarbus atsvaros taškas brėžiant kasdienio gyvenimo gaires. Siekiant išplėsti ir plačiau paaiškinti šią mintį toliau bus pateiktas vienos, Josvainiuose gyvenančios, šeimos pavyzdys, kuriame

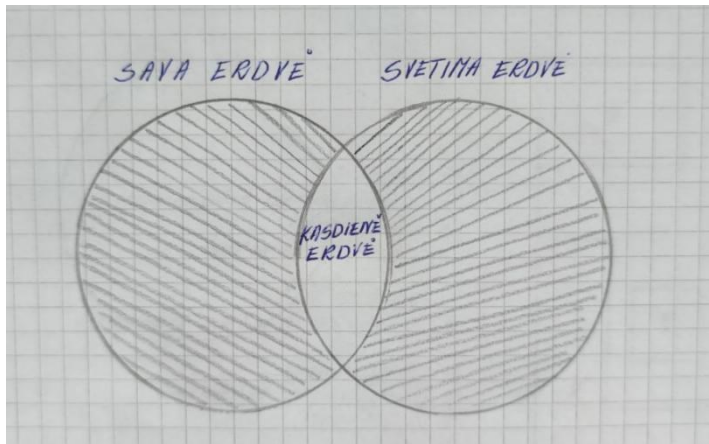
keliais lygmenimis dekonstruojami skirtingi kasdienybės ir ne kasdienybės sluoksniai.

Šeimoje, kurios atvejis nagrinėjamas, nuolat gyvena du asmenys – mama Viktorija ir dukra Emilija. Vyras dirba tolimųjų reisų vairuotoju ir namo grįžta kas šešias savaites, o sūnus studijuoja Kaune ir dažniausiai grįžta kas antrą savaitgalį. Šios šeimos atveju daugiausia dėmesio bus skiriama Viktorijai, kaip atspindinčiai vidutinio amžiaus dirbantį asmenį. Miestelis Viktorijai turėtų būti kasdienė erdvė, nes ji čia užaugo, lankė mokyklą, sukūrė šeimą ir šiuo metu čia gyvena. Tačiau miestelyje kasdienės erdvės jai yra tik tos, kuriose ji dažnai būna arba lankosi. Moters atveju tai yra jos namai, parduotuvė, biblioteka, Viktorijos mamos namai, kavinė (žr. 15 pav.).

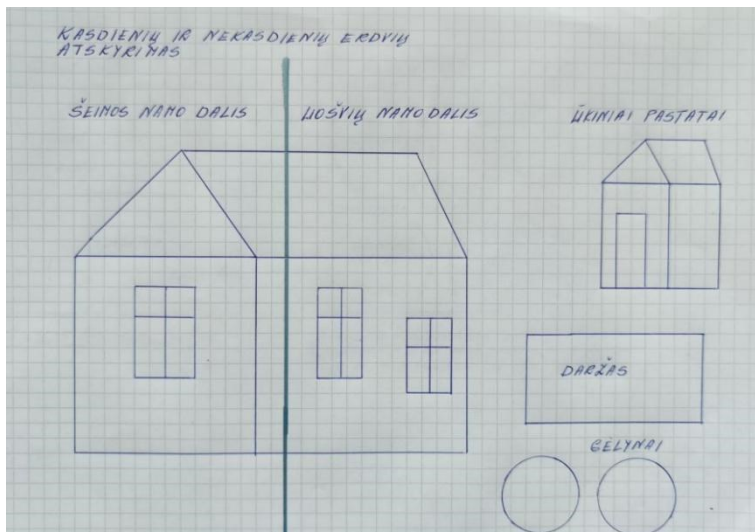
15 pav. Kasdienės vietos nekasdienėje erdvėje.

Daugelyje miestelio vietų ji nesilanko, todėl tos vietos jai yra nekasdienės, nors miestelis kaip erdvė yra kasdienė. Viktorija gyvena prie bažnyčios, todėl kasdien pro ją praeina arba pravažiuoja, tad bažnyčia vietos prasme jai būtų kasdienė vieta, bet erdvės prasme – nekasdienė, nes ji nėra praktikuojanti katalikė ir joje nesilanko. Plane pažymėta mokykla yra tarsi žymuo parodantis, kad skirtingais laikotarpiais tos pačios vietos gali būti kasdienės ir ne. Viktorija lankė ir baigė šią mokyklą, vėliau tą pačią mokyklą lankė jos sūnus ir dukra, tad mokykla ilgą laiką bent vienam iš šeimos narių buvo kasdienė erdvė. Vis tik norisi pastebėti, kad vienoje šeimoje gyvenančių asmenų kasdieniai maršrutai ir vietos retai yra tapatūs. Anksčiau Viktorija dirbo miestelyje, o jos dukra miestelyje lankė mokyklą, tad nors abi gyveno miestelyje, jų kasdienės vietos, maršrutai ir patirtys buvo skirtingos. Panašiai nutiko ir tada, kai Viktorija pradėjo dirbti Kėdainiuose, o jos dukra Kėdainiuose ėmė lankyti mokyklą. Nors ji kasdien nuveža dukrą į mokyklą, jų kasdieniai maršrutai ir čia išliko skirtingi. Bet svarbiausia, kad pradėjus dirbti kitame mieste išsiplėtė Viktorijos kasdienė erdvė ir liko apleistos ankstesnės kasdienės vietos miestelyje. Kėdainiuose ji beveik visą dieną praleidžia darbe, tuomet po darbo dažnai užsuka į parduotuves. Kasdienis judėjimas ir praktikos neatsiejamos nuo vietos, kuri šiuo atveju yra nauja. Tačiau judėjimas formuoja ir kasdinių praktikų vietas (Pink 2012: 28). Tad svetimoje, nekasdienėje erdvėje, kuri yra ir kitų kasdienė vieta, atsiranda savosios naujos kasdienės vietos ir maršrutai. Viktorijos pavyzdys rodo, kad savoje, gyvenamoje erdvėje, šiuo atveju miestelyje, jai yra daug nekasdinių vietų ir lygiai taip pat svetimoje, darbo vietoje yra atsiradusių kasdinių erdvių. Taip kasdienybėje dėl įvairių priežasčių įvykstantys savos ir svetimos erdvės susidūrimai ir joje kuriami nauji maršrutai perkuria unikalią kasdienę erdvę, kuri integruoja naujas geografines vietas, peržengia senas geografines ribas ir kurioje susiduriama su naujais, kitų kasdienybės maršrutais (žr. 16 pav.).

16 pav. Savos ir svetimos erdvės persiklojimas.

Tame pačiame name Viktorija gyvena su savo uošviais. Tiek jos šeima, tiek uošviai turi atskirus jėjimus į namą ir veda atskirus šeimų ūkius. Atvejis, kuomet viename name gyvena dvi šeimos, nėra retas. Šiuo atveju netgi namas, kaip vieta, vienu metu yra ir kasdienė ir nekasdienė erdvė (žr. 17 pav.). Kiemas moteriai irgi nėra kasdienė erdvė. Ji prižiūri tik savo kiemo dalį, tačiau didžioji dalis kiemo su daržais ir ūkiniais pastatais priklauso uošviam.

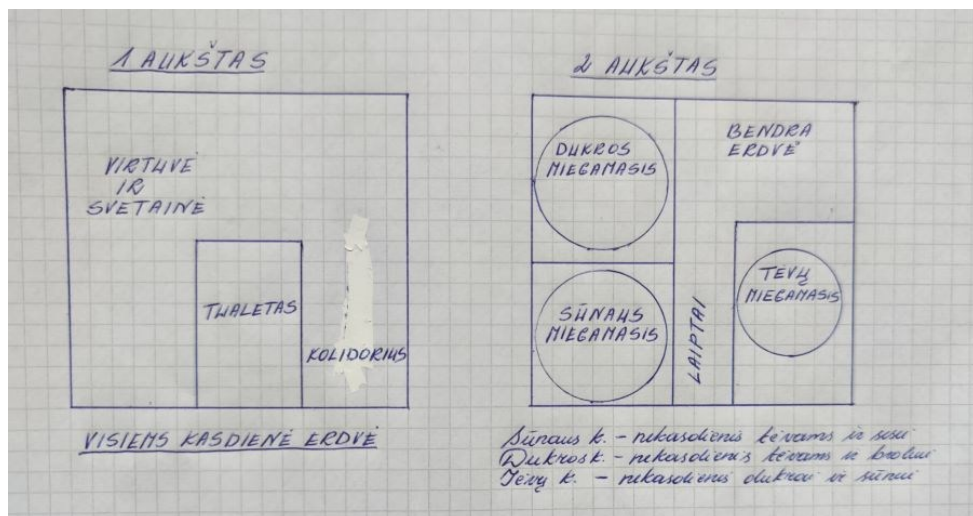

17 pav. Kasdienių ir nekasdienių erdvių atskyrimas gyvenant viename individualiame name.

Prieštarinėjimas, kad toje pačioje gyvenamojoje erdvėje kasdienės vietos skirtingiems šeimos nariams yra skirtingos, ryškus net ir tuose namuose, kur gyvena

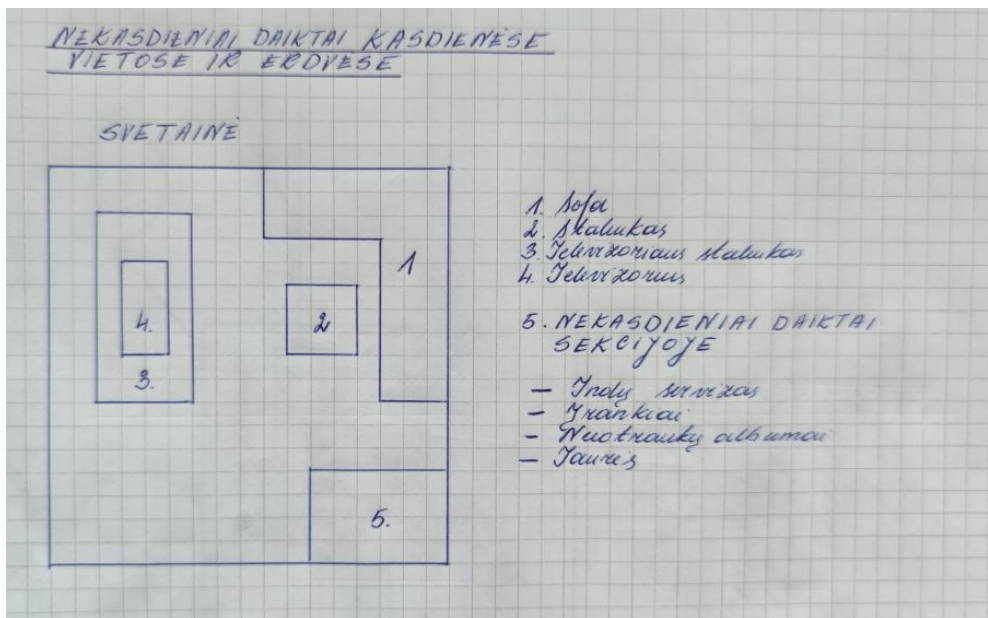
viena šeima, nes skirtingos kiemo erdvės ar statiniai bei jų priežiūra dažniausiai yra skirtingų šeimos narių atsakomybė. Pavyzdžiui, daržas ir gėlynai moteriai gali būti kasdienė, sava erdvė, o garažas, ūkiniai pastatai – nekasdienė, svetima vieta, jos vyrui sava erdvė.

Taip pat ir kasdienės erdvės namuose – name ar bute – gali būti skirtingos skirtingiems šeimos nariams. Nors dažniausiai namai laikoma kasdiene vieta, tačiau galima matyti, kad ir juose esama kasdienių ir nekasdienių erdvių (žr. 18 pav.). Bendro naudojimo erdvės kaip virtuvė, vonios kambarys, koridorius ar svetainė įprastai visiems šeimos nariams yra kasdienės vietos. Visgi reikia atkreipti dėmesį, jog kai kuriuose namuose esama svetainių, vadinamųjų „salionų“, kurie laikomi nekasdiene erdve – juose dažniausiai priimami svečiai. Šiai reprezentacinei paskirčiai naudojamą svetainę žmonės dažnai laiko nejaukia erdve. Taigi, sava, kasdienė erdvė yra ta, kurioje jauku būti, galima jaustis patogiai, nesusivaržius. Tačiau kalbant apie kasdienybės prieštarumą plane matosi, kad namuose vieniems šeimos nariams įprastos erdvės gali būti nekasdienės kitiems. Asmeniniai kambariai ir miegamieji juos naudojantiems yra įprasta erdvė, tačiau juose dažniausiai nesilanko kiti nariai, todėl jiems ta vieta yra tarsi svetima, nekasdienė, galbūt net nepažįstama.

18 pav. Kasdienės ir nekasdienės namų erdvės.

Žvelgiant dar giliau galima pamatyti, kad net ir kasdienėse, bendro naudojimo erdvėse gali būti nekasdienių vietų ir daiktų (žr. 19 pav.). Pavyzdžiui, svetainėje, kurioje kasdien leidžiamas laikas ir žiūrimas televizorius ar veikiama kažkas kita, yra įprasti baldai – sofa, staliukas, televizorius, sekcija ar indauja. Tačiau pažvelgus, pavyzdžiui, į sekciją, galima pamatyti, kad joje laikomi indų servizai, taurės, įrankiai yra skirti nekasdienėms progoms, pavyzdžiui, kalendorinėms šventėms, gimtadieniams ar svečių apsilankymui. Tokiuose balduose ar lentynose taip pat gali būti laikomi nuotraukų albumai ar knygos, kurie tarsi ir yra kasdieniai, nes nuolat čia būna, tačiau išties yra nekasdieniai, nes jais naudojama retai.

19 pav. Nekasdieniai daiktai kasdienėse erdvėse ir vietose. Kasdienės vietos: 1 – sofa, 2 – staliukas, 3 – televizoriaus staliukas, 4 – televizorius. Nekasdieniais daiktai sekcijoje – indų servizas, įrankiai, nuotraukų albumai, taurės.

Siekdamas apibūdinti socialinius ir erdvinius ryšius H. Lefebvre išskyrė tris erdvės gamybos dimensijas: praktinę, mentalinę ir simbolinę. Pirmoji yra „suvokiama erdvė“ (*perceived space* [*espace perçu*]). Tai „erdvinė praktika“, pagrįsta konkrečiomis socialinėmis ir fizinėmis erdvės kūrimo infrastruktūromis, tai praktinė dimensija, apimanti materialius pavidalus. „Suvokiama erdvė“ reiškia kolektyvinį miesto tikrovės kūrimą, darbo, gyvenamosios ir laisvalaikio veiklos

ritmus, per kuriuos vystosi visuomenė (iš Ronneberger 2008: 135). Antroji yra „sugalvota erdvė“ (*conceived space [espace conçu]*). Tai erdvės reprezentacija, kurią sudaro „mokslinis“ arba „oficialus“ žinojimas, redukuojantis erdvę funkcionalumo požiūriu, nustatantis jos naudą, priskiriantis ją keičiančius modelius – tai mentalinė dimensija. „Sugalvota erdvė“ formuojama per žinias, ženklus ir kodus. Sugalgvota erdvė – tai planuotojų ir specialistų „erdvės reprezentacijos“, kurios erdvę dalija į atskirus elementus (iš Ronneberger 2008: 135). „Sugalvota erdvė“ šiame darbe yra tarsi atspirties taškas brėžiant žmogaus kasdienio gyvenimo maršrutus. Remiantis „sugalvota erdve“, galima „oficialiai“ apibūdinti kur žmogus lankosi, formaliai nustatyti ir apibrėžti tas vietas. Trečioji erdvės reprezentacija yra „gyvenama erdvė“ (*lived space [espace vécu]*), kur jos naudotojai erdvei priskiria savąsias prasmes, atsirandančias kasdienio gyvenimo eigoje. Tai simbolinė dimensija. „Gyvenamoje erdvėje“ išryškėja žmogaus kasdienybės prieštarumas. Kitaip tariant, planuotojų sugalgvotos ir žinojime įtvirtintos erdvių paskirtys nebūtinai sutaps su juose gyvenančių asmenų prisitaikymu bei toms vietoms suteiktomis reikšmėmis. Taigi, iš miestelio gyventojų erdvės ir vietų patyrimo bei objektų ir patirčių skirstymo į kasdienes ir ne, galima teigti, jog kasdienybė yra daugiasluoksni ir prieštaringa patirtis. Sarah Pink teigia, kad kasdienybė yra ta vieta, kur mes gyvename (Pink 2012: 30). Tačiau panašu, kad kasdienybė gerokai platesnė už vieną faktinę vietą, greičiau kasdienybė yra ten, kur mes būname ir veikiame.

Kasdienybė dažniausiai suprantama kaip viskas, kas yra priešinga nekasdieniams dalykams. Nekasdienėms patirtims priskiriamos šventės, kelionės, išvykos pramoginiiais tikslais į kitus miestus, lankymasis teatre, kine, muziejuose, sporto ir kitose varžybose. Nekasdienes patirtis apima lankymasis pas tolimus giminaičius ar draugus arba jų apsilankymas: „Nekasdieniai dažniausiai būna, kai kažkur išeini. Kasdieniai tai dažniausiai būna, ten kur dažniausiai būni. O ten kur į miestą išeini, kur į barą, tai jau kitoks bendravimas pasidaro“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Taigi, kasdieniai santykiai vyksta pačioje artimiausioje, gerai pažįstamoje aplinkoje su žmonėmis, kurie kartu gyvena arba su kuriais dažnai matomasi.

Visgi perskyra tarp kasdienybės ir ne kasdienybės yra žmogaus pastangų ir ypatingų progų sureikšminimo pasekmė. Pavyzdžiui, miestelyje gyvenantys žmonės negali aiškiai išskirti ar savaitgalis jiems yra kasdienybė ar ne, nes įprastumo ir kasdieniškumo jausmas priklauso ne nuo konkrečios savaitės dienos, o nuo to, kaip ta diena suplanuota ir kas joje vyksta. Savaitgaliais miestelio gyventojai dažniausiai būna užimti, dirba darbus, kurių nespėja pasidaryti įprastomis dienomis, bendrauja su tais pačiais žmonėmis, todėl dažniausiai savaitgaliai jiems yra „ta pati kasdienybė. Nu tas pats, nieko ten nesiskiria“ (Laura, verslininkė). Dažniausiai savaitgalis nuo kitų dienų skiriasi tuo, kad nereikia eiti į darbą: „Savaitgalis mano yra lygiai toks pats kaip normali diena. Aš savaitgaliais keliuosi dažniausiai anksti, ar tai šeštadienį, ar sekmadienį [...] Tik tiek, kad neinu į darbą, kažkaip kitaip tos veiklos pasiskirsto“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Kepinių parduotuvę miestelyje turinčiai moteriai savaitgalis taip pat yra įprasta darbo diena, nes tada ji važiuoja į kitų miestelių turgų pardavinėti savo prekių:

Savaitgalių mes neturim. Savaitgalis mums yra pirmadienis ir kol vaikai maži buvo, tai jie būdavo savaitgalį pas močiutes ir mes dirbdavom. [...] Mes niekada negalim nueiti į balių kaip žmonės ir pabūti iki penkių ryto, nes mes sekmadienį į darbą važiuojam. Nu tai va, mes tokią spragą turim gyvenime, bet yra kaip yra. Nu būna, pasidarai, nu bet tą va tokių [savaitgalių, laisvų dienų] yra labai mažai buvę mūsų gyvenime (Brigita, verslininkė).

Kasdienėje, įprastoje dienoje, nesvarbu ar tai darbo diena, ar savaitgalis, laikas, erdvės ir patyrimai taip pat gali būti nekasdieniai. Daugelis laiką po darbo ar kitų veiklų laiko ta pačia kasdienybe, nes dažniausiai namuose toliau užsiimama buities ir kitais kasdieniais darbais, o poilsis būna toks pat kaip ir kasdien – knygų skaitymas, vaikščiojimas, televizoriaus, filmų žiūrėjimas ir kt. Tačiau kasdienis laikas trunka iki tol, kol žmogus daro įprastus dalykus. Anot pateikėjos Albinos, pats žmogus nusprendžia ar jo diena ir laikas bus kasdieniai ar ne:

Turbūt aišku, savaitgaliai yra ne kasdienybė, šventės ne kasdienybė ar ne? Nu darbas nu tai vis tiek, kasdien dirbi. Turbūt kad kasdienybė ryte atsikėlus nueiti, nu tai. Ruošiesi į darbą. Vakare grįžus. O tai vakare grįžus dabar galvoju pati. Vakaras kasdienybė ar ne? Nežinau. Nes kiekvienas vakaras jis yra vis tiek kitoks. Kaip susiplanuoji... Kaip susiplanuoji, taip ir yra iš tikrųjų. Arba kaip sugalvoji ar tau šiandien bus kasdienybė ar tau truputėlį kitoks... Viskas gimsta galvoje (Albina, dirba kultūros srityje).

Vis tik savaitgalis laiko prasme yra laisvesnis, todėl kai būna „[...] savaitgalis, tai reikia galvoti, kažką planuoti“ (Jurgita, dirba kultūros srityje). Siekdami savaitgalį paversti kitokia, nekasdiene diena, miestelio gyventojai stengiasi išeiti iš namų, kur nors nuvažiuoti arba nuveikti ką nors neįprasto:

Gal priklauso koks savaitgalis, bet stengiuosi, kad būtų kuo nekasdieniškesnis savaitgalis, nes ir su tom pačiom atostogom. Jeigu tas atostogas praleidi nieko neveikdamas, arba sėdėdamas namuose arba nieko išskirtinio nepadarai ir jos praeina, tai nesijauti nei pailsėjęs, nei nieko nuveikęs. Tai kiek įmanoma savaitgaliais stengiuosi išeiti ir kažką tokio nuveikti, ko galbūt kiekvieną dieną nedarau (Rytis, moksleivis).

Tačiau kalbantis su miestelių gyventojais išryškėjo, kad savaitgaliais jie turi veiklą ir ritualų, kurie nėra kasdieniški. Daugelis savaitgalio dienomis daugiau dėmesio skiria maisto gaminimui ir valgymui kartu su visa šeima: „Savaitgaliais jau ką sumąstom, visi pasidarom, pasidengiam stalą, šeimyniškai savaitgalį“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Į kitų namus savaitgaliais grįžta kituose miestuose studijuojantys vaikai, tad daugiau gaminama arba stengiamasi kur nors kartu išvažiuoti: „Gal kai sesė grįžta, tai vis tiek savaitgaliai būna, tai būna, kad visi išvažiuojam kažkur kartu – ar tai į kiną, ar tai į kažkokį renginį“ (Rytis, moksleivis).

Kaip jau buvo aptarta anksčiau, kasdienybėje matomas erdvių ir vietų skirstymas į įprastas ir ne, kasdienes ir ne. Šis skirstymas apima ir materialų pasaulį, daiktus. Žmonės kasdienybėje naudojami įvairiais daiktais apie juos negalvodami. Lova, spinta, viryklė, skalbimo mašina ir kiti panašūs daiktai yra tokie įprasti, kad savaime laikomi kasdieniais. Bendraujant su pateikėjais teko ne kartą išgirsti, kad jie neskirsto daiktų į kasdienes ir nekasdienes. Tačiau apsilankius vienos pateikėjos namuose ir jai ruošiant kavą teko išgirsti klausimą: „O jum gal daryti tą tokį normalų puodelį, ar tą mažesnę?“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). „Normalus puodelis“ jos klausime reiškia įprastą, kasdien naudojamą didelį puodelį, o mažas – puodelį su lėkštute. Su panašiomis situacijomis teko susidurti ir kituose namuose ar pateikėjų darbo vietose – vaišindami kava pateikėjai ją patiekdavo gražiuose nedideliuose puodeliuose su lėkštute. Vėliau bendraujant paaiškėdavo, kad daiktai į kasdienes ir nekasdienes vis tik skirstomi, tačiau apie tai negalvojama. Jie praktiniame gyvenime savaime įgyja prasmes. Anot David Morley, banaliausi buities objektai ir struktūros

yra ne tik fizinės būtybės, tačiau jie įprastai apkrauti vertybėmis ir simbolinėmis prasmėmis (Morley 2000: 20). Tad ir žmonių namuose daiktai skirstomi pagal prasmę, sentimentus ar paskirtį. Naujas daiktas nėra nekasdienis, o senas daiktas nebūtinai bus įprastas. Viskas priklauso nuo reikšmių. Tačiau norėtusi pastebėti, kad daugelis gyventojų, kalbėdami apie skirstymą į kasdienes ir nekasdienes erdves ar daiktus, atsakydavo, jog jų namai yra gyvenami, skirti gyvenimui. Didelis nekasdienių daiktų turėjimas tarp miestelio gyventojų laikomas kaupimu. Kita vertus, pastebima tendencija nekasdienes daiktus ir erdves sukasdientinti, t. y. žmonės teigia norintys gražiai gyventi šiandien, o ne rytoj ar progomis. Todėl vis daugiau šeimų ilgai saugotus ir tik šventėms naudotus daiktus ima naudoti kasdien. Taigi, kiekvienuose namuose esama skirtingo požiūrio į daiktus, jų naudojimą.

Tačiau išryškėjo kelios daiktų kategorijos, kuriose skirstymas yra itin pastebimas. Toks skirstymas gali būti ir kultūrinio tęstinumo ar auklėjimo dalis, kaip, pavyzdžiui, iš šeimos perimamos tradicijos, jog įmantresnis valgis gaminamas ar valgomas tik per šventes, puošnūs drabužiai dėvimi išskirtinėmis progomis ir pan. Visgi, šio skirstymo lieka vis mažiau, nes žmonės namus stengiasi kurti kaip visiškai kasdienę ir įprastą erdvę: „Man atrodo, kodėl aš turiu gert iš paprastos, jeigu aš turiu krištolinę, tai išgersiu iš krištolinės taurės. Nu gal čia irgi toks, nu nežinau, nu biški durnumas gal, bet taip va“ (Rūta, verslininkė). Tačiau kartais net ir iš kasdienių daiktų sukuriami nekasdienė patirtis. Pavyzdžiui, šeimose, kuriose tokio daiktų skirstymo mažai arba jo nėra, atvykus svečiams stengiamasi ant stalo padėti pagal formą, dydį ar spalvą panašius indus. Taigi, vienodumas ir tarpusavio dermė taip pat kuria nekasdieniškumo įspūdį. Nekasdieniai daiktai ir erdvės yra parodomieji, reprezentaciniai. Į *salioną* priimami svečiai, jie vaišinami iš „geresnių“ indų:

Būna gimtadienis, kažkokios ten progos, tai tada jo, mes dedam krištolines taures, čierkutes jau dediesi. Nu kad ir pavyzdžiui tas lėkštes, ne visas naudoji kasdien, nes už tai, kad tiesiog neapsimoka jas ten visas trinti, kai mes dar dviese. Tai jas tiesiog atskiri ir padedi ten iki kažkokios šventės (Rūta, verslininkė).

Svečiams taip pat skiriami atskiri rankšluosčiai, patalynė. Tie daiktai nebūtinai yra kažkuo geresni ar kokybiškesni.

Ne konkrečios dienos, bet sąmoningai suplanuotos patirtys bei daiktai, kuriems suteikta simbolinė reikšmė, sukuria nekasdieniškumo įspūdį. Pavyzdžiui, šeimoje, kuri savaitgalius laiko įprasta diena, šeštadieniais ar sekmadieniais pietūs yra išskirtinė patirtis, nes šeimos nariai ne tik kartu valgo, bet ir prašmatniau pasidengia stalą. Dienų ir patirčių skirstymas į kasdienes ir ne labiau nulemtos individualių asmens gyvenimo aplinkybių. O daiktų skirstymas yra kompleksinis, susijęs su šeimos vertybėmis, iš jos perimtomis tradicijomis, išmoktais ir perimtais dalykais, įsitikinimais.

4.3. Kasdienio laiko tvarkymas

Ankstesniame skyriuje nagrinėta kaip žmonės vadovaudamiesi kasdienybe, kaip klasifikaciniu principu, skirsto erdves, laiką ir daiktus į kasdienes ir nekasdienes, o šiame skyriuje nagrinėjama kaip žmonės tvarko savo kasdienybę. Laikas yra vienas pagrindinių aspektų pagal kurį sudėliojamos kasdienės veiklos. Daugelis tokių kasdinių veiklų kaip maisto gaminimas, ėjimas ar važiavimas į darbą, apsipirkimas, namų tvarkymas yra savaime suprantamos. Kai kurių veiklų, kaip kėlimosi, ėjimo miegoti ar darbo laikas beveik niekada nekinta. Žmogus tvarko savąjį laiką ir tai yra individualu. Svarbu, kokie veiksniai yra reikšmingi tame tvarkymesi, kaip jis tvarko savo ritmą, kaip jis keičiasi ir nesikeičia, kaip laikas dera su erdve, jos keitimu, judėjimu, mobilumu. Taigi, toliau bus skiriamas dėmesys įvairiems kasdienio laiko tvarkymo būdams.

4.3.1. Darbas kaip organizuojantis veiksnys: institucinis ir asmeninis laikas

Tyrimo metu atskleista, kad pateikėjai kasdienybę dažniausiai sieja su darbu. Darbas yra pagrindinis ir dažniausiai minimas kasdienybės aspektas, kuris organizuoja kitus aspektus (Dambrauskaitė 2023: 228). Įvairiuose kaimuose ir miesteliuose 2002 metais tyrimus atlikusi Anelė Vosyliūtė pastebėjo, kad „žmonių atsakymuose darbas yra nurodomas kaip bene svarbiausia (šalia šeimos) gyvenimo vertybė; tai ašis apie kurią organizuojama šeimos ir atskiro individo gyvensena

(Vosyliūtė 2002: 25). Darbinis laikas aiškiai apibrėžia daugelio pateikėjų dienotvarkę, kuri leidžia planuoti kėlimosi, ruošos, buities laiką, dažnai ir ėjimo miegoti laiką. Darbinis laikas – tai institucionalizuotas laikas. Tai institucijoje, įmonėje ar kitur dirbančio žmogaus laikas, sutvarkytas ne pagal to žmogaus, bet pagal institucijos poreikius. Į jį neįeina kasdieniai namų, buities darbai (plg. Highmore 2010: 5). Josvainiuose dirbanti pateikėja paklausta ar darbas jai kasdienybė, atsakė: „Nu jau taip, kasdienybė. O čia reikalavimai, ir viskas, taip ir turi būti, kaip ir visiems, nu darbas yra darbas“. Daugelis gyvena remdamiesi institucionalizuotu darbinio laiku, kuris nubrėžia darbo ir laisvalaikio skirtį. Visgi kasdienybėje patiriamas laikas yra gerokai sudėtingesnis.

Darbo sureikšminimas kasdienybėje apima ne tik patį darbą, kaip veiklą, bet ir tai, kas yra su juo susiję. Su darbu siejamos tokios veiklos kaip kėlimasis, ruošimasis, vykimas į darbą. Ruošimuisi į darbą priskiriama kavos gėrimas, pusryčiavimas, naminių gyvūnų priežiūra. Kai kurie pateikėjai pabrėžė konkrečių veiksmų svarbą jų ryto rutinoje. Tai laikas, kuomet kūnas ir protas ruošiamas naujai dienai. Rytinė rutina gali veikti kaip apšilimas prieš naują dieną, ji palengvina kasdienės pamainas tarp namų ir darbo. Nesąmoninga veikla padeda tapti sąmoningais (Ehn, Löfgren 2009: 102). Pavyzdžiui, daliai pateikėjų svarbu anksčiau atsikelti, kad turėtų laiko mėgstamos laidos ar serialo peržiūrai, naujienų perskaitymui internete, dar kitiems pateikėjams svarbu turėti pakankamai laiko ramiai išgerti kavos. Taigi, darbinis laikas apibrėžia ir individualaus laiko – laiko sau – planavimą.

Apie darbą, kaip savosios kasdienybės dalį, ir jo ypatybes daugiausia kalba tie pateikėjai, kurie turi nuosavus verslus arba tie, kurie darbą laiko hobiu. Tokiais atvejais daug sunkiau atskirti darbo ir asmeninį laiką. Pavyzdžiui, namuose pagal užsakymus konditerinius gaminius kepanti pateikėja, savo darbą, kuris jai yra ir pomėgis, derina su buities darbais, nes jos darbo vieta yra jos namai. Toks kasdienis gyvenimas išsiskiria ribų nebuvimu (Felski 2000: 85). Pavyzdžiui, minėta pateikėja eidama į virtuvę pasiimti kepiniams reikalingų produktų pakeliui gali nuspręsti palesinti vištas, įjungti skalbyklę arba išgerti kavos. Tokiais atvejais išties sunku

apibrėžti kur baigiasi darbas, o kur prasideda buitinis. Šiame pavyzdyje taip pat galima matyti ir tai, kad namų erdvės turi laiko zonas ir erdvės yra transformuojamos pagal jų konkrečią paskirtį tuo konkrečiu laiku (plg. Felski 2000: 77–98). Tad namai gali būti vieta, kurioje gyvenama, bet taip pat ir darbo arba poilsio vieta.

Panašu, kad pateikėjams darbas suprantamas kaip svarbi kasdienybės dalis, kurios reikšmingumas nekvestionuojamas. Pats darbas, minimas kaip viena svarbiausių kasdienybės dalių, įprastai detalčiau neapibūdinamas. Pateikėjai dažnai darbą nurodo kaip skirtą tarp dienos pradžios ir jos pabaigos, t. y. rytinės veiklos šiek tiek detalizuojamos, po jų paminimas darbas, o toliau skiriamas dėmesys šeimai, buičiai, asmeniniam laikui, pomėgiams. Iš pasisakymų galima teigti, kad darbas yra ta pagrindinė ašis aplink kurią planuojamas kitas laikas. Tačiau tai nebūtinai reiškia, kad darbas kaip toks yra svarbiausia pateikėjų kasdienybės dalis. Tai ypač akivaizdu, kai pateikėjai laiką darbe apibūdina kaip „atbuvimą“ arba kai šį dienos etapą apibūdina kaip išėjimą į darbą ir grįžimą iš darbo. Panašu, kad pateikėjai linkę remtis darbinio laiku ir būtent šiuo požiūriu darbą įvardinti kaip svarbią ir organizuojančią kasdienybės dalį net ir tais atvejais kai kitos sritys jiems yra svarbesnės. Institucionalizuotas darbo laikas apima buvimo darbe laiką, tačiau jis taip pat pagrindinis aspektas, kuriuo remiantis planuojamas kitas laikas.

Kasdienybės sampratoje darbas yra ne tik institucionalizuota veikla, bet nuolatinis kažko veikimas, kuris iš esmės skiriasi nuo nieko neveikimo, laukimo, svajojimo (Ehn, Löfgren 2010: 13–14). Pateikėjų požiūriu kasdienybėje visą laiką yra kažkas veikiama, kažkas daroma:

Šiuo metu man kasdienybė realiai [laisvas laikas]...Nes dabar labai nemažai laisvo laiko turiu, tai mano dabar yra kasdienybė susikurti sau veiklos [šypteli], kad neturėčiau laisvo laiko. Nes man jau po biški atsibosta laisvas laikas, o dabar kadangi aš pradėjęs, žinai, vedėjas esu, tai labai mažai užsakymų turiu (Simas, dirba renginių organizatoriumi).

Atkreipiamas dėmesys, kad laisvas laikas vargina, jį reikia užpildyti veiklomis. Panašu, kad laisvas laikas nėra privilegija, o svajojimas ir laukimas laikomas laiko švaistymu. Žmogus pats imasi aktyvių veiksmų užpildyti savo laiką ir nelaukia kol kas nors nutiks savaime.

Darbas yra centrinė kasdienės veiklos ar veikimo pozicija, t. y. žmonės kitas gyvenimo veiklas planuoja atsižvelgdami pirmiausia į savo institucinio, oficialaus darbo laiką: „Nu taip, labai apibrėžtas. Ne mano pačios jis planuojamas, tiesiog diktuojamas tvarkaraščio, diktuojamas tų darbinių santykių [...]“ (Raminta, dirba mokykloje). Atsižvelgiant į darbo laiką planuojamos kitos veiklos, susijusios su šeimos arba individualiu laiku. Kitaip tariant, pirmenybė teikiama institucionalizuotam, oficialiam ir formalizuotam darbo laikui. Panašu, kad ritmo patyrimas siejamas su institucionalizuotu laiku, kuris tarsi brėžia skirtį tarp darbinio ir asmeninio laiko. Socialinis laikas planuojamas atsižvelgiant į formalųjį laiką. Visgi darbas kaip kasdienybę organizuojantis veiksnys nėra grynai institucinė darbinė veikla. Tai yra veikimas, veikla bendrąja prasme – tai visos veiklos, kuriomis žmogus užsiima ne tik institucinio darbo metu, bet ir prieš jį, ir po jo. Be to, kai reikia derinti kelias veiklas – pavyzdžiui, apmokamo darbo, laisvalaikio, mokyklos, maitinimo, apsipirkimo, rūpinimosi ir savanoriško darbo įsipareigojimų laiką – išryškėja, kad ne visi laikai yra vienodi, kad kai kurie laikai yra aiškiai privilegijuoti ir laikomi svarbesniais už kitus. Retai suabejojama, kad darbas, mokykla ir organizuotas laisvalaikis turi pirmenybę prieš apsipirkimą ir valgymo laiką, kad laikas, valdomas prekinio laiko, yra viršesnis už tuos, kurie nėra darbo santykių laiko ekonomijoje (Adam 1995: 95). Šis skirtingas laikų traktavimas išryškėja nustatant tam tikrų laikų eiliškumą ir kompromisus dėl laiko paskirstymo, kurie turi būti pasiekti kasdien.

Laiko planavimas gali būti nulemtas ir specifinio darbo, kuriam įtaką daro kiti veiksniai, pavyzdžiui, oras:

Ne, mes nesusiplanuojam prieš kažkiek laiko. Tiesiog pasižiūrime, kad geras oras būtų. Nes vienas dalykas nežinai ir pajamų, kokios jos bus. Kitas dalykas, nežinai ar laikas išleis tave. Pavyzdžiui, su žemės ūkiu nežinai – gal reikės arti ar sėti, tu nieko nežinai kaip gamta padarys. Nes dabar ta gamta jau ketvirtį metų daro kažką tokio, kur tu nieko negali nuspėti ar susidėliot, nu tai tu darai viską vos ne paskutinę minutę. Bet mane, pavyzdžiui, tas tenkina, nes aš per daug negalėčiau galvoti ilgai [juokiasi]. Man būtų per sunku planuoti labai ilgai ir apie tai galvoti. Kažkaip labai gerai, kai susiplanuoji ir man užtenka (Rūta, verslininkė).

Miestelio gyventojams labai svarbu būti užimtiems ir vis kažką veikti. Net ir išėję į pensiją ar nedirbantys žmonės kasdien dėlioja savo dienotvarkę. Tačiau ir

neturėdami prie ko derintis, žmonės kasdien galvoje turi skirtingų darbų ir veiklų, kuriuos turi atlikti, sąrašą.

4.3.2. (Ne)kintantis kasdienybės ritmas: saugumas ir kūrybingumas

Daugumai žmonių kasdienybė yra susijusi su tvarka, nuspėjamumu ir kontrole (Ehn, Löfgren 2010: 80). Socialine darbuotoja dirbanti Asta paklausta apie kasdienybę atsakė: „Kasdienybė. Kaip čia pasakius... Gal diena be nuotykių“. Šiame kontekste galima suprasti, kad nuotykis yra siejamas su kontrolės praradimu, nenuspėjamumu, išėjimu iš įprasto ritmo. Oficialus darbas, buitiniai darbai namuose ir kitos pasikartojančios veiklos suteikia stabilumą ir užtikrina saugų kasdienybės ritmą (plg. Giddens 2000: 52–61). Rutina yra reikšminga siekiant susikurti ir palaikyti užtikrintumą ir saugumą kasdienybėje. Žmogui svarbu žinoti ką jis veiks rytoj, poryt ar kitą savaitę. Šis žinojimas padeda jaustis ramiau, o iš anksto žinomi darbai ir pareigos leidžia planuoti kitus darbus. Yra išskiriamos penkios socialinio laiko dimensijos, kurios apibūdina kaip individai organizuoja ir valdo laiko ir erdvės praktikos sankirtą. Tempas apibūdina laiko ir erdvės suspaudimo mastą ir veiklos bei patirčių intensyvumą. Seka susijusi su veiklos vykdymo tvarka. Sinchronizavimas apibūdina būdus, kuriais skirtingų asmenų ir veiklos trajektorijos susilieja. Galiausiai, periodiškumas reiškia įvykių ir veiklos dažnumą ir pasikartojimą. Tai yra sistema, kuri yra naudinga norint suprasti, kaip asmenys organizuoja ir patiria laiką. Tačiau tai neparodo, kaip atsiranda kolektyviniai ritmai (Pantzar, Shove 2010: 22). Tačiau Kurt Meyer atkreipia dėmesį, kad žmonės sukuria įvairius ritmus; ciklinius, kintamus ir aritmiškus. Kasdien ir reguliariai tuo pačiu metu pasirodančios žmonių grupės sukuria lėtus cikliškus ritmus: vaikai eina į mokyklą, gyventojai sveikinasi gatvėje, pirkėjai nuolat atvyksta nuo tam tikro laiko (Meyer 2008:154). Tad kai kurios žmonių dienvarkės susikerta taip sudarydamos bendrus miestelio ritmus, o šių dienvarkių susikirtimą dažnai nulemia gyvenimas pagal institucionalizuotą laiką.

Kai kurių pateikėjų pasisakymuose galima įžvelgti, kad darbas, ypač jo pradžia ir pabaiga, siejamas su cikliškumu ir ritmu, kurie padeda apibrėžti dieną, žinoti kada ir ką reikia ar galima daryti. Pavyzdžiui, Dovydas, kalbėdamas apie savo eilinę dieną kaip tam tikras laiko žymes nurodo savo išvykimą į darbą ir grįžimą iš jo:

Kelius 7:10, nes 8 darbas. Į dušą, kol duše, mama padaro pusryčius dažniausiai. Pavalgau, iki darbo man netoli, pora minučių kelio, su automobiliu važiuoju. Po to, nu po to darbe. Pietūs puse dvylikos, grįžtu namo irgi pavalgau. Valandą turiu laiko. Pavalgau, kažką teliką įsijungi. Vėl į darbą. Darbas iki penkių dažniausiai. Grįžti, vėl į dušą, nes dirbu prie dulkių viską (Dovydas, dirba medienos įmonėje).

Šiame pasisakyme matosi kaip darbo grafikas apibrėžia pateikėjo kėlimosi, valgymo, darbo, laisvalaikio laiką. Darbo laikas yra apibrėžtas ir nekintamas, tačiau pateikėjo laikas nėra vien tik institucinis. Pateikėjas valgo, maudosi, ilsisi, žiūri televizorių – tai jo asmeninis, pasikartojantis ritmas, kuris sukuria kasdienybę, stabilumą joje. Kasdienybės ritmas yra nekintantis, „viskas tas pats“: „Atsikeliu, susiruošiu į darbą. Nu vat kavos puodelis tai pirmas dalykas ką padarau. Vištas palesini, paleidi, šunį pririši, kad nebūtų palaidas. Pašeri katę. Nu vat tokie, atvažiuoji į darbą, atbūni ir išvažiuoji. Viskas tas pats“ (Vaiva, dirba parduotuvėje). Šiame pavyzdyje atsiskleidžia kasdienio gyvenimo žinojimas, kuomet viskas sudėliota mintyse ir yra žinoma (Berger, Luckmann 1999:60). Žinojimas valdo ritmą, tad nereikia galvoti iš naujo, diena iš dienos kartojami tie patys veiksmai pateikėjų vadinami rutina.

Sutvarkytas laikas, aiškios veikimo pradžios ir pabaigos ribos, apibrėžtas laikas, konkrečiu veikimu užpildyta konkreti erdvė teikia saugumą. Viena pateikėja kalbėdama apie kasdienybę atkreipia dėmesį, kad jai patinka sutvarkytas ritmas ir žinojimas kas laukia: „<...> man asmeniškai labai patinka rutina, nes tu žinai ką darysi“ (Ramunė, bedarbė). Panašiomis patirtimis apie saugią kasdienybės erdvę, kurioje viskas aišku, dalinasi Jurgita:

Bet vis tiek net čia ir nusiramminimas, čia tau šilta, dirbi užsidaręs, niekas tau netrukdo. Čia tuos darbus kur turi padaryti, tai eilinis žmogus nemato. Kai jis ateina, tu jam čia šypsaisi, išrenki knygą. Tie namai, eini ir pareini, tas vakaras. Gal ir nuobodžiai tas naminis gyvenimas. Nu gal ta karta mūsų tų vyresnių. Nu kažkaip darbas darbas darbas. Nu kažkaip ar nebemokam dirbti, ar nebenorim. Bet šiaip kažkaip pagrinde vis darbas. Aš pagalvoju, gal net ramiau, kai vis eini ir nereikia galvoti. Kai savaitgalis tai

reikia galvoti, kažką planuoti, neaišku ar antra pusė kažkur nuveš. O čia eini ir viskas aišku. Gyvenimas toks įsikinkęs gerąją prasme. Nesakau, kad man negerai. Man čia labai gerai (Jurgita, dirba kultūros srityje).

Taigi, panašu, kad kasdienybės saugumas glūdi jos aiškume, kasdienio gyvenimo žinojime (Berger, Luckmann 1999: 60). Kadangi kasdieniame gyvenime vyrauja pragmatiškas motyvas, tai socialiniame žinojimo багаže išskirtinę vietą užima receptų žinojimas, t. y. žinojimas, suteikiantis tik pragmatinę kompetenciją sprendžiant rutiniškus uždavinius (Berger, Luckmann 1999: 59). Remdamiesi tokiu žinojimu pateikėjai planuoja ne tik kasdieną, bet ir ilgesnius laikotarpius. Tokiu pat žinojimu yra paremti sezoniniai darbai, vaikų vežimo į mokyklą tvarkaraščiai, veiklos po darbo. Pavyzdžiui, daugelį metų iš eilės daržoves auginantys pateikėjai žino, kad sėja prasideda pavasarį, vaikus auginantys pateikėjai žino, kad vasarą jie atostogauja, su autobusu į darbą važiuojantys asmenys žino autobuso tvarkaraštį. Tokių dalykų žmonės kaskart netikrina, neskaito ir neklausinėja aplinkinių. Kitaip tariant, pažįstama veikla ir veikimas sutvarko visą dienos ir dienų ritmą, kurio pagrindu kuriasi rutina ir iš jos išeinanti kasdienybė. Sutvarkytas laikas yra saugus laikas.

Visgi kasdienybės ritmas nėra savaimė duotas – jį kuria ir perkuria žmonės. Tačiau iniciatyva atsiranda ne vien tik iš žmonių norų, bet ateina iš šalies, užgriūna, kartais netikėtai, kartais pokyčiai yra neišvengiami, nepriklausantys nuo žmonių norų ir t.t. Į nusistovėjusį ritmą įsipinantys pokyčiai dažnai netikėti, todėl juos reikia nuolat derinti, keisti dienotvarkes ir pan. Žmonių požiūriai atskleidė, kad kasdienybės ritmas keičiasi pagal amžių, lytį, veiklas ir pomėgius, šeimos raidos ciklą ir kitus veiksnius. Pavyzdžiui, vaikus auginančioms moterims pagrindinė ašis aplink kurią sukasi kasdienybė – vaikai, o kai jie užauga ir palieka namus – darbas: Kasdienybė... Gyvenimas. Gyvenimas. Gyvenimas čia ir dabar kasdienybė. Bet ta prasme kasdienybė kada kasdienybė tau nuobodu ir tu sakai, kad tau kasdienybė, ar kasdienybė kokio čia mano? Mano gyvenimas yra kasdienybė? Darbas paskutiniu metu ko gero toks amžius kada vaikai užauginti, dabar iš tikrųjų darbas, tai dabar visiškai darbas (Brigita, verslininkė).

Suaugusių vaikų išėjimas iš namų išderina visų šeimos narių kasdienybę. Šeimoje įvyksta pareigų persiskirstymas, tad vieni šeimos nariai įgauna daugiau atsakomybių, kitų dienotvarkės atsilaisvina. Šios pateikėjos pavyzdys rodo, kad

moteris kalba apie tuščio lizdo sindromą, kuomet vaikai išeina iš namų, o tėvai lieka vieni. Tokiu atveju dažnai persekioja tuštumos jausmas ir nežinojimas ką daryti (Henslin 2012:361). Įvykus pokyčiams šeimoje, žmonės stengiasi prisitaikyti prie pakitusios dienotvarkės ir atsiradusį laisvą laiką užpildo kitomis veiklomis:

Kai vaikai išvažiuo, tai buvo žiauru iš tikrųjų. Laiko laisvo kažkaip iš pradžių taip daug. Tau niekur nebereikia rūpintis, kažkaip va taip vat. Belineka tik pasiskambinti ir paklausti. Realiai nereikia kažko sutvarkyti, kažko išskalbt, valgyti padaryti būtinai tai ir tai valandai, nes ten grįš iš mokyklos, paskui lėks į muzikos mokyklą arba ten dar kažkur. <...> Nu tai va, tai tada iš mašinos skaitymas persikėlė į namus sakykim [dienotvarkės pokyčiai atsiradus daugiau laiko]. Arba vat atsirado dar nėrimas (Asta, socialinė darbuotoja).

Tvarkymasis buityje siejamas su pastovumu, tačiau pastebėta, kad kasdienybės ritmas ir pareigos keičiasi ir dėl sezoninių pokyčių:

Sezonais, jo, keičiamės. Bet būna, kad jisai [vyras], pavyzdžiui, irgi išvažiuoja, ilgai nebūna. Nu tai realiai grįžti ir gaminti tada. Kažkaip taip namų ruoša. Nu jisai [vyras], pavyzdžiui, gruodžio mėnesį bus daugiau namie. Tai jisai visus namus sutvarko. Nes jisai, pavyzdžiui, būna namie ir jisai sako: „Ai, tai aš va šiandien salioną sutvarkiau, ten atitraukiau, sutvarkiau, išvaliau viską.“ Nu tai man belieka nu ten kokius langus nusivalyt.“(Asta, socialinė darbuotoja).

Panašūs sezoniniai kasdienybės ritmo pokyčiai vyksta ir kitoje šeimoje, kuri turi su žemės ūkiu susijusį verslą: „Vasarą trūksta valandų ir jų labai mažai, o žiema yra mano. Aš jau nieko nedirbu nuo rudens“ (Irma, verslininkė). Anot pateikėjos, žiemą, pasibaigus darbams, ji su vyru išvyksta į šiltus kraštus atostogauti, o sugrįžusi į Lietuvą ilsisi, skiria laiką savo pomėgiams, užsiima rankdarbiais, kitomis smulkiomis veiklomis, kurios jai irgi dažniausiai neša pelną. Kita pateikėja taip pat pasakoja, kad atėjus žiemai lieka mažiau darbų ir veiklos, tačiau atsiradus tuščiam laikui imamas naujų, vienokių ar kitokių papildomų veiklų:

Pas mus labai įvairi ta kasdienybė iš tikrųjų, žiemą jinai tokia ramesnė, sėslesnė. Mes turim parduotuvėlę, tai važiuojam į Kauno Bazę apsipirkti, tvarkausi dokumentus, vyras ūkininkauja, tai prie ūkio dabar irgi tokia ramybė. Tai kepan šakočius va sugalvoję, papildomai užsiimam, kad veiklos būtų žiemą daugiau (Rūta, verslininkė)

Pateikėjai užsimena apie didelį darbų kiekį ir laiko trūkumą, tačiau didesnė problema jiems yra tuščias laikas: „Tai aš turiu kažką daryti, kad užpildyčiau tą savo laiką, žinai. Darau, kad kasdienybė būtų kuo įvairesnė, kuo darbingesnė“ (Simas, dirba renginių organizatoriumi). Kai gyvenimas ištuštėja arba tampa perkrautas,

nustoją veikti mąstymas autopilotu, o rutina tampa matoma (plg. Löfgren 2007:134). Tuomet išryškėja žmogaus aktyvumas kuriant ir perdarant kasdienybę, ją užpildant veikimu ir jo rezultatais. Pagrindinis toks laiko užpildymo tikslas – atstatyti arba susikurti naują rutiną, paversti ją žinojimu.

Kasdienybė suprantama kaip tų pačių veiksmų kartojimas, savyje talpina iš pažiūros priešingą savybę – nuolatinį kintamumą. Kasdienybėje įvyksta maži, dažniausiai nepastebimi pokyčiai. Pavyzdžiui, vienas pateikėjas papasakojo, kad jis kasdien gerdavo daug kavos, tačiau nusprendė sumažinti jos suvartojamą kiekį ir dabar jos jau visai negeria. B. Ehn ir O. Löfgren daug dėmesio skiria kasdienybės sudarymo ir perdarymo būdams bei atkreipia dėmesį, kad nuolatinis pasikartojimas kasdienybėje paslepia svarbius pokyčius, kurie galiausiai gali virsti jau kita, pakitusia kasdienybe (Ehn, Löfgren 2010: 81). Apie tai, kad tik iš pirmo žvilgsnio kasdienybė yra vienoda ir nekintanti kalba Rytis:

Tikrai keičiasi, vis tiek visuomet vyksta kažkoks tai virsmas. Net kai atrodo, jog yra identiškos dienos, negali jos būti identiškos. Net kai keliesi į mokyklą, valgai pusryčius, nebus tos pačios dienos, jos skiriasi. Jo, tikrai būna, aš labai nereflektuoju, nors turbūt reikėtų kartais. Tarkim kokia buvo mano savaitė, arba kokie buvo mano metai, mėnesis. Tai turbūt nepabaigi metų arba dienos taip pat kaip pradėjai (Rytis, moksleivis).

Kita Josvainiuose dirbanti pateikėja taip pat atkreipia dėmesį, kad kasdienybė yra kintanti, su tam tikrais pertrūkiais:

Supratimas tai, atsikeli anksti ryte, susitvarkai, pasidarai pusryčius, susiruoši į darbą ir važiuoji į darbą. Nu darbe atvažiuoji, nu ir dirbi savo darbus, nu ką aš žinau ką čia pasakot... Nepasakyčiau, kad čia tokia rutina. Nueini ir į koncertus pasižiūri, nueini ir į spektaklius, kažkur išvažiuoji, nu tai... Ta rutina, kad tokia nepasakyčiau, nereik jos labai sureikšmint. Ir vis tiek, ir paskaitai, ir sodą pasižiūri, ir pabendrauji su žmonėm, ir žinias pasižiūri, nu kažkaip nieko. Į gamtą va išeini pasivaikštai, pasižiūri, taigi gamta graži, dairaisi, nu tai va mano tokia. Pareini į namus vėl, susitvarkai, pavalgai, žinias pasižiūrim visą laiką kažkaip taip. Paskui pasitvarkai ir praeina ta va dienos (Biruté, dirba kultūros srityje).

Nors iš moters pasisakymo panašu, kad tam tikri kasdienybės elementai yra linkę kartotis ir būti jos ašimi (darbas, žinių pasižiūrėjimas), tačiau panašu, kad kintančios veiklos po darbo (pasivaikščiojimas, pabendravimas ir kiti elementai) yra pakankamai įvairios ir ne tik pertraukia, bet ir ignoroja rutiną kaip nekintantį, sustabarėjusį, nuobodų laiko slinkimą. Ši pateikėja papasakojo, kad mėgsta namuose ir savo darbo vietoje reguliariai perstumdyti baldus, keisti namų dekoracijas ir tokiu

būdu atnaujinti aplinką. Nors šį įprotį moteris įvardijo kaip pomėgį, tačiau panašu, kad toks erdvių perkūrimas yra vienas iš veiksnių, kuris transformuoja kasdienes aplinkas ir, anot pateikėjos, padeda nesureikšminti rutinos. Baldų perkėlimas sulaukia mažai dėmesio, palyginti su kitais buitinais rūpesčiais, tačiau pateiktuose pavyzdžiuose galima pastebėti, kad jis daugeliui pateikėjų yra reikšmingas ugdant buitines įgalinimo jausmą. Tokios praktikos vertė yra ta, kad ji yra spontaniška, sukurianti naujumo ir skirtingumo jausmą aplinkoje, kuri šiaip pasižymi dideliu normatyvumu (Garvey 2001: 65). Panašu, kad baldų perstatymas atliekamas reaguojant ir į nuobodulio ar apatijos jausmą.

Kasdienybėje visuomet esama kūrybingumo, kuris nepastebimai ją keičia, perdaro. Josvainiuose užaugusi studentė teigia, kad „kasdienybė gal toksai labai kintamas dalykas“ (Ramunė, studentė). Šiame pasisakyme slypi kitokia kasdienybės esmė – kiekviena diena yra skirtinga. Socialinė erdvė, kurioje žmogus gyvena, yra tikslų ir maršrutų rinkinys, kasdienės realybės žemėlapis. Kasdienybės pasaulis visada yra pats nuobodžiausias. Tarp kasdienybės ir nuobodulio bei egzotikos yra tuščia, niekam nepriklausanti erdvė. Šiose tuščiose erdvėse slypi pokyčių galimybės (Kociatkiewicz, Kostera, 1999: 7). Taigi, žmogus savo veiklos interpretacija ir veikimu irgi kuria kasdienybės dienų skirtingumą ir kintamumą.

Ramygaloje dirbantis vyras apie savo darbą atsiliepia kaip apie mylimą hobį. Darbas jam nėra neišvengiamybė, prievarta ar „atbuvimas“, bet šventė ir paskata kūrybingumui: „Kasdienybė yra darbas. O darbas yra hobis. O į darbą aš einu kaip į šventę. Ten sportuoju su vaikais, mokaus. Aš vienintelis toks mokytojas. Man iki mokyklos 200 metrų, aš kiekvieną rytą einu kaip į šventę. 5 minutės šlovės“ (Marius, dirba mokykloje). Net ir tyrimo metu pateikėjas pasiūlė nueiti iki mokyklos, kurioje jis dirba. Einant link darbo pateikėjas rinkosi jam įprastinį maršrutą, o pasiekus darbovietę pakvietė užsukti į vidų, nes norėjo parodyti savo darbo kabinetą bei erdves. Pateikėjas parodė įvairius savo darbo įrankius, jo paties kurtų fizinių pratimų aplankus ir pan. Panašu, kad kūrybiškas požiūris į darbą skatina siekti kažko naujo, perdaryti darbinę erdvę ir savaip perkurti veiklą. Šis atvejis liudija, kad žmogaus kūrybiškumas yra itin reikšmingas veiksnys, lemiantis jo kasdienybės

suvokimą. Lankantis šio pateikėjo namuose paaiškėjo, kad žmogus ir namuose kuria bei konstruoja įvairius dalykus – stalo žaidimus, apipavidalina vaikų nuotraukų albumus, jis taip pat siekia įvairiais būdais pagerinti buitį. Pavyzdžiui, savo namuose pateikėjas parodė paties pagamintas laktas ir kiaušinių dėjimo erdves laikomoms vištoms. Anot jo, šią idėją jis pamatė naršydamas internete.

Kasdienybė yra kūrybinga (Highmore 2010: 7). Žmogus, pasitelkdamas kūrybiškumą, keičia ir pajvairina savo kasdienybės ritmą. Kasdienį ritmą ir aplinką žmogus keičia tuomet, kai norisi įvairesnio, įdomesnio gyvenimo. Kai kurie kasdienybės ritmo pokyčiai yra natūralūs ir neišvengiami. Juos nulemia šeimos raidos etapai, kuomet šeima turi prisitaikyti prie šeimos narių skaičiaus kitimo – jų gimimo, išėjimo iš namų ar mirties. Neišvengiamus pokyčius atneša ir metų laikai, kuomet įprastai padaugėja arba sumažėja darbų, o šeima persiskirsto pareigomis. Ritmą keičia ne tik patys žmonės imdamiesi naujų veiklų, bet jiems ritmą dažnai keičia ir kiti žmonės, įsiterpdami su savo planais, iniciatyvomis ir savuoju ritmu. Nekintantis ritmas yra saugus, o pokytis, kai jis yra nesuplanuotas ir nepriklausantis nuo žmogaus norų, kuria nesaugumą. Viena vertus, žmogus pokyčius, kurie sutrikdo ritmą, patiria neišvengiamai iš šalies. Antra vertus, jis pats siekia padaryti savo kasdienybę įdomesnę ir pats įneša pokyčius. Taigi kasdienybė yra nekintanti – tai rutina, tai pasikartojantys dalykai, veiksmai, ritmas, ir čia pat ji yra kintanti.

4.3.3. Kasdienio laiko planai: dienotvarkė ir užrašai

Miestelių gyventojų gyvenimas yra suplanuotas. Jie turi būti arba yra vienoje ar kitoje vietoje, užsiimti viena ar kita veikla ir jų dienotvarkė yra tas laukas, kuris atskleidžia kasdienybės tvarką (Dambrauskaitė 2023:234). Lauko tyrimo metu pastebėta, kad atsitiktinė pateikėjų paieška vaikstant po miestelį ir jo įstaigas nepasiteisino, nes nesutikta žmonių, su kuriais būtų galima pabendrauti. Žmonės buvo labai užsiėmę ir susiplanavę savo darbus, todėl negalėjo keisti dienotvarkės. Žmonių individualios dienotvarkės yra intensyvios. Dienotvarkės pateikėjai nuolat planuoja mintyse, darbo knygose, elektroniniuose kalendoriuose.

Daugelio žmonių kasdienybė yra susijusi su nuspėjamumu ir kontrole, taip pat tvarka, kurią jie planuoja galvoje:

Oi, viską galvoje. Mano planai gimsta galvoje. Apgalvoji viską ko gero va taip savaitę į priekį, ką aš turėčiau veikti, nuveikti per savaitę, nes vis tiek truputėlį turim namelį, truputėlį daržo, truputėlį ūkio, truputėlį gėlynų. Nes kai dirbi tai turi tik rytą ir vakarą. Ką aš galėčiau padaryti ryte, o ką galėčiau dar grįžus po darbo padaryti. Tada tai čia kasdienybė, net nežinau. Tada sukiesi (Albina, dirba kultūros srityje).

Įpročiai gali būti laikomi naudingais laiko tėkmės organizavimo įrankiais. Įpročiai, sinchronizuodami laiką, sukuria ritmus ir jų modelius. Jie taip pat veikia kaip nuorodos, pasakančios, ką reikia nuveikti per dieną namuose, darbe ir kitose erdvėse (Ehn, Löfgren 2010: 81). Kalbėdama apie namų erdvę, Mary Douglas teigė, kad namus sudaro ne pastatas, o vidinė tvarka su taisyklėmis, įpročiais ir ritmais. Namus pirmiausia sudaro rutinos, tylių susitarimų ir įvairių būdų žinojimo, kaip daromi dalykai, tinklas (Douglas 1991: 287–307). Remiantis šia išvalga galima daryti prielaidą, kad tylus žinojimo bei susitarimų tinklas yra kasdienybės planai ir dienotvarkė. Žmonės į savo dienotvarkes įtraukia veiklas, susijusias su namų aplinka ir reikalus, kurie išsėina už namų ribų. Dienotvarkė yra išankstinis žinojimas, kas ir kaip bus daroma:

Žinokit, aš bendrauju dabar ir žinau, kad ten va minučių ar valandų bėgy vyras turi išvažiuot į reisą ir galvoju, aha, nepasakiau, kur ten padėta, nes šiaip kai išvažiuoju aš sudedu jau daugmaž, padedu susirinkt. Ir darbe mano sekretorė, pavyzdžiui, ta kita raštvedė yra, tai jinai sėdi, jinai į dokumentus įsigilinus, aha ten tą įstatymą, aną. Pirma sakau, kaip tau gerai, kad tu moki atsijungti ir tu dirbi darbe. O aš atėjau, aha, reikia vyrą važiuot užregistruot pas gydytoją, aha, dukra prašė ten išsiųst tą ir pas mane va tos mintys va taip va. Ir kitą kartą galvoju, ar aš gyvenu, ar aš tik valandas planuoju. Va taip, nuvažiuoju pas kirpėją, registruojuos pas kirpėją ir žinau, kad reikėtų ten tą nuvažiuot nupirkt, nes tas išvažiavimas būtų tuo pačiu, o parvažiavus spėt parvažiuot, kad dar šuniuką pavedžiot, kad galėčiau išeit į darbą vakare. Va taip va (Joana, dirba mokykloje).

Laikas planuojamas individualiai ir derinant su aplinkiniais, dažnai šeimos nariais. Dienotvarkė taip pat planuojama atsižvelgiant ir į savo fizinės, sveikatos galimybes:

Ne, šiaip tai tokių nu vat prieš sūnaus grįžimo tokius vat sunkesnius darbus, kurių patys negalim, kur reikia vyriškos jėgos, tai tada užsirašai – tą, tą reikėtų padaryti. O šiaip atsikeli, žinai, kad reikės šitą padaryt. Kai mano amžiuje daugiau jau yra sveikatos iš ryto, tai tada eini kažkokių sunkesnius darbus

pasidarai. Paskui padarau vyrui valgyti, pavalgom. O paskui jeigu turiu sveikatos, tai einu kažką daryti. Jeigu neturiu, tai pagulinėju, paskaitinėju (Marija, pensininkė).

Nors dažniausiai pateikėjai savo veiklas ir planus dėlioja galvoje, kartais kai kuriuos darbus užsirašo. Tokiais atvejais užsirašomi neįprasti, ne kasdien pasitaikantys reikalai, pavyzdžiui, vizitas pas gydytoją, apsilankymas pašte ir pan. Darbų užsirašymas tarsi sustyguoja dieną, nes atsiranda poreikis laikytis dienvartės. Užrašytas darbas labiau įtvirtinimas ir pabrėžiamas jo svarbumas bei nepajudinamumas laike:

Šiaip labai gerai kai susiplanuoji... Neužsirašinėju, bet kitą kartą būna, kad užsirašau, turiu padaryti tą ir tą, ir tada nėra jokio blaškymosi. O aš jeigu galvoju, oi, gal tą darysiu, o ne, gal tą. Nu aš kalbu apie siuvimą, Ir taip diena prabėga, tai aš būnu nieko nepadarius. Tai tą susiplanuot laiką aš labai stengiuosi, bet nu ne visada pavyksta, nes tada ta diena būna tokia produktyvi, jeigu susiplanuoji. Tas tai gerai, bet ne visada pavyksta. Kitą kartą atrodo nėra užsakymų ir nuleidi rankas, ir nieko neplanuoji. Kaip ir kiekvienam žmogui, būna visai. Kitą kartą visai nieko nepadarau, o kitą kartą ir labai daug padarau (Laura, verslininkė).

Tyrimo metu išryškėjo žmonių grupė, linkusi planuoti laiką užrašų pagalba. Panašu, kad dienvartės, kuriose esama daug skirtingų veiklų, ar žmonių, reikalauja didesnio dėmesingumo ir papildomų laiko planavimo įgūdžių ir formų. Pateikėjai, dirbantys dinamišką darbą, kuris reikalauja specifinio laiko planavimo į priekį, savo dienvartės užsirašo. Pastebėta, kad į šią grupę patenka privatūs verslininkai, kurie iš anksto turi užsakinėti prekes ar numatyti galimą paslaugų poreikį, taip pat kultūros darbuotojai, studentai ir moksleiviai. Pavyzdžiui, nuosavą maisto prekių parduotuvę turinčiai Brigitai, kuri paprastomis dienomis dirba miestelyje, o savaitgaliais vyksta į kitų miestų turgus, užsirašinėjimas yra svarbi darbo valdymo dalis:

Jo, labai mėgstu [užsirašyti]. Nu ten sakykim kas liečia darbą, prekių užsakymas, būtinai va turiu sąsiuvinį, turiu atsiversti, nu pasižiūrėti kas buvo praeitą savaitę čia taip, taip, taip. Nu vat tokius visokius. Kažkokius užsirašinėju. Užsirašinėju gal tokius irgi, kas čia liečia tik su darbu, šventes, sakykim. Aš užsirašinėju tiktais perskaitytas knygas. Į sąsiuvinį. Autorių, pavadinimą, daugiau nieko. Tiesiog, man įdomu, nes kažkaip vis dukra – o kiek mama tu per metus knygų perskaičius? Aš nežinau, neskaičiuoju. Tai yra programėlė, bet ten angliška. Tai jinai mėgsta skaityti, nurodo, kiek puslapių ten. Bet kadangi man nepriimtina anglų kalba, tai aš į sąsiuvinį pradėjau rašyti, man įdomu. Pirmiausia nusifotografuoju. Nu pavyzdžiui, vakar pabaigiau skaityt knygą eidama miegot, tai nusifotografuoju,

nes į tą sąsiuvinį, galvoju, užsirašysiu tik po pusės metų trindama nuotraukas iš telefono (Brigita, verslininkė).

Pateikėjai savo planų užrašymui renkasi kelis pagrindinius būdus. Vienas jų – tradicinės darbo knygos, kurias galima įsigyti prekybos centruose, knygynuose ar kanceliariinių prekių parduotuvėse. Tokio tipo darbo knygas dažniausiai renkasi mokytojai, kultūros įstaigų darbuotojai – pateikėjai, kurių darbo specifika yra kintanti bei apimanti darbą su dideliu kiekiu žmonių. Įprastai šių pateikėjų užrašai yra glausti – juose rašoma mėlynu arba juodu tušinuku, pasižymint svarbiausius darbus arba įžvalgas. Pavyzdžiui, mokykloje dirbančios pateikėjos 2020 m. rugsėjo 14 d. darbų planas atrodo taip:

1. Ilgalaikiai planai (2, 4, 5, 8 kl.)
2. Individ. ilg. pl. (4 (1), 5 (1), 8(2) – parašyti programą.
3. Kalbų dienos: parašyti programą / scenarijų sudėliot + grafiką, informuoti kolegas. Pakalbinti Silviją ar dalyvius.
4. Mokytojų dienos – B.Š. kartu sutart ką darom.
5. Pasidaryti vertinimų sistemas aiškias, planus, aplankalus.
6. Pasiruošt pamokoms!!!
7. Išsiųst pakvietimus gimtadieniui Auriio: Gintarė, Renata.
8. SUSIRAST BATUS!!! (baltai mėlynus)
9. Auriui rūbus.

Pirmiausia reikia paminėti, kad rugsėjo 14 d. (pirmadienio) planai yra surašyti rugsėjo 11 d. (penktadienio) langelyje, tad matosi, kad moteris savo veiklas planuoja iš anksto. Įrašas atskleidžia, kad asmeniniai ir instituciniai darbo reikalai yra sujungti į vieną veiklų sąrašą. Be to, pateikėja planuoja ne tik savo, bet ir moksleivių bei savo sūnaus laiką. Šiame plane atsispindi, jog vienas svarbiausių moters darbo aspektų yra dienos veiklų planavimas. Daugelis dienos darbų orientuoti į tolimesnę ateitį, tačiau kita dalis darbų skirti esamai konkrečiai dienai. Greičiausiai ši ypatybė susijusi su pateikėjos darbo specifika, nes mokytoja dirbanti moteris nurodymus rengti mokymo ir kitus planus gauna iš mokyklos vadovybės. Tokiu būdu jos laikas tampa įformintu, sudėliotu iš viršaus, instituciškai priklausomu. Bet, užrašytas savame darbų plane, jis tampa ir asmeniniu. Dienotvarkėje matosi keletas pasikartojančių žodžių sutrumpinimų, o kai kurios veiklos pažymėtos trimis šauktukais ir didžiosiomis raidėmis. Dėmesio atkreipimui ir dalyko svarbos pabrėžimui yra skirti šauktukai. Jie greičiausiai nurodo, kad tokius darbus reikia atlikti kuo skubiau. Iš kitų pateikėjos užrašų matosi, kad darbo knyga jai tarnauja

kaip įrankis prisiminti svarbias veiklas, nes pateikėjos užrašai lakoniški, dažnai turintys tik jai vienai suprantamą kontekstą. Taip pat norisi pastebėti, kad šioje darbotvarkėje yra su šventėmis susijusių veiklų (Mokytojų diena), kurios parodo nekasdienių patirčių santykį su kasdienybe. Kitaip tariant, kasdienybėje tiek įprastų, tiek kitokių veiklų planavimas susiduria vienoje plotmėje. Kita vertus, mokytojos darbe dažnai tenka organizuoti ir planuoti įvairius renginius, ekskursijas ir šventes, tad šiuo atveju tai gali būti eilinė užduotis.

Žvelgiant į čia surašytus darbus, matyti, kad daugelis veiklų yra žinomos ir kartojasi kasmet. Kitaip tariant, pateikėja žino, kad kiekvieną rugsėjį reikės sudarinėti mokymosi planus ir kada vyks Mokytojų dienos šventė bei kiti minėjimai. Įprastai šių veiklų laikas nesikeičia, tačiau mokytoja vis tiek užsirašo, nes žinojimo nepakanka. Užsirašo, nes keičiasi veikimo formos, keičiasi ir jos asmeninio dalyvavimo pobūdis. Taigi tos veiklos, nors įprastos ir žinomos, yra kaskart naujos. Dienotvarkių užsirašymas yra būdas ir forma integruoti naujus dalykus į kasdienybės laiko tvarką. Žmonės neužsirašinėja nusistovėjusios laiko tvarkos ir to, ką žino:

Užsirašinėju, taip. Pas mane visą laiką knygelė yra. Nu aišku, ji buvo pilnesnė kadaėjau į mokyklą, nes nu tikrai tas tirštesnis tas laikas buvo, tų visokių įsipareigojimų ir labiau pamiršti. O dabar sakau toks labiau pasikeitęs tas mano laikas, bet aš vis tiek užsirašinėju ir planuoju. Nu ir rašau, ir projektuką kokį parašau, ir pasižymiu kada turiu pristatyti, kada turiu nuvažiuoti. Kažkas kažko paprašo, kokios ataskaitos. Galų gale tam kalendoriuj yra tai grafikas, tai pas kirpėją, tai pas gydytoją, tai pas kosmetologę, nu tokių va vis tiek tas planas yra (Raminta, dirba mokykloje).

Jaunesnė amžiaus grupė (studentai, moksleiviai) savo užrašuose naudoja spalvotus žymeklius, kuriais paryškina svarbesnes veiklas arba suteikia daugiau dekoratyvumo užrašų knygelei. Pastebėta, kad tokiose knygelėse užrašomi darbų sąrašai, o atlikti darbai pažymimi varnelėmis, pliusiukais, išbraukiami tušinuku arba spalvotais žymekliais. Užrašuose taip pat naudojami lipnūs lapeliai ir lipdukai. Ant lipnių lapelių dažniausiai užrašomi svarbesni dienos darbai, susiję su kitais žmonėmis, jų laiko organizavimu ar derinimu. Pavyzdžiui, 22 m. pateikėjos užrašų knygelėje viename iš tokių lapelių užrašyta: „Pietūs 13 d. 13.30 val. 15 žm. Ką valgys pasakysiu 11 h.“. Lipdukai taip pat klijuojami prie dienos darbų. Dažniausiai jų tikslas yra papuošti ir personalizuoti užrašų knygelę, tačiau kai kurie atlieka konkrečią funkciją. Pavyzdžiui, ant kai kurių atliktų darbų sąrašo užklijuojami

lipdukai su užrašu „Done“, o lipdukai su užrašu „To do“ klijuojami virš dar neatliktų darbų sąrašo. Vienos pateikėjos užrašuose yra nupiešta ir daug asociatyvinių piešinių – tai piešiniai, kurie tiesiogiai arba asociatyviai papildo užrašus (žr. 20 pav.). Pavyzdžiui, prie priminimo apie nuėjimą į sporto klubą yra nupieštas geltonos citrinos paveikslukas, reiškiantis „Lemon gym“ sporto klubą. Prie paminėjimo apie Alytaus miestą nupiešta širdelė reiškia tuo metu ten gyvenusį pateikėjos vaikną.

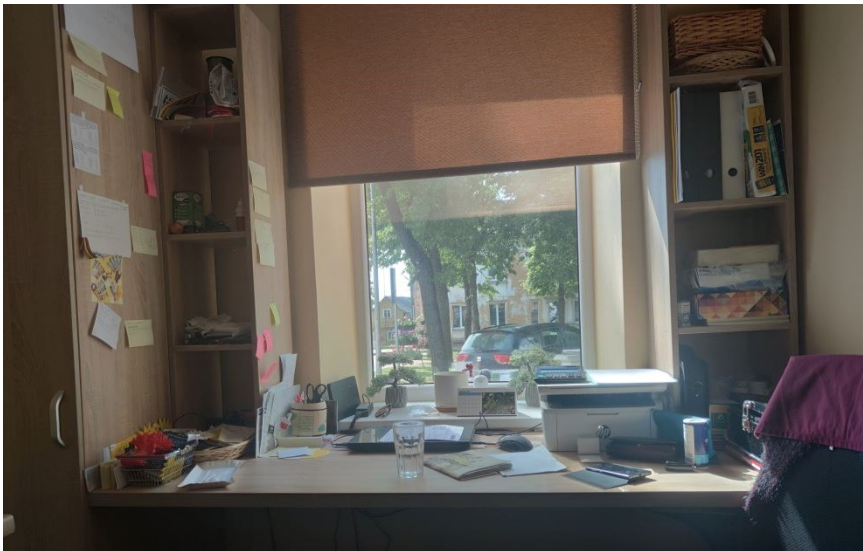

20 pav. Asociatyviniai piešiniai pateikėjos užrašų knygelėje.

Dalis pateikėjų patys susikuria savo planuoklius. Dažniausiai šiam tikslui pasirenkama paprasta užrašų knygelė, įprastai kietais viršeliais. Tokio tipo užrašinių puslapiai būna visiškai tušti, kartais sužymėti taškais arba langeliais – tam, kad būtų patogų kalendorių nusibraižyti pagal savo norus. Įprastai tokie kalendoriai braižomi remiantis „Bullet journal“² metodu. Tokiuose planuokliuose pateikėjai taip pat mėgsta pasiryškinti svarbesnius darbus, klijuoti lipdukus. Dar vienas būdas arba forma planuoti dienvakarės yra veiklų užsirašinėjimas mobiliųjų telefonų kalendoriuose. Tačiau tarp miestelių gyventojų jis ne toks dažnas ir įprastai pasitaikantis jaunimo tarpe, aktyviai besinaudojančio išmaniosiomis technologijomis. Įprastai tokiuose kalendoriuose žymimi priminimai apie susitikimus, artimųjų ar draugų gimtadienius, renginius. Taigi, išskiriami ne tik

² „Bullet Journal“ yra asmeninis laiko organizavimo metodas, kurį 2013 m. sukūrė dizaineris Ryderis Carrollas. Sistema padeda tvarkyti planavimą, priminimus, darbų sąrašus, minčių šturmą ir kitas organizacines užduotis viename blokte.

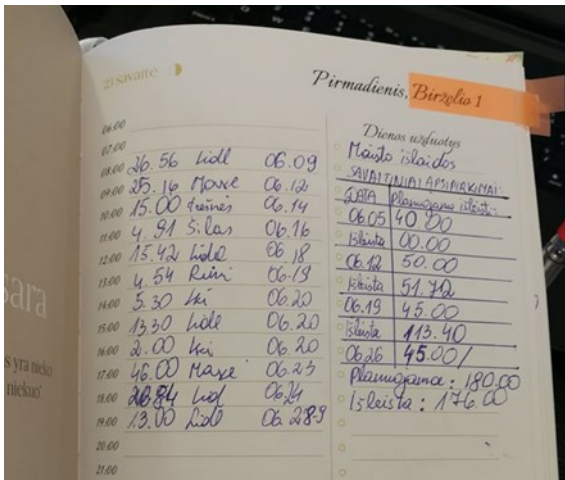
kasdieniai įvykiai, bet ir nerutininiai dalykai. Taip pat užfiksuotas vienas atvejis, kuomet nuosavą verslą turinti moteris užrašus vedė paprastame sąsiuvinyje. Šiame sąsiuvinyje žymimi prekių užsakymai ir jų kainos bei konkrečios prekių pristatymo datos. Tai specifiniai darbo užrašai, į kuriuos neįtraukiami namų, šeimos ir laisvalaikio planai. Tačiau ši moteris su darbu susijusius reikalus užsirašinėja ne tik sąsiuvinyje, bet ir ant įvairių lapelių (žr. 21 pav.). Jos darbo vietoje, ant lentynos ir spintos gausu įvairių užrašų ir priminimų. Tai priminimai, raginantys kam nors paskambinti, išsiųsti ar apmokėti sąskaitas. Tokių užrašų klijavimas pastebimoje vietoje išreiškia juose užrašytų darbų svarbą ir skubumą.

21 pav. Užrašai darbo vietoje.

Taigi pateikėjai užrašuose žymi ryškesnius dienos įvykius, kurie išsiskiria iš tos dienos darbų savo svarbumu arba yra susiję su kitais asmenimis. Teko susidurti ir su tokiu užrašų pavyzdžiu, kuriame planuojamas biudžetas. Šiuose užrašuose sužymėtos konkrečios parduotuvės, kuriose buvo apsipirkinėjama, taip pat nurodoma apsipirkimo data bei tą dieną parduotuvėje išleista pinigų suma (žr. 22 pav.). Pavyzdžiui, pateikėja nurodo, kad birželio 9 d. prekybos centre „Lidl“ išleido 26 eurus ir 56 centus, birželio 12 d. prekybos tinkle „Maxima“ išleido 25 eurus ir 16 centų, o birželio 16 d. parduotuvėje išleido 4 eurus ir 91 centą. Šiame

planuoklyje atskirai yra nurodytas ir maisto išlaidų planas, kuriame tiksliai nurodoma kiek planuojama išleisti konkrečią savaitę, o vėliau nurodoma kiek faktiškai išleista. Pavyzdžiui, pateikėja nurodė, kad per savaitę nuo birželio 12 d. iki birželio 19 d. planuoja išleisti 50 eurų, o išleido 51 eurą ir 72 centus. Taip pat ji buvo susiplanavusi mėnesiui numatomą išlaidų maistui sumą (180 eur) prie kurios vėliau pasižymėjo per visą mėnesį faktiškai išleistą sumą (176 eur). Šiame pavyzdyje rašymas ir užsirašymas yra būdas valdyti savo biudžetą – išlaidas ir pajamas, kurios išsidėsto laike.

22 pav. Užrašų knygelėje planuojamas biudžetas.

Visais atvejais planai ir užsirašomi priminimai yra būdas kontroliuoti ir suvaldyti savo kasdienybę. Tačiau rašoma ir užsirašoma ne tik dėl noro kontroliuoti, bet ir dėl to, kad kasdienybė nuolat išsiderina:

Šiomis dienomis tai aš galiu išlaikyti galvoje, bet jau ateičiai tai truputį turiu pasirašyti. Pavyzdžiui, pas daktarę reikia katrą dieną, kada vaistų, nes turiu ligų nemažai, nes reikia eiti pastoviai išsirašyti vaistus, kada baigias. Tik va, į priekį taip ir susidėlioji ir susirašai ką reikia, ką gali išlaikyti mintyse, tuo labiau, kad kartais kasdienybė kartais išsiderina. O jeigu išsiderina, tai tada labai sunku. Išsiderina ir pačios mintys išsiderina, ir susikaupimas, ir nu žodžiu jo (Genovaitė, pensininkė).

Analizuojant užrašų pavyzdžius išryškėjo, kad pateikėjai dažniausiai planuoja su kitais žmonėmis ar institucijomis susijusius įvykius, nes „<...> kasdienės rutinos, kurioms priklauso beveik nekintančios sąveikos su kitais, suteikia mūsų gyvenimui struktūrą ir formą“ (Giddens 2005: 89). Netgi tokios asmeninės užduotys

kaip apsilankymas poliklinikoje, kirpykloje ar apsipirkimas yra nukreiptos į kitus objektus ar subjektus. Nors planuojamos užduotys paprastai susijusios su asmeniniais poreikiais, dažniausiai jie yra derinami ar yra priderinti prie tų įstaigų ar žmonių, kurie gali suteikti reikalingas paslaugas, dienotvarkių. Tokiu būdu ne tik institucinis laikas yra integruojamas, bet ir asmeninis laikas yra įforminamas ir institucionalizuojamas.

Dalykai planuojami galvoje yra pagrįsti išankstiniu žinojimu, tačiau jie užsirašomi norint išlaikyti saugų ritmą, pavyzdžiui siekiant valdyti savo finansus, laiku padaryti darbus ir pan. Kita vertus, kartais nauji dalykai įsiterpia į jau esantį ritmą ir juos taip pat reikia užsirašyti, kad nebūtų sugriautas jau esantis ritmas. Taigi užrašuose žmonės dėlioja savo veiklas siekdami jas optimaliai patalpinti į sudėtingus kitų erdvės ir laiko ryšio tinklus. Dienotvarkės, kurias pateikėjai nuolat planuoja darbo knygoje, elektroniniuose kalendoriuose, yra derinamos su kitais šeimos nariais, kolegomis ar kasdienėmis veiklomis. Jos padeda valdyti ir kontroliuoti gyvenimą, sutvarko kasdienybę, suteikia saugumo jausmą.

4.4. Vietos ir susisiekimasis

Kasdienybė yra nuolatinis judėjimas erdvėje. Žvelgiant į žmogaus gyvenimo rutinas mikrolygmeniu, jos yra nenutrūkstamo gyvenimo proceso, vykstančio laike ir erdvėje, dalis (plg. Ellegård, Vilhelmson 2004: 283). Žmonės yra įsitvirtinę savo artimiausioje geografinėje aplinkoje, kai kalbama apie tokias pagrindines veiklas, kaip maisto pirkimas ir gaminimas, bendravimas su šeimos nariais ir pan. Taigi namai vis dar išlieka pagrindiniu atskaitos tašku, kur praleidžiama daug laiko. Tačiau didžioji dalis to, kas vyksta kasdien, yra susiję su judėjimu erdvėje iš vienos vietos į kitą, pavyzdžiui, važiavimu ar ėjimu į darbą, į parduotuvę, į draugo namus. Josvainių ir Ramygalos gyventojai kasdien juda tarp skirtingų vietų. Kiekvienas turi bent po kelis nusistovėjusius maršrutus, kuriais vykstama į darbą, mokyklą, parduotuvę ir kitur. Viena vertus, miestelis yra lokali vieta, kur, atrodo, gyvenimas turėtų vykti vienoje vietoje. Kita vertus, miestelio

gyventojai kasdien juda tarp skirtingų vietų. Šiame skyriuje bus aptariama kokios tos erdvės ir vietos, kur ir kaip bei kokiais tikslais jose juda žmonės.

4.4.1. Pasiiekti už miestelio ribų

Žmonių kasdieniai keliavimo ir bendravimo modeliai yra stipriai susiję su tam tikras erdves peržengiančiomis technologijomis (pvz., automobilis, kompiuteris, internetas, mobilusis telefonas), tačiau jie iš esmės vis dar yra apriboti lokaliai, nes socialiniai išpareigojimai riboja judėjimo laisvę (plg. Ellegård, Vilhelmson 2004: 283). Miestelio gyventojai kasdien juda tarp skirtingų vietų, o kiekvienas turi bent po kelis nusistovėjusius maršrutus, kuriais vykstama į darbą, mokyklą, parduotuvę ir kitur. Žmonės taip pat turi pasivaikščiojimo, šuns vedžiojimo ir kitus maršrutus, kurie yra individualūs.

Šiandien žmonės naudodamiesi transportu ir technologijomis gali nesunkiai įveikti geografinį atstumą ir taip gauti naudos iš tolimų vietų ir jose esančių įstaigų teikiamų paslaugų. Nepaisant to, kad žmonės daug juda ir keliauja, namai išlieka pagrindiniu atskaitos tašku, kuriame praleidžiama daug laiko. Tad daugelis atstumų matuojami atstumu iš namų. Pagal tai apskaičiuojamas ne tik kelionei į kitą vietą reikalingas laikas, bet pasirenkamas ir tinkamiausias keliavimo būdas. Ėjimas pasirenkamas, kai reikia įveikti nedidelį atstumą, pavyzdžiui, nueiti iki kaimynų, nuvykti į miestelyje esantį darbą ir pan. Tačiau net ir miestelyje dirbantys gyventojai į darbą dažnai vyksta automobiliu ar dviračiu, nes jų požiūriu tai yra pakankamai didelis atstumas. Miesteliuose yra stotelės, kuriose kasdien po kelis kartus pravažiuoja autobusas. Iš Josvainių tiesioginiu maršrutu galima nuvykti į Kauną, Kėdainius, Alytų, Druskininkus, iš Ramygalos į Panevėžį, Kauną. Tačiau autobuso maršruto laikai ne visiems yra patogūs. Tad automobilį miestelio gyventojai renkasi ne tik dėl patogumo, bet ir dėl laiko sąnaudų sutaupymo. Taip į reikiamas vietas jie gali atvykti tiksliau laiku ir išvengti laukimo. Automobilis taip pat patogus vykstant apsipirkti ir į miesto mokyklą vežiojant vaikus. Net ir neturintys automobilio žmonės ne visuomet naudojami autobusais, nes jie prisiderina prie kitų miestelio žmonių, kurie važinėja į miestą su automobiliu. Tėvai į mokyklą taip pat veža ne tik savo, bet

ir kitų vaikus. Į miestelio mokyklą moksleivius iš aplinkinių kaimų atveža ir parveža mokyklinis autobusas.

Miesteliai yra patogūs gyventi, juose visas vietas galima pasiekti pėsčiomis. Vis dėlto nors miesteliuose yra daugelis kasdieniam gyvenimui būtinų įstaigų, jos nesiūlo tokio plataus prekių ar paslaugų spektro kaip įstaigos, esančios didžiuosiuose miestuose. Miesteliuose esančios vietos paprastai apsiriboja svarbiausių poreikių tenkinimu. Miestelyje, palyginus su didžiais miestais, yra nedaug viešųjų erdvių, kur žmonės galėtų būriuotis ir užsiimti bendromis veiklomis. Tačiau net ir esančios viešosios erdvės ne visai tenkina miestelio gyventojus – jaunimas nesupranta sudėtingos Jaunimo dienos centro darbo laiko sistemos, aktyviai veiklai skirtas stadionas yra neremontuotas, o parkuose esantys suoliukai dažnai užimti asocialių asmenų. Tad žmonės natūraliai vengia jiems nepatrauklių vietų ir apsiriboja savo namais arba renkasi laiką leisti kitur.

Tačiau didžiausias veiksnys, „ištraukiantis“ miestelių gyventojus iš gyvenamosios vietos, yra darbo vietų trūkumas. Bedarbystė, žmonių išvažiavimas, kaip ir senstanti visuomenė, suponuoja pasyvumą, uždaramą, tylą. Tačiau pažvelgus į miestelio gyventojų kasdienybę, jų veiklas, pomėgius ir bendravimą galima teigti, kad tuo pat metu minėti aspektai gali būti ir jų aktyvumą skatinantys veiksniai. Kitaip tariant, darbo paieškos skatina miestelio gyventojus važiuoti į kitus miestus ar kitas šalis. Tačiau gyventojai, dirbantys už miestelio ribų, kasdien grįžta į namus, o išvykę dirbti į kitas šalis, per atostogas ir šventes taip pat sugrįžta į savo miestelį. Taip prasiplečia miestelio erdvės ir atsiranda naujų susisiekimo ir bendravimo būdų.

Dalis Josvainių gyventojų dirba Josvainiuose, kiti – didesniuose miestuose, dažniausiai Kaune ir Kėdainiuose. Dirbantieji Kaune paprastai važinėja automobiliais, dirbantieji Kėdainiuose taip pat renkasi kelionę automobiliu, rečiau – autobusu, nors susisiekimas juo irgi yra gana patogus. Ramygaloje taip pat geras susisiekimas autobusu į Panevėžį ar Kauną. Čia žmonės taip pat dažnai dirba ne tame pačiame miestelyje, o Panevėžyje ar kitur:

Sakyčiau, kad daugiausia dabar daugiausia dirba gal ne Ramygaloj. Ramygaloj nebėra tiek daug įmonių. Darželis, ten yra medienos įmonė pradžioj, ten yra antkapių, bet antkapiuose nedaug, trys žmonės gal dirba. Toliau kas dar, ligoninė, poliklinika. Daug privačių yra sakyčiau įmonių. Nu ten iki

penkių, iki trijų žmonių. Ūkininkai yra nu aš taip pasakysiu, jie naudojami pigia darbo jėga. Jiems nereikia nieko forminti, jie ten atveža rūkyti, gerti ir už kapeikas jie dirba. Visur taktika tokia pat, bet... Vadinas, dar labiau girdo žmones. Jeigu nepilnamečiai dirba, tiems cigaretės veža. Čia yra dar už Viabalticos, dar yra viena didelė „Baltnic“ vadinasi. Daugiau, gal 30 žmonių dirba. Bet daugiausia visi važiuoja į Panevėžį, „Dominare“ daug labai dirba. Nežinau, man atrodo italų firma, ten gamina medines detales baltas, ten dar siuva turbūt kažkokias antklodes, dar kažką ten. Vienu žodžiu, kažkas su miegamu surišta, nes mano kaimynas vienas važinėja, jisai dirba (Marius, dirba mokykloje).

Miestelių gyventojai į didžiuosius miestus važiuoja ne tik dėl darbo, bet ir kitais reikalais. Nors, pavyzdžiui, Ramygaloje yra mokykla, ambulatorija, kultūros centras, parduotuvių, gyventojai mokytis, apsipirkti ir pramogauti vyksta į kitus miestus. Tuose miestuose jie perka drabužius ir stambesnes prekes, daugelis pramogauja arba susitinka su draugais. Josvainių ir Ramygalos žmonių kasdienybė yra judri, tačiau šis judėjimas nėra sutelktas vienoje miestelio erdvėje, o apima geografiškai nutolusias erdves ir vietas už miestelio ribų ir įvairius tikslus. Ypač svarbus judėjimo į didesnę miestą tikslas yra vaikų lavinimas:

O dar taip buvo daug metų, daug metų buvo su viena dukra septynerius metus ir, kaip sakau, dirbau „taksiste“, nes septynerius metus šokti vežiojau į pramoginius. Nuvažiuoji ir lauki ten pusantros valandos treniruotėj, paskui grįžti. O kita po to. Kita metė šokius, kita pradėjo muzikos mokyklą lankyti. Vėl septyneri metai. Nu tai buvo tas toksai, kadangi viskas Kėdainiuose, tai automatiškai su mašina važinėdavau ir vežiodavau jas ten va taip susiderinę laiką. Nes baigiasi vėlai, aštuntą valandą, nepaleisi jau va taip va (Asta, socialinė darbuotoja).

Išryškėja ir tai, kad miestelio gyventojai, vykdami toliau, dažnai sudeda kelis tikslus į vieną ir glaudžiai susieja kelias veiklos sritis. Kitaip tariant, jeigu į kurį nors iš aplinkinių miestų vykstama dirbti, tai tas miestas tampa ir pagrindine apsipirkimo vieta. Jeigu darbas, dažniausiai verslas, yra Josvainiuose ir darbo tikslais važiuojama į kitą miestą įsigyti verslui reikalingų prekių, tokiu atveju šiame mieste ir apsiperkama, pramogaujama. Tai patvirtina verslą Josvainiuose turinti pateikėja: „Ne, nu matot, mes kai savo [verslą] turim, važiuojam apsipirkti, aš prie to paties ir namo nusiperku, ko reikia“ (Gintarė, verslininkė). Darbas, užsiėmimai, buitės ir maisto prekių pirkimas praplečia socialinę erdvę, o kartu ir geografinę. Taigi neapsiribojama ta vieta, kurioje gyvenama, o pasiekiamos ir kitos vietos.

Dažnai kasdienybės mobilumas yra aiškinamas įsitikinimu, kad palikę pažįstamą namų aplinką ir nukeliamą į naują vietą žmonės turės naujų įspūdžių ir

nuotykių (Prazeres 2018: 1). Tačiau kai važinėjimas į kitas vietas tampa įprastas, tos vietos irgi virsta įprasta kasdienybės dalimi. Tokiu atveju kiti miestai tampa svarbia miestelio gyventojų savasties ir kasdienių maršrutų dalimi. Pripažįstama, kad mobilumo rūšys, pavyzdžiui, susijusios su darbu, dažnai priverčia žmones lanksčiau organizuoti veiklas ir optimizuoti žmogiškųjų išteklių paskirstymą. Tačiau riba tarp laisvalaikio ir darbo gali būti labai plona, o su darbu nesusijęs mobilumas turi mažiau pasirinkimų nei norėtusi (Guereño-Omil, Hannam, Alzua-Sorzabal 2014: 548). Plataus pobūdžio judėjimas už aptariamų miestelių ribų apima ne tik kasdienių poreikių tenkinimą ar naujų išpūdžių poreikį, bet ir yra susijęs su miestelio gyventojų turimomis techninėmis galimybėmis, kurios jiems leidžia laisvai priimti sprendimus judėti kur jie nori. Kita vertus, tokių galimybių neturintys arba būtinybės kitur važiuoti neįsivaizduojantys gyventojai vis tiek randa būdų, kaip patenkinti savo poreikius – jie naudojami internetu ir kitomis išmaniosiomis technologijomis. Paklausti apie apsipirkinėjimo įpročius ir su jais susijusį mobilumą, Josvainiuose gyvenantys pateikėjai teigė paprastai perkantys tik kasdienės arba pirmo būtinumo prekes. Įsigyti kitų prekių važiuojama į Kėdainius ar Kauną. Pavyzdžiui, studentas Gintautas, paklaustas, kur jis dažniausiai perka drabužius, įvardijo internetines parduotuves arba Kaune esančius didžiuosius prekybos centrus. Josvainiuose gyvenantis Rytis, paklaustas, kur dažniausiai važiuoja apsipirkti, atsakė: „Į Kauną. Nes Kėdainiuose nelabai yra pasirinkimas tų parduotuvių. Į Kauną dabar šiuo metu važinėju, nes noriu dovanų nupirkti, ir įvairesnių, bet, aišku, gal internetu reiktų naudotis, ten ieškot, bet vis tiek“ (Rytis, moksleivis). Taigi šiuolaikinės techninės priemonės – automobilis ar internetas – atveria daugybę naujų galimybių susisiekti ir galimybę tenkinti įvairiausių poreikius. Kartu naujosios technologijos ir stabdo judėjimą: „Priklauso, ką perki. Šiais laikais, manau, išvis nereikia kažkur važiuoti. Tiesiog užsisakai internetu, ir tau atveža“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Apžvelgus šiuos pavyzdžius, galima pažymėti, jog su prekyba ir apsipirkinėjimu susijęs mobilumas yra daugiakryptis ir daugiasluoksnis, nes techninės galimybės susisiekti keičia kryptis, judėjimą ir jo formas. Miestelio gyventojai ne tik patys vyksta į šalia esančius miestus, bet ir aktyviai užsisakinėja prekes internetu, taip pritraukdami

pašto darbuotojų, kurjerių ir siuntų tarnybų judėjimo srautus į miestelį. Tokiu būdu yra skatinamas lokalumas ir judumas vietoje. Atsisakydami galimybės vykti į kitus miestus ir užsisakydami prekes bei laukdami jų pristatymo, žmonės sukuria intensyvesnį judėjimą miestelio viduje. Judėjimas vietoje yra susijęs ne tik su asmeniniu gyventojų pasirinkimu pirkti internetu, bet ir su prekybininkais bei verslininkais, kurie skatina ir sudaro sąlygas taip pirkti.

Apibendrinant būtų galima pasitelkti Vered Amit įžvalgą, jog priešingai, nei dažnai manoma, šiuolaikinės judumo formos nereiškia privilegijų. Anot V. Amit, poreikis kirsti savo gyvenamosios vietos ar net šalies ribas dažnai yra susijęs su išteklių, dažniausiai ekonominių, trūkumu (Amit 2007: 4). Kitaip tariant miestelyje ir už jo vykstantis mobilumas yra paremtas ne gausos ir gebėjimo judėti principu, o su tam tikru jau minėtų ekonominių, infrastruktūrinių, socialinių ar kitų sričių išraiškų stoka. Kita vertus, miestelyje yra dalykų, kurių žmonės nestokoja, tačiau jų įsigyti vis tiek vykstama į kitas vietas. Aušros Teleišės tyrime apie poindustrinį miesto kūrimą išryškėjo, kad žmonės vidutinio dydžio miestus laiko patogiais gyventi ir teigia, kad čia viskas netoliese ir greitai pasiekama. Anot A. Teleišės „miestų dydis lemia greitą ir neribotą judėjimą jame, nedidelius atstumus tarp objektų, sudarančių socialinio gyvenimo tinklą“ (Teleišė 2023: 154). Priešingai nei vidutinio dydžio mieste, vidutinio dydžio miestelyje artimas atstumas miestelio viduje nėra vienintelis kriterijus vertinant vietos patogumą. Miestelyje gyvenantys žmonės vietos patogumą vertina pagal atstumą iki kitų miestų. Pateikėjai atkreipia dėmesį, kad nuvažiuoti iki artimiausio miesto jiems užtrunka daug mažiau laiko nei didmiestyje gyvenantiems žmonėms nuvažiuoti iš vieno mikrorajono į kitą: „25 minutės ir Kaune. Autostradoj. Kiek čia to kelio, 14 km iki autostrados, o tada jau autostrada. Nuo Urmo bazės, kad išlįst iki Šilainių važiuom 40 minučių. Tai sakau, kauniečiai patys važiuoja ilgiau gal negu mes.“ (Rūta, verslininkė). Taigi, miestelio gyventojams kiti miestai atrodo lengvai pasiekiami, todėl į juos važiuojama su įvairiausiais tikslais ir reikalais net ir tais atvejais, kai tam tikrus dalykus galima susitvarkyti miestelyje. Tokį reiškinį galima sieti su vartojimo kultūra, kuri paremta siekiu įsigyti kokybiškesnių, geresnių ar įdomesnių daiktų bei paslaugų.

Gamintojų visuomenėje gaminami ilgalaikiai ir tvirti daiktai padėjo užsitikrinti saugumą, tačiau šiuolaikinė vartotojų visuomenė yra orientuota į pasitenkinimą, kurį sukuria malonumas įsigyti naują prekę ar paslaugą (Bauman 2011: 61). Šiuolaikinėje visuomenėje įsigydami naujas prekes ir nuolat besikeičiančius jų modelius, žmonės ne tik gerina savo buitį, bet ir per tuos daiktus kuria savo tapatybę (Bauman 2011: 202). Erdvių, veiklų ir žmonių lokalizavimas kitur, kituose miestuose ar šalyse, svarbesnis ir patrauklesnis už vietines miestelio erdves ir vietinį viešąjį gyvenimą. Naujos technologijos tai palaiko ir derybos dėl susitikimų ir veiklų, taip pat „naršymas“ mieste bei įdomiausių įvykių paieška tapo šiuolaikinio miesto gyvenimo dalimi. Tai gali būti vertinama kaip didmiesčio reiškinys, bet iš tikrųjų tai yra ir dabartinio miestelio viešojo gyvenimo ir elgesio dalis (Krarup 2018: 109). Tad gyventojų mobilumas kertant miestelio ribas yra susijęs ne tik su būtinų poreikių patenkinimu, bet ir su socialiniais aspektais, iš kurių, atrodo, svarbiausias yra laisvė rinktis ir pačiam kurti savo unikalų gyvenimo stilių.

4.4.2. „Aš neinu, aš važiuoju“: automobilis miestelyje

Miestelyje gyvenantys žmonės juda skirtingai. Jie ne visada gali laisvai pasirinkti savo mobilumą: skirtingas fizinio judėjimo rūšis formuoja fizinės galimybės, finansiniai ištekliai ir esama transporto infrastruktūra (Jaffe, de Koning 2016: 52). Be to, antropologiniai tyrimai rodo, kad judėjimą įtakoja socialiniai tinklai ir kultūriškai pagrįsti įsitikinimai apie tai, kas, kur, kaip ir su kuo turėtų judėti (Jaffe, de Koning 2016: 52). Urbanistas Jeff Speck knygoje „Vaikštomas miestas“ rašo, kad miesto demografinė, ekonominė, socialinė ir kultūrinė sėkmė priklauso nuo to, kaip gyventojams patogiu pėsčiomis pasiekti jiems reikalingus objektus – darbą, mokyklą, universitetą, maitinimo įstaigas, liginę, koncertų sales, muziejus ir kt. Anot J. Speck, miesto suplanavimas ir jame esamų bei pasiekiamų objektų išdėstymas nulemia žmonių vaikščiojimą pėsčiomis miesto erdvėje (Speck 2021: 24–25). Taigi, kuo miestas geriau suplanuotas, tuo daugiau jame praleidžiama laiko.

Vidinis judėjimas miestelyje pirmiausia yra susijęs su darbu. Dalis miestelio gyventojų dirba, apsipirkinėja ir pramogauja miestelyje. Miestelis, palyginus su didmiesčiais, yra sutelktas nedidelėje geografinėje erdvėje, kurioje viską įmanoma pasiekti pėsčiomis. Nėra lengva vienareikšmiškai apibūdinti fizinį miestelyje gyvenančių žmonių aktyvumą ir su juo susijusius įpročius. Didžiausia prieštara kyla tarp pačių žmonių vertinimo apie kitų miestelyje gyvenančių žmonių aktyvumą. Visgi, stebint judėjimą miesteliuose iš šalies galima teigti, kad vaikščiojimas miestelyje nėra labai aktyvus. Kaip viena pateikėja sakė: „Ramygalos žmonės yra labiau kiemo žmonės“ (Adelė, dirba kultūros centre). Kiti žmonės pasivaikščiojimą ir aktyvią veiklą laiko valkatavimu arba nesąmone. Esama kelių vaikščiotojų tipų. Vieni vaikšto, nes turi šunis ir juos reikia vedžioti, kitiems pasivaikščiojimas yra atsipalaidavimo būdas arba laisvalaikis, kurio metu galima praleisti laiką su savo šeimos nariais ar draugais. Žmonės dažniausiai renkasi tuos pačius maršrutus, iš kurių retai išsuka:

Dažniausiai tai jis tas pats, tik gal kartais iš kitų pusių būna užėini. Kartais tiesiog eini priešais laikrodžio rodyklę, o kartais pagal ją. O einu Skroblų gatve link kapinių dažniausiai. Būna, kad grįžtu atgal, tada ten suku į miestelio gilumą, kartais pas mamą vėl užsuku, o tada centrine gatve pareinu. O būna jeigu einu link kapinių, tada negrįžtu, o darau tokį ratą, nu žodžiu suki irgi, bet išlendi ten irgi miestelio anoj pusėj gale. Vis tiek kaip ratas gaunasi (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Moterys vaikščioja dažniau. Aktyviai laiką norintys praleisti vyrai dažniau eina į stadioną bei renkasi komandinius sportinius užsiėmimus – tinklinį, krepšinį.

Karina Račaitytė-Kučiauskienė atkreipia dėmesį, kad sovietmečiu Kaune suformuotuose mikrorajonuose gyvenantys žmonės „norėdami pabrėžti skirtį tarp miesto centro ir jų gyvenamo mikrorajono“ vartoja sąvoką „važiuoti į miestą“ (Račaitytė-Kučiauskienė 2023: 10). Josvainių ir Ramygalos žmonės taip pat sako „važiuoti į centrą“. Šis pasakymas nurodo vykimą iš savo namų į miestelio centrą, kuriame yra parduotuvės, parkas, kultūros centras ir pan. Dažnai į nuo centro nutolusias miestelio erdves žvelgiama kaip į didelio miesto mikrorajonus:

Ramygala turi tokius, kaip Panevėžys, kaip Kaunas, kaip visi turi mikrorajonus, taip ir Ramygala - centras, čia toliau vienas Aukštadvaris vadinasi, ten toliau yra kitas, nežinau ar jūs ten važiuosit, už trijų kilometrų, toliau Garuckai, toliau yra Lingeris ir viskas. Tai aš pažįstu dabar labai gerai centrą

Ramygalos, biškį Aukštadvarį, kadangi mano vyras iš Aukštadvario, tik šalio namo močiutės pasistatė (Odetą, bedarbė).

Miestelyje, kuris nepasižymi didele erdve ir tolimais atstumais, esama ne tik skirstymo į erdves, kuriose gyvenama, ir erdves centre, kuriose lankomasi apsipirkimo ar pramogavimo tikslais. Miesteliuose centras taip pat suvokiamas kaip tolimesnė erdvė, į kurią ne einama, o važiuojama:

Matot, aš dabar mažokai vaikštau pėsčia. Pėsčia vaikštau savo teritorijoje, o čia man tolokai, tai mes atvažiuojam paprastai. Čia nuo mokyklos iki pusantrų kilometro. Tai kaip ir netoli, galima nuvykti su dviračiais, bet visokie orai yra. Kelias mūsų gatvė yra žvyruotas, tai dabar labai duobėta ir reikia vežtis va ir knygas, ir sąsiuvinius ar ką. Nu tiesiog nepatogu (Lina, dirba mokykloje).

Kita pateikėja kiek kitaip paaiškina, kodėl mažoje miestelio erdvėje pasirinko važinėti automobiliu:

Nu aš dabar ir supratau, kodėl dabar va seniūnas gyvena visai čia pat, o iki mūsų jis važiuoja mašina. Nu galvoju, kaip čia dabar taip, nu kodėl. Nu dabar aš supratau, nes ir aš dabar visur važiuoju su mašina, nes tu kai eini pėsčias, tu susitinki labai daug žmonių, ir jie visi su savo problemom, ypatingai seniūnui: „A kada mūsų gatvei tą padarys? A mum reiktų tą, a kada mums tuos kontenerius atveš?“ Ir aš suprantu, kad jis nedaeitų iki to darbo, nes jeigu jisai susitiktų dešimt žmonių, ir visi jį pažįsta, ir visi vis kažko klaustų“ (Vilma, dirba mokykloje).

Pasirinkdami važiuoti automobiliu, gyventojai apriboja atsitiktinių kontaktų galimybę ir su žmonėmis susitinka ne eidami į konkrečią vietą, o joje jau būdami. Taigi, dalis gyventojų automobilį kasdien renkasi ne tik dėl patogumo ar lengvesnio susisiekiimo, bet ir dėl to, kad siekia išvengti nepageidaujamų socialinių kontaktų.

Automobilio naudojimas veikia miestelio gatvių judrumą, taip pat nulemia automobilių kiekį jose. Dažna miestelio šeima turi ne vieną automobilį. Įprasta, kad kiekvienas šeimoje turi po atskirą automobilį, nes skirtingose vietose dirbantiems, skirtingais grafikais gyvenantiems ir vaikus į mokyklą vežiojantiems žmonėms pasidalinti vienu automobiliu yra sudėtinga. Nors daugelio kiemuose yra garažai, automobiliai laikomi kieme, nes jie yra svarbi kasdinių vietų pasiekimo ir tikslų įgyvendinimo priemonė, kuri turi būti po ranka. Miestelyje judėjimas yra aktyvesnis vasarą. Verslininkė Rūta, kalbėdama apie judėjimą, pabrėžia sezoniškumo reikšmę. Rūta teigia, kad šaltuoju metų laiku vyras jai padeda ir kartu su vyru ji vyksta į Kauną

įsigyti prekių ir produktų savo parduotuvėlei, tačiau atėjus šiltajam sezonui moteris į Kauną važiuoja pati, nes vyras yra ūkininkas ir turi užsiimti žemės darbais. Tačiau sezoniškumas pats savaime nėra veiksnys. Sezoniškumas greičiau yra konkrečių veiklų ir jų cikliškumo bei intensyvumo pasekmė.

Miestelio gyventojams automobilis yra svarbi kasdienybės dalis, kuri natūraliai atsispindi ir jų pasakojimuose: „Atsikeliu, nevalgau pusryčių, čik čik čik, į mašiną, į darbą“ (Brigita, verslininkė). Josvainiuose dirbantis vyras be automobilio neįsivaizduoja savo kasdienybės: „Kol nebuvo, buvo gerai. O dabar jau visur, kad ir netoli reikia – sėdi į mašiną, važiuoji“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Kėdainiuose dirbanti Viktorija kasdienybės be automobilio neįsivaizduoja ne tik dėl patogumo, bet ir dėl to, kad automobilis suteikia nepriklausomybės jausmą, leidžia lanksčiau planuoti savo dienotvarkę: „Kai sugenda, tai jau būna bėda. Mes šeši iš Josvainių dirbame toje pačioje įmonėje, tai galima su kažkuo susiderinti ir nuvažiuoti. Tai bėdos nėra, bet tu tada priklausomas, tu tada turi derintis“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Automobiliumi miestelio gyventojai dažniausiai važiuoja net ir tada, kai vietos yra arti: „Pavalgau, iki darbo man netoli, pora minučių kelio, su automobiliu važiuoju“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Kita pateikėja irgi visur važiuoja automobiliu, nors į kai kurias vietas greičiau nueitų pėsčiomis:

Aš neinu, aš važiuoju. Nors čia kilometras, bet aš važiuoju. Nors čia nuo namų 200 metrų, aš važiuoju iki tos parduotuvės. Patogumas. Patogumas. Sau sėdi ir važiuoji, nors kartais ateiti į garažą yra daugiau laiko. Ateiti į garažą, atsidaryti, užsikurti, atidaryti vartus, nuvažiuoti, grįžti. Tu greičiau pirmyn atgal sukursi, bet nu čia gi mes išlepe jau turbūt (Vilma, dirba mokykloje).

Lankantis vienos Josvainiuose gyvenančios šeimos namuose užsimezgė pokalbis apie pro miestelį tekančią upę, kuri nuo jų namų nutolusi apie 3 kilometrus. Šeima pasakojo vasaromis nuvažiuojanti išsimaudyti prie upės. Pasitikslinus ar jie tikrai važiuoja, o ne eina, moteris patvirtino: „Nu jo, važiuojam ten“ (Rūta, verslininkė), o vyras paantrino: „Nu, tingim vaikščiot“ (Rimas, verslininkas). Tad žmonės automobilį renkasi dėl skirtingų priežasčių – vieniems jis būtinas norint pasiekti tolimesnes vietas ar siekiant išvengti socialinių kontaktų, kiti tingi ir nenori vaikščioti, dar kitiems tai yra svarbi laisvalaikio dalis.

Įvairioms amžiaus grupėms priklausantys žmonės pasižymi skirtingu aktyvumo lygiu. Automobiliu mažiausiai naudojasi vyresnio amžiaus žmonės, nes jiems rečiau reikia kur nors nuvykti. Pasivaikščiojimą vietoj važiavimo renkasi ir tie, kurie stengiasi palaikyti aktyvų gyvenimo būdą, rūpintis sveikata: „Seniau žmona važinėdavo į darbą su mašina, dabar jau pėsčia vaikšto. Matyt sveikatos atžvilgiu geriau. Vaikai abudu vairuoja. O tie vyresni abudu turi teises. Čia Ramygaloj nu kur ten, gali visur apeit pėsčiom“ (Marius, dirba mokykloje). Bet automobilis itin populiarus jaunimo tarpe:

Patikėkit, jaučiasi dvyliktokai kai išlaiko teises, jų fizinis pajėgumas krenta. Kaip neišlipa iš mašinos, taip neišlipa. Kur reikia pavažiuoti, visur gali pėsčiom nueiti, ne vis tiek sėda į mašiną ir važiuoja. Ir aš galiu pasakyti kas mašiną vairuoja, kas nevairuoja pagal duomenis. Tu nebebabėgi, sakau, iš mašinos matyt neišlipi (Marius, dirba mokykloje).

Miestelyje gyvenantys žmonės pastebi, kad pavasarį sustiprėja automobilių srautas, nes daugelis moksleivių išsilaiiko teises ir net iki mokyklos važiuoja automobiliu:

Nepatikėsit. Senyvo amžiaus žmonės stengiasi dviračiu ar pėsčiom, o jaunimas netgi važiuoja ir susitinka, vat dvi mašinos va dažnai miestely matau ar čia, net neišlipdami iš mašinų, vienas su kitu langus atsidarę. Miestelyje aikštė yra ten gi pačiam centre, sustojo dvi trys mašinos, vos ne taip, ir jos per langą bendrauja. Nu aš va tokio amžiaus žmogus tikrai neįsivaizduoju, kad galima taip bendrauti. Tikrai ne dėl karantino jie taip bendrauja, bet... Nauja kultūra, ir taip va toks pasidarė, telefonu atsisėdę matyt daugiau bendrauja. Tai gerai, kad šiemet buvo nuotolinis mokymas. Visą laik pavasarį, netgi tie vienuoliktokai bebaigiantys, dvyliktokai visada jau visada prieš egzaminą, jau į konsultacijas, tik su savo ar su tėvų mašinom, būdavo jau čia dvi eilės sustatytos. Jau jausdavo visi tą dalyką. Nu buvo ir šiemet tas, kai konsultacijos prasidėjo mokykloj. Aš užtai ir sakau, jaunimas dabar (Joana, dirba mokykloje)

Automobilis miestelyje glaudžiai susijęs su vietinio jaunimo laisvalaikiu ir pramogomis: „Einu arba pas savo draugą į pirtį. Tada važiuojam krepšinį žaisti į salę arba.... Tiesiog važinėjam su mašina. Tai irgi yra viena iš pramogų jsovainietišku“ (Simas, dirba renginių organizatoriumi). Vis tik važinėjimas automobiliu po miestelį dažniau laikomas jaunimo, kuris neturi kitų veiklų, užsiėmimu:

Nu būna viena mašina pastoviai. Būna va viena mašina per miestelį per 10 minučių 3 kartus apvažiuoja ratą. Nu ištisai važinėja ratais, sustoja aikštelėse pastoviai ir dažniausiai stovi aikštelėj. Tokie, kur visiškai neturi ką veikt, vakare važiuoja, suka ratus ir nežinau koku tikslu ir kodėl (Gedas, moksleivis).

Jaunimui automobilis svarbus ne tik dėl galimybės lengvai pasiekti naujas vietas, nes jie tas vietas gali pasiekti autobusu ar prisiderinę prie savo tėvų ar draugų. Automobilis suteikia nepriklausomybę, leidžia savarankiškai planuoti savo laiką, o taip pat jis yra socialinio statuso dalis.

Pasirinkimas naudoti automobilį vietoj ėjimo pėsčiomis arba netgi likti namuose yra susijęs ne tik su asmeniniu apsisprendimu, patogumu, malonių laiko leidimu, bet ir su tokiomis aplinkybėmis kaip saugumo jausmas:

Vaikščioti, jeigu aš turėčiau laiko, sakykim, vaikatauti po tą miestelį. Sportuoti, sakykim, ale su šiaurietiškom lazdom. Man čia išvis kosmosas. Aš, ko gero, nelabai ryžčiausi. Dieną aš bijau šunų, vakare aš bijau nu kažkokio neadekvataus jaunimo gal apsirūkiusio, prisigėrusio. Dieną aš kokių šunų bijočiau. Mašinoj – ne. Mašinoj aš jaučiuosi saugi. Atvažiuoju, kartais mamą apvežu parodyt, kas pasikeitė, kas ne. Ten į porą metų kartą apvažiuojam, turą po Josvainius padarom (Vilma, dirba mokykloje).

Čia galima pabrėžti, kad pateikėja pasivaikščiojimą įvardija kaip vaikatavimą. Atsižvelgiant į tokią konotaciją, dera įvertinti ne tik automobilio, kaip saugios transporto priemonės, pasirinkimą, bet ir tai, jog vaikščiojimas čia siejamas su laiko švaistymu ir neturėjimu ką veikti. Galima teigti, kad gyventojų judėjimas automobiliu miestelyje yra susijęs ir su asmens vertybinėmis nuostatomis – pasivaikščiojimas gali reikšti sportiško gyvenimo būdą, sveikatą, laiko leidimą su artimaisiais, bet gali būti ir tiesiog laiko gaišimas. Taigi ir nuo vertybinių nuostatų priklauso, kaip asmuo susiplanoja ir nusprendžia pasiekti jam reikiamus objektus, vietas bei tikslus. Kita vertus, derėtų atkreipti dėmesį, jog Vilma daugelį metų dirbo kelis darbus skirtingose mokyklose ir nuolat į jas važinėjo. Jos dienotvarkė ilgą laiką buvo intensyvi, įtempta ir paremta poreikiu būti konkrečioje vietoje laiku, nevēluoti. Atsižvelgiant į tokį intensyvų gyvenimo būdą, kritiškas pateikėjos požiūris į pasivaikščiojimą yra suprantamas, nes jos asmeninis gyvenimo ritmas net ir sumažinus darbų kiekį išliko intensyvus ir nederantis prie „lėto buvimo“. Anot Randi Hjorthol, toks ryškus automobilio vaidmuo kasdieniame gyvenime yra susijęs ne tik su laiko taupymu ar lengvesniu susisiekimu, bet ir su tuo, kad daugeliui žmonių nuo vaikystės automobilis jau buvo įtrauktas į jų kasdienybę (Hjorthol 2005: 18). Automobilis, kaip turimas daiktas, savaime diktuoja judėjimo formą ir suteikia galimybę gyventojams rinktis nesuvaržytą judėjimą, patiems sprendžiant, kada ir kur

nuvykti. Taigi, žmonės į tolimesnes vietas vyksta ne tik dėl to, kad tai būtina, bet todėl, kad jie gali tai daryti.

4.5. Žmonės ir santykiai

Nustatyti santykių rūšis, kurios įeina į šiuolaikinių socialinių struktūrų kūrimą, ypač apimančias didelius erdvinius atstumus ir peržengiančias nacionalines sienas bei suprasti, kaip tokie santykiai yra susiję vienas su kitu, nėra lengva. Daugelis santykių šiuolaikiniame pasaulyje yra netiesiogiai priklausomi nuo didelio masto rinkų, sudėtingų organizacijų bei informacinių technologijų, o technologiniai ir korporaciniai santykiai išivaizduojami kaip santykiai tarp žmonių (Hannerz 1996: 95). Miestelyje gyvenančius žmones sieja įvairūs socialiniai santykiai, kurie vyksta tiek miestelyje, tiek už miestelio ribų. Gyventojų turimus santykius būtų galima skirstyti į kelias pagrindines grupes, kurios apimtų santykius tarp šeimos narių, santykius su artimaisiais ir draugais, santykius tarp kaimynų, santykius su kitais miestelio gyventojais, taip pat santykius su bendradarbiais.

4.5.1. Socialinis laiko derinimas

Kasdienybės ritmas ir dienotvarkės planavimas yra individualus. Tai žmogaus asmeninis laikas, kuriam įtaką daro asmens amžius, jo pareigos, veikla, sveikata, lytis, lyčių pasiskirstymas šeimoje, šeimyninė padėtis, išipareigojimai visuomenėje ir kiti dažnai kasdienybėje savaime suprantami veiksniai. Tačiau individo darbo pobūdis ir darbo valandos iš esmės nulemia socialinį laiką, šeimos kasdienybės laiką ir pareigų pasiskirstymą. Tie, kurie dirba aiškiai nustatytomis valandomis ir apibrėžtu grafiku, aiškiai žino kada prasidės jų šeimos laikas. Tie, kurie dirba savarankiškai arba iš namų, daug sunkiau gali pasakyti, kada prasideda darbas, o kada jis baigiasi (Brown, Dreby 2013: 17). Tačiau žmonės gyvena tarp kitų ir su kitais žmonėmis, todėl laiko derinimas tampa ypač svarbus. Visi gyvena panašiais, bet tuo pačiu ir skirtingais ritmais, todėl būtina derinti laiką siekiant sukurti sklandžią dienos eigą.

Ruediger Korff teigia, kad erdvė savaime neturi dinamiškos socialinių santykių struktūros. Ne erdvė gimdo specifines kultūras, o atvirkščiai: kultūros ir socialiniai santykiai įprasmina erdvę ir konstruoja „peizažus“ (Korff 2003: 4). Šiuolaikiniame gyvenime yra atsiradęs ryškus laiko padalijimas darbui, šeimai, draugams, pomėgiams, sau (O'Connell, Brannen 2016: 57). Esant tokiam diferencijavimui gali pasirodyti sudėtinga suplanuoti laiką. Tėvai (motinos) stengiasi sinchronizuoti dažnai nesuderinamas savo gyvenimo sritis ir planuoti bendrus laiko–erdvės kelius, nors jie vis prasčiau jungiasi vienas su kitu (plg. O'Connell, Brannen 2016: 57). Vaikai taip pat turi savo veiklas ir prioritetus. Jų tvarkaraščiai, dažnai susiję su jų kūno poreikiais, jų priežiūra, mokykla ir popamokine veikla, įtraukiami į tėvų laiko tvarkas (plg. O'Connell, Brannen, 2016: 57). Į tėvų tvarkaraščius taip pat įtraukiamas jų „laikas sau“, laikas draugams, namų ruošos darbams ir pan. Šios sritys susikerta, dažnai sukurdamos nesuderinamą laiko patirtį:

Su mama gal tų bendrų veiklų daugiau būna, nes vis tiek mama, mano mama dirba paromis ligoninėj, tai dažniausiai dirba 2-3 kartus per savaitę maksimum. Tai kitom dienom, jeigu būna namie, tai faktas, kad aš su mama pasikalbu ir grįžus iš mokyklos ir tiesiog pasikalbam kažką. Na tarkim su mama tai būna, kad mes dviese valgom, kai esam namuose, bet su tėčiu tai dažniausiai būna, kai mane turi kažkur nuvežti. Retkarčiais dieną telefonu gal kažką pakalbam. O taip tai dažniausiai kai grįžta vakare po darbų pasikalbam kaip kam sekėsi, o daugiau bendrų veiklų, tai nelabai galėčiau pasakyti (Rytis, moksleivis). Šio pateikėjo pasisakyme matosi, kad bendro šeimos laiko, o tuo pačiu ir bendros kasdienybės esama mažai ir ji skirtingai derinama su motina ir su tėvu. Vyresnių žmonių dienotvarkė dažniausiai derinama prie kitų dirbančių šeimos narių, kaip, pavyzdžiui, dėl sveikatos negalinti dirbti Regina taikosi prie savo vyro darbo valandų ir kasdien gamina maistą tokiu laiku, kad vyras galėtų grįžti papietauti į namus. Kituose namuose su dukros šeima gyvenanti pensininkų pora derinasi prie dukros šeimos – prieš šeimos grįžimą užkuriama krosnis, taip pat gaminama vakarienė.

Intensyviausiai laikas ir dienotvarkės derinami didelėse šeimose. Taisyklės ir aiškiai apibrėžta dienotvarkė šiose šeimose garantuoja struktūrą bei tvarką. Miestelio gyventojų tvarkaraščiai yra glaudžiai susiję su jų šeimos narių tvarkaraščiais – tai ypač išryškėja, kai tėvai savo laisvu laiku arba derindamiesi prie darbo grafiko vežioja vaikus į mokyklą ar kitus užsiėmimus. Tačiau nedidelėse

šeimose, ypač tose, kur vaikai jau išvykę iš namų arba jie yra paskutinių klasių moksleiviai, derinimo taip pat sumažėja:

Mano vaikai dideli, tai dažniausiai nederinu su niekuo. Nes vyras išvažiuojęs būna, tai aš pati sau ir praktiškai kaip noriu, taip gyvenu. Nu dar kažkiek derinu su dukra jaunesne, nes kartais būna, kad turiu prisiderinti prie jos kada ji grįš, ar kur ją reikia nuvežti. O šiaip dažniausiai nederinu ir pati sau (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Namai turi įtaką šeimos narių elgesio organizavimui ir vertybėms, taip pat sugyvenimo formoms. Šeimos nariai gali taip susigyventi, jog jų įpročiai ir pasirinkimai sinchronizuojasi, tačiau derinimas vis tiek lieka svarbus:

Jo, derinam visą laiką. Nors būna labai daug atvejų, pavyzdžiui, jįsai grįžta iš Kauno, aš iš Kėdainių ir būnam nepasišnekėję jeigu tai du suvažiuoja, [gaunasi] du vienodi maišai. Viskas dvigubai. Identiškai gaunasi taip pat apsipirkimas toksai. Ir suvažiuojam tada abudu su vienodais pirkiniais. O šiaip tai taip nu tai susiskambinam ir sakau „ar tu būsi kažkur mieste, ar tu nupirksi“, tai jįsai „Arba būsiu, arba nebūsiu, arba neturėsiu laiko, bet nu daugumoj jįsai būna (Asta, socialinė darbuotoja)

Atsižvelgiant į surinktus duomenis, išryškėja, kad žmonių dienotvarkės nėra visiškai individualios, nes tyrimo metu sutikti Josvainių ir Ramygalos gyventojai iš esmės dalyvavo savo arba šeimos narių, darbo vietos bei kitų įstaigų suformuotoje dienotvarkėje, kuri įgalina ir kartu apriboja arba išplečia jų judėjimą. Daugeliu atvejų darbinį gyvenimą lydi dideli laiko ir erdvės lankstumo reikalavimai, kurie turi būti derinami su šeimos gyvenimu (Perry-Jenkins, Gerstel 2020: 425). Dienotvarkės yra derinamos su kitais šeimos nariais, kolegomis ar kasdienėmis veiklomis.

Pateikėjų individualios dienotvarkės susideda iš trijų atskirų segmentų, kurie apima individualias dienotvarkes, laiko derinamą su kitais asmenimis ir laiką, priklausomą nuo institucijų, jų institucionalizuotų rutinų (plg. Berger, Luckmann 1999: 67–119). Neabejotina, kad yra ir daugiau dienotvarkės segmentų, kurie apima įvairias mikro rutinas ir yra sunkiai užfiksuojami. Tačiau čia dėmesys skiriamas šiems trims dienotvarkių sudėtiniais segmentams. Pirmoji, individuali laiko tvarka reiškia, kad pats žmogus, atsižvelgdamas į jam patogias ir reikšmingas aplinkybes, susiplanuoja savo laiką. Įprastai šis laikas gali būti siejamas su pomėgiais, dienos poilsiu ir kasdieniais asmeniniais ritualais. Antroji, su kitais asmenimis derinamos

dienotvarkės dalis dažniausiai apima šeimos narius, artimuosius, draugus – tai šeimos laiko ir socialinių ryšių plotmė:

Aš taip galvoju, kad gyvenant po vienu stogu vienas prie kito turi derintis. Jeigu tu nenori prie nieko derintis, tu turi gyventi vienas, absoliučiai vienas. Tu gyvendamas su savo vyru, tu turi prie jo derinti, nes gal vienas tualetas, abu norit į tualetą, tai turit derintis (Vilma, dirba mokykloje).

Šis dienotvarkės segmentas gali būti apjungtas su individualiu, nes buvimas su šeima ar kitais žmonėmis įprastai yra paremtas savanoriškumu. Šiame segmente labai svarbus ryšys su kitais ir dienotvarkių derinimas, kuris suteikia galimybę laiką leisti drauge. Šiame segmente įvyksta ir akivaizdus individualių asmenų ir jų individualių dienotvarkių bei rutinų susikirtimas, kuris dažniausiai yra iš anksto suplanuotas, pavyzdžiui, susitikimas su draugais. Trečiasis segmentas apima dienotvarkės dalį, kuri priklauso nuo darbo laiko, kitų institucijų vidinių taisyklių ir asmens pavaldumo šioms institucijoms. Pastarasis dienotvarkės segmentas yra mažiausiai lankstus ir labiausiai varžantis. Asmuo sudarydamas darbo sutartį iš esmės sutinka su įstaigos darbo laiku ir taip sukuria savo dienotvarkės pagrindą.

Pateikėjų laikas yra socialinis laikas – jie nuolat derina savo laiką su kitų žmonių laiku ir pagal tai planuoja veiklas. Pateikėjų individualios dienotvarkės yra sureštos ne tik pagal jų pačių poreikius, bet ir pagal kitų žmonių bei institucinio laiko normas.

4.5.2. Moterys ir vyrai, šeimos, draugai ir kaimynai

Kadangi šeimos formos tapo įvairesnės, kasdienis šeimų egzistavimas ir tęstinumas nebegali būti savaimė suprantamas dalykas, bet turi būti nuolat įtvirtintas šeimos narių sąveikoje (Jurczyk, Meysen 2020: 28). Padidėjus individualioms gyvenimo būdo pasirinkimo galimybėms, padidėjo ne tik galimų gyvenimo scenarijų įvairovė, bet ir suvaržymai priimant biografinius sprendimus (Adler, Lenz 2023: 6). Kitaip tariant, nebeliko vieno aiškiai apibrėžto šeimos modelio pagal kurį žmonės planuoja savo gyvenimą, nes šeimos modelio kūrimą ir jo palaikymą kasdienybėje nulemia skirtingi veiksniai.

Santykiai pateikėjų šeimose yra neformalūs, pagrįsti abipusiu darbų pasidalijimu, bendru laiko derinimu, rūpinimusi tais pačiais namais. Kasdienybėje šeimos nariai dažnai prasilenkia, nes nesutampa jų dienvartė:

Tėvai anksčiau keliasi, tai pusryčius tarkim anksčiau valgo, aš į mokyklą, tai vėl vėliau valgau. Pusryčius nelabai kartu išsina pavalgyti. Pietūs irgi atskirai gaunasi, nes tėvas tuo metu dirba. Mama irgi Kėdainiuose kažką. Aš grįžtu iš mokyklos, brolis dabar neina į mokyklą, <...> . Tai jis kada atsikelia, tada valgo, kiekvieną dieną skirtingai (Gedas, moksleivis).

Kadangi į darbus vyksta ne tik vyrai, bet ir moterys, namuose dažniausiai nebūna asmens, kuris tvarko, skalbia ir gamina. Dėl šios priežasties šeimos nariai pasidalina pareigomis ir atsakomybėmis. Organizaciniu požiūriu kasdienis šeimos gyvenimas turi būti derinamas nuolat aiškinantis, kas ką, kada ir kaip veikia (Adler, Lenz 2023: 7). Taigi nėra taip, kad kiekvienas tvirtai žino kas ką veikia, už ką jis atsakingas. Šeimose vyksta nuolatinis pasidalijimas, persiskirstymas ir derinimas priklausomai nuo turimo laisvo laiko ar kitokių aplinkybių. Vakaras yra dažniausias laikas kuomet visi šeimos nariai būna namuose, tačiau net ir tada laikas dažniausiai leidžiamas atskirai – vaikai ruošia namų darbus ar išsina susitikti su draugais, tėvai tvarkosi buityje, užsiima savo pomėgiais. Tad įprastomis kasdienėmis dienomis šeimos nariai dažniausiai bendrauja fragmentiškai, o su kai kuriais nariais tik prasilenkia: „Nu praktiškai pas mus atskiri pasauliai būna. Aš dirbu kitam darbe, ji [žmona] seniūnijoje socialine darbuotoja, ji irgi, valandinis, penktą valandą ji jau grįžta. Nu vaikai būna jeigu pas mane į būrelį ateina dar, kad aš juos pamatyčiau“ (Marius, dirba mokykloje).

Dažnai bendro šeimos laiko kiekį atspindi jos narių valgymo namuose įpročiai. Terese Anving ir Ann-Mari Sellerberg atliktame tyrime apie švedų šeimų, turinčių vaikų, valgymo įpročius išryškėjo, kad valgymas kartu šeimoje yra ne tik biologinių poreikių patenkinimas, tačiau ir svarbi dienos dalis, kurios metu praleidžiamas kokybiškas laikas su šeima. Anot mokslininkų, vaikus auginantys švedai maistą ir valgymą kartu traktuoja kaip galimybę vaikus supažindinti su įvairiais skoniais ir kultūromis bei perduoti savo pačių įsitikinimus ir vertybes susijusias su maistu (Anving, Sellerberg 2010: 211). Tačiau Lietuvos miesteliuose šeimos nariai dėl skirtingų grafikų retai turi progą kartu pavalgyti. Ryte namai

paliekami skirtingu metu, pietaujama darbe arba mokykloje. Vakarienei taip pat ne visada pavyksta susirinkti visiems šeimos nariams, nes skiriasi darbo grafikai, o moksleiviai dažnai lanko įvairius būrelius ir užsiėmimus. Tačiau įprastu metu valgomas maistas yra socialinis įvykis, kuriame dalyvauja šeimos nariai. Valgis gali suformuluoti socialinius santykius namų ūkyje ir apibrėžti ribas tarp namų ūkio narių ir „pašaliečių“ (Bell, Valentine 1997: 62). Miestelio šeimose valgymas kartu nėra sureikšminamas, nes tam dažniausiai trūksta laiko, tačiau tai nereiškia, kad jis nėra svarbus. Virtuvė, būdama pagrindine dienos vieta ir ypač šeimos valgymas kartu suteikia namų ūkio nariams retą galimybę susiburti ir pasidomėti vieni kitų gyvenimu (Bell, Valentine 1997: 63). Tačiau nemažai šeimų kartu valgo tik itin retomis progomis:

Ne, praktiškai niekada kartu. Išvis kad kartu sėstumėm prie stalo visi, tai nežinau, turbūt per metus būna Kūčios, Velykos, dar gal pora kartų. Nu dar gal kažkiek kartų kavinėse, bet šiaip tai labai mažai kartų. Kada norisi pavalgyt, tada pavalgai. Tėtis dažniausiai vėlai grįžta, tada jis pavalgo, mama tai išvis kažkada pavalgo, bet kad visi trys valgytumėm nėra taip beveik niekada. Po vieną (Rytis, moksleivis).

Tačiau net ir kartu nevalgant, maistas ir valgymas yra vienas iš aspektų, kuriančių bendrą šeimos buitį. Per maistą atsiskleidžia ne tik rūpestis kitais šeimos nariais, bet ir pagarba, kito nario priėmimas. Šeimose, kuriose vienas iš šeimos narių nusprendžia keisti mitybą, įprastai šis sprendimas yra priimamas ir prie šių pokyčių prisitaikoma jų nekvestionuojant. Pavyzdžiui, vienoje šeimoje dukrai nusprendus tapti vegetare, jos mama ėmė auginti daržoves, kad dukra valgytų namuose užaugintą maistą. Kitoje šeimoje vienas narys nevalgo angliavandenių ir perka specialų sėklų mišinį iš kurio jo mama iškepa duoną. Maistas gaminamas atsižvelgiant į šeimos narių skonį, kartais gaminami net keli patiekalai vienu metu. Maistas taip pat yra meilės ir dėmesio išraiška. Pavyzdžiui, savaitgaliais iš studijų namo grįžusiems vaikams visuomet ruošiamas gausėnis, įmantresnis maistas. Kartu su šeiminiu vienetu namų ūkis kuriasi kaip struktūra, kurioje vyksta būtinė veikla, o buitis, kaip ir šeima, gyventojams yra reikšminga. Tiesą sakant, tiek „šeimos“, tiek „namų ūkio“ santykiai veikia vienu metu (Battle 2004: 39). Šeimos narius taip pat sieja įvairūs įsipareigojimai:

Tai susikerta dėl to, kad pirma visi mes žmonės ir turim tam tikrus fizinius poreikius. Tas pats valgymas ir panašiai. Bet kiekvienas turi nuo savo amžiaus ir pareigų, tam tikras pareigas, kurias irgi turi atlikti ir tam tikrus dalykus padaryti. Jos labai skiriasi, bet tam tikrus sąlyčio taškus turi (Rytis, moksleivis).

Namų ūkiai laikui bėgant keičiasi, kai šeimos nariai gimsta, miršta, išeina ar tuokiasi. Tačiau tiriant buitį būtina nustatyti ribas namų ūkio formavimosi ir irimo procesui. Paprastai šis atskyrimas apima susitelkimą į vieną ar du žmones, kurie vadovauja namų ūkiui nuo įkūrimo iki mirties. (McGoldrick, Garcia-Preto, Carter 2015: 1–3). Josvainiuose ir Ramygaloje dažnai šie vaidmenys tarpusavyje persipynę, nes šeimos nariai dalinasi buities darbais. Buities darbų pasidalijimas itin įvairus, todėl sunku nurodyti vieną modelį, nes jį lemia įvairūs veiksniai. Pavyzdžiui, darbų pasiskirstymas, priklauso nuo to ar šeimos nariai dirba samdomą darbą, ar turi nuosavą verslą, ar kartu gyvenantys vaikai yra mažamečiai, ar jau suaugę, ar namuose gyvena senyvo amžiaus ar sergantys asmenys, kuriais reikia rūpintis. Visgi išryškėja gana aiški darbų pasidalijimo tendencija lyčių atžvilgiu – moterys yra tos, kurios daugiausia rūpinasi buitimi, maisto gaminiu, vaikų priežiūra, o vyrai yra atsakingi už šeimos aprūpinimą, darbą su technika, namų aplinkos priežiūrą. Moterys ir vyrai rūpinasi būtinaisiais vaikų poreikiais, taip pat perduoda savo vertybes, auklėja suteikdami jiems įvairias atsakomybes ir pavesdami užduotis. Vaikams lieka tokios pareigos kaip savo kambario arba visų namų tvarkymas, pagalba ruošiant maistą, apsiperkant arba pagalba ūkyje: „Nu žiemą dažniausiai malkas nešdavau, susitvarkydavau savo kampą ar dar kažką. Žolę kokią nupjaut, dar ką“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje).

Daugelis šeimų teigia neturinčios ryškaus darbų pasidalijimo. Tačiau išryškėja, kad griežtesnį darbų pasidalijimą nulemia ir šeimos nario sveikata. Pavyzdžiui, Marija gyvenanti su sunkią širdies ligą turinčiu vyru ilgą laiką atliko visus namų ūkio darbus:

Nu tai kažką praskalbi, tai kažką padarai, tai į daržą nulėki, tai pečių reikia. Nu tai jis dabar mane išgynė iš katilinės, sakė, aš dabar kūrensiu, nes jis dabar neblogai jaučiasi. Pora metų dabar po tų visų bėdų, nes pirmai jisai visai nieko negalėdavo. Tai man atkrinta, bet tai dabar lapai prisideda. Tai ten koki gėlyną papureni, nes jau... kai vaikai buvo, tai jie ten daugiau tvarkydavosi, o dabar žiūriu jau tie gėlynai tokie peraugę. Nu tai tvarkaisi kažką darai. Tokie visą laiką, vis kažką sugalvoji (Marija, pensininkė).

Pareigų pasiskirstymui įtaką daro skirtingi žmonių poreikiai bei pomėgiai:

Valgom du kartus dienoj. Vyras valgo pirmą valandą ir penktą. Nu aš neiškenčiu iki pirmos, aš kokią vienuoliktą pradedu, kažką truputį suvalgau. Nu va, aš paskui gaminuosi atskirai sau, truputį kitaip, nes jis dabar nevalgo kruopų, nevalgo bulvių, nevalgo morkų. Aš sriubas mėgstu. Nu tai aš sau verdu, o jis kitaip (Marija, pensininkė).

Kai kuriose šeimose esama aiškaus vyriškų ir moteriškų darbų pasidalijimo:

Tai vyras turi savo pomėgį, po darbo grįžta, jisai išeina į savo garažus dirbti, tai aš žinau, kad jis jau dirba čia. Nu o mano butis yra virtuvė, nu moteriški darbai. Bulves skuta, tarp kitko, vyras. Visada. Nes kažkaip, nežinau. Nu automatiškai turbūt mūsų gyvenimo būdas, nu dėl to, kad mes gyvenam ne bute, mes turim namus. Nu tai vyrai pjauna aplinką, aišku. Nu vis tiek jie tokius darbus daro, nu vis tiek jie vyriški tokie labiau. Mano jau šiltnamis, daržai, gėlynai. Nu jie purškia, pavyzdžiui. Nu kažkaip vis tiek automatiškai kažkaip pasiskirsto tie darbai į tokius vyriškus ir moteriškus (Danutė, dirba mokykloje).

Suaugus vaikams įvairūs įsipareigojimai ir abipusė pagalba taip pat išlieka. Ūkiškai gyvenantys tėvai vaikams duoda daržovių, maisto, o vaikai atvažiuoja padėti tėvams ūkyje, versle ar butyje: „Mažius tai dar be šeimos. Dažnai dabar grįžta, nes tai kur pakasti reikia, tai malkų prinešti, tai dar kažką, tai obuolius nuskinti, tai bulves nukast“ (Marija, pensininkė). Tačiau su laiku ši abipusė priklausomybė mažėja, ypač tais atvejais, kai vaikai sukuria savo šeimas. Kita vertus, turėdami mažiau laiko ir negalėdami padėti butyje, vaikai dažnai tėvams padeda finansiškai:

Dabar mane jau rengia vaikai. Juokinga, dabar papasakosiu kaip buvo. Buvo neseniai, reiškia, nusivežė į Kėdainius. Sako, nupirksim striukę, sako gana vaikščiok su tais skudurais. Jau rengiamės, rengiamės, ir tas negerai, ir tas negerai. Tai mažukė, tai trumpa. Nu paskui vieną tokią striukę tą apsirengiau, o ta pardavėja šokinėja – oi, kaip gražu, oi, kaip gerai, tik pirk, tik pirk. Čia su dramblio vilna. Algis sako, kad dramblys neturi vilnos, o ji – oi, atsiprašau, su kupranugario. [juokiasi]. Paskui jau nuleido mums 30 eurų ir jau nusipirkom tą striukę. Tai žodžiu ir dabar bliuską nupirko, Astijus kepurę nupirko. Ir graži tikrai kepurė, ir gyрэ visi viską (Genovaitė, pensininkė).

Suaugę ir savo šeimas sukūrę vaikai dažnai ir kitaip padeda tėvams – vežasi juos į įvairius renginius, į kitus miestus praleisti laisvalaikio, esant prastai sveikatai apsiima juos globoti.

Žmonių santykiuose reikšmingas socialinis vietos derinimas, kuris labai aiškiai matosi namų aplinkoje. Namuose erdvės yra padalintos į individualias ir bendras. Individualioms erdvėms priklauso asmeniniai kambariai – miegamieji, kuriuose žmonės susikuria savo atskirą mikropasaulį. Tačiau individualiomis

erdvėmis dažniausiai vis tiek tenka dalintis, nes tas pats miegamasis priklauso vyrui ir žmonai. Šeimose, kurių gyvenamasis būstas nėra didelis, vaikams taip pat tenka dalintis ta pačia erdve, tačiau ir joje esama savų taisyklių, kurios leidžia išlaikyti individualumo ir savojo atskiro pasaulio jausmą:

Jo, aš jeigu atsigulu į lovą, tai mane [sesė] nervina, kai aš noriu miegot ir prarandu savo miego laiką, nes kažkas kažką daro. Tai dažniausiai būdavo, kad [sesė] pasilieka darbus vėlam vakarui ir ji sėdi tarkim prie stalo ir daro kažkokius namų darbus ar dar kažką. Aišku, mes po to derinom, kad ji eitų kažkur kitur daryti. Tai čia mano didžiausias prisiminimas kas man tikrai nepatikdavo, kai turėjom dalintis kambariu (Rytis, moksleivis).

Šeimose, kuriose vyrauja ryškus darbų pasidalinimas, vyro individualia erdve dažnai būna garažas ar kiti ūkiniai pastatai, kuriuose jis leidžia laiką, remontuoja, konstruoja. Moters individuali erdvė tampa virtuvė, kurioje ji gamina, tvarkosi ir tik viena žino, kur yra kiekvieno daikto vieta. Tačiau įprastai daugelis namų erdvių yra bendrojo naudojimo.

Bendrosios erdvės yra išskirtinės daugiafunkciniu požiūriu. Šiose erdvėse šeimos nariai valgo, leidžia laiką kartu, atsipalaiduoja, ilsisi, užsiima savo pomėgiais. Bendrosioms erdvėms galima priskirti vonią, svetainę-valgomąjį ir virtuvę. Šiose erdvėse laikomasi susitartų tvarkos taisyklių, kurios nebūtinai galioja individualiose erdvėse. Taisyklių esama įvairių, pavyzdžiui, nepalikti daiktų ne savo vietoje, neliesti kito paliktų daiktų, pavalgius išsiplauti indus, į vietą padėti televizoriaus distancinį pultelį ir pan. Bendros erdvės taip pat pasižymi tuo, kad jose vyksta šeimai reikšmingi kasdieniai ritualai. Pavyzdžiui, vienose šeimose tuo pačiu metu žiūrima mėgstama televizijos laida, kitur kartu valgoma prie to paties stalo ir kt. Virtuvė yra bene svarbiausia erdvė kasdieniame šeimos gyvenime: dažno susirinkimo, informacijos mainų, bendradarbiavimo, dalykų derinimo ir vaikų socializacijos vieta. Tai esminis logistikos organizavimo ir kasdienių operacijų centras dvigubas (t. y., vyro ir žmonos) pajamas gaunantiems namų ūkiams (Arnold, Graesch, Ragazzini, Ochs 2012: 80). Pagrindinė namų ūkio veikla virtuvėse apima visus namų ruošos darbus, įskaitant maisto gaminimą, skalbimą ir kitas užduotis, kurias paprastai atlieka moterys. Net jeigu virtuvė nėra didelė, dažniausiai joje vis tiek vyksta pats didžiausias judėjimo ir veiklos srautas lyginant su kitomis namų

erdvėmis. Virtuvė dažnai būna neformalių pasibuvimų vieta, kurioje šeimos nariai aptaria planus, pasidalina dienos įspūdžiais.

Josvainių ir Ramygalos gyventojai palaiko įvairius santykius su draugais. Jaunesnio amžiaus žmonėms draugystė ir draugai kasdienybėje yra itin reikšmingi. Bendravimas su draugais dažnai laikoma atskira laisvalaikio veikla ar pomėgiu, nes paklausti apie tai, ką veikia laisvu laiku, pateikėjai atsakydavo, kad *susitinka su draugais, būna su draugais, kažkur važiuoja su draugais*. Jauni vaikinai su draugais eina kartu sportuoti, dalyvauja sporto varžybose, važinėja su automobiliu po apylinkes. Kalbėdami apie savo draugus jie dažniausiai pasakoja, ką su jais veikė. Draugai dažnai būna įvairūs, iš skirtingų šeimų.

Suaugusiųjų tarpe draugai reikšmingi kitaip. Yra nemažai atvejų, kai tarpusavyje draugaujama poromis ar šeimomis. Dažniausiai pagrindinis draugaujančių porų užsiėmimas yra bendras poilsis. Vasaromis žmonės po darbų susirenka pasisėdėti sode ar terasoje, išsikepti šašlykų. Kiti turi pirtį ir į ją kviečiasi savo draugus. Išryškėjo, kad ypač aktyviai miesteliuose draugystę palaiko moterys. Dažnai tarpusavyje bendrauja tos moterys, kurių vaikai lanko tą patį darželį ar mokyklą. Artimus santykius sukuria ir kaimynės. Moterys linkusios palaikyti reguliarių ryši: jos periodiškai susitinka, o savo susitikimų metu geria kavą, mainosi knygomis ar kitais produktais, eina pasivaikščioti. Tačiau pagrindinė jų veikla yra kalbėjimasis. Tai, kad kasdieniuose draugių susitikimuose pokalbiai turi svarbią reikšmę, parodo pateikėjų pasakojimai, kuriuose jos dalinasi ne tik savo ir savo šeimos, bet ir draugių šeimų bei artimųjų patirtimis.

Svečiavimosi tradicijos tarp miestelių gyventojų beveik nelikę. Vyresni ir vidutinio amžiaus žmonės prisimena, kaip jaunystės laikais dažnai susitikdavo su draugais ar giminėmis. Didesni susibūrimai vykdavo ir kalendorinių švenčių metu. Pateikėjai prisimena, kaip kelios šeimos susirinkdavo pas vyriausią giminės ar šeimos narį. Tačiau jam mirus ši švenčių tradicija nutrūkdavo, nes niekas nebenorėdavo organizuoti tokių susibūrimų. Paaugus vaikams ir ypač jiems sukūrus šeimas, draugų ratas dažniausiai sumažėja, nes susitikimams skiriama mažiau dėmesio. Žmonės paprastai laisvalaikį leidžia su savo vaikų šeimomis. Dažniausiai

svečiavimasis yra buitinis, t. y. dažniau propaguojamas neformalus svečiavimasis pas miestelyje gyvenančius šeimos narius, gimines, draugus ar kaimynus. Svečiai iš toliau įprastai atvyksta ir svečiuojasi tik švenčių metu.

Santykiai tarp kaimynų įvairūs. Įprastai miestelio gyventojai turi kelis kaimynus, bet artimesnius santykius palaiko tik su vienais iš jų. Santykius apsprendžia žmonių gyvenimo būdo ir amžiaus panašumas. Bendraujama su į save panašiais, panašią patirtį turinčiais kaimynais. Vienas pagrindinių kaimynus siejančių aspektų yra pagalba: „Dabar auginom bulves mes daleiskim priešais ten tuos kaimynus. Jisai turi kombainiuką, jisai atvažiavo, atsistojo ant to kombainiuko, nurinkau aš akmenis, jis išpylė, per dvi valandas surinkau bulves, tai į kokią talną dar kviesti, ir viskas, visai žiemai bulvės“ (Rūta, verslininkė). Mažai gyventojų turi didelius ūkius, todėl talkos į kurias kviečiami kaimynai ir aplinkiniai žmonės neorganizuojamos. Pagalba dažniausiai teikiama paslaugų forma. Pavyzdžiui, daugiabutyje gyvenanti pensininkė Liucija dažnai prižiūri savo jaunesnių kaimynų dukras, kurias priima kaip savo anūkes. Tai artimi kaimyniniai santykiai prilygstantys draugystei. Tačiau esama ir formalesnių santykių formų – dažnas atvejis kai gyventojams išvykus atostogų kaimynai „užmeta akį“ į kiemą, pasižiūri, kad neateitų svetimų žmonių. Tačiau praktika „palikti raktus nuo namų“ reta, nes namų priežiūra dažniau patikima kitiems šeimos nariams, giminėms.

Antras kaimynų santykiams būdingas aspektas tai darymas, kaip daro kaimynas, nusižiūrėjimas:

bet labai prisižiūri namus ir pas mus pastebėjau, kad labai nuo kaimyno tas galioja. Kad kaimynas pasidarė ir aš noriu arba jis nusipjovė ir aš nusipjausiu, nes mama nusivalė langus, kaimynė nusivalė langus. Arba pavyzdžiui pas mus graži alyva, tai kitais metais pas vienus kaimynus ir pas trečius metus bus tos pačios rūšies alyva. Ir va kartais kaimynai nuo kaimyno apsitvarko tai tikrai yra to įkvėpimo. Važiuoja, ai, pas tą gražu, dar turi to. Bent jau mūsų gatvė yra, kitur nežinau kaip yra (Adelė, dirba kultūros centre).

Darymas taip, kaip daro kaimynas, panašumo akcentavimas yra kaimo kultūros bruožas. Tačiau čia pat daugelis pateikėjų paklausti ar jie mėgsta semtis idėjų iš kaimynų, pasižiūrėti kaip tvarkosi kiti, atsako, kad jie nežiūri kaip daro kiti, o idėjų semiasi internete. Kaimynams taip pat būdinga dalintis savo užsiaugintomis daržovėmis – dažniausiai pas vienus geriau auga vienos daržovės, o pas kitus kitos,

tad keičiamasi šiuo pagrindu. Tačiau tokie keitimaisi ne visiems priimtini. Pateikėjo Ryčio šeimai kaimynė kiekvienais metais atneša vynuogių. Jo šeima jų nevalgo ir teigia kaskart kaimynei pasakantys, kad tų vynuogių nebeneštų, tačiau kaimynė neklauso. Nepaisant to, Ryčio šeima visuomet mandagiai reaguoja ir priima vynuoges. Čia išryškėja kitas būdingas aspektas, kad kaimynai, netgi jeigu nebendruoja artimai, stengiasi išlaikyti mandagius, neutralius santykius.

4.5.3. Artimi žmonės ir tolimos erdvės: „kalbam kiek norim, kada norim“

Josvainiuose ir Ramygaloje kaip ir visoje Lietuvoje yra nemažai išvykusių į kitas šalis. Geriausiai emigracijos padėtį atspindi miestelyje gyvenančios moters, kurios sūnus kelis metus gyveno kitoje šalyje, pastebėjimai:

Dabar galėčiau pasakyt, kiek vat išvardinau vaikų gyvena užsieny, tiek procentaliai bus labai panašu į užsienį išvažiavę visos Lietuvos vaikų. Aš tai sakau, man labai gera tikrintis kol kas apie mūsų kaimą. Ten sakysim baigė aukštųjų tiek vaikų arba tiek tėvų, procentaliai tikrai tiek baigė nu vat Lietuvoj. Nežinau kodėl mūsų kaimas atspindi, mūsų gatvė tiesiog atspindi lietuvišką tą...[juokiasi]. Tai va, 30 procentų Lietuvos jaunimo jau nebegrįš į Lietuvą. Taip galiu garantuot. Nebegrįš, ten kur šeimos, ten ir gyvens (Odetą, bedarbė).

Taigi, dalis miestelio gyventojų yra emigravę. Dažniausiai tai jauni žmonės, kurie yra sukūrę šeimas su kitais lietuviais. Kitą dalį sudaro emigrantai, kurie šeimą sukūrę su tos šalies, kurioje gyvena, piliečiais. Taip pat esama išvykusių jaunų, mokyklą baigusiu asmenų, kurie arba studijuoja, arba dirba kitose šalyse. Remiantis pateiktomis pastebėjimais, jeigu nesukurs šeimos, šie jaunuoliai grįš į Lietuvą. Miesteliuose likę artimieji reguliariai bendruoja su emigravusiais artimaisiais. Tie, kurių anūkai auga kitose šalyse, bendravimui su artimaisiais skiria dar daugiau dėmesio. Miestelio gyventojai stengiasi reguliariai lankyti išvykusius artimuosius. Kai kurios miestelyje gyvenančios moterys pas emigravusius artimuosius atvyksta ilgesniam laikui, kad galėtų prižiūrėti jų anūkus: „Aš pavyzdžiui labai dažnai skraidydavau. Nuo pat [anūko] gimimo kas kelis mėnesius, tik va vasarą biški tarpelis būdavo“ (Irma, verslininkė). Emigrantai į Lietuvą dažniausiai sugrįžta vasaros metu. Grįžimas į Lietuvą yra laukiamas metas abiem

pusėms, todėl susitikimo laikas dažniausiai derinamas su atostogų laikotarpiu. Atvykusios šeimos dažniausiai apsistoja pas tėvus. Tokių susitikimų metu daug keliaujama po Lietuvą: „Tada prasideda giminių lankymas, važinėjimas pas visus giminaičius arba ten kažką irgi nuvažiuoti į įdomesnę vietą apžiūrėti. Paskutinį sykį Anykščius aplankėm, aplakstėm“ (Irutė, namų šeimininkė). Taip pat aplankomi artimieji, kapinės, dalyvaujama įvairiuose renginiuose, arba namuose organizuojami įvairūs pasibuvimai

Reguliarus ir palaikantis bendravimas tarp gyvenančių miestelyje ir išvykusių į kitas šalis vyksta ir nuotoliniu būdu: „[...] dabar tu su vaikais kiekvieną dieną susiskambini ir susirašai, mataisi. Su giminėmis, va mamos sesuo Maskvoj. Su ja susiskambinam, matomės, nu vis tiek pasimatai, pasikalbi“ (Rūta, verslininkė). Socialiniuose tinkluose dažnai keičiamasi nuotraukomis, žinutėmis, susisiekiama vaizdo skambučiais. Pavyzdžiui, Rytis pagal mainų programą metus gyvenęs Pietų Amerikoje su tėvais daugiausia susirašinėdavo žinutėmis socialiniuose tinkluose: „[...] tai bent jau per mėnesį kartą skambindavomės tiesiog per *Messenger*, *Skype* su vaizdu, o šiaip tai dažniausiai kas antrą arba kas dvi dienas susirašom kažką dėl... kaip sekas, ką veiki ir panašiai“ (Rytis, moksleivis). Tokie skambučiai būna įvairaus pobūdžio. Kartais jie vyksta susitarus iš anksto ir visas dėmesys skiriamas pokalbiui. Kitais atvejais pokalbiai būna buitiniai, neįpareigojantys, skirti kasdienėmis mintimis pasidalinti. Tokiu atveju pokalbio dalyviai dažnai tęsia veiklas, kuriomis užsiėmė prieš skambutį – gamina maistą, plauna indus, mezga ir pan. Pavyzdžiui, vieno apsilankymo pas pensininkę Liuciją metu jai per *Skype* programą paskambino Norvegijoje gyvenanti dukra. Ji paskambino savo mamai, nes buvo ką tik parėjusi iš darbo, plovė indus ir turėjo laisvesnio laiko pokalbiui. Virtualus bendravimas skaitmeninėje erdvėje ir skaitmeninės nuotraukos yra kasdienybė. Tačiau didelę reikšmę turi ir fiziniai, materialūs dalykai. Pavyzdžiui, miestelyje gyvenantiems artimiesiems emigrantai dažnai siunčia atspausdintas savo šeimos ir ypatingai savo vaikų nuotraukas. Tokios nuotraukos įreminamos ir laikomos namų svetainėse. Taip pat keičiamasi ir siuntiniais. Tėvai vaikams siunčia siuntinius su maisto prekėmis, kurių sunkiau gauti kitose šalyse, taip pat siunčiama lietuviška duona, lašiniai ir pan.:

„[...]išsiunčiam vaikam [uogienių]. Bet nebesusivalgo tų uogienių, neverta, tai aš iš vynuogių padarau vyną [...]. Bambalį vienai į Angliją, kitai“ (Rūta, verslininkė). Vaikai atsiunčia nuotraukų, skanėstų, dovanų.

Toli vienas nuo kito gyvenantys artimieji bendrauja įprastomis temomis, jie kalbasi apie kasdienes dalykus, įvykius, darbą, pinigus, vaikų auginimą, sveikatą ir pan. Tačiau dėl geografinio ir kultūrinio nutolimo atsiranda ir dažnas lyginimas tarp gyvenimo čia ir gyvenimo ten. Pavyzdžiui, nuosavą parduotuvę turinti Vilija pastebi, kad Olandijoje, kur gyvena jos dukra, apranga ir stilius nėra tokie svarbūs kaip Lietuvoje.

Miestelyje yra šeimų, kuriose vyrai dirba tolimųjų reisų vairuotojais ir iš namų išvažiuoja dviem, keturioms ar net šešioms savaitėms. Įprastai vyrai tokį darbą dirba ilgus metus, kai kurie po 20 metų ir daugiau. Toks gyvenimas šeimoms jau yra tapęs gyvenimo būdu, išsidėsčiusiu įvairiose vietose tiek socialiniu, tiek kultūriniu požiūriu (Körber 2012: 17). Tokiose šeimose artimi žmonės yra išskirti tolimų erdvių. Su išvykusių vyrų šeimos nariai bendrauja įvairiai: „Anksčiau kai nebuvo tų galimybių, tai būdavo *Skype* ir retais atvejais telefonais, nes gi labai brangu. O dabar tai praktiškai *viberiais*, *whatsupais*, *messengeriais* ir galų gale skambučiais“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Dažniausiai su išvykusių į reisą vyrų bendrauja jo žmona, o vaikai prisijungia prie bendrų pokalbių arba susisiekiama su tėvu, kai reikia konkretaus patarimo, pinigų ir pan. Bendraujama kasdienėmis, buitinėmis temomis: „Ir va, kad paskambina, kad ir video skambutis: aha, tu šiandien išsivirei ką nors valgyt, aha, tau ten stovėjimas, a, tu šiandien budi, nu va ten taip, butis paprasta tokia. Vat toks bendravimas“ (Joana, dirba mokykloje). Bendravimas su vyrų vyksta pagal poreikį: „Kalbam kiek norim, kada norim. Jisai skambina, aš skambinu, vaikai skambina. Turi ką pasakyti, dažniau skambini, neturi ką pasakyti, rečiau skambini“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Artimi, tačiau geografiškai nutolę šeimos nariai dažniausiai yra susitelkę į savo darbus, tačiau namuose vienai likusiai moteriai reikia ne tik dirbti, bet rūpintis buitimi ir vaikais: „Jaunesnė buvau, tris dukras auginau, beveik viena auginau, nes vyras fūristas, ir ūkis, ir viskas“ (Joana, dirba mokykloje). Tokius santykius, kai vyras tai būna, tai nebūna namuose galima pavadinti

nekasdieniais: „O jau su vyru turbūt ne kasdieniai, kai jau grįžta. Jis grįžta kas šešias savaites. Tai kai grįš, tai sakau, vėl viskas keičiasi. Ir tada tą žmogų turi šalia, ir vis tiek jau ne telefonu kalbi“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Tokiose šeimose gyvenančios moterys neturi tradicinio šeimos modelio:

Nu jau, žinokit, aš normalaus šeimyninio gyvenimo aš neturėjau, tokio, kur diena dienon, metų metus vyras būtų namie. Aš jo neturėjau. Pradžioj gal turėjau [...]. Nu tai vat pradžioj kai apšvedėm gal kokius dešimt metų tokių buvo. O trečioji dukra kai gimė, tai jis jau grįžo iš reiso, aš jau buvau pagimdžius. Tai va tiek metų, jau 29 metai, aš gyvenu tokiu ritmu. Tai dabar jau jis grįžta po šešias savaites, išbūna namie. O seniau būdavo, grįžta iš reiso, trys keturios dienos ir vėl išvažiuoja (Joana, dirba mokykloje).

Taigi, šeimose, kuriose vyrai dirba tolimųjų reisų vairuotojais šeimyninis gyvenimas fragmentiškas. Moterys palaiko santykius ir ryšį su vyru, tačiau jų pagrindiniais šeimos nariais būna miestelyje arba kur nors netoli gyvenantys moters tėvai.

Su vaikais likusios gyventi moterys yra labai užimtos, nes turi rūpintis visa buitimi, tačiau joms dažnai padeda miestelyje gyvenantys kiti šeimos nariai. Pavyzdžiui, Viktorija dirba, o jos dukra mokosi Kėdainiuose. Kasdien jos susiderina ir namo į miestelį grįžta kartu. Pakeliui jos dažnai užsuka pas Viktorijos mamą, kuri irgi gyvena tame pačiame miestelyje. Pas mamą Viktorija ir jos dukra pabūna, pailsi, pavalgo, tad grįžus nebereikia gaminti. Kultūros srityje dirbančiai Julijai taip pat padeda jos šeimos nariai – jie dažnai prižiūri Julijos sūnų, aptvarko namų aplinką, padeda pasirūpinti malkomis: „[...] kai mes būnam su vaiku namuose, mes labai dažnai važiuojam pas močiutę, pas mamą važiuojam. Nes būna, nu pareik, padariau tą ir tą. Arba mama su kokiais bliūdūkais atvažiuoja pas mane. [...] Man tai žolę padeda nupjauti, tai man tą [...]“. Kai kurioms moterims, kurių vyrai išvyksta į reisą, padeda ir kaimynai: „Mano vyras buvo fūristas, nu daug metų. O kadangi aš ūkiškai gyvenau, nėra nei vienas man atsisakęs pagalbos. Kad man ar reikėdavo gyvulius padėt išvest, ar ką, nereikėdavo ilgai prašyt. Nu vat pasakydavo, šiandien nėra tavo vyro, vat padėsim“ (Joana, dirba mokykloje). Moterys supaprastina savo buitį, pavyzdžiui, mažiau skiria laiko maisto gaminimui, daugiau duoda savarankiškumo vaikams: „[...] o kai aš viena, nu tai labai butis supaprastėja. Tada aš galiu sau laiko daugiau skirt. Ir nu tikrai, žinokit, aš ištaikau to laiko. Jeigu va tokį šeštadienį ar

sekmadienį turiu laiko, tikrai padedi tuos darbus ir išvažiuoji“ (Joana, dirba mokykloje). Tokioms moterims svarbia kasdienybės dalimi tampa pomėgiai. Moterys, kai jų vyrai būna išvykę, aktyviau palaiko santykius su draugėmis, eina į įvairius renginius, skiria dėmesio sau – skaito, eina pasivaikščioti ir pan. Tad pagrindinis bendravimo ir santykių iššūkis išvykus vyrui yra ne bendravimas per atstumą, bet prisitaikymas prie pakitusios kasdienybės, kai vyras grįžta namo: „Kai grįžta vyras, tada derinimo daugiau būna, nes mes tada visi namie ir mes tada turim kažkaip pasiskirstyti tą laiką“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Vyrams išvykus į reisą moterys gyvena pagal savo individualią dienotvarkę, kurioje nemažai laiko skiriama santykiams su kitais ir pomėgiams. Įvairios veiklos mažiau derinamos, nes namuose mažiau žmonių su kuriais jas reikia derinti.

Moterų teigimu, prieš vyro grįžimą jos jaučia įtampą, kuri susijusi su kasdienybės pokyčiais:

Man vyras priekaištą dabar jau dažnai pasako, kad „tu gali daryt ką nori, nes tik tu gali daryt ką nori“. [...] Aš namuose beveik viena gyvenu. Tai viskas yra mano ir man atrodo, kad dienotvarkė irgi pagal mane. Ir jisai kai grįžta iš reiso, viskas man susijaukia (Joana, dirba mokykloje).

Grįžus vyrui, šeimai dažniausiai prireikia 3–4 dienų adaptacijai, kol nusistovi nauja tvarka. Mažiau pokyčių įvyksta tose šeimose, kuriose vaikai jau suaugę ir išėję iš namų. Jeigu vaikai mažamečiai ar mokyklinio amžiaus, tuomet daugiau dėmesio skiriama bendram laisvalaikiui – šeimos keliauja po Lietuvą, lanko naujas vietas, svečiuojasi pas artimuosius. Tačiau kitose šeimose šis laikas tampa „naminiu“: „Tiesiog būnu namie nu ir viskas. Tada aš savo tas veiklas apkarpau trims savaitėms, kol jis būna namie. Ir tada būna naminis laikas daugiau“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje). Visgi šeimos nariai, ypač moterys, yra pripratę prie tokio gyvenimo: „Šiaip tikrai labai išsibalansuoja viskas, bet dabar jau ketvirti metai va prasidėjo, tai aš neįsivaizduoju, kaip būtų galima dabar ištiesai gyventi. Aišku, gyventum ir priprastum. Žiauriai skamba gal tikrai“ (Juliya, dirba kultūros centre). Dažnai toks gyvenimo būdas prilyginamas individualiam gyvenimui: „Aš su dukra gyvenu savo gyvenimą. Kai jisai [vyras] grįžta, tada gyvenam bendrą gyvenimą. O šiaip gyvenam atskirus gyvenimus“ (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Atstumo skiriamoms šeimoms laiko ir erdvės organizaciniai modeliai yra susiję su specifine virtualaus artumo jausmo patirtimi. Šis virtualus artumas, nepaisant fizinio atstumo, iškelia naujas praktikas, leidžiančias erdviškai susiskaidžiusioms šeimoms kurti kasdieninio bendrumo formas (Körber 2012: 13). Daugelio miestelio šeimose bent vienas šeimos narys gyvena kitoje šalyje, yra sukūręs šeimą. Tačiau su nutolusiais šeimos nariais bet kada leidžiančios bendrauti technologijos juos priartina vienas prie kito, sukuria naują kasdienio bendravimo plotmę skaitmeninėje erdvėje.

4.6. Namų ūkis ir vartojimas

Kalbėdami apie finansus, apsipirkimą ir vartojimą, miestelių gyventojai dažnai linkę prisiminti praeitį ir lyginti jį su dabartinėmis sąlygomis. Asta Vonderau pastebi, kad Lietuvos visuomenės politinės struktūros pakito perėjimo prie rinkos ekonomikos metu. Tuo metu daug žmonių prarado socialinę padėtį, pinigines santaupas ir kultūrinės kategorijas, kurios būtinos orientavimuisi visuomenėje. Šių pokyčių akivaizdoje vartojimas ir įvairios prekės tapo reikšminga priemonė susidaryti naujiems socialiniams santykiams ir skirtumams (Vonderau 2006: 9). Perėjimą į kapitalistinę visuomenę daugelis prisimena kaip sunkų ir nenuspėjamą laikotarpį, kuomet buvo prarandami darbai, trūko pinigų. Kalbėdami apie šį laikotarpį žmonės prisimena, kad stengėsi taupyti ir gyveno ūkiškai. Įvairūs socialiniai ir ekonominiai pokyčiai atnešė ne tik praradimus, bet atvėrė ir naujas galimybes. Nors pajamos išliko nedidelės, didėjo prekių ir paslaugų įvairovė. Atsirado galimybė rinktis prekes atsižvelgiant į įvairius jų aspektus – kainą, prekės ženklą, kokybę. Ši įvairovė ne tik suteikė galimybę įsigyjamomis prekėmis deklaruoti savo vertybes, tačiau lygiai taip pat apibrėžė konkrečias prekes besirenkantį pirkėją. Tokios prekės kaip automobilis, televizorius, mobilusis telefonas, net ir maistas, tapo ne tik socialinės padėties atspindžiais, bet ir būtino vartojimo bei patogumo prekėmis.

Galima teigti, kad miestelių žmonės, su kuriais buvo bendrauta, yra patenkinti savo finansine padėtimi. Savo pasitenkinimą jie apibrėžia pagal saugumo jausmą, kurį duoda sutaupytos pajamos ir pagal galimybes įsigyti norimas prekes. Miestelių gyventojai aiškiai žino savo galimybes ir daugelis pabrėžia besirenkantys ekonomišką variantą perkant maistą ar kitas kasdienio vartojimo prekes. Ekonomiškas variantas dažnai pasirenkamas dėl to, kad žmonės prioritetą yra linkę skirti kultūrai, pramogoms ir kelionėms. Įvairūs garsių prekių ženklai, ekologiškos ir specializuotos prekės laikomos prabangos dalyku. Vis tik miestelių gyventojai aiškiai pastebi finansinės padėties skirtumus tarp kitų žmonių. Kartais tuos skirtumus verčia pastebėti ne brangesnės prekės faktas, tačiau tai, kad tą prekę įsigijęs žmogus tai sureikšmina, kalba apie tai, kiek ji kainavo ir pan. Panašu, kad pinigai ir prekės kaina yra tapusi daugelio dalykų vertės matu. Dėl šios priežasties kai kurie su nostalgija prisimena ekonomiškai sunkesnius laikus, nes tuomet visi gyveno panašiai ir ūkiškai, o tai užtikrino ne tik lygybę, bet ir bendruomeniškumo jausmą.

Nors esama įvairių teorijų ir svarstymų apie socialines klases, remiantis Boguslavo Gruževskio teigimu, vidurinė klasė koncentruojasi į vidutines pajamas, tačiau jai svarbios ne tiek pajamos, kiek jų pakankamumas. Jos turi užtikrinti tinkamą gyvenimo lygį, atitinkamą vartojimą, laisvalaikio, atostogų standartą (iš Taljūnaitė ir Sviklas 2018: 8). Galima teigti, kad didžioji dalis miestelyje gyvenančių žmonių priklauso vidurinei socialinei klasei. Nors pateikėjai savo pajamas įvardina kaip „labai vidutines“, tačiau daugelis jų turi santaupų, gali sau leisti įsigyti neplanuotus pirkinius ir bent kartą per metus atostogauti Lietuvoje ar kitoje šalyje. Visgi reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurių šeimoms nariai dirba kitose šalyse, o kiti sulaukia finansinės paramos iš suaugusių vaikų. Taip pat miestelio gyventojai gyvena nuosavuose namuose ir butuose, todėl jiems nereikia mokėti už nuomą. Kita vertus, jie turi išlaikyti ir remontuoti namus.

4.6.1. Finansų valdymas ir išlaidos

Miestelio žmonės nėra linkę atvirai kalbėti apie savo finansus. Tačiau besikalbant su jais paaiškėjo, kad daugelis stengiasi taupyti ir be reikalo neišlaidauti: Aš esu taupi, negaliu sakyti, kad nesu netaupi. Taupi. Tikrai galvoji, apgalvoji daug ką, bet o kartais leidžiu. Tiesiog leidžiu, nu bet čia būna retai. Retai kada taip sugalvoju ir dabar leisiu sau tą, ką aš noriu. Nu tada aš ir leidžiu. Šiaip taupyti jo, taupom. Negaliu sakyti, kad imi ir tau mėtai, tau to, ano, trečio, ketvirto. Paskui jau žiūri, kad nėra už ką pirkti. Taip nebūna (Rūta, verslininkė).

Taupymas yra tiek investicija (pavyzdžiui, investicija į ateitį, vaikų mokslus, sveikatą ar pan.), tiek atidėtas vartojimas. Žmonių pajamos ir turimos santaupos padeda apsispręsti ar vartoti dabar, ar ateityje (Douglas, Isherwood 2002: 12). Žmonės taupyti skatina baimė dėl ateities, įvairios sveikatos problemos:

Ne, aš labai svarstau, svarstau dėl tų dalykų. Čia prieš keletą metų turėjom truputį krizę, tai po tos krizės aš labiau... Dabar ne, dabar aš jau perku apmąstydamą ar aš galiu pirkti. Ir vat dėl ko aš ant tų dviejų darbų blaškausi - nu vis tiek reikia tų finansų. Ir pensija neužilgo. Saugumo jausmas atsirado, kad neišleist visų iki galo, kad turėt juodai dienai. Arba kai liga pasimaišė irgi supratom, kad reiškia tie finansai. Tai nes bet kada gali likti ir be jų (Joana, dirba mokykloje).

Vyresni žmonės dažnai taupo ne tik pinigus, bet stengiasi nešvaistyti ir maisto produktų, vandens:

Ir vandenį labai taupau, ir ten jeigu jau reiškia ten maudžiausi, tai tam vandenį grindis plausiu ar ką nors, ar tualetą nupilsiu. Taupau iš tikrųjų labai vandenį. Ir duoną, jeigu kokį ten maistą jau perku, ten arba verdu, tai tiktai tiek, kiek žinau, kad man reikia. Tiek išsiverdu, kad nereiktų išmest (Genovaitė, pensininkė).

Šeimoje finansai dažniausiai valdomi atskirai – vyras ir žmona turi atskirus biudžetus. Finansai valdomi pasidalinant kas už ką mokės:

Aš ilgą laiką tvarkiau finansus aš, vyras parnešdavo alga, atiduodavo. Nežinau kodėl, buvo taip susiformavę. Dabar kaip nelabai yra dėl ko, ką jisai gauna, tą jis turi, ką aš gaunu, tą aš turiu. Bendri pirkiniai, tai taip. Nu niekas neskaičiuoja kas ten maistą, kas tuo metu būna, tas ir nuperka. Bet bendrieji tai taip, apkalbam. Aš uždirbu daugiau, toks pasitaupymas mano, bet šiaip vyras tai visada sako, kad jis neturi pinigų, bet jis visada už mane daugiau turi. Bet mes ir neperkam kažkokių brangių labai tokių pirkinių (Rimantė, dirba kultūros centre).

Tačiau dėl didesnių pirkinių visuomet yra tariamasi:

Be abejo, tariamės. Mes esam tokie draugiški, bet nu pakankamai laisvi. Vienam ir kitam absoliučiai duodam tą laisvę, nes jeigu mane pavaržytų, tai aš jau labai būčiau nelaiminga, o vyrai visi mėgsta nepriklausomybę absoliučiai, bet daugybė šeimų, nu didžioji, sakykim, dalis gyvena taip, kad jie deda

į kažkokią vieną krūvą. Nu mums tiesiog nepavyko, nesisekė mums šito sujungti. Nu sakau kai stambesnis, jau sodybą šitą kai pirkom, jau tariasi tada. Dėl kokių batų, ar kokio palto, suknelės ar tai kvepalų, tai jau neklasi. Bet jeigu tai jau mašina, namas, jeigu žemės sklypas, tai jau tariamės, nes gali ir neišsikapstyti vienas (Raminta, dirba mokykloje).

Vyresnių, į pensiją išėjusių žmonių šeimose finansai dažniausiai yra sumažėję, todėl jie taiko dar kitokius pinigų valdymo būdus:

Stengiamės gyventi taip. Iš mano pensijos dabar maitinamės nu ir kur ten reikia, vaistai, visa kita. O jo pensija eina kaip ir taupymui, tai iš jo kurą perkam, iš jo visus stambius dalykus. Pavyzdžiui dabar žoliapjovė jau visiškai išsileido, tai va, tai nusipirkom žoliapjovę, o dabar jau skalbyklė bilda, nes 16 ar 17 metų jai. Tai žiūrėjim kur nusipirkti, tai va irgi bus iš jo. Nu tai jeigu namie, tai irgi jau 40 metų tam namui, tai visokių renovacijų reikia., Tai tas sugenda, tai tas sugenda, tai vienus langus pasikeičiam, tai po kiek laiko kitus. Ir vėl iš jo. Mano atlyginimas visą laiką buvo labai mažas, tai kai reikia kokių didesnių dalykų, tai irgi iš jo (Marija, pensininkė).

Anot M. Douglas ir Baron Isherwood, skirtingos visuomenės nustato skirtingas vertybes, susijusias su vartojimu. Vienur nedidelės dalies pajamų išleidimas gali būti vadinamas taupiu, išmintingu ir apdairiu, o kitur tai gali būti laikoma šykštumo apraiška. Ir atvirkščiai, vienoje kultūroje didelis vartojimo lygis gali būti laikomas dosnumo požymiu, o kitur išlaidavimu (Douglas, Isherwood 2002: 13). Kaip minėta anksčiau, miestelių žmonės yra linkę taupyti pinigus, dažniausiai neapgalvotų prekių neperka ir prieš perkant gerai apsvarsto. Žmonės taupo ne tik dėl to, kad jų pajamos nėra didelės, tačiau ir siekdami išlaikyti savo nepriklausomybę. Skolinimasis laikomas nepatogiu ir nepriimtiniu dalyku, o taupymas ir sugebėjimas gyventi pagal savo pajamas yra teigiamai vertinamas. Tačiau bene kiekvienas retkarčiais nori atsinaujinti senus daiktus ar drabužius, o vaikštinėdami parduotuvėje atkreipia dėmesį į gražias prekes. Pavyzdžiui, kultūros srityje dirbanti Rimantė labai mėgsta bižuteriją:

[...] nu gražu papuošalai, kažkokie akiai pasižiūrėti, ypatingai žalvario aš mėgstu, bet mažai aš juos nešioju. Nu man tai padovanoja, tai užsikepu, nusiperku. Čia kaip žmonėm, nu tai batai, tai dar kažkas. Man buvo truputėlį vos ne liga pasidariusi, nu negaliu pasakyti, kad daug pirkau, bet vis tiek aš tų dėžučių ir su kažkokia ta bižuterija turiu tiek, kad galėčiau Afrikos tiem kaimams išdalinti (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Su vartojimo pertekliumi dažnai siejama buitinė netvarka. Naujos prekės patenka į perpildytus namus, o kai žmonės bando suvaldyti šį nuolatinį prekių

antplūdį, namų aplinkoje išryškėja netvarka (Löfgren 2016:1). Pirkdami įvairius mėgstamus daiktus žmonės jų neretai įsigyja tiek, kad nespėja sunaudoti ir ima kaupti:

Čia kai buvo vat, kai tik prasidėjo nu ta skudurų prekyba ta vadinama, tai tada gal aš ten ir pirkau kai ką kartais, tai užtai dabar maišai prikimšti, bet tai nereikėjo. Tai reikėjo išmesti viską, tai nereikia tiek, nesąmonė, o dabar jau. O dabar man jau tikrai iki mirties užteks visko, ką turiu (Birutė, dirba kultūros srityje).

Kai kuriems žmonėms apsipirkinėjimas yra pomėgis, pramoga, poilsio forma:

Tas vadinamas *shoppingas* yra gydytojas ir taip toliau. Ir jau ateini į parduotuvę ir tu kovoji - ne, tau nereikia. Ir jeigu tu išeini nieko nenusipirkus, tu tokį sau didelį plusą užsidedi. Taip, tai yra kaupimas, toks noras. Bet mes kažką kompensuojam arba tuo valgymu, arba pirkimu. Man tai yra *kaifas* (Vilma, dirba mokykloje).

Kai kuriose šeimose labai išsiskiria vyro ir žmonos požiūriai į finansus. Vieni yra linkę labiau kaupti, pirkti pigias, tačiau nereikalingas prekes. Pavyzdžiui, miestelyje gyvenančios Brigitos vyras dažnai mėgsta apsipirkinėti, įsigyti prekes iš antrų rankų, ieškoti naujų daiktų. Brigita nemėgsta švaistyti, jai patinka ekologinės idėjos, todėl šis vyro pomėgis ją erzina, nes namuose atsiranda daug nenaudojamų daiktų. Kitoje šeimoje gyvenanti Danutė dažnai nesutaria su vyru, nes jai patinka įsigyti brangius, tačiau kokybiškus daiktus, o jos vyras visuomet ieško pigiausio varianto:

Nu va, tai dar litais mokėjau 200. Tai va, paskui tokią tarkelę pirkau iš Tuperware, man labai patinka, tai va, eurais mokėjau apie 100 eurų. Ir iš tikrųjų man labai patiko, nes geras pirkiny. Nu negaila man tų pinigų, nes geras. Tai va, su vyru būčiau nenusipirkus. Nu ir kai pamatė vyras, paklausė, kiek kainavo, žinai sakau, aš geriau tau nesakysiu, tavo širdis silpna, dar sustos. Na ir kainos nu kaip pasakyt ne visada turi būti tikslios, nes žinau, kad sakys durnė, nu ne durnė, bet dėl pinigų. [...] Kažkada puodą tai sakiau, bet jis nepatikėjo, kad tiek galėjo kainuoti. Taip aš labai ten intensyviai jo nekišau. Nu kaip pasakyt, ir aš dirbu, ir aš galiu sau kažkur kažką leisti. Nu va sakau visokių tokių būna situacijų. Nu kaip pasakyt, vyras daugiau mėgsta tokį pigesnę pirkimą, o aš jam visada sakau, nu tu žiūrėk vienu žodžiu, kad būtų ta kokybė. [...] Nu va, o kas liečia tą pigesnę. Irgi kraną, nupirko kraną. Po savaitės laiko sulūžo, vėl nupirko. Po savaitės laiko tai sūnus maudėsi, tai taip ir liko rankose. Tai juokiasi jis, sako, kad tu viską laužai ir ir laužai. Paskui aš sakau, geriau nupirk tą geresnę, kuris laikytų, o ne tą, kurį reikia vis keisti ir keisti. O dar duodu jam ir pavyzdį. Sakau, nebūtum tu tų šūdų pirkęs. Trys tie šūdai atitinka vieną gerą. Aš nesakau, kad nereikia taupyti, nes neuždirbam. Nes nu kaip sako ir

milijonieriams maža, nėra gana tiems pinigams, bet sako dievas davė norėti, bet nepasakė kada gana. (Danutė, dirba mokykloje).

Miestelio žmonės nelinkę išlaidauti, o jų pirkiniai dažniausiai gerai apgalvoti. Tačiau pinigai ir jų leidimas labai susijęs su asmeniniais būdo bruožais, todėl net ir vengdami kalbėti apie pinigus, pateikėjai apie juos pasakoja kaip apie šeimos santykių dalį, atskleidžiančią ir parodančią buities tvarkymo aspektus, vartojimą.

4.6.2. Gyvenimo būdo pokyčiai: apsirūpinimas maistu ir vartojimo įpročiai

Maisto produktų pirkimas yra pagrindinis būdas, kuriuo maistas patenka į namų ūkius. Lyginant su kitomis Europos šalimis, lietuviai maistui išleidžia didelę dalį pinigų – net 21 procentą nuo uždirbamų pajamų (Ile wyduje się na żywność w Polsce i innych krajach? 2023). Nors maistą perka ir tiekia tokios organizacijos kaip mokyklos, darželiai, kalėjimai ar restoranai, namų ūkis yra viena svarbiausių šeimos maitinimo įstaigų (Koch 2012: 7). Mitybos būdas (angl. *foodways*) yra elgsenos ir įsitikinimų, susijusių su maisto gamyba, paskirstymu ir vartojimu, visuma. Atidesnis žvilgsnis į tai kaip miestelio žmonės kasdien planuoja ir ruošia savo maistą atskleidžia ne tik kiekvienos šeimos ar socialinės grupės unikalius mitybos būdus, bet ir leidžia pamatyti šeimose vyraujančius galios santykius bei lyties sampratas (Counihan 1999: 6). Tyrinėjamų miestelių atveju apsirūpinimas maistu yra daug platesnis dalykas, atskleidžiantis miestelių gyventojų gyvenimo būdą ir kasdienybę. Maistas nėra tik maistas, tai ir gyvenimo būdą, perėjimą iš valstietiškos į miestietišką gyvenimą atskleidžiantis svarbiausias veiksnys.

Tiek individualiuose namuose, tiek daugiabučiuose gyvenantys miestelio gyventojai dažniausiai turi nuosavus arba individualius žemės sklypus. Daugelis gyventojų sovietmečiu ir pereinamuoju laikotarpiu po Nepriklausomybės atkūrimo miesteliuose gyvendavo ūkiškai, turėdavo daržus, augindavo daržoves, laikydavo gyvulius – karves, kiaules, paukščius. Tačiau dėl besikeičiančio gyvenimo būdo ir įvairių apribojimų auginti gyvulius, miestelio gyventojai pamažu atsisakė ūkiško gyvenimo būdo: „Pirma gyvuliai viską nuganydavo, dabar žolijapjovė. Ir vištų

būdavo. Daržai, gi viskas prisodinta visur, o dabar pievos. Nes jau daug kas nieko neaugina. Marai visokie kiaulių, tai vėl... Nesąmonės“ (Joana, dirba mokykloje). Auginantys kiaules taip pat pamažu jų atsisako ir pereina prie paukščių auginimo: „Tai va, dabar 30 viščiukų pirkom mėsinių. Kadangi kiaulės nebelaikysiu“ (Danutė, dirba mokykloje). Ryškiausiai miestelio gyventojų perėjimą iš valstietiško save aprūpinančio ūkio į miestietišką gyvenimo būdą atspindi Ramygaloje užaugusios ir čia kultūrinėmis edukacijomis užsiimančios Rositos pasakojimas:

Aš užaugus Ramygaloj, tai praktiškai kiekvienam name buvo po karvę, kiekvienam tvarte paršiukai, vištos augo. Tai žmonėms labai riboja aš manau, kad jų tą dienotvarkę ir tas gyvulėlių prižiūrėjimas, tas ūkio prižiūrėjimas. [...] O dabar ir to nebeliko. Jeigu tu šitaip žiūrėsi į laiko perspektyvą, tai apskritai miestelio gyvenimas yra labai smarkiai pakitęs. Va būtent dėl to, aš tik šnekėdama va dabar su jumis pagalvojau, kad nu tikrai būdavo kiekvienam kieme karvė, vakare gina į ganyklas tas karves. O dabar tas mūsų miestas jis niekuo nesiskiria praktiškai nuo to didmiesčio kažkokio savarankiško kiemo, sodybos. Nes nu ką mes nusipjaunam žolę, pasiravim darželius, pas mane irgi 21 aras žemės prie tos sodybos. Aš neturiu jokios lysvės, pas mane prieskonių darželis, nes reikia vaikams parodyti, kad pauostytų, edukaciją pravesti. Senovinių gėlių darželis, pinavijos, rūtos ir lelijos. Bet daržo pas mane nėra, nei morkų, nei bulvių, aš nieko neauginu. Aš viską perku kaip ir miestietis parduotuvėj. Nu tai tokia kaimo miesčionka (Rosita, dirba kultūros srityje).

Kadangi miestelio žmonės beveik visą maistą užsiaugindavo, į parduotuvę vykdavo daug rečiau ir pirkdavo tik produktus, kurių patys negalėdavo pasigaminti – cukrų, druską, duoną, aliejų, majonezą ir pan.: „Mes pirkom tikrai nedaug tada to maisto, nes turėjom savo ir reikėdavo nusipirkti miltų, cukraus, druskos ar ten kažko įdėti, nes mėsą, pieno produktus mes pasigamindavom, o daržoves mes užsiaugindavom“ (Rimantė, dirba kultūros centre). Retesniai apsipirkimui įtaką darė ir nedidelės pajamos. Šeimoje dažnai dirbdavo vienas žmogus, dažniausiai vyras, o moteris rūpindavosi vaikais. Tačiau net ir dirbant abiem suaugusiems šeimos nariams, pinigai buvo taupomi, apsipirkimai planuojami iš anksto, buvo apsiperkama didesniais kiekiais:

Ir jeigu jau važiuodavom, tai apsipirkdavom normaliai. Ramygaloj irgi yra apsipirkti, bet čia gal duonos, gal kažko ko užsinori. Bet vis tiek važiuodavom į Panevėžį, ten daugiau pasirinkimo. Iš tikrųjų jeigu aš mokėčiau gyventi taip, kaip gyvenau, kai nebuvo tų pinigų, tai būčiau milijonierius. Bet nemoku aš taip gyventi, nes labai daug gamindavom to maisto (Rimantė, dirba kultūros centre).

Žmonės susiplanuodavo savo pirkinius ir pirkdavo ko reikia, o daugiau ir įvairesnių maisto produktų buvo perkama prieš šventes ar kitomis ypatingomis progomis.

Tačiau per paskutinius pora dešimtmečių apsipirkimo įpročiai pakito, nes buityje irgi daug kas pasikeitė. Visų pirma tapo įprasta, kad abu suaugusieji šeimoje dirba samdomą darbą miestelyje ar už miestelio ribų, kituose miestuose. Žmonės ne tik daugiau uždirba, bet nuolat judėdami per skirtingas vietas turi didesnę galimybę apsipirkti įvairiose parduotuvėse, rinktis įvairesnius produktus. Kadangi didžioji dalis laiko praleidžiama darbuose, liko mažiau laiko gaminti: „Man ir patinka gaminti, tik aš tam laiko neturiu, ir vyrui patinka. Daug marmaliuodavom visaip, o dabar daug ką gatavo nusiperki“ (Rimantė, dirba kultūros srityje). Be to, šeimoje dirbant dviem žmonėms ne tik sumažėjo laiko ūkio darbams, bet padidėjo pajamos ir daugelis pasiskaičiavo, kad auginti gyvulius neapsimoka, nes viską galima nusipirkti parduotuvėje arba pas kitus ūkininkus: „Labai daug darbo. Auginom anksčiau, bet tai tau reikia metus laiko vaikščioti aplinkui [...] O jau aplink kiaulę turi metus laiko vaikščiot, kad ją užsiaugint. Nu tai kol yra iš kur nusipirkti, tai kažkaip nusiperkam“ (Rūta, verslininkė). Taigi, maisto pirkimas įgavo didesnę reikšmę.

Daugelis miestelio gyventojų vis dar turi daržus, sodus bei šiltnamius bei patys užsiaugina savo daržoves. Tačiau daržų plotai vis dažniau mažinami, nes jų priežiūrai reikia laiko, o savo užsiauginto maisto suvalgoma vis mažiau. Didesniais kiekiais daržovės auginamos tais atvejais, kai šeimoje yra daug narių, ypač mokyklinio amžiaus vaikų. Tuomet dažniau konservuojamos įvairios daržovių mišrainės, agurkai, verdamos uogienės. Tačiau namuose konservuoto maisto suvartojimas žymiai sumažėjo:

Darau [konservus], bet labai saikingai, kadangi dabar nėra valgančių. Nu kartais ten sūnus pasiima, tai kitas pasiima. Bet nelabai kas dabar nori, tai saikingai. Kai vaikai augo, tai pavyzdžiui ten obuolių košė, obuoliai, ar obuoliai su kriaušėm ar slyvom, tai aš žinokit į litrinius nepildavau. Aš pildavau į tris litrus, nes visi nu dažniausiai ten kai susėda, tai ten pogrėičiai. Tai mes su kaimyne juokiamės, sako atvažiavo sūnus, tai į 250 gramų uogienės supyliau, jisai sako, mamyt, o tu mažesnių stiklainiukų neturi (Marija, pensininkė).

Tad dažniausiai daržovių užsiauginama tam kartui, ypač tų, kurios yra sezoninės ir ilgai nesilaiko – pomidorų, agurkų, paprikų, įvairių uogų. Gausiau

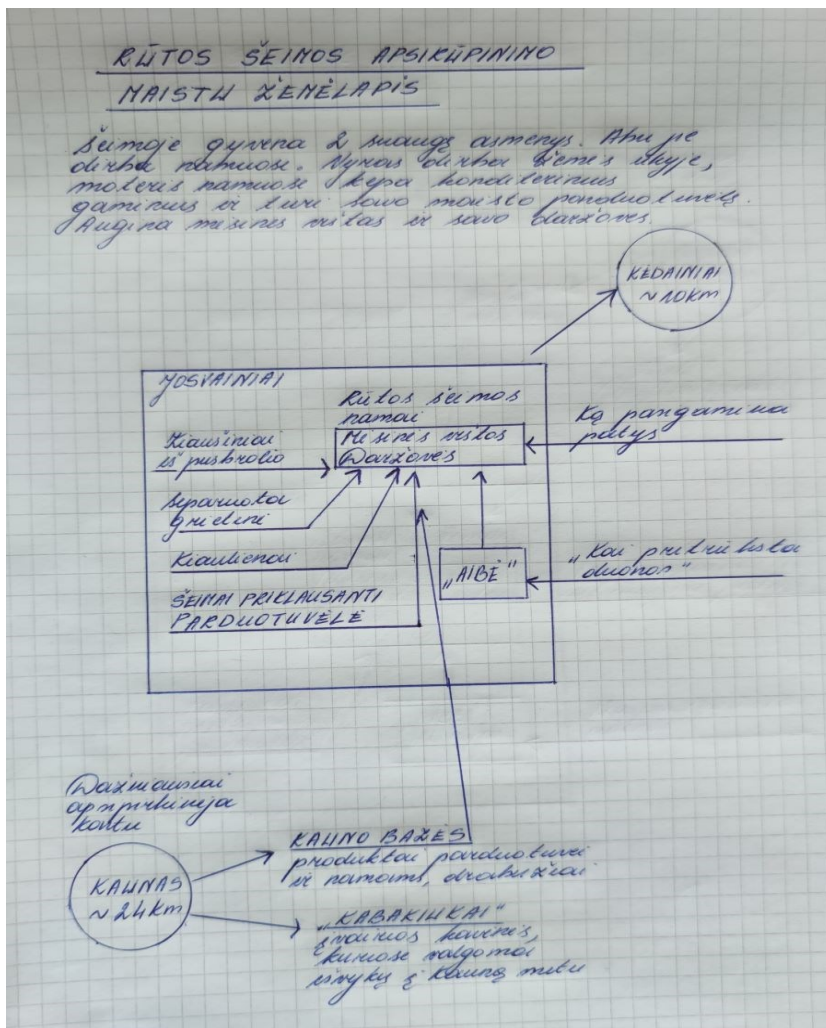
auginama tų daržovių, kurias galima išlaikyti per žiemą – bulvių, morkų, svogūnų, burokėlių. Trūkstančių daržovių papildomai įsigyjama parduotuvėje. Tačiau žmonės įvertina savo laiko, skiriamo daržovių auginimui, kainą ir dažniausiai nusprendžia, kad nusipirkti paprasčiau nei auginti: „Aš nuvažiavau į „Lidlą“, aš nusipirkau svogūnų už 10 eurų du maišus. Tai visai žiemai. Tai ar verta auginti, ravėti“ (Vilma, dirba mokykloje). Tad maisto prekių pirkimas ir apsipirkimo planavimas šiandien yra svarbus kiekvienos miestelyje gyvenančios šeimos aspektas. Apsipirkimo ir vartojimo įpročiai dažniausiai priklauso nuo daugybės aspektų. Pagrindiniai jų yra namuose užsiauginamo maisto kiekis, šeimos narių skaičius, važinėjimo į kitus miestus dažnumas, namuose praleidžiamo laiko kiekis bei skonis. Pavyzdžiui, šeimos su mažesniais vaikais apsipirkinėja dažniau ir įvairiau:

Dabar va tarkim įpročiai irgi yra pasikeitę, kai užaugo vaikai. Nes kol vaikai buvo maži, tai kažkaip tas į parduotuvę ėjimas būdavo dažnesnis, nes ten tų kokių jogurtukų visokių reikėdavo. O dabar mes su dukra, kai likome jau dviese, tai mes, nu aš tarkim į savaitę kartą apsiperku. Aš nusipirkau ko man reikia ir aš dabar savaitę jau kokią neisi (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Vyresnio amžiaus miestelio gyventojai, kurių vaikai jau suaugę, įprastai maistui ir apsipirkimui skiria mažiau dėmesio.

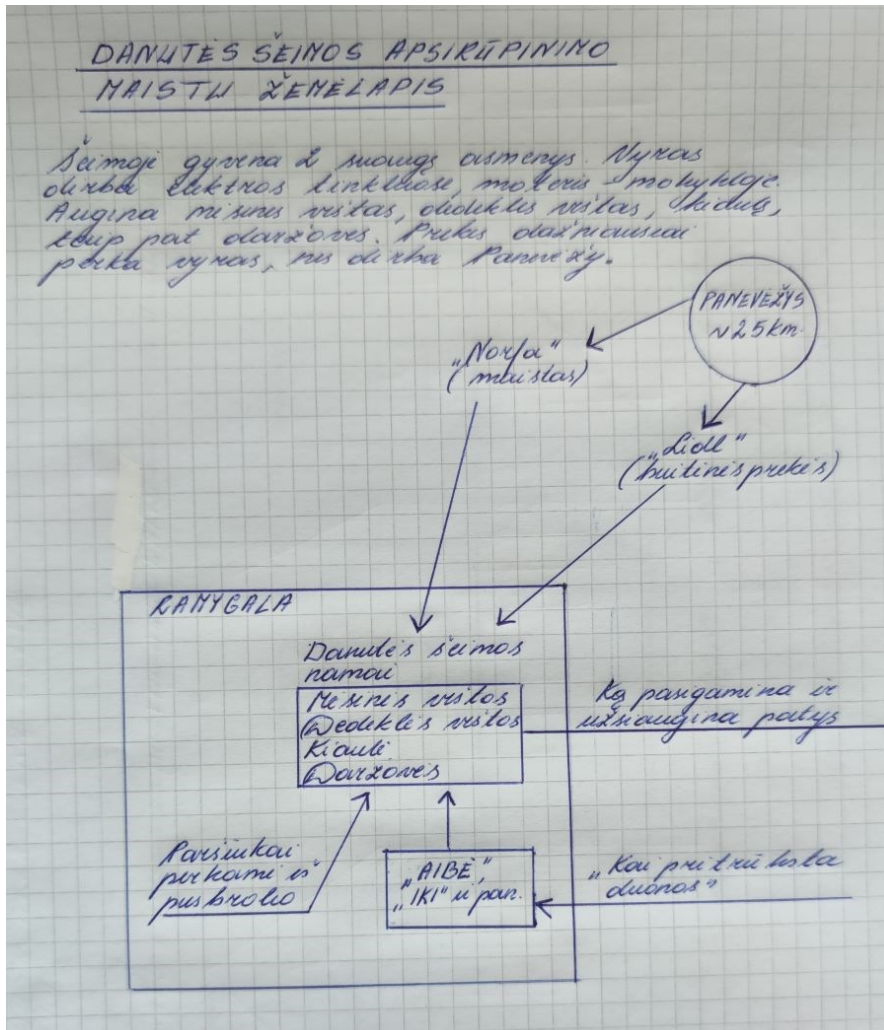
Siekiant geriau suprasti, kaip į miestelio gyventojų namus atkeliauja kasdienis maistas, toliau pateikiami Rūtos ir Danutės šeimų, kurių vaikai jau palikę namus, maisto apsirūpinimo žemėlapiai (žr. 23 ir 24 pav.). Maisto apsirūpinimo žemėlapiuose kvadrato formos sritys žymi miestelius ir juose gyvenančių šeimų namus. Jose surašyta kokius maisto produktus šeimos užsiaugina ir kokius produktus įsigyja iš vietinių gamintojų ar verslininkų. Apskritimuose pavaizduoti pagrindiniai miestai, kuriuose šeimos perka maistą. Ryšiai tarp namų ir kitų vietų, iš kurių įsigyjamas maistas, čia laikomi maisto apsirūpinimo keliais. Abi šeimos gyvena nuosavuose namuose, aplink turi žemės. Rūta turi nuosavą verslą ir dirba namuose, o jos vyras ūkininkauja. Danutė ir jos vyras dirba samdomus darbus. Rūtos šeima turi dvi suaugusias, kitose šalyse gyvenančias dukras, joms padeda maisto produktais. Danutės šeima turi suaugusį sūnų, kuris gyvena kitame mieste. Sūnui taip pat padedama maisto produktais. Abi šeimos dalį maisto užsiaugina pačios, tačiau jų maisto kelių srantai yra gana skirtingi. Rūtos šeima nuosavo maisto

užsiaugina mažiau nei Danutės šeima, o mėsą, pieną ir jo produktus perka iš vietinių gyventojų, auginančių vištas, kiaules ir karves. Nors Rūtos šeimai, gyvenančiai Josvainiuose, Kėdainių miestas yra daug arčiau, dažniausiai ji vyksta apsipirkti į Kauno bazes. Šį pasirinkimą nulemia tai, kad miestelyje šeima turi maisto prekių kioską ir prekes pardavimui įsigyja Kauno prekybos bazėse, kur yra platesnis pasirinkimas ir pigesnės prekės. Pirkdami prekes kioskui, šeima suderina apsipirkimą ir savo namų ūkiui, tad papildomai važiuoti į šalia esančius Kėdainius jiems nebereikia, o pritrūkus smulkių kasdinių prekių jie nusiperka vietinėse parduotuvėse.

23 pav. Rūtos šeimos apsirūpinimo maistu žemėlapis.

Danutės šeima didžiąją dalį maisto produktų užsiaugina patys, o trūkstamus produktus dažniausiai įsigyja Panevėžyje, nes šiame mieste dirba vyras. Danutės šeima vietinėse parduotuvėse taip pat apsipirkinėja tik tuomet, kai kažko skubiai prireikia ir važiuoti į didesnę miestą dėl kelių prekių neapsimoka. Taigi, nors abi šeimos yra panašios tuo požiūriu, kad vartoja didžiąją dalį namuose užaugintų produktų, tačiau jų maisto žemėlapiai skiriasi.

24 pav. Danutės šeimos apsirūpinimo maistu žemėlapis.

Tačiau nemažai šeimų dažniausiai apsiperka savo miestelyje. Tos šeimos save laiko neišrankiais valgytojais ir sako, kad visko galima gauti ir miestelyje:

Nu priklausomai kam ko reikia. Nu va tarkim šiandien aš apsipirkau Aibėj, man pilnai užtenka šitos parduotuvės, jeigu reikia kasdienio produkto kažkokio. Ir tada mažiau pinigų išleidi pašaliniams kažkokiems.. Pilnai gana. Jeigu reikia kažko ten daugiau, tai taip, tada į miestą važiuoju, į Kėdainius (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Kiti gyventojai vengia pirkti prekybos tinklams priklausančiose parduotuvėse ir stengiasi prekes įsigyti iš vietinių verslininkų ar ūkininkų:

Su maistu yra taip... Ir ne tik su maistu. Sakykim, kad apie gėles kokias. Kas liečia Ramygalą. Aš labai mėgstu pirkti iš savų. Jeigu Jolanta ten augina gėles ir bulves, aš būtinai pirsiu iš Jolantos, nors galėčiau pirkti turguj iš kažko, bet ... Savus, kad palaikyti, gal todėl, kad pati dirbu. Nu neikit ten į prekybos centrą. Eikit ten pas Nijolę, pas kažką. Nu kažkaip vat tą tokį. O maistą mes tiktai nu ką perkam sakykim, nežinau. Aš toj parduotuvėj „IKI“ tai šimtas metų nebuvau. Tai ten grietinė, pienas, paukštiena va kažkokia tai, tai vat čia perkam šitą ir daugiau viską ką mes parduodam valgom. Kiaušinius iš draugės. Pieną dabar tokią čia fainą ožkytę laiko toks vyras, tai iš jo mes sūrį... Atneša sūrį, varškės, pieno ir viskas. Ir va kai dviese esam, nu tai labai nieko nereikia. Nu vat iš savęs tenai konditerija ir visokios dešros. Iš ūkininkų važiuojam prekių, nusiperkam tos žalios mėsos (Brigita, verslininkė).

Pateikėjai produktus iš vietinių perka ne tik stengdamiesi palaikyti vietinį verslą, bet ir dėl to, kad dažniausiai pažįsta tuos žmones ir jais pasitiki, o jų gaminimą produkciją laiko kokybiška.

Miestelio gyventojai pasiplanuoja ką gamins, susidaro sąrašą ir dažniausiai pagal jį perka prekes:

Nu sakykim retai einu, retai. Arba tiesiog ai, nu gerai nueisiu iki "Iki" parduotuvės. To daikto man reikia ir yra nuolaida, tai tada einu. Nes mes pirkinius perkame pagal sąrašą. Tiesiog pasižiūriu, nu planuot reikia. Tiesiog ko man reikia. Turbūt automatiškai mes priversti apgalvoti. Arba aš taip galvoju, kad susiplanuoju, kad man nereiktų papildomai važiuoti (Albina, dirba kultūros srityje).

Tačiau daug žmonių sąrašų nesusidarinėja, nes dažniausiai kiekvieno apsipirkimo metu perka tuos pačius produktus: „Žinau, nu dabar pradėjau užsirašinėti retkarčiais, nes užmirštu. Šiaip jeigu nelabai daug reikia, žinau reikia tą nusipirkt, nuėjau, to ko žinau man reikia nuėjau pasiėmiau ir visai aš nepasakyčiau nei vienos kainos“ (Elena, pensininkė). Kiti gyventojai didesnius apsipirkimus planuoja gavę algą:

Viską perku. Aš esu tas vadybininkas, kuris pristato į namus. Dažniausiai perku po algų. Tai tie būna mėnesiniai pirkiniai, kur susiperki. Tada jau reikia labai ilgai, aš sakau, pora valandų. Aš lakstau per parduotuves, per kokias penkias parduotuves. Vištiena, kiauliena. Paskui namie faršą patys pasidarom, aliejus, ten miltai, cukrus, dešros, koldūnai ir taip toliau. Susištabeliuojam, o paskui tik greitai užlekiu į savaitę kartą kokio tai pienelio arba duonytės (Vilma, dirba mokykloje).

Kai kurios šeimos dėl skirtingų šeimos narių grafiko ir skirtingo mitybos režimo neturi tikslios apsipirkinėjimo tvarkos: „O pas mane šeimoj, tai absoliučiai bet kada, ten kažko reikia ir apsiperkam. Tikrai jokio planavimo“ (Rytis, moksleivis). Nedidelės šeimos taip pat rečiau planuoja gausesnius kassavaitinius ar kasmėnesinius apsipirkimus:

Ten tarkim pirmadienį, aš kaip šiandien nuėjau į parduotuvę, aš daugmaž pagalvojau, ką aš kelias dienas į priekį gaminsiu, aš tą pačią dieną viską nusipirkau. Dažniausiai viską turi, ko tau reikia. Neinu aš kiekvieną dieną ir neplanuoju taip, kad ten nuvažiuoja į savaitę vieną kartą ir užsiperka didelį kiekį. Aš taip nedarau (Viktorija, dirba logistikos įmonėje).

Maisto prekių planavimo ir apsipirkimo darbas dažnai yra nematomas (Koch 2012: 3). Dėl šios priežasties ši kasdienybės sritis yra tarsi savaime suprantama, tačiau atidžiau pasižiūrėjus darosi akivaizdu, kad už maisto ruošos ir apsipirkimo slypi daugybė įsitikinimų, skirtingų socialinių šeimos modelių bei finansinių galimybių. Trumpai apibūdinti miestelio žmonių apsipirkimo įpročius būtų sudėtinga, nes jie apsipirkinėja skirtingose vietose ir skirtingu dažnumu. Taip pat kiekvienas turi savo mėgstamas prekes, prekių ženklus. Vieni perka labai apgalvotai, kiti spontaniškai. Tai vaizdingai iliustruoja toliau pateikiamas Joanos pasakojimas apie tai, kaip apsipirkinėja ji ir jos kolegė:

Ne, tai va aš matau, kaip dukros šeima apsipirkinėja ir kaip aš apsipirkinėju. Va tiesiog einu namo iš darbo per pietus ir eidama jau kitąkart darbe pasakau: o, šiandien norėsiu tą ir tą. Užėjau į parduotuvę, kažką jeigu reikia, nusipirkau. O jeigu išvažiuoju į Panevėžį, vat sakau pas kokią dantistę tenka dažnai važinėti, tai važiuoju ir tuo pačiu žinau, kad tu važiuosi į didesnę prekybos centrą. Nu pasirinkimo to įvairesnio, nes mes kaip ir juokiamės va su dukrom: mes išleidžiam didelę dalį vat ten pramogom, kelionėm ir tam, o kitą didelę dalį maistui [juokiasi], nes tikrai nu, mėgstam kažką tai pasirinkt. Ne taip, kad kasdieniškai. Kasdieniškai tai yra pietūs, vakarienė ar kas, nu bet jeigu perki produktą, žinai ką perki. Ir aš labai nesigundau tom akcijom. Perku tuo metu, kas reikalinga ir ko noriu. Tai vat nuvažiuoju į prekybos centrą ir kitą kart tiesiog pravaikštai: aha, man čia nieks neįdomu, aš čia Ramygaloj nusipirksiu. Žinau prekę, žinau skonį. O kartais sugalvoju. Nu yra, pavyzdžiui, užsimanai laišos gabaliuką, nu tikrai Ramygaloj nėra. Būsi Panevėžy, nusipirksi. Ten šuniukui maistą tokį, nu jis to

nemėgsta, teks Panevėžy. O dėl tokių namų prekių, va ir dabar, vyras buvo grįžęs ir tie karščiai kai užėjo, mūsų senas šaldytuvas buvo. Ir man jau visai beveik neįsijungė per tuos karščius. Važiuojam, sakau, šaldytuvo. Ir aš tikrai labai nepraktiškas žmogus, man prireikė tuo metu, aš nuvažiuavau pažiūrėjau. Aha, lentynos – taip taip, lentynos – tas anas. Kiti prekių ženklais domisi, dar kažkuo, dar kažkas. Man tiko patiko, man funkcijas atlieka jisai ir aš ten nesakysiu ar aš ten LG pirkau, ar Samsung, ar dar ten kas nors... Man tiko tas šaldytuvas. Man prieinama kaina, aš už ją galiu pirkt, aš ir nusipirkau. [...] Jeigu ten vyrui prireikė, anąsyk išvažiavo į kelionę. Reikėjo ten batų patogių vairavimui ar kas, nu mes žiūrim į praktiškumą. Ir tuo metu, bet nėra va tokio, kad apgalvota. Bet va turiu bendradarbę[...], jos irgi tokie finansai labai riboti, tai jinai jau ir čia būdama, jeigu turi laisvo laiko, atsisėda prie kompiuterio ir ieško, derina, lygina kainas. Irgi prekinius ženklus labai žiūri ir taip toliau, bet žinokit kitą kart tikrai aš su pavydu žiūriu, kaip jinai moka. Jin moka susirast, jin moka išgalvot, apgalvot, suderint savo finansus, išskaičiuot. Aš ne, ne tokia. Čia talentas. Nu labai labai su ta Virginija ir pašnekam. Nu vat dabar ji pavyzdžiui nusprendė, kad langus pasikeitė ir pavyzdžiui, užuolaidas, nu nebuvo užuolaidų. Jin dabar nori ruletų. Finansai neleidžia, nes dabar jau reikia už langus susimokėt. Vonios langą va jau metus laiko laikraščiais uždėjus. Aplinka superinė namų, nu lauke, nes ji gėlininkė, nu labai gražiai sutvarkyti. Namas, nu dabar jau langai pakeisti ir eini – tais laikraščiais užklijuota antri metai. Bet ji pasakė – aš nepirksiu bet ko, aš išlauksiu, kol turėsiu pinigų ir tada nusipirksiu. O aš ne, man tuo metu prireikia, aš galiu užsikabint kažką, kad man tik nesimatytų, kad būtų praktiška ir viskas (Joana, dirba mokykloje).

Šiame pasakojime išryškėja ne tik skirtingi įpročiai, bet ir planavimo skirtumai, parduotuvių pasirinkimo kriterijai. Taip pat išryškėja išankstinio žinojimo ir planavimo reikšmė ir įvairūs prekių pasirinkimo argumentai – patogumas, tinkamumas, skonis ar prekės ženklas.

Jau minėta, kad miestelių gyventojai apsipirkinėja tiek miestelyje, tiek kituose miestuose. Jie nesureikšmina kur apsipirkti, nes dažniausiai įsigyja nedaug prekių ir rečiau kreipia dėmesį į kainas, nes kainas ir savo biudžetą jie turi mintyse. Tačiau daugelis šeimų apsipirkinėja didesniuose miestuose, nes juose dirba: „Tai mama Kėdainiuose dirba, tai grįžtant namo užsuka į parduotuvę ir nuperka ko reikia Kėdainiuose“ (Gedas, moksleivis). Į didesnius miestus vykstama dėl parduotuvių, prekių įvairovės, o vietinėse parduotuvėse perkama tai, ko skubiai pritrūksta, pavyzdžiui, duonos ir kitų kasdienių produktų. Apsipirkimas kituose miestuose dažnai pasirenkamas siekiant sutaupyti: „Maistą daugiausia važiuojam pirkti į Panevėžį, vienu metu daugiau užperkam, nes ten yra dvigubai pigiau, negu čia Ramygaloj. Nes žmona sakė čia tokios kainos, kad baisu. O mes važiuojam, ten

„Promo“ yra tokia bazė ir tenai daugiausia apsiperkam“ (Marius, dirba mokykloje). Tačiau net ir didesniuose miestuose, kuriuose prekės yra pigesnės, renkamasis ekonomiškiausias variantas:

Mes vis tiek ieškom to ekonominio varianto [...] kadangi tai yra kasdieniniais produktais, nu tai jau neleidi ten sau tų ekologiškų ir visokių kitokių. Mūsų tos pajamos yra vidutinės, labai vidutinės. Mano vyras labai mėgsta „Lidlą“, labai mėgsta „Norfą“ ir mums tai tinka. Man labai patinka „Maxima“. Man labai patinka „Rimi“, bet kažkaip tai nėra pastovus apsipirkimas. Aš mielai norėčiau apsipirkinėti „Maximoj“ arba „Rimi“, bet šeimos finansai tokie, kad... Kas ten žino, kiek mes sutaupom, bet toks požiūris yra, kad tai pigiau, ir gerai, ir kokybė. Bet tos kokybės užtenka, sakau tos šlapenkės jau labai daug metų nebevalgom, bet į ekologinius ūkius arba ten naminės vištos irgi neieškom, perkam tą eilinę (Raminta, dirba mokykloje).

Šeimoje atsakomybė už maisto apsipirkimą yra pasiskirstoma įvairiai. Jeigu šeima apsipirkinėja didesniuose miestuose, tuomet prekes dažniausiai perka tas, kuris dirba mieste. Miestelyje taip pat apsiperka tas, kam parduotuvė arčiau darbo. Kitose šeimose už maistą išskirtinai atsakinga moteris: „Pas mus viską valdo mama. Važiuojam į miestą, mama apsiperka ką reikia, mes tik pavaikštom“ (Dovydas, dirba medienos įmonėje). Net jeigu šeimoje už apsipirkimą atsakingas vienas asmuo, dažniausiai į planavimą yra įtraukiami visi – pasitariama ką reikėtų nusipirkti arba kartu važiuojama apsipirkti.

Drabužių ir kitų daiktų pirkimas taip pat priklauso nuo įvairių veiksnių. Vidutinio amžiaus miestelio gyventojai dažniausiai vyksta į aplinkinius miestus. Šeimos, turinčios mokyklinio amžiaus vaikų, vyksta į aplinkinių miestų (Kėdainių arba Panevėžio) prekybos centrus apsipirkti atsižvelgdami į sezoną:

Kai vaikų turėjom, tai [apsipirkimai] sezoniški būdavo. [...] Bet šiaip tai būdavo taip, kad prieš rugsėjo pirmą apsiprekinam jau tada ten žiemai. o jau paskui, sezoniškai gal sakyčiau. Ir jau tada vasarą jau ten kažką gal dasipirkt kažkokį tai ar suknelę, ar maudymuko trūksta, ar jau tapkių kažkokių trūksta (Rūta, verslininkė).

Tačiau vyresnių klasių moksleiviai ir jaunimas pirkti drabužių vyksta į didmiesčius, nes, anot jų, aplinkiniuose miestuose pasirinkimas mažas. Kai vaikai paauga arba palieka namus ir, aišku, tėvai tampa vyresni, sezoniniai apsipirkimai retėja. Ūkininkaujantys, dirbantys iš namų arba bedarbiai daugiau dėmesio skiria praktiškumui:

Ir tuo labiau, kad nelabai kažkur tenais tų rūbų yra parodyti. Nu nežinau, gal kai eina žmonės į darbą nuo ryto, nuo 8–17 val. su žmonėmis kur darbe būna, ten kur reikia keistis, jie negali ten išsidžiovinti tų rūbų, nu tai vėl, jų daugiau reikia (Rūta, verslininkė).

Vyresni, į pensiją išėję žmonės drabužių beveik nebeperka, nes jų taip greitai nesunešioja ir nejaučia poreikio įsigyti naujas prekes. Vidutinio amžiaus žmonės drabužius dažniausiai perka pagal poreikį – dažniausiai tais atvejais, kai senas drabužis susidėvėjo arba reikia įsigyti puošnesnį drabužį specialiai progai.

Taigi, kasdienio naudojimo ir kitomis prekėmis miestelio gyventojai apsirūpina priklausomai nuo įvairių gyvenimiškų aplinkybių. Išryškėja, jog apsipirkimas dažnai derinamas su kitais reikalais, jis tarsi įterpiamas į dienvakarę. Žmonės nėra linkę išlaidauti ir daugelis planuoja savo apsipirkimus, tačiau pastebėta, jog įsigyjant maisto produktus ir kitas prekes akcentuojama ne vien tik ekonominė vertė, bet ir vertybės, įsitikinimai. Net jei prekių kainos yra varžantis aspektas, žmonės vis tiek turi daug pasirinkimų sprendami ar patiems auginti savo maistą, ar jį pirkti, ar prekes įsigyti miestelyje, ar kituose miestuose, ar pirkti iš vietinių verslininkų, ar iš prekybos centrų. Tai šiuolaikinės gyvenimosios aspektas, nurodantis pasiūlos gausybę ir tuo pačiu galią rinktis, priimti individualius sprendimus, susijusius su vartojimu.

4.7. Nematoma skaitmeninė kasdienybė

Kaip ir automobilis, taip ir internetas yra reikšminga šiuolaikinės miestelio kasdienybės dalis, kuri glaudžiai susijusi su vartojimu. Kaip norint apsipirkti kitame mieste reikia automobilio, taip ir interneto reikia norint apsipirkti internetinėse parduotuvėse, pasikalbėti su išvažiavusiais artimaisiais ar sužinoti kas vyksta pasaulyje. Šiuolaikinėje kasdienybėje įvairios su buitimi ir laisvalaikiu susijusios veiklos yra apipintos įvairiais technikos prietaisais ir informacinėmis technologijomis. Įvairių technologijų dėka tampa daug paprasčiau valdyti kasdienes procesus. Taip sutaupomi laiko resursai, kuriuos galima panaudoti kitoms gyvenimo sritims (Dambrauskaitė 2019: 15). Tie, kurie naudojami įvairiomis technologijomis įprastai jas įtraukia į savo kasdienybę ir nedaro perskyros tarp laiko, kuomet naudoja prietaisus ir programas, ir laiko kuomet jų nenaudoja. Kita vertus, tyrinėjant

kasdienybę būtų sudėtinga eliminuoti technologijų naudojimą, nes jos yra glaudžiai susijusios su žmonių kasdieniais įpročiais. Atsiradus internetui jis pakeitė žmonių bendravimo įpročius. Internetas, socialiniai tinklai taip pat tapo svarbia darbo ir saviraiškos dalimi:

Labai daug atnešė, pirmoj eilėj tai turbūt naujos pažintys, pažinčių užmezgimas, antrosios pusės paieškos tos nu ne rimtos, bet tiesiog taip, nes sakykim anksčiau aš penktadienį po darbo aš visada lėkdavau į Panevėžį, Kauną, kažkur naktiniai klubai, tūsai, festivaliai, baliai, nes nusibosdavo čia ta kasdienybė ir aš važiuodavau ten. Ir būtent informacinių technologijų pagalba galėdavau labai greitai su koku bachūriuku susipažinti, kad savaitgalį ne viena leisti ar ten su kažkokiom draugėm. Paskui man pasirodė labai tuštybių mugė socialiniai tinklai, nes tu nusilakuoji manikiūrą ir taip, ir tu pavalgai ir taip, ir parūkai anaip, ir visur tiktai keli. Ir jeigu neduok tu dieve, mažiau negu 300 like, kaip čia dabar yra. Ir aš atsisakiau ir to *Facebooko* ir viso kito, o tada dėl darbo buvo būtina, nes reikėjo per *Facebooką* viešinti. Ir aš vėl susikūriau, ir aš visai neseniai nuotrauką įsikėliau, nes pas mane ten pas mane buvo kažkokia moteris su rankinuku. Ir dabar aš ten atsirenku, mokausi pasirinkti informaciją, ką skaityti ir viskas (Vilma, dirba mokykloje).

Miestelio žmonės naudodamiesi internetu perka maistą, drabužius, stambesnes namų ūkio prekes. Jie planuoja savo keliones ir pramogas (užsisakinėja bilietus, rezervuoja apgyvendinimo vietas), žiūri filmus, televiziją, klausosi muzikos, skaito naujienas, taip pat bendrauja su kituose miestuose ar šalyse gyvenančiais artimaisiais ir draugais. Pateikėjai pasitelkdami internetą taip pat dirba, dalyvauja susirinkimuose, kelia kvalifikaciją, mokosi.

Miestelių žmonių gyvenime įvairios informacinės technologijos turi skirtingą reikšmę priklausomai nuo tų žmonių amžiaus, darbo specifikos, įsitikinimų ir vertybių. Technologijomis naudojasi visi, tik skirtingai. Vyresni, pensijinio amžiaus, žmonės vis dažniau atsisako spaudos prenumeratų, nes anot jų, laikraščiai ir žurnalai negali lygintis su internete pateikiama informacijos gausa bei prieinamumu. Neretai kompiuteris tampa svarbia ryšio su pasaulio priemone ir jis būna įjungtas visą laiką (žr. 25 pav.). Vyresni žmonės daugiausia skaito įvairius naujienų tinklalapius, kaip „Delfi“, „15 min“, „Lrytas“ ir kt. Jiems taip pat reikšmingas socialinis tinklas *Facebook*, kuriame irgi skaito naujienas, patys jomis dalinasi, taip pat bendrauja su savo šeimos nariais ir artimaisiais. Vyresniųjų tarpe

taip pat reikšminga *Skype* programa, kurios dėka susisiekiama su kituose miestuose ir šalyse gyvenančiais artimaisiais:

Telefoniuką tai paprastą turiu, o su planšete tai... Nu tai taip, jeigu visi vaikai būtų šalia, tai man jos ir nereikėtų iš tikrųjų, o dabar tai labai svarbu. Aš ir į *messengerį* moku įeiti, ir į *Youtube* moku įeiti, tai vat tais ir naudojuos. Ir paskui tą dar turiu savo, reiškia, kur nuotraukos visos sukeltos, ten turiu (Genovaitė, pensininkė).

Šiai amžiaus grupei priklausantys asmenys naudojami tiek mobiliuoju telefonu, tiek kompiuteriu, o jais naudotis dažniausiai išmoko pateikėjų vaikai. Nors technologijos įvairiais būdais veikia visų gyvenimus, visgi žmonės su jomis turi skirtingą santykį. Pavyzdžiui, esama pateikėjų, kurie noriai naudojami socialiniais tinklais, tačiau nepasitiki kitais kasdienybėje plačiai paplitusiais technologiniais sprendimais:

[...]ir *Swedbanką* padarė man tas Liutauras. Mokino, bet vis tiek labai bijau. Bijau kur reikia mokesčius mokėti ar ten ką, kad su pinigais bijau. Ir reiškia kur turiu kortelę į parduotuvę bijau eiti, viskas, man ne. Grynieji – man pinigas yra pinigas. Nu kažkaip. To tai bijau. Kažkaip gal persilaušiu kai to tikrai reikės (Genovaitė, pensininkė).

Taigi, vyresni žmonės technologijas dažniausiai naudoja naujienų skaitymui ir ryšio palaikymui su artimaisiais, o į kitas technologijų siūlomas galimybes žiūri skeptiškai, nepasitiki.

25 pav. Pateikėjos namuose interviu metu nuolat įjungtas kompiuteris.

Vidutinio darbingo amžiaus miestelio žmonės ieškodami naujienų, informacijos bei palaikydami santykius su artimaisiais naudojami tais pačiais tinklais ir socialiniais tinklais, kaip ir vyresnieji. Tik jų veiklos diapazonas internete dažnai yra platesnis. Pavyzdžiui, socialiniame tinkle *Facebook* vyresni žmonės dažniau dalijasi kitų įrašais, o vidutinio amžiaus žmonės aktyviau kelia savo pačių nuotraukas, dalijasi kelionių įspūdžiais, kasdienėmis įžvalgomis bei pastebėjimais. Kai kuriems *Facebook* yra darbo dalis, kurioje bendraujama su klientais arba su bendradarbiais. Dirbantiems mokykloje, kultūros srityje ar administraciniuose darbuose, taip pat turintiems nuosavą verslą didelę reikšmę turi elektroninis paštas, kuris įprastai naudojamas oficialiam bendravimui, duomenų ir dokumentų apsikeitimui. Vidutinio amžiaus žmonės taip pat dažniau naudoja *Instagram* platformą, kurioje kelia savo pačių nuotraukas arba seka žymių žmonių gyvenimą bei įrašus. Jie taip pat aktyviau naudoja *Youtube* platformą, kurioje žiūri įvairius, jų pomėgius atitinkančius vaizdo įrašus. Pavyzdžiui, pateikėja Odeta labai mėgsta žiūrėti įvairius vaizdo įrašus kelionių, kultūros bei istorijos tematika. Ji nemoka anglų kalbos, tad šiuos įrašus žiūri rusų kalba. Taigi, *Youtube* ir kiti socialiniai tinklai leidžia pasirinkti ne tik norimą informaciją, bet ir kalbą, kuria bus gaunama ta informacija.

Vidutinio amžiaus žmonės taip pat naudojami internetinės bankininkystės paslaugomis ir šias technologijas vertina teigiamai, nes jų dėka daug reikalų gali susitvarkyti neišvažiuodami iš namų: „Aišku, kad palengvino. Sakyčiau gal net pavyzdžiui, internetas, elektroninės bankininkystės, visi kiti reikalai, tau niekur nereikia važiuoti. Būdavo, kad reikia važiuoti į mokesčių inspekciją, į banką pavedimus važiuoji darytis. Dabar nieko, tu gali neišėjęs pasidaryti viską“ (Rūta, verslininkė). Kai kurie internetu moka mokesčius, apsipirkinėja. Tačiau daugelis šiai amžiaus grupei priklausančių žmonių tokiomis paslaugomis naudojami fragmentiškai arba iš reikalo:

Nu jo, yra, pagrinde kas liečia telefoną, internetą, visą tą aišku, o daugiau nežinau. Technologijos.. Nemėgstu aš, pavyzdžiui, kas ten liečia padaryti pavedimus aš tą sugebu, bet parašyt, prisegt, atkopint, atpirtint, man jau čia.. Aš padarysiu, bet ar negalima kaip nors paprasčiau, kad nereikėtų to? Koku raštu. Čia gal mano kaip vyresnės, nes mes to nesimokėm labai tai žinai, tai man reikia paprašyti vaikų,

kad man ten padėtų, parodytų. Tai va, aš tokių dalykų nenoriu. Ir su ta bankininkyste visokia tiktai per karantiną pradėjau draugauti, nes jau kapėc, visai viskas tik tai, nu tai sėdau, išmokau, įsigyt kas ten liečia su darbu, užpildyt kažkokią paraišką. Nu tai padariau. Bet jeigu leistų nu tai nuvažiuot į mokesčių inspekciją, bar bar nueiti, aš taip padaryčiau labiau negu bendraučiau elektroniniu [paštu] (Brigita, verslininkė).

Į pinigines operacijas internetu taip pat žiūrима įtariai:

Nu bet aš tokių nemėgstu, man geriau nueiti, pasižiūrėt. Aš užsisakiau vieną kartą batus, daugiau neužsisakinėju nieko. Nu kažkaip vis tiek turi matyti. Netinka, paskui tie gražinimai visi. Nelabai aš ten noriu patikėti savo sąskaitas, tuos pinigus. Man taip nepatinka, aš taip nemėgstu. Labai reikia būti atsargiai (Birutė, dirba kultūros srityje).

Internetas taip pat padeda lengviau susisiekti ir bendrauti su į kitas šalis ar miestus išvykusiais artimaisiais ar su vyrais, tolimų reisų vairuotojais. Skirtinguose miestuose gyvenantys šeimos nariai bendrauja *Facebook* paskyroje specialiai sukurtose grupėse: „Su vaikais tai bendraujame per tą *Messengerį*. Susiskambiname, ir nuotraukas siunčiame. Šitas tai jo, nes kai kalbi, įsijungi ir matai. Kažkaip kitaip, smagiau“ (Birutė, dirba kultūros srityje). Šeimos nariai susirašinėja pasakodami kasdienio gyvenimo naujienas, kurios apima darbo, sveikatos, bendrų pažįstamų ir kitas temas. Emigracija, išvykimas bei palaikomas ryšys su saviškiais skatina idėjų mobilumą tarp žmonių. Kaip parodė miestų antropologija, migracijos ir diasporos tyrimai, kultūros žinios ir kultūrinė praktika gali būti perduodamos plačiai paplitusiuose socialiniuose tinkluose, peržengiant erdvines ribas, o kuriama kultūrinė praktika nebūtinai egzistuoja fizinėje erdvėje (Kokot 2006: 18). Judumo kontekste migracija gali reikšti labai skirtingus dalykus kiekvienam šeimos nariui, atsižvelgiant į jų amžių, priklausomybę nuo infrastruktūros, vaizduotę ir norus. Atrodo, kad šeimos deda pastangas sinchronizuoti įvairius laikus, kad būtų pasiektas „idealus“ visų šeimos narių judėjimo ir nejudrumo laikas (Suter 2020: 17). Vis dėlto dažniausiai tokie sinchronizavimo procesai yra laikini. Šie procesai susiję su kitur dirbančių arba gyvenančių šeimos narių darbo grafiku ir dienotvarke, kurie iš esmės nulemia miestelyje praleidžiamo laiko kiekį ir taip apibrėžia sinchronizacijos su kitais šeimos nariais trukmę. Kitas atvejis rodo, kad technologijos, šiuo atveju mobilusis telefonas, ne tik padeda palaikyti ryšį su išvykusiais šeimos nariais, bet tampa ir kasdienio judėjimo erdvėje planavimo priemone. Vienas šalia kito

gyvenantys kaimynai tarpusavyje net dėl smulkmenų bendrauja mobiliuoju telefonu. Daugelis pripažįsta, kad mobilusis telefonas tam tikras situacijas pavertė saugesnėmis ir praktiškesnėmis. James E. Katz kalba apie „asmeninį įgalinimą“, kuris reiškia, jog žmonės gali jaustis saugesni viešose vietose. Mobiliojo telefono naudojimas išplėtė vietas ir erdves, į kurias žmonės gali eiti, taip padidindami savo laisvę ir judumą (Katz 2006a: 18, Katz 2006b: 63). Mobilus pasaulis įgalina judrų gyvenimo būdą, o mobiliosios technologijos pakeitė santykį su šeimos nariais, kolegomis, taip pat bendruomene (Vannini, Budd, Jensen, Fisker, Jirón 2012: 17).

Naudojimasis telefonu suteikia patogumo ir saugumo jausmą. Kita vertus, panašu, kad šių priemonių pasirinkimas kasdienybėje kuria judėjimą, kuris yra ne tik suplanuotas, bet ir kontroliuojamas. Tarpusavyje susisiekdami telefonu, miestelio bendruomenės gyventojai įvairius reikalus tvarko nuotoliniu būdu ir taip atsisako realaus fizinio judėjimo miestelio erdvėje. Jeigu telefonu tariamasi dėl susitikimo, jis irgi tampa suplanuota konkrečios dienotvarkės dalimi. Apie naujas mobilumo formas pasakoja parduotuvėje dirbanti Vilija:

Mokslo metais dienynas reikalingas, vėlgi aš kiekvieną dieną, kiekvieną pamoką matau ataskaitą – buvo pamokoj, ką veikė, ką namų darbų gavo, nu kontrolė reikalinga. Tas pats skaipas ar kita programa bendravimui su anūkais. Internetiniai anūakai pas mane, tai... Kad ir ne internetiniai, toj pačioj Lietuvoj gyvenant, kitam mieste gyvenant, nu tai neprivažinėsi – vėl būna pasiskambini, pamatai viens kitą, nėra būtinumo važiuot jau. Buvo laikai, kada namuose sėdžiu, laukiu skambučio, nu ne visi tuo metu turėjo telefonus laidinius, jau čia apie tokius [mobilius telefonus], tai... Ir galvoju, kaip būtų gerai, kad būtų galima pasiimt tą telefoną ir eit su juo, ir man paskambintų. Ir visai nu net neįsivaizdavau, kad čia po kelių metų tokie laikai ateis (Vilija, dirba parduotuvėje).

Šiame pavyzdyje galima įžvelgti ir tai, kad būnant namuose ar kitoje vietoje naujosios technologijos tam tikra prasme suteikia galimybę sekti ir valdyti kito mobilumą. Mobilieji telefonai ir kitos technologijos suteikia galimybę būti prieinamam ir pasiekiamam net ir tada, kai asmuo yra kitur. Taigi technologijos tampa ne tik žmogaus pratęsimu, bet ir svarbiu elementu, padedančiu kurti ir palaikyti kasdienes santykius su kitais žmonėmis ar spręsti kasdienes užduotis.

Atsiradusios naujos bendravimo formos nebūtinai palengvina bendravimą ar suartina nutolusius žmones. Žinojimas, kad gali visuomet pasiekti kitą, kartais nulemia pasirinkimą nesiimti jokių veiksmų:

Pasunkino. Aš galvoju, kad šiek tiek paardė, ai *Facebookas*, ai visą laiką galiu rasti tą grupioką, tą kursioką, kur kažkada tai mokiausi. Ir ne, nei tu ieškai, nei tu bendrauji. Kai būdavo paprastas telefonas, karts nuo karto, bent kartą per puse metų ten tu susiskambindavai, o dabar tiesiog aš nežinau (Vilma, dirba mokykloje).

Tačiau remiantis pateikėjų pasakojimais, toks atitolimas būdingas tik tarp tolimesnio rato žmonių. Bendraujant su šeimos nariais ir draugais naujosios technologijos kaip tik labiau išplečia bendravimo ribas, panaikina atstumą:

Su draugais atvirksčiai. Su pažįstamais ir tokiais grupiokais kursiokais toлина. Didesnis nuotolis. O jau su gerais tais draugais vėlgi aš galvoju labai labai suartina, nes jeigu tau labai skauda širdį, jeigu tu padauginai vyno, tau gi nereikia ten kviesti taxi ir antrą valandą nakties važiuoti pas draugę, tu tiesiog gali jai parašyti – ką tu veiki darbe, kas gero ir tiesiog pasiimti tą emocinį, pripildyti tą emocinį rezervuarą. Tai aš galvoju, kad su tais gerais draugais gal ir nieko tas *Facebookas* (Vilma, dirba mokykloje).

Naujosios technologijos, pakeisdamos socialinės sąveikos pagrindą, perkonfigūruoja santykius tarp žmonių ir jų užimamų erdvių (Wajcman 2008: 66). Naujų technologijų, tokių kaip mobilusis telefonas ir internetas, atsiradimas sukuria naujus socialinius santykius ir daugybę naujų veiklų ir praktikų. Miestelio žmonės technologijas naudoja skirtingu mastu ir įvairioms reikšmėms, tačiau jų visų gyvenime technologijos veikia kaip erdvę išplečianti priemonė. Čia atsiranda ne tik galimybė susisiekti su nutolusiais artimaisiais ar susitvarkyti kasdienės užduotis, bet ir jausmas, kad kitos vietos, ir kiti žmonės yra arčiau. Virtualus bendravimas, apsipirkimas ir kitų reikalų tvarkymas yra kasdienybės dalis, kuri nuolat įsiterpusi tarp kitų veiklų. Būtent šis virtualumas, internete vykstančių veiksmų neapčiuopiamumas ir kuria nematomą skaitmeninę kasdienybę.

4.8. Apibendrinimas

Pateikėjai įprastai kasdienybę įvardija įvairiais žodžių junginiais, nusakančiais kasdienio gyvenimo aspektus. Kalbant apie tuos aspektus išryškėja, kad kasdienybė suprantama kaip visuma, kuri dar kitaip pateikėjų apibūdinama „gyvenimu“. Tai, kuo kas dieną gyvenama ir yra kasdienybė, o ją išryškindami pateikėjai pasitelkia *sacrum* patirtis, apibūdindami jas kaip priešingas kasdienybei.

Kasdienybę tvarkančios dienotvarkės apibrėžia gyvenimo struktūrą ir sutvarko laiką. Bet jos taip pat atskleidžia miestelio gyventojų judumą. Bendraujant su pateikėjais pastebėta, kad būtent dienotvarkė yra judri, čia matyti, kiek joje yra suplanuotų dalykų, kuriuos reikia padaryti. Judrumas ir judumas čia pasireiškia tuo, kokiose vietose tie dalykai daromi, kaip greitai reikia persikelti iš vienos vietos į kitą, koks to judėjimo intensyvumas. Tad judėjimas atsiskleidžia per tai, kiek ir kur žmogus būna, kaip jis keičia vietas ir veiklas, kaip plačiai jis juda (ar tik savo namų erdvėje, ar jas toli peržengia). Lauko tyrimo metu sutikti pateikėjai taip pat gali būti priskiriami tam tikriems judumo tinklams, kurie apibrėžia gyventojų ritmą ir judėjimą. Laukdami sutarto skambučio, atsitraukdami nuo pokalbio ir aptarnaudami klientus, ką tik grįžę iš darbo ir vėliau planuojantys gaminti vakarienę, vedžioti šunį ir kt., pateikėjai per savo planus atskleidė gana intensyvu, tačiau retai aiškiai įžvelgiamą judėjimą kasdienybės erdvėse. Anot Hans Peter Hahn ir Hadas Weiss, vienas iš specifinių uždavinių, tyrinėjant mobilumą, yra siekis parodyti nematomus žmonių, daiktų ir objektų judesius (Hahn, Weiss 2013: 1). Išryškėjo, kad ne tik vietos ir laiko derinimas, bet ir santykiai, veiklos, darbas, vartojimas ir kiti aspektai yra susiję su įvairiais judumo tinklais. Šie tinklai paprastai yra nematomi arba pastebimi tik jų fragmentai – taip yra dėl tvirto jų suplanavimo. Judumo tinklai – tai kasdieniai maršrutai miestelyje ir už jo ribų, apimantys keliones į darbą, mokyklą, parduotuvę, kitas vietas. Šalia visuomet yra ir skaitmeniniai judumo tinklai, kuriuose vyksta virtualus bendravimas, darbas, reikalų tvarkymas, derinimas, apsipirkimas, pramogavimas, informacijos paieška. Kasdienybėje vienu metu sutampa bent keli tokie tinklai. Pavyzdžiui, tai gali būti dviejų skirtingų asmenų kelionė tuo pačiu transportu, bet į kitas vietas. Sutapimas įvyksta ir tuomet, kai žmogus važiuoja automobiliu ir tuo pačiu metu kalba telefonu, kažką planuoja. Kai su kažkuo planuotai susitinkama, kažkas veikiama – tai yra iš anksto sutartas judumo tinklų sutapimas. Tokie judumo tinklai paprastai yra nusistovėję, jie pasižymi vienu metu.

V. Amit ir Noel B. Salazar rašo, jog žmonės keičia vietas, kad laikinai pakeistų tempą, pavyzdžiui, per atostogas, arba nuolat, pavyzdžiui,

persikraustydami, išeidami į pensiją ar pan. Kadangi vietą lengviau įsivaizduoti nei laiką, žmonės paprastai savo planus dėlioja vietos atžvilgiu ir tik vėliau ją sujungia su laiku, nusprenddami, kada turi būti konkrečioje vietoje (Amit, Salazar 2020: 11). Vis dėlto išlieka klausimas, ar suvoktas tempas yra susijęs su vieta, ar tai socialinė žmonių, veikiančių vietoje, praktika, kuri sukuria kasdienes ritmus, taigi ir vietos tempą. Galų gale manoma, kad kai kurios žmonių grupės gyvena greičiau arba lėčiau nei kitos. Bet kokiu atveju judėjimas čia yra esminis, nes judėdami žmonės suvokia tempą. Judumas verčia suvokti, kad laikas yra išreikštas ir struktūruotas erdvės požiūriu ir kad erdvė yra suskaidyta laiko (Amit, Salazar 2020: 12). Miestelių, kurie iš šalies atrodo nejudrūs ir sustingę, kasdienybė išties yra judri, nes nemaža gyvenimo dalis vyksta ne tik konkrečioje geografinėje riboje, bet ir už jos ribų, kitose vietose, taip pat virtualioje vietoje. Tai ir vietos ypatybė.

5. KASDIENYBĖS KRIZĖ

Kasdienis gyvenimas yra žmogaus būties pagrindas (Overholtzer, Robin 2015: 3). Kasdienybė apima sudėtingą patirtį ir sąveiką, kuri patiriama su kitais ir su materialiuoju pasauliu. Kasdiniame gyvenime esanti rutinos ir tvarkos sąveika pasauliui suteikia formą ir prasmę bei galimybę formuoti savo pasaulį ir įprasminti jį (Overholtzer, Robin 2015: 4). Tačiau gyvenimas kartais yra pertraukiamas įvykių, kurie sujaukia nusistovėjusią gyvenimo tvarką ir išryškina įprastus, tačiau nematomus kasdienybės aspektus. Toks netikėtas ir didelis įvykis atsitiko lauko tyrimo metu.

Atliekant kasdienybės tyrimus miestelių bendruomenėse 2020 m. Lietuvoje buvo paskelbta pandemija, o vėliau ir karantinas (Karantinas šalyje 2020), kurie ne tik apsunkino tyrimus, bet ir iškėlė naujus reikšmingus klausimus, susijusius su kasdienybės pokyčiais ir prisitaikymu prie jų. Kultūros procesų tyrimas vietoje yra vertinga priemonė siekiant suvokti daugelį klausimų, susijusių su socialinio solidarumo ir pasitikėjimo kintančioje visuomenėje formavimusi (Frykman, Hammarlin, Hansen, Rothstein, Olofsdotter Stensöta, Schierenbeck 2008: 7). Dėl to tyrimas nedidelėje vietos bendruomenėje priartina prie žinojimo iš arti. Tad stebint ir siekiant pažinti kasdienės gyvensenos transformacijas buvo nuspręsta pasidomėti ir tuo, kaip žmonės prisitaikė prie pandemijos krizės metu pakitusios kasdienybės ir kaip sprendė iškilusius iššūkius.

Anot A. Oliver-Smith, nelaimė yra tapusi daugelio procesų ir įvykių, vykstančių šiuolaikiniame pasaulyje, metafora. Dažnai nelaimės laikomos įvykiu, o ne procesu (Oliver-Smith 2002: 23). Covid-19 pandemiją galima laikyti nelaimė, kuri tiek laiko atžvilgiu, tiek pokyčių prasme buvo ir tebėra procesas, palietęs ne tik visą pasaulį, valstybes, bet ir kiekvieno žmogaus kasdienybę. Bandyti suprasti nelaimės reiškia bandyti suprasti žmones ir pažinti, kokie yra jų įsitikinimai, vertybės, interesai (Kelman 2020: XII). Katastrofos ir jų metu vykstantys procesai dažnai daug atskleidžia apie nelaimės paveiktas visuomenes ir grupes. Nelaimių akivaizdoje valstybinės ir ne pelno siekiančios organizacijos atsižvelgdamos į žmonių prigimtį, socialinę gerovę ir vystymąsi stengiasi neutralizuoti pagrindines

pasekmes ir sprendžia, ką atstatyti bei stabilizuoti (Faas, Barrios 2015: 290). Lietuvoje ir kitose šalyse Covid-19 pandemijos metu valstybė prioritetą skyrė sveikatos apsaugai bei ekonomikos stabilizavimui. Tačiau Covid-19 pandemija eilinių žmonių gyvenime palietė beveik visas sritis. Įprastas gyvenimo ritmas buvo sugriautas ir žmonės turėjo iš naujo pertvarkyti savo kasdienybę.

Uždarius valstybės sienas, o vėliau įvedus ribojimus tarp savivaldybių, daugelis susidūrė su kasdienio gyvenimo iššūkiais. Ypač daug sunkumų patyrė miestelių bendruomenės. Įvedus judėjimo ribojimus tarp savivaldybių įprastinės kasdienės gyventojų praktikos, susijusios su darbu, mokykla, apsipirkinėjimu ir kitomis sferomis buvo stipriai paveiktos. Gyventojai turėjo prisitaikyti prie naujos kasdienybės ir ieškoti alternatyvų, kurios padėtų stabilizuoti įprastas ar nusistovėjusias veiklas ir normalizuotų sujauktą gyvenimą

Pirmasis karantinas Lietuvoje buvo paskelbtas 2020 m. kovo 16 d. ir tęsėsi iki birželio 17, antrasis karantinas paskelbtas 2020 m. lapkričio 7 d., jis pratęstas iki birželio 1 d. Karantino metu ribota viešųjų institucijų ir švietimo įstaigų veikla, įvesti apribojimai tarpmiestiniam transportui, uždaryti smulkieji verslai. Karantino metu taip pat buvo draudžiami susibūrimai, bendravimas tarp namų ūkių. Antrojo karantino metu ribotas ir judėjimas tarp savivaldybių. Buvo organizuotas nuotolinis darbas bei mokymas. Taip dirbo mokytojai, kultūros darbuotojai, bibliotekininkai ir kiti. Tačiau pakitusi kasdienybė ir karantinas atnešė iššūkių, kuriuos gyventojai ne visuomet galėjo įveikti patys ir turėjo kreiptis pagalbos į kitus.

Antropologai ir istorikai daugiausia tyrinėjo epidemijos kontrolės priemonės socialiniu ir politiniu požiūriu. Antropologiniai infekcinių ligų tyrimai tradiciškai buvo orientuoti į socialinius, politinius ir kultūrinius infekcinių ligų protrūkio kontrolei naudojamų priemonių aspektus. Pagrindinės medicinos antropologijos interesų sritys buvo stigmatizavimas ir marginalizavimas, bendruomenės dalyvavimas ir pasipriešinimas ir socialinė, ekonominė ar komunikacinė nelygybė (Lynteris, Poleykett 2018: 434). Kai kurie antropologai pandemiją tyrinėja kaip egzistencinę riziką žmonijai, taip pat stebi jos modeliavimo ir kontrolinių technologijų kūrimą bei mobilizavimą bei sutelkia dėmesį į žmonių

pasiruošimo numatomai grėsmei problematiką. Tačiau šiame darbe siekiama pažvelgti į tai, kaip žmonės kasdienybėje patyrė pandemijos krizę. Esant karantino draudimams tyrimą teko atlikti skaitmeninėje erdvėje ir pažinti kitokią, pandemijos paliestą kasdienybę.

5.1. Pandemija: liga ir infodemija

Covid-19 yra nauja liga. Ligos aiškinimas ir supratimas įvairiose visuomenėse ar socialinėse grupėse skiriasi. Liga gali būti vertinama kaip natūralus procesas, dieviškas įsikišimas, moralinis nusižengimas ar valdžios nesėkmė. Labai svarbu, kaip žmonės interpretuoja ligos įvykį, nes paaiškinimai nulemia apsaugos priemonių ir žalos atlyginimo būdus. Ligos ir sveikatos nelaimių aiškinimas taip pat gali būti socialinių ginčų ir politinių protestų objektas (Hahn, Schoch-Spana 2021: 2). Bendraujant su pateikėjais taip pat teko susidurti su skirtingais požiūriais į Covid-19 ligą ir virusą. Vieni į ją žiūrėjo labai rimtai ir bijojo dėl savo sveikatos, kiti situaciją vertino ne taip dramatiškai ir Covid-19 vertino kaip eilinę gripo epidemiją. Tačiau savo netikėtumu ir mastu pandemija vienareikšmiškai palietė visus. Pandemijos metu vyravusią nežinomybę puikiai apibūdina statybininku dirbantis Vidmantas:

Aš pavyzdžiui labai puikiai prisimenu, kaip viskas įvyko, tarkim net tas laikotarpis, kai visi žinojom, kad kažkur Kinijoje siaučia kažkas, bet visi gyvenom dar normalia tvarka. Ir kai [pandemija] atėjo čionais, aš atsimenu, aš važiauvau į Gymplius [sporto klubas]. Tai važiauvau į Gympliusą, po Gympliuso važiuodavau kebabo. Ir atsimenu įeinu į Babiloną, čia Panevėžy yra toks prekybos centras, ir ten pamatau visi žmonės atsistoję išsigandę žiūri ir Skvernelis tiesiogiai pasako, kad dabar bus įvedamas karantinas. Ir kaip sukėlė tą tokią atmosferą – aš įėjau ir visi žmonės va taip, net nebedirba ten kavinėse žmonės, visi persisukę žiūri, pardavėjai irgi nebedirba net, ten žiūri. Ir aš ateinu toksai po sporto, toks šiltas, jaučiuosi toks energingas, ateinu valgyti nusipirkti ir matau, kas vyksta ir tokį patį biški palietė, galvoju vau, ant kiek keičiasi viskas, kažkas vyksta, jo (Vidmantas, dirba statybose).

Sužinojęs apie karantino paskelbimą, Vidmantas ėmė sekti naujienas, skaitė informaciją apie ligą ir nusprendė, kad ji panaši į gripą:

Čia gi nesąmonė. Čia yra infekcinė liga. Kai kiti sako, kad čia čipuoja kažką, tai čia... Nes va tie žmonės, kur sako, kad čia čipuoja su tais skiepais, tai jie manau bijo visko, jau net nebenori tikėt niekuo. [...] Bet manau, kad tiesiog buvo infekcija, kuri būdavo tiesiog kaip ir kiekvienais metais gripo infekcijos,

tai buvo daug stipresnė infekcija, labiau plintanti, kad paliest daugumą žmonių (Vidmantas, dirba statybose).

Vėliau Vidmantas virusu užsikrėtė nuo draugės su kuria gyveno. Kitą kartą būdamas parduotuvėje ir stovėdamas eilėje prie kasos jis pajuto karštį ir silpnumą. Nors nebuvo tikras, kad tai tikrai Covid-19, jis paliko prekes parduotuvėje ir išskubėjo namo, nes, anot jo, nenorėjo sukelti rizikos ir užkrėsti pagyvenusių žmonių. Vyras nesidarė testo, nes tuo metu nemokamas PGR testų prieinamumas buvo gana menkas, tačiau uoslės ir skonio praradimas jam leido suprasti užsikrėtus šiuo virusu. Anot vyro, jis stengėsi nevartoti vaistų, nes norėjo įgauti imunitetą. Pateikėjas gydėsi žolelių arbatomis, valgė daug česnako ir stengėsi sveikai maitintis. Kai susirgo jo mama, jis taip pat skatino ją nevartoti vaistų. Anot Vidmanto, tiek jis, tiek mama yra jautęsi ir blogiau nei šio viruso metu, todėl kalbant apie Covid-19 vyras laikėsi nuomonės, kad karantinas buvo labai politizuotas. Panašios nuomonės laikėsi ir grožio paslaugų srityje dirbanti Livija bei jos šeima: „Pas mus tokios panikos nebuvo, nes mes iš tikrųjų sveikatinamės daug metų, tai mums tas virusas išvis jis yra ar nėra, mes nekreipiame dėmesio. Mes tiek baimės šeimoj neturėjome, bet kitų aplinkinių žmonių labai didžiulė baimė, kad ateis ir suvalgys juos tas virusas“.

Žmonės kūrybiškai pasitelkia kultūriškai paveldėtas idėjas ir įvaizdžius, kad paaiškintų žmonių nelaimių atvejus (Hahn, Schoch-Spana 2021: 3). Taigi, pasitelkdami jau turimus aiškinamuosius modelius, visuomenės nariai sutvarko dinamišką ir nerimą keliančią situaciją, naudodamiesi ne tik aukštesniųjų institucijų paaiškinimais ir nurodymais, bet taip pat įvairia patirtimi ir savo supratimu. Šiame supratime taip pat esama ir religijos, kaip patikimo moralinio autoriteto, aspektas. Bendraujant su pateikėjais pradžioje pasirodė, kad kai kurie iš jų bažnyčia pasitikėjo labiau nei gydytojų ar valdžios rekomendacijomis, tačiau vėliau išryškėjo, kad šis pasitikėjimas buvo susijęs ne su bažnyčia, o su jai atstovaujančių žmonių požiūriu, kuriam gyventojai pritarė:

Jos [pamaldos] niekada, va tas ir yra, jų, šiaip tai tokio dalyko uždraust negalima. Kunigas tiesiai šviesiai pasakė – aš pamaldas laikysiu ir tuščiai bažnyčiai. Jeigu tu ten ateisi atsisėsi už kolonos, tai kas ten gali atsitikti, nieks ir neatsitiko. Labai nedaug, kokie 7 [tiek žmonių susirinkdavo per pamaldas karantino metu]. Tikrai nedaug, bet čia buvo perlenkta lazda su ta bažnyčia. Negirdėjau nė vieno

bažnyčioj užsikrėtusio žmogaus ir numirusio [juokiasi]. Tad nežinau, kaip ir visur perlenkė lazda (Liucija, pensininkė).

Tikėjimas Dievu gali turėti įtakos sprendimams susijusiems su Covid-19 pandemija. Šiame pavyzdyje tikėjimas Dievu ir bažnyčios lankymas pandemijos metu atskleidžia ir dar vieną – „perkėlimo“ aspektą. Tai atvejai, kai žmogus arba aktyviai pasiduoda, arba pasyviai perkelia savo problemas ar rūpesčius dėl Covid-19 Dievui (DiGregorio, Corcoran, Scheitle 2022: 476). Religija čia yra kaip įkūnytas kitoniškumas (angl. *alterity*), kitas pasaulis, kita būtis, skirtinga nuo čia esančio, pasaulietinio (Csordas 2004: 171). Šio tyrimo metu teko susidurti su daugiau žmonių, kurie tiki Dievu ir reguliariai lankosi bažnyčioje. Tačiau pokalbiai su pateikėjais parodė ir tai, kad atsakomybę dėl savo sveikatos jie prisiima patys. Pavyzdžiui, kultūros srityje dirbanti moteris labai atidžiai sekdamo sergamumo rodiklius ir pagal tai rinkdavosi į kokią bažnyčią vykti. Vengdama susirgimo rizikos ji kartu su vyru važiuodavo į atokias, nedideles bažnyčias aplinkiniuose kaimuose. Kita, taip pat religinga ir pensijoje esanti moteris nenorėjo įsileisti į savo namus dėl silpnos vyro sveikatos. Šie pavyzdžiai rodo, kad bažnyčios lankymas išliko reikšmingas ir svarbus tiems, kurie ir anksčiau reguliariai joje lankydavosi. Tai buvo dar vienas būdas išlaikyti stabilų, nepakitusį pasaulį. Panašu, kad lankymasis bažnyčioje susijęs ne tik su „perkėlimo“ aspektu, bet ir noru priklausyti bendruomenei ir išlaikyti ryšį su ja net ir krizės metu.

Prasidėjus pandemijai ne liga gąsdino žmones, o su jos mastu atėjusi nežinomybė. Žmonės nežinojo, kaip toliau reikės gyventi, kaip planuoti savo laiką ir veiklas. Šitą nežinomybę dar labiau sustiprino įvairūs žiniasklaidos sklaidos kanalai. Pandemija kurį laiką tapo pagrindine naujienų tema. Apie virusą diskutavo ne tik ekspertai, bet ir visi, kurie turėjo savo nuomonę. Pasklido daug įvairios informacijos, kuri klaidino žmones – šalia pandemijos atsirado ir infodemija. Infodemijos terminą 2003 metais pirmą kartą pavartojo David J. Rothkopf straipsnyje „Kai šurmulys kanda atgal“ (angl. „*When the Buzz Bites Back*“) (Rothkopf 2003). Šis terminas pavartotas 2002–2003 metais Kinijoje vykusios pandemijos kontekste siekiant paaiškinti, kad šalia pandemijos vyksta greitai plintantis ir sunkiai suvaldomas įvairios, dažnai nepagrįstos informacijos, srautas (Cherry 2004: 263).

Taigi, dėl per daug prieštaringos informacijos bendruomenei sunku ieškoti patikimo informacijos šaltinio ir gauti patikimų patarimų, kai to reikia. „Infodemija“ (angl. *infodemic*) yra blogesnė už epidemiją, nes sukelia baimę ir gandus, kurie plinta kelis kartus greičiau nei ligos sukėlėjas (Sonekar, Ponnaiah 2020: 760). Tyrimo metu išgirsti pasakojimai irgi parodė, kad informacijos gausa sukėlė priešingą efektą: ji ne ramino, o kėlė baimę ir nepasitikėjimą:

Šiaip tai iš pradžių įvarė baimės ir tokio nežinojimo. Taigi nieko niekas nežino, o visos tos medijos yra pilna žinančių, tai tiek ten jau tų mokslų, kad neduok dieve. Bet šiaip aš žinokit kažko labai nebuvau nusigandusi, nu manęs nelabai palietė. Aš per daug nepergyvenau, aš savęs negrauziau dėl to, kad čia dabar ta pandemija kaip čia reikės dabar numirt (Marija, pensininkė).

Ligos supratimas yra susijęs su žinojimu ir žinia, tad atėjus pandemijai žmonės pirmiausia stengėsi išsiaiškinti su kokia liga susidūrė. Jie naudojami įvairiais informacijos šaltiniais ir priklausomai nuo savo patirties ir įsitikinimų vienus informacijos šaltinius priimdavo, o kitus atmesdavo. Taip atsirado žinojimas, tačiau jis buvo daugialypis, nes informacijos perteklius ir klaidingos žinios skatino abejones.

5.2. Uždarymas ir nežinomybės nuotaikos

Pandemijos metu daugelis žmonių liko namuose. Miesteliai ištuštėjo, juose neliko žmonių ir mašinų. Veikė tik maisto prekių parduotuvės, bet į jas irgi buvo einama rečiau. Pasikeitė ir vietų ritmai, stojo tylą:

Netgi kažkada dukrai siunčiau video, išėjome, eidavau čia palei tą asfaltą, Via Baltika kelyje yra pėsčiųjų takelis. Kaip tik su šuniuku vienaėjau, gal prieš Velykas kažkokiu tai laikotarpiu. Nufilmavau, sakau, ar jūs įsivaizduojate Via Baltica tuščią kelią? Taipėjau gan ilgą kelią ir filmavau – nė vienos mašinos. Taip, buvo tas laikotarpis. Nu paskui vis tiek tos fūros vadinamosios, jos vis tiek važiuoja, tas garsas yra. Mūsų va pati pirma gatvė, nu Via Baltijos pati pirma gatvė, tai ten labai gerai girdisi tas triukšmas. Tai dabar tikrai intensyvesnis eismas yra, o buvo laikotarpis, sakau, tiktais tos fūros girdėjosi. Ir miestely, irgi taip pat, matydavosi, kad tuštesnis miestelis. Ant mašinų tai tikrai tuštesnis (Joana, dirba mokykloje).

Į miestus, miestelius ir kitas gyvenvietes atėjusių tylą galima pavadinti sąstingiu arba merdėjimu. Sarah S. Willen šią sąvoką naudoja apibūdindama žmonių

būseną karantino metu. Tai būseną, kai nėra motyvacijos, atrodo, kad viskas sustoja, nieko nevyksta ir nieko negalima pakeisti (plg. Willen 2022: 5). Panašu, kad tokia pat stingimo būseną buvo ir pačiame miestelyje:

[...]tai labai daug kas čia [Ramygaloje] apmirė, čia būdavo vasarą dar koks judesys, dabar čia buvo... Mirtis. Praeitų metų vasarą būtent. Ne, 2019 metais dar buvo viskas vat normalu, čia vat visi visus pažįsta, visiems padeda, nu ta prasme, čia verda gyvenimas bet kokiu atveju nepaisant to, kad nėra čia žmonių labai daug, bet vat praeitą vasarą, pavasarį aš pas tėvus vis tiek važiuodavau, nepaisant to, kad kita savivaldybė, nes aš čia registruota, tai dalinai sakiau, kad ir gyvenu čia.[...] Tai čia tikrai taip padažniai atvažiuodavau ir tas toks, nu apmirimas miesto tikrai matėsi – tai parduotuvėse labai mažai, jokių susitikimų ten (Livija, dirba grožio paslaugų srityje).

Miesteliuose buvo laikomasi bendrojo reglamento ir su pandemija tvarkomasi kaip ir kitur: „Nieko mes neišsiskiriam, viskas tas pats kas visoj Lietuvoj“ (Rimantė, dirba kultūros srityje). Pandemijos metu kai kurių pateikėjų aplinkoje ėmė trūkinėti socialiniai ryšiai, žmonės atitolo vieni nuo kitų. Toks nutolimas susijęs su judėjimo apribojimais, baime užsikrėsti bei skirtingu požiūriu į Covid-19 pandemiją. Žmonės ne tik nutolo vieni nuo kitų, bet ir pasitikėjimas vienas kitu susvyravo. Tarpasmeninis pasitikėjimas susilpnėjo dėl to, kad karantino metu įvestos socialinio atsiribojimo taisyklės sumažino kontakto galimybes. Tai sustiprino vienišumo jausmą. Asmenys sutelkė dėmesį į savo interesus, atsiribodami nuo solidarumo ir bendradarbiavimo principų, o „kitas“ dažnai buvo laikomas galimu infekcijos šaltiniu. Galiausiai, pasitikėjimą pakirto nuolatinis netikrumas ir individualus bei kolektyvinis nesugebėjimas suvaldyti pandemijos (Loretta, Piu, Bellizzi 2021: 10). Norėdami apsaugoti žmonės laikėsi rekomendacijų, nieko neįsileido į namus ir mažai kur ėjo patys. Tad gyventojai, kurie buvo įpratę reguliariai susitikti su savo draugais, giminėmis ar artimaisiais, pastebėjo, kad ryšiai nutrūko arba susilpnėjo:

Atėjo toks laikotarpis, kai net pasiskambinti atrodo vieni kitiem bijo. Net pavyzdžiui elementarus pavyzdys su pusbroliais – labai gerai suėjom, jie prie mokyklos gyveno su savo vaikais, nu ir nutrūko beveik vaisiškai tokie - pro duris tiktai ir viskas, nu galvoju, nu nežinau. Čia kaip kas buvo įbauginti, ar tiesiog per daug televizijos žiūrėjo, visokių buvo, bet didžiausia dalis tai vat tokia. Nu tai čia, šiaip tai apskritai vis dar atšalę, nes nu vis dar karantinas kaip ir, teoriškai (Livija, dirba grožio paslaugų srityje)

Trūkinėjo ne tik tarpusavio bendravimas, bet keitėsi ir žmonių elgsena. Pandemijos pokyčiai ypatingai palietė socialiai jautriausias žmonių grupes. Tarp tokių žmonių pateko ir senyvo amžiaus žmonės, ypač gyvenantys senelių namuose. Ramygalos senelių namuose nuolat gyvena 16 žmonių. Jie atvežami iš įvairių vietų ir kai vienas numiršta, jo vietą pakeičia kitas. Anot senelių namuose dirbančios moters, tai yra jų „paskutinė stotelė“. Daugelis jų turi sveikatos sutrikimų ir retai sulaukia artimųjų vizitų, tačiau jie gyvena pakankamai aktyvų socialinį gyvenimą, dalyvauja įvairiose darbuotojų organizuojamose veiklose, vyksta į ekskursijas. Tačiau atėjus karantinui ir siekiant apsaugoti į rizikos grupę patenkančius senyvo amžiaus žmones, jų kasdienybė stipriai pasikeitė. Senelių namai buvo užrakinti, iš jų nebuvo galima išeiti, negalėjo atvykti ir kiti žmonės. Atsirado socialinė izoliacija, kuri paliko stiprų poveikį senelių elgesiui net ir atlaisvinus ribojimus:

Mes jų neleidom į lauką eiti, neleidom niekam ateiti, buvom užsirakinę, tai tas buvimas kambariuke ar salėj tikrai žmones nu labai paveikė. Dabar kai atsidarė durėlės atėjo ta vasara ilgai laukta, jie tiesiog atrato eiti, bendrauti ir juos tiesiog reikia įkalbinti, stumte išstumti į lauką. Nu mūsų daugiausia su vežimukais šiuo metu yra, bet jie nenori – ne, aš filmą žiūrėsiu, aš televizorių stebiu. Įprato, jam taip gerai. Iš pradžių tai labai norėjosi ir nekalbėjo jie, panikavo, visko buvo, ten, ten kita situacija, bet, ačiū dievui, mūsų nė vienas nesusirgo. Išsisaugojome ir tikiuosi viskas bus gerai (Aušrinė, senelių namų darbuotoja).

Pandemijos metu taikytos įvairios administracinės priemonės, kurios visus paveikė skirtingai. Pagrindinės priemonės, tokios kaip atstumo laikymasis, kaukių dėvėjimas, saviizoliacija kontakto su sergančiu ar susirgus, palietė visus. Tačiau kiti ribojimai ir su jais į žmonių kasdienybę atėję pokyčiai priklausė nuo žmonių veiklos, darbo specifikos, netgi nuo ligos sampratos. Tai, kaip žmonės vertina grėsmes, apskaičiuoja riziką ir vertina, kas yra nerimą kelianti liga ar tikra krizė, formuojasi platesniame socialiniame kontekste, kuris priklauso nuo jų tapatybės, vertybių ir žmonių, kuriais pasitiki dėl informacijos apie sveikatą (Hahn, Schoch-Spana 2021: 2). Tad ir esant realiai grėsmei, dalis žmonių nesilaikė apribojimų arba stengėsi juos apeiti. Dėl šios priežasties buvo taikoma administracinė kontrolė. Miestelyje atsakomybė prižiūrėti kaip žmonės laikosi kontrolinių priemonių buvo skirta seniūnui:

Seniūnas žinau, kad tikrai turėjo tą funkciją ir tikrint ar tikrai žmonės laikosi saviizoliacijos... Kaip pasakyti, nu aš galvoju net jei geri santykiai, to seniūno darbas yra šuns darbas. Net ir geri santykiai jeigu su ta pačia seniūnija, su valdžia, tu sėdi namie, laikais saviizoliacijos tvarkingai ir atvažiuoja tavęs tikrinti, tai vis tiek nu tas nepasitikėjimo ir, ir ale tu gal nusikaltėlis, ta tokia atmosfera nu jinai nėra gera. Ji man tai taip kažkaip, nes nu aš tai galvoju, kad tie žmonės, kurie sąmoningai laikės, tai ir laikės, tikrink juos netikrinęs, o tie, kur nesilaikė jie vis tiek rado kaip apeiti šitą dalyką. Seniūnui tas darbas nuleistas daryti, bet aš manau, kad jis yra žiauriai baisus ir nekelia pasitikėjimo nei tuo seniūnu ir nei ten kuria gerus santykius, bet aš manau institucijos ir tos pačios mokyklos irgi ir vaikams skambina, rūpinasi, ten ir maistą kažką vežioja. Nu visi persitvarkė ir visi vienaip ar kitaip dirba tą savo darbą, o karantino sąlygom taip, kaip reikia (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Šis pavyzdys rodo, jog karantinas kai kuriems žmonėms atnešė neįprastų ir netgi nepatogių atsakomybių, kurios skatino nepasitikėjimą žmogumi kitų akyse.

Dėl administracinės kontrolės atsirado pasitikėjimo krizė. Netikrumas, susijęs su pandemija, pakirto pasitikėjimą. Sumažėjo pasitikėjimas institucijomis, kurios, atrodė, nepajėgios apsaugoti piliečius esamomis priemonėmis. Dažnai taikytos priemonės buvo suvokiamos kaip nesuprantamos ir nesąžiningos. Paplito nuomonė, kad oficialus bendravimas yra iškraipytas, neišsamus ar netikslus (Loretta, Piu, Bellizzi 2021: 10). Vieni žmonės nepasitikėjo valdžia ir jos sprendimais, kiti – savo bendruomenės nariais, kaimynais. Atsirado kontrolė „iš apačios“, kai patys gyventojai ėmė stebėti ir kontroliuoti kitus. Žmonės skųsdavo karantino ribojimų nesilaikančius žmones. Tačiau ši kontrolė ne visuomet pasiteisindavo, nes atsirasdavo ir nesusipratimų. Pavyzdžiui, Ramygalos miestelio *Facebook* grupėje buvo įkeltas vietinio gyventojų įrašas, kuriame jis piktinasi tuo, jog viena ramygalietė sirgdama vaikščioja po miestelį. Po šiuo įrašu atsirado ir kitų žmonių komentarai, kurie piktinosi taisyklių nesilaikymu. Tačiau vėliau pasikalbėjus su tos moters kolege paaiškėjo, kad moteris jau buvo pasveikusi ir nenusižengė taisyklėms. Taigi, karantino metu atsiradusi baimė, nežinomybė ir tarpusavio ryšių silpnėjimas sustiprino nepasitikėjimą vieni kitais. Tai patvirtina tos pačios bendradarbės susirašinėjimo metu išreikšti pastebėjimai: „Pandemija išryškino stipriausius bruožus. Vieni ramiai be reklamos padeda kaimynams. Pvz. malkos, maistas negalintiems pajudėti. Kiti skundžia ir puldinėja neturėdami tikros informacijos. Visiems trūksta bendravimo“ (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Tačiau didžiausi pokyčiai įvyko 2020 m. balandžio mėnesį Vyriausybei įvedus judėjimo tarp savivaldybių ribojimą ir paskelbus apie draudimą į visas gyvenvietes atvykti ne jų gyventojams (Ministerija teikia rekomendacijas gyventojams... 2021). Šis draudimas buvo priimtas siekiant mažinti žmonių srautus Velykų savaitgalį ir taip sumažinti užsikrėtimų tikimybę. 2020 m. gruodžio 16 dieną antrą kartą įvestas judėjimo tarp savivaldybių ribojimas, kuris truko iki 2021 metų kovo 27 dienos (Nuo trečiadienio judėjimo ribojimai tarp savivaldybių atšaukiami 2021). Judėjimas buvo kontroliuojamas ne tik tarp skirtingų savivaldybių, bet ir tarp to paties miesto ir jo rajono savivaldybių. Dėl šios priežasties su sunkumais teko susidurti tiems žmonėms, kurie gyvena miestelyje, bet dirba kitame mieste:

Galėjom [karantino metu dirbti]. Su patekimais į savivaldybes buvo labai problemos, nes pavyzdžiui aš gyvenu Panevėžio [rajone]... Tai pavyzdžiui man reikia važiuoti į Panevėžį nusipirkti medžiagų, o aš turiu būt uždarytas Ramygalos teritorijas. Tai blemba, aš važiuoju į Panevėžį, mane stabdo ir aš tarkim, individuali veikla pas mane internete. Važiuoji ir tarkim man telefonas išsikrovė, rimtai, rimta situacija. Išsikrauna telefonas, aš nuvažiuoju prie posto, mane stabdo: „Kur važiuoji?“. Su darbo reikalais. Sako, nu kaip tai su darbo reikalais. Sakau, man reikia į *senukus* tą tą paimt. Sako tai parodyk kažką, kažkokį pažymėjimą ar dar kažką. Sakau, mano pažymėjimas yra telefone, sakau imk, va, sakau, pasikrauk telefoną, sakau įsijunk, jeigu nori ar, sakau, pats eik į internetą ir žiūrėk, sakau, aš suvesiu viską ko tau reikia, bet tu eik į internetą ir žiūrėk, aš darbo reikalais važiuoju. Sakau, aš nevažiuoju, blemba, tik šiaip sau po *senukus* pasivaikščioti, man reik įrankių tam tikrų ir panašiai. Ir jisai „nu kaip čia, nu, nepraleisim“. Sakau, nepraleisi, aš niekur nevažiuosiu ir būdavo va ginčai va tokie. Ir paskui važiuodavau į Kėdainius, į kitą savivaldybę ir nu va taip va, tiesiog visur kliūtys (Vidmantas, dirba statybose).

Ribos, kurios anksčiau daugeliui buvo nematomos ir nereikšmingos, staiga tapo matomos, pažeidžiamos ir problemiškos, netgi suvokiamos kaip pavojingos (Bell 2021: 82). Anksčiau miestelio gyventojams būdavo įprasta vykti į kitas vietas ir kirsti daugybę formalių, administraciškai nustatytų ribų, tačiau jos nebuvo kontroliuojamos ir dėl to atrodė nepastebimos. Tačiau atėjus pandemijai formalios ribos tapo svarbios ir ėmė sietis su svetima, kitokia erdve. Nuosavus verslus turintys, individualią veiklą vykdančios ar kitame mieste dirbantys žmonės galėjo lengviau patekti į kitas savivaldybes. Tačiau jų pasakojimai rodo, kad atsiradus apribojimams žmonių poreikiai sumažėjo, jie atidėjo suplanuotą veiklą ir į kitus miestus vykdavo tik esant būtinybei. Nors kontrolė ir policijos postai prie savivaldybių įvažiavimų

daugeliui kėlė nepatogumų, tai nebuvo pagrindinė priežastis, kuri paskatino rečiau važiuoti į kitas vietas. Pasilikti miestelyje ir reikalus tvarkytis čia paskatino saugumo troškimas bei suvokimas, kad visus pagrindinius poreikius esant tokioms sąlygoms galima patenkinti ir miestelyje:

Mūsų Panevėžy visi reikalai ten atliekami. Tai dabar žinokit tiesiog nevažiuojam. O apsipirkti ten maisto ar kažką, tai ir Ramygaloj užtenka. Arba internetu galima užsisakyti, jeigu kažkokios ten prekės labai reikia. Tai va, o tie apribojimai tai aišku, jo, jo. Tai vyras ne kartą yra sakęs ir vėl stabdė mane. Bet jis kadangi važiuoja į darbą, tai jį praleidžia. bet tie apribojimai veikia, aišku. Nevažiuojam be reikalo niekur (Laura, turi nuosavą verslą).

Neapibrėžtumas buvo pagrindinis šios pandemijos bruožas. Žinių, kurios yra pagrindinis veiksnys mažinant neapibrėžtumą, įforminimą stabdė besikeičiantis pandemijos pobūdis, o tai trukdė pastangoms ją suvaldyti. Netikrumas įgavo įvairių formų ir sukėlė asmeninių bei socialinių pasekmių (Loretta, Piu, Bellizzi 2021: 10). Viena iš šių pasekmių buvo nerimas, kuris susijęs su beprasmybės ir sustabdymo jausmu:

Nu tai va dabar tikrai jaučias tokia neviltilis, tikrai daug kas depresijose ir toks nu neaišku kada. Aš ir šiandien va kalbėjau, buvau parduotuvytėje ir kirpykloje dvyliktą valandą, tai sako „Jėzau, pasakytų, nu nesvarbu – rudenį, va rugsėjo pirmą bus viskas gerai ir aš žinočiau, kad aš laukiu rugsėjo pirmos“. Neapibrėžtumas ir toks nu neaišku, niekada (Laura, turi nuosavą verslą).

Pandemijos metu žmonėms kilo daug klausimų, susijusių su jų veiklos ir darbo prasingumu. Pateikėja Rimantė apie to meto santykį su savo darbo socialine verte atsiliepė taip: „Nu tai va, irgi galvoju mūsų tas darbas išvis kiek čia tos dar prasmės turi. Iš pradžių ieškojom, mokėmės, kažkaip“. Moteris atkreipia dėmesį, kad pandemijos ir karantino pradžioje visi buvo optimistiškiau nusiteikę, linkę mokytis naujų dalykų, prisitaikyti prie pasikeitusios kasdienybės. Tačiau perėjus prie naujo režimo ir prisitaikius prie kitokių darbo sąlygų ilgainiui suėmė beprasmybės ir nerimo jausmas, kurį sustiprino padėties neapibrėžtumas. Kita pateikėja pastebi, kad ateities nežinomybė verčia ruoštis viskam:

O dar be to turim mintį – neaišku, kaip čia bus, reikia taupyti, išleisti negali. Neaišku, kas bus. Tikrai va tas karantinas jau uždeda va tokį, kad nu reikia kažkaip tokią atsargą turėti. Neaišku, kas bus, neaišku, ar neuždarys, neaišku, ar gausi atlyginimą. Tokia nežinomybė. Nežinai, kas laukia iš tikrųjų. Šitas truputėlį gąsdina, neramina (Albina, dirba kultūros srityje).

Nerimas yra sudėtinga būseną, kuriai būdinga neaiškios ir siaubingos grėsmės laukimas, kylantis iš tikro ar tariamo netikrumo, išorinės aplinkos ir vidinės kontrolės praradimo (Loretta, Piu, Bellizzi 2021: 10). Nerimas skiriasi nuo baimės, kuri yra atsakas į pavojų. Krizės akimirkos sugriauna kasdienę rutiną ir verčia žmones įsitraukti į daugybę tuo pačiu metu egzistuojančių laikinųjų – remtis praeitimi, kol ateitis suvokiama kaip neaiški, o dabartis – bauginanti ir sustabdyta (Knight, Stewart 2016: 4). Būdami neapibrėžtoje situacijoje žmonės tikrovę interpretuoja katastrofiškai ir patiria artėjančios nelaimės jausmą. Tai viena iš pandemijos pasekmių, kuri keitė jų elgesį, bendravimą su kitais, laiko planavimą. Taigi, pandemijos akivaizdoje ateitis tampa kaip iššūkis, kuriam reikia ruoštis iš anksto net ir nežinant kas laukia.

5.3. Kasdienio gyvenimo krizės ir pokyčiai

Prasidėjus Covid-19 pandemijai daugelis savaime suprantamų dalykų buvo eliminuoti iš kasdienio gyvenimo. Įprastos kasdienio judumo formos – darbas, važiavimas viešuoju transportu, apsipirkimas, draugų ir šeimos lankymas buvo apimti moralinių ir biurokratinių suvaržymų (Lems 2020). Felix Ringel pastebi, kad vienas didžiausių pandemijos krizės bruožų yra „priverstinis dabartizmas“ (angl. *enforced presentism*) – jausmas, kad įstrigta dabartyje kartu su negebėjimu planuoti į ateitį (Ringel 2020). Tai reiškia, kad žmonės nebėra tikri kada pamatys savo artimuosius ar kada atostogaus. Su dar didesniu nerimu susiduria tie, kurių profesinė veikla sustabdyta arba tampa reguliariai stabdoma dėl pasikartojančių karantinų – tokie gyventojai yra priversti galvoti apie savo finansus ir išgyvenimą. Tačiau žmonės pandemijos metu vis tiek gyveno, planavo ir kažką veikė. Gatvės ištuštėjo, o namai buvo užpildyti išplečiant jų tradicines funkcijas ir siekiant, kad jie taptų daugiau ar mažiau saugiu „pasauliu“, kuriame gali vykti ir nauji, ir įprasti dalykai (Coca, Cárcel 2021: 22). Namai tapo miestelio gyventojų darbo, mokymosi, poilsio ir bendravimo vieta.

Josvainiuose ir Ramygaloje karantinas ir judėjimo apribojimai skirtingai paveikė vietinius verslus. Dalis verslininkų turėjo sustabdyti arba apriboti savo

veiklą bei ieškoti alternatyvų kaip išsilaikyti. Įvairios alternatyvos, tarp jų ir prekių pristatymas į namus, ne visada buvo sutinkamas teigiamai. Atsirado žmonių, kurie piktinosi tokia, taisyklių kartu su visais nesilaikančia, vietinių verslininkų veikla:

Nu toks sakykim verslai, tie smulkieji visi persikėlė į namus, nu gėlių, pavyzdžiui, parduotuvė Ramygaloj. Ji užsidarė, prekiauo kas kiek užsakė, tai tiesiog arba nuveždavo prie durų, arba iškišę ranką paduodavo, paskui ten kažkoks toks variantas buvo. Nu tai irgi ten tokie, kiek suprantu buvo skundai, kad jie va tai neužsitaro, prekiauja. Vieni džiaugias, kad dar nors taip gali gaut, kiti kad kurie nepatenkinti ir skundžia, kad čia nešioja gal ligas, čia taip toliau, čia vieniam uždraudė, kitiem...(Rimantė, dirba kultūros srityje).

Kiti verslai galėjo teikti tik dalį savo paslaugų. Pavyzdžiui, kavinė buvo užsidiarusi, neįleido žmonių, tačiau teikė maisto išsinešimui paslaugas. Visgi dėl sumažėjusių paslaugų apimties daugelis darbuotojų buvo išleisti į prastovas, o virtuvėje dirbo tik dvi virėjos, nes užsakomų maisto porcijų kiekis sumažėjo. Kai kuriomis dienomis būdavo užsakoma iki 15–20 porcijų, tačiau pasitaikydavo ir tokių dienų, kai tekdavo pagaminti tik 5 porcijas. Šiek tiek pasikeitė ir į namus užsakomo maisto tvarka, nes anksčiau žmonės ateidavo į kavinę ir užsisakydavo prie baro pas padavėją. Kadangi kavinė buvo uždaryta, paslauga perkelta į šalia jos esančią ir tiems patiems savininkams priklausančią parduotuvę. Pardavėjoms atsirado papildomas krūvis, nes į jų prekavimo vietą persikėlė kavinės funkcijos – žmonės čia ateidavo pasiimti maisto ir už jį atsiskaityti.

Dalies gyventojų verslai sustojo dėl jų paslaugų arba prekių specifškumo. Pavyzdžiui, proginius drabužius siuvančios moters prekyba sustojo, nes pandemijos metu buvo draudžiami įvairūs susibūrimai, didesnės šeimos šventės. Atsižvelgdami į šiuos apribojimus dalis žmonių atšaukė arba perkėlė šventes, tad proginių drabužių pardavimai sumažėjo:

Oi, su prekyba tai visai blogai žinokit, nes aš kaip aš pagrinde čia visai neseniai esu pradėjus tą sava verslą, nes čia mano toks nu tiesiog gyvenime taip įvyko, kad aš viską pakeičiau ir kaip pasakyt, buvo svajonė siūt ir aš pradėjau siūt ir pradėjau nuo krikšto rūbėlių ir žinokit ir ką ir man čia ta situacija [pandemijos] nu tokia nedėkinga, kad nors apsverk. Ir tie krikšto rūbėliai jie visai nu pernai jie šiek tiek buvo po to pirmo karantino kaip pasibaigė, nu nesakau, turėjau kažkiek darbo, bet jo nebuvo labai daug, o šiemet tai vėl nežinomybė absoliuti, tai vat net nežinau, žinokit. Nėra, nėra gerai tikrai, nu nėra tos prekybos dabar, nu vienetai tiktai yra, kad kažkas kažką nuperka ir tiek (Laura, turi nuosavą verslą).

Kita pateikėja, turinti ūkinių prekių parduotuvę, pasakojo, jog prasidėjus karantinui iš pradžių vykdė nuotolinę prekybą. Įprastai žmonės paskambindavo, pasakydavo ko reikia ir pateikėja prekę ar prekes atveždavo iki namų. Nors klientams galimybė įsigyti prekių su pristatymu į namus ir buvo patogi, tačiau savininkei darbas tapo sunkesnis, nes reikia nuolat važinėti po apylinkes, taip pat išaugo transporto išlaidos. Nuo 2021 m. vasario 15 d. sušvelninus karantino sąlygas, moteris atsidarė parduotuvę, tačiau pastebėjo, kad sumažėjo lankytojų srautas bei pasikeitė jų įpročiai. Pirkėjai užsuka tik būtiniais reikalais, stengiasi kuo greičiau apsipirkti ir išeiti. Pateikėjos teigimu, dabar mažiau ateina senesnių žmonių ar nuolatinųjų lankytojų, kurie anksčiau vaikščiodami ir eidami pro šalį mėgdavo užsukti į parduotuvę, pasidaryti į naujas prekes, pasikalbėti, pasidalinti naujienomis.

Grožio paslaugų srityje dirbantiems „veikla buvo visiškai nutrūkus, nieks nevyko“ (Livija, dirba grožio paslaugų srityje). Kita vertus, kai kuriems verslininkams pandemija netgi savotiškai padėjo ir padidino pardavimus. Pavyzdžiui, savo duonos ir mėsos gaminių parduotuvę turinti moteris teigia, kad „buvo daugiau pirkėjų. Kai miestai buvo uždaryti, tai tada čia buvo didesnė prekyba“ (Brigita, verslininkė). Žmonės nustojo važiuoti į didesnius miestus, nes, anot vienos pateikėjos, „gydytojai nepasiekiami, teatrai nepasiekiami, atrodo ko ten važiuot. Maisto prekių yra pas mus“ (Joana, dirba mokykloje). Pateikėjai teigia supratę, kad jų poreikiai yra gerokai mažesni nei prieš pandemiją ir daugelį poreikių galima patenkinti savo miestelyje. Žemės ūkio srityje dirbanti ir daržoves auginanti Irma pastebėjo, kad pas ją taip pat išaugo klientų srautai:

[...] kas liečia verslą, dar labiau norėjo pavieniai žmonės važiuot į sodybą, o ne turguj pirtis. Tai dar daugiau padaugėjo žmonių. O kad žmonės tikrai važiuoja tiek braškių skint, tiek daigų, tai mum tik geriau. <...> Šiaip nebuvo blogiau nei kiek, nei kiek. O todėl kad žmonės nori matyt tikrą produktą [dėl to padaugėjo klientų], išvis tendencija visoj Lietuvoj važiuot į ūkius (Irma, turi nuosavą verslą).

Tačiau Irma atkreipė dėmesį, kad nepaisant klientų padidėjimo jai teko atsisakyti daugybės kitų savo pomėgių ir veiklų – kelionių, susitikimų su draugais, sūnaus ir anūkių lankymo Norvegijoje. Dėl šios priežasties atsirado daug laisvo laiko, kurį moteris užpildė kitomis veiklomis: „tai buvo ir moliūgų cukatai, džiovinti dalykai visokie, džiovinti obuoliukai. <...> Ir miltus pradėjom virti su dukra, ir

dekupažas, ir nerti, ir siuvinėti. Levandų maišeliai, dabar jau gaminsim hidrolatus“ (Irma, turi nuosavą verslą). Tokiomis aplinkybėmis, kai gyvenimas apsiriboja namais, o įprastos veiklos sustoja, žmonėms pasidaro svarbu įprasminti tuščią laiką. Anot Suchismita Chattopadhyay, noras išlikti produktyviam atsiranda tuomet, kai žlunga ekonomika, mažėja galimybės ir didėja netikrumas (Chattopadhyay 2021: 50). Irmos atvejis taip pat rodo, kad atsiradus įprastų veiklų apribojimams, žmonės tas veiklas keičia kitais užsiėmimais, mokosi naujų dalykų ar prisimena senus užsiėmimus.

Valstybinės, socialinės globos, medicinos ir panašios įstaigos buvo tos įstaigos, kuriose žmonės išlaikė savo darbus ir dažniausiai vietoje tiesiogiai bendravo su žmonėmis. Visgi pokyčių neišvengta ir tokiose vietose. Pavyzdžiui, miestelyje esančiame dienos centre pasikeitė tiek darbuotojų, tiek lankytojų veiklos ir vaidmenys. Darbuotojai, kurie iki pandemijos buvo tie asmenys, kurie būrė žmones ir skatino juos bendrauti, staiga turėjo tapti atsakingais už žmonių srautų valdymą. Dienos centre gyventojai už simbolinę kainą ateidavo išsimaudyti, išsiskalbti, gauti masažą. Čia besilankantys žmonės taip pat dalyvaudavo įvairiose veiklose. Tai buvo vieta, kurioje žmonės ne tik ateidavo paslaugų, bet ir bendraudavo su kitais. Laukdami paslaugų lankytojai pasikalbėdavo, apsiukeisdavo naujienomis arba dalyvaudavo įvairiuose darbuotojų suorganizuotuose užsiėmimuose. Tačiau prasidėjus karantinui žmonės prieš ateidami į dienos centrą turėjo užsiregistruoti, kad būtų išvengta susibūrimų. Lankytojai turėjo ateiti po vieną, paslaugų laukti lauke, o jas gavę turėjo iškart palikti patalpas. Nutrūko bendri užsiėmimai, o darbuotojoms sumažėjo darbo krūvis:

Ko gero sumažėjo [darbo karantino metu], mums ta registracija, paskambina, va užrašom, tai čia... Kai yra daugiau žmonių, tai yra sunkiau kai daug vienoj vietoj. Šiaip visi tie žmonės ateinantys jie labai mėgsta pabendrauti ir nori šnekėti, bet dažniausiai senyvo amžiaus, tai vat, kadangi dabar va taip, tai atliko, atnešė skalbinius, susidėjo ir išėjo, va ir sėdim [juokiasi] (Vaiva, dirba socialinių paslaugų srityje).

Apribojus judėjimą tarp savivaldybių ir uždarius daugelį viešo gyvenimo vietų, miesteliuose gyventojai ėmė aktyviau vaikščioti po miestelį. Žmonės vakarais

miestelių teritorijoje ir apylinkėse išeidavo pasivaikščioti po vieną, po du arba šeimomis:

Taip, vakarais, po du [pasivaikščiojimus]. Per karantiną tai būdavo vakariniai vaikščiojimai, po vieną, po du. Žmonės eidavo aplink, nes judesio to reikėjo ir su patamsiu vat išeidavo į parką. Nu tai nesusitinki, nesibūriuoji, bet visi visaip kaip, nes nu reikėjo pajudėt (Irma, turi nuosavą verslą).

Kiekvienas žmogus būdamas viešumoje stengėsi išlaikyti fizinį atstumą nuo kitų namų ūkių, tačiau atstumo laikymasis išliko individualios interpretacijos reikalu. Vengimas vaikščioti miesteliuose įprastomis vietomis, kuriose įprastai būdavo daug žmonių, skatino nukrypti nuo įprastų maršrutų (plg. Shields, Schillmeier, Lloyd, Van Loon 2020: 217). Tad žmonės dažniau rinkdavosi nuošalesnes vietas – jie eidavo į stadioną, už miestelio ribų, į netoli miestelio esančius miškus. Pateikėjai teigia, kad pasivaikščiojimas išpopuliarėjo dėl judėjimo ribojimo tarp teritorijų. Žmonės neteko galimybės be rimto pagrindo keliauti tarp savivaldybių, tad pasirinko pasivaikščiojimą kaip alternatyvų būdą fiziniam aktyvumui ir socialiniams ryšiams palaikyti:

Po patį miestelį aš nesu vaikščiojus, bet kiek žinau iš bendradarbių ir va aš budžiu vakarais. Tai aš matau kaip vakare prasideda tas ėjimas. Tikrai seniau tokio vaikščiojimo, nežinau ar čia mados reikalas, ar čia karantinas tą įvedė, bet tikrai daugiau. <...> Nu vis tiek, reikalauja tas kūnas judėjimo.<...> Aš turiu draugę, su kuria su šuniukais einam kiekvieną vakarą pasivaikščioti. Tai mes per griežčiausią karantiną, nežinau, gal jau nusikalsdamos, tai sakydavom iš skirtingų ūkių, bet mes visada lauke, mes visada einam pasivaikščioti. Tai labai taip irgi bendravom (Joana, dirba mokykloje).

Pandemija ir karantinas palietė visus. Nes net jei žmogus yra vienišas ir gyvena vienas, jo kasdienis gyvenimas yra socialiai ir kultūriškai organizuotas, o ne apibrėžtas tik individualių poreikių. Nors rutina sudaro kasdienį gyvenimą ir leidžia saugiai eiti per dieną, ji tapo kovos lauku dėl to, kad nėra individualiai priimta (plg. Damsholt, Jespersen 2014: 26). Tai ypač pasijuto tuo pandemijos metu, kai geografiniai ir socialiniai suvaržymai stipriai palietė žmonių dienvakarės ir jų įpročius. Pagrindiniai pateikėjų kasdienės gyvensenos pokyčiai karantino metu buvo susiję su darbų sumažėjimu, jų sustabdymu arba priešingai – jo pagausėjimu. Karantino metu dauguma žmonių susidūrė ir su darbo organizavimo pokyčiais – dalis perėjo į nuotolinį darbą arba prastovas, kitiems buvo sutrumpintas darbo laikas, ypatingai daug nuostolių patyrė kai kurių smulkiųjų verslų atstovai. Dirbantys tėvai

kaip vieną didžiausią iššūkį paminėjo vaikų nuotolinį mokymąsi, dalis akcentavo skirtingus šeimos narių požiūrius į karantiną ir jų konfliktus dėl to. Pastebėta, jog įprastai šie konfliktai kildavo tarp skirtingų kartų – vyresni žmonės buvo daugiau įsibaiminę, bijojo dėl savo darbo, užsikrėtimo galimybės. Tuo tarpu moksleiviai ar pandemijos atžvilgiu skeptiškesni darbingo amžiaus žmonės piktinosi įvestais apribojimais.

5.4. Persikėlimas į kitas erdves

Prieš atsirandant mobiliam telefonui, darbo ir namų gyvenimo riba atspindėjo verslo ir namų telefono linijų atskyrimą, turint atskirus numerius. Tai buvo vienas iš pagrindinių būdų, kaip daugelis žmonių valdė savo laiką (Wajcman 2008: 68). Visur esantis ryšys ir visada įjungti mobilieji reiškia, kad anksčiau buvęs „tuščias laikas“ dabar yra persunktas informacijos ir komunikacijos. Naujosios technologijos perkonfigūruoja santykius tarp žmonių ir jų užimamų erdvių, pakeisdamos socialinės sąveikos pagrindą, ištrindamos ribą tarp institucinio ir asmeninio laiko. Naujų technologijų, tokių kaip mobilusis telefonas ir internetas, atsiradimas sukūrė naujus socialinius santykius ir daugybę naujų veiklų ir praktikų (Wajcman 2008: 66). Tačiau atėjus pandemijai technologijos įgavo dar didesnę reikšmę – jos įsibrovė net ir į tas erdves, kurias žmonės laikė privačiomis bei paskatino iš naujo įvertinti jų svarbą ir išsiskirtumą kasdienybėje. Atsirado nuotolinis darbas, į internetą buvo perkeltas mokymosi procesas. Žmonės negalėjo laisvai susitikti, todėl bendravimas taip pat daugiausia tapo virtualus. Įvairios šeimos ir bendruomenės šventės, susibūrimai bei renginiai taip pat buvo perkelti į internetą. Pavyzdžiui, miestelių bibliotekos vietoj įprastinių parodų ėmė rengti virtualias, kultūros centrai organizavo virtualius renginius. Maitinimo įstaigos taip pat taikėsi prie esančių aplinkybių, plėtė patiekalų asortimentą ir keldavo naujienas į savo socialinių tinklų paskyras. Į internetą persikėlė ne tik kai kurie darbo objektai ar naujienos apie juos, bet ir kolegų bendravimas. Žmonės kūrėsi pokalbių grupes įvairiuose socialiniuose tinkluose ir bendraudavo. Nuotolinių pokalbių sužinojau apie pasikeitusius pateikėjų bendravimo įpročius – negalėdami susitikti su savo

šeimos nariais ir artimaisiais, gyventojai kūrė bendras šeimos ir draugų pokalbių grupes, kuriose dalindavosi dienos naujienomis, domėdavosi vieni kitų sveikata, keldavo nuotraukas arba turėdavo bendrus pokalbius. Internetinėje erdvėje taip pat pasimatė bendruomenės gebėjimas susitelkti ir spręsti iškilusias problemas. *Facebook* buvo skelbiama ir kviečiama prisidėti prie kaukių siuvimo akcijos, atsirado naujos pavežimo ir aplinkos tvarkymo paslaugos. Paslaugų poreikis iškilo, kai karantino metu buvo sumažinti viešojo transporto reisai ir kai dėl suvaržymų iš užsienio negalėjo grįžti pateikėjų artimieji, kurie neretai ir padėdavo su aplinkos tvarkymu.

Į virtualią erdvę persikėlė ir kai kurie žmonių pomėgiai, užsiėmimai, bet šis perkėlimas ne visiems buvo priimtinas:

Nu tai dainuot einu į repeticijas tas, nu vokalinis. Aš žinokit atsisakiau [repeticijų nuotoliniu būdu] tų repeticijų, mes šiaip tai nuotoliniu būdu pabandėm nu tai vieną kart, kitą kart, dainuot taip neišeina, tiesiog pabendraut pradžiai. Atsisakiau dėl to, kad darbas, o kitas dalykas kažkodėl tai nenorėjau to bandyt, tiesiog nenoriu ir viskas. Nu va, čia dainuot, į ausinę man dainuot, aš nesu profesionalė (Brigita, verslininkė).

Taigi, nors dalis veiklų buvo perkelta į internetą ir šis perkėlimas padėjo palaikyti įprastinio gyvenimo įspūdį, tačiau mažiau technologijas naudojantiems žmonėms toks perkėlimas pasirodė per sudėtingas, reikalaujantis pastangų, o kartais ir netikroviškas dėl tiesioginių kontaktų nebuvimo.

Pandemijos metu perėjimas į nuotolinį darbą daugeliui buvo didelis iššūkis. Kai žmonės pradėjo ruoštis ilgam fiziniam atsiribojimui, internetas buvo siejamas su teigiamais darbo namuose aspektais (Chattopadhyay 2021: 49). Visgi situacija parodė, kad norint pereiti prie nuotolinio darbo, teko skirti daug laiko įgyti naujus įgūdžius bei tuos įgūdžius perduoti kitiems. P. L. Berger ir T. Luckmann teigia, jog „netgi neproblemiškas kasdienės tikrovės sektorius būna toks tik tol, kol nieko nenutinka, t. y. tol, kol jo nesutrikdo iškilusi problema“ (Berger, Luckmann 1999: 39). Pavyzdžiui, prasidėjus nuotoliniam darbui, miestelyje mokytoja dirbančios Ivetos fiksuotas institucinis darbo laikas išsiplėtė. Ji kasdien po darbo valandų turėdavo atsakinėti į moksleivių žinutes ar skambučius, o naktimis gaudavo laiškus su namų darbais. Iveta taip pat stebėjosi, jog karantinas atskleidė kai kurių

moksleivių tikrąjį technologių raštingumą. Paaiškėjo, kad dalis neturėjo Word programos ir net nežinojo, kas tai per programa:

Net pirmos tos savaitės, kai reikėjo ruošti – „kas tai yra, kas tas yra zoom? Mes tokio dalyko nežinojom.“ Tai kai vaikai kovo mėnesį atostogavo, mum mokytojam buvo intensyvus mokymasis namuose, kur tu ieškojai platybės ką daryti ir kaip daryti, nes vienos sistemos tai nebuvo. Tai ką tai reiškia. Todėl atsisėdi ir nežinai, kad tas vaikas wordo neturi, nu nesupranti kaip tai gali būti. Nu tada galvoji, kad ir apie vaiką kažką, kad jisai gali nesuprasti kaip ir tu. Kaip gali wordo nebūt? Kaip gali kompiuterio nebūt? Nu atrodo viskas taip paprasta. Pasirodo, ne (Iveta, dirba mokykloje).

Taigi, šis atvejis rodo, kad švietimo srityje dirbantys pateikėjai susidūrė ne tik su būtinybe per ribotą laiką įsisavinti naujus darbo metodus, bet jiems taip pat teko spręsti ir moksleivių problemas. Darbas tapo neformalus ir parodė vaikus ne mokykloje, bet namuose. Kitaip tariant nuotolinis darbas karantino metu atvėrė ir asmeninius gyvenimus, namus, jų vidų. Nuotolinės pamokos, įvairūs nuotoliniai susirinkimai atvėrė namų kasdienybę – žmonės pamatė, kaip gyvena jų pažįstami, pamatė jų artimuosius ir augintinius. Vykstant darbui namuose, namų gyvenimas niekur nedingsta – kažką kviečia ateiti, kažkam į duris braižosi katė, kažkam reikia padėti tėvams. Visgi šiuo atveju pagrindinis iššūkis buvo per ribotą laiką prisitaikyti prie naujos darbo tvarkos ir dienotvarkės režimo, nes darbas iš namų apsunksino laiko planavimą ir dalis pajuto nebegalintys atskirti darbo ir laisvalaikio. Taigi, darbas, iššūkiu ir būtinybe mokytis naujų dalykų praplėtė institucinį laiką, sujaukė įprastą kasdienybės ritmą ir pareikalavo asmeninio laiko.

Pandemijos metu pasikeitė ir erdvė, pagrindinis socialinio gyvenimo elementas, vienas iš trijų erdvės-laiko-kultūros dimensijų, į kurias paniręs žmogaus gyvenimas. Erdvė, kuri susijusi su fizine ir aplinkos dimensija, kaip atstumas, vieta ar topografija, suvokiama kaip svarbi kultūrinė terpė, kurioje asmenys gali kurti socialines, estetines ir kitokias praktikas (McKenzie Aucoin 2017: 396). Vieta, kuri yra įrėmintą erdvė, įgauna reikšmę per buvimą ir patirtis joje (Thornton 2008: 10). Buvimas asmeniui reikšmingoje erdvėje įprasmina jį ir padeda jam patirti priklausymo pasauliui jausmą. Tačiau pandemijos metu žmonėms įprastos ir reikšmingos erdvės buvo uždarytos. Todėl jie persikėlė į skaitmeninę erdvę, kuri tapo jų darbo vieta ir kurioje buvo galima palaikyti ir kurti pertrauktus santykius. Į

virtualią erdvę buvo perkeltos ne tik pagrindinės veiklos, bet ir apsipirkimas, laisvalaikis. Pradėta dažniau apsipirkinėti internetu. Internetu buvo perkami maisto produktai, drabužiai, buities, laisvalaikio prekės. Žmonės nuotoliniu būdu dalyvavo konferencijose, spektakliuose, koncertuose, seminaruose. Tačiau dažniausiai internetas buvo naudojamas palaikyti ryšius su šeima, artimaisiais, kolegomis ir draugais.

Pateikėjų gyvenimui persikėlus į skaitmeninę erdvę, pasikeitė ir jų laiko suvokimas bei dienotvarkės planavimas. Laikas tapo „kitoks“. Įprastas ritmas eiti į darbą, mokyklą ar dienos centrą pasikeitė, nes visi, išskyrus tuos, kurie atlieka pagrindines visuomenės funkcijas, turėjo likti namuose. Tine Damsholt teigdama, kad darbinis gyvenimas yra kasdienybė, pastebi, kad pandemijos pokyčiai iš kai kurių žmonių gyvenimo ištrynė pramoninį, įprastai aštuonias darbo valandas trunkantį laiką, bet ne įprotį gyventi tuo laiku (Damsholt 220:139). Žmonėms tapo sudėtingiau atskirti laisvą ir užimtą laiką. Laikas vienu metu tapo ir tuščias, ir pilnas. Tad pateikėjai susidūrė su sunkumais prisitaikant prie kitokios kasdienybės. Jie stengėsi naujai struktūruoti namų, darbo, šeimos ir savo laiką.

Karantino apribojimais, pakeitę įprastą žmonių dienotvarkę, padarė įtaką ir žmonių bendravimui. Būnant namuose mobilieji telefonai ir kompiuteriai tapo vienintele priemone bendrauti su artimaisiais, draugais ir giminaičiais, kurie taip pat buvo užsidarę savo namuose (Coca, Cárcel 2021: 23). Išryškėjo techninių priemonių svarba susisiekiant ir bendraujant. Techninės priemonės laužė ribas tarp žmonių ir vietų. Kūrėsi įvairios virtualios grupės, kurių tikslas buvo bendrauti bei dalintis informacija. Karantino metu atskirai gyvenantys šeimos nariai kūrė bendras pokalbių grupes *Facebook*, kad galėtų palaikyti nuolatinį ryšį ir gauti informaciją apie šeimos narių sveikatą. Negalėdami kartu švęsti švenčių, pateikėjai jas švęsavo virtualiu būdu – pasidengdavo stalą, pasipuošdavo ir sutartu laiku susiskambindavo su artimaisiais.

Kalbantis su pateikėjais paaiškėjo, jog perėjus prie nuotolinio darbo ir mokymosi išnyko neformalus bendravimas, kuris vykdavo darbinį pertraukų metu. Pateikėjai, pajutę tokio bendravimo trūkumą, ėmė ieškoti alternatyvų – tokiu būdu

atsirado įvairios virtualios pokalbių grupės, kurios apima šeimos arba giminės narius, draugus, bendraklasius, kolegas:

Tarpusavy tiesiog to trūko labai, mūsų kolektyve tai tikrai. Prisijungi į tą patį zoomą. Aš sukūriau, niekad mes neturėjom to zoomo, bet kaip ir nebuvo reikalo. Sukūrėm tą patį *messengerį*, tai vakarai prasidėdavo kažkoks tai „aš sportuoju“, „aš tą darau“, nu tai nuotrauka atsiunčiama, ar dar kažkas tai. Aš suprantu, kad labai trūko to bendravimo, tai jei mes dieną kažką susirašom arba tą patį zoomą pasidarom darbiniais reikalais, nes nu ką gi mes perėjom į internetą.<...> Tai kažkaip dieną būdavo viskas gerai su darbiniais, paskui pavyzdžiui kažkur puse dešimt, juokėsi, sakė pas mus puse dešimt visi atsibunda, ir aš žiūriu garsą išsijungiu, nes prasideda kažkoks tai rašinėjimas, tai va, kartais rašaisi, kartais ne, bet va beveik visada kiekvieną beveik vakarą būdavo kad tai trys, tai keturi bendraujam tarpusavy. Vienas truputį parašo, kitas ilgiau, receptais dalinasi, tai dar kas nors (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Įvairios palaikymo ir dalinimosi patirtimi grupės kūrėsi ir tarp mokytojų. Apie tai daugiau papasakojo mokytoja Rasa:

Mokytojai pasidalinom patirtim, kas buvo, kaip, kaip yra geriau dirbti su viena ar kita klase, net ir tie patys vaikai padarė refleksiją tokią. Bet vaikai sakė, kad nereikėtų duoti tam tikro laiko, kad iki antro valandos pavyzdžiui padaryk tam tikras užduotis. Nes sako, nu vat supratau, kad kai kuriems vaikams yra geriau šeštą valandą daryti užduotis negu tada kada reikia. Nenori laikytis tvarkaraščių (Rasa, dirba mokytoja).

Žmonės, kurie nesinaudojo socialiniais tinklais, pandemijos metu juose susikūrė paskyras:

Žinote, aš *Facebooko* neturėjau iki karantino. Per karantiną būtinai viską įsidiegiau, nes man reikėjo. Maloniau bendrauti, tikrai maloniau bendrauti. Greičiau ir paprasčiau negu telefonu ten skambinėtis. Pamatė, paskaitė ir gerai. Tos programos kur yra, tie zoom'ai vadinami irgi gerai, palengvina darbą. Bet aš sakiau, tas nuotolinis būdas labiau sveikatą sugadins (Marius, dirba mokytoju).

Virtualios grupės kūrėsi ir tarp bendradarbių siekiant palaikyti įprastinį neformalų bendravimą. Tokios iniciatyvos įvykdavo kam nors sukuriant pokalbių grupę viename iš socialinių tinklų, dažniausiai *Facebook*. Kolegos dalindavosi žinutėmis ir nuotraukomis iš kasdienybės, papasakodavo apie dienos veiklas ar turimus hobių, pavyzdžiui, ką dabar mezga, kokią knygą skaito, ar kokį naują receptą išbandė. Tačiau greta vykdavo bendravimas darbiniais klausimais, nes kilo daug klausimų dėl įvairių programų naudojimo, nuotolinio dokumentų tvarkymo ir pan. Virtualioms bendradarbių grupėms būdingas reguliarus, palaikantis bendravimas.

Pandemijos metu virtualias pokalbių grupes taip pat kūrė ir mamos, kurios vaikus leido į tas pačias ugdymo įstaigas. Moterys aktyviai dalinosi informacija apie susirgimus virusu artimoje aplinkoje, sekė sergančiųjų būklę. Jos dalinosi informacija apie nedarbingumą ir prastovas, keitėsi informacija dėl dokumentų tvarkymo ir išmokų. Tačiau žmonės net ir kurdami virtualias grupes buvo linkę bendrauti su pažįstamais žmonėmis ir vadovautis savo artimos aplinkos pavyzdžiais ir patirtimis. Bendravimas su savais pasitarnavo ir kaip tam tikra saugojimosi nuo ligos forma. Panašu, jog tokiu būdu gaunama informacija miestelio gyventojams atrodo patikimesnė, nes jie bendravimo pobūdį įvardijo kaip „bendradarbiavimą“.

5.5. Tarpusavio pagalba miestelio bendruomenėje

Pakitusi kasdienybė ir karantinas atnešė iššūkių, kuriuos gyventojai ne visuomet galėjo įveikti patys. Kai prasidėjo pandemija, imta kalbėti apie bendrystę ir bendradarbiavimą. Kvietimai vienyti ir palaikyti vieni kitus pateko į reklamą, įmonių komunikaciją ir vyriausybės pareiškimus, nors socialinis solidarumas buvo susiaurintas įsakymais likti namuose ir laikytis socialinio atsiribojimo. Pasitikėjimas, ryšys, įsitraukimas ir rūpestis buvo aktualizuoti įvairiais būdais (Bell 2021: 82). Visuomenėje per karantiną žmonės buvo viešai, daugiausia per tokius socialinius tinklus kaip *Facebook*, kviečiami tapti savanoriais ir padėti gydymo, socialinės rūpybos ir kitose įstaigose. Savanoriais tapo garsūs žurnalistai, dainininkai, politikai, kurie savo pavyzdžiu siekė patraukti ir kitus. Savanoriavo ir kitos įvairios socialinės struktūros: Lietuvos Šaulių Sąjunga, Lietuvos Raudonasis kryžius, Lietuvos Caritas, Maltos ordino pagalbos tarnyba, labdaros ir paramos fondas „Maisto bankas“. Buvo įkurta savanoriškos pagalbos struktūra – Nacionalinis savanorių koordinavimo centras. Taip pat įkurtas tinklalapis www.stipruskartu.lt, kuriame buvo galima registruotis norint savanoriauti. Savanorių pagalba buvo teikiama pristatant maistą socialiai remtiniams žmonėms, dalinant paramą, padedant mokytis, prisidedant prie sklendaus vakcinacijos užtikrinimo ir pan.

Daugelyje Lietuvos vietų, taip pat ir mano aprašomuose miesteliuose savaimė organizavosi įvairios iniciatyvos, pavyzdžiui, apsauginių kaukių siuvimo iniciatyva. Karantino metu miestelių žmonės pirmo būtinumo pagalbą vieni kitiems teikė ligos, saviizoliacijos atvejais. Pagalba taip pat teikta vyresniems žmonėms, neturintiems automobilio ir negalintiems nuvykti į jiems reikiamas vietas, taip vienišiams ir negalintiems savimi pasirūpinti asmenims. Pagalba buvo reikalinga, nes žmonės susidūrė su judėjimo apribojimų ir draudimo vykti į kitas savivaldybes pasekmėmis. Jie negalėjo nusipirkti trūkstamų vaistų, įsigyti būtinų namų ūkio prietaisų, ne visos prekės buvo pasiekiamos internete.

Svarbiausia tarpusavio pagalba miesteliuose apėmė aprūpinimą maistu, kuru ir vaistais. Už paslaugas ir pagalbą buvo atsiskaitoma trejopai. Iš šeimos narių arba artimų kaimynų, kurie buvo prilyginami šeimos nariams, pinigai nebuvo imami. Kaimynams įprastai būdavo nuvežami produktai ir pinigai paaimami po saviizoliacijos. Iš mažiau pažįstamų miestelio gyventojų pinigai dažniausiai buvo paaimami iš anksto. Aplinkiniuose kaimuose gyvenančių socialiai remtinų šeimų moksleiviams maisto davinius, gautus iš mokyklos, mokyklinio autobusiuko vairuotojas išveždavo nemokamai. Kalėdiniu laikotarpiu šalia kasdienio vartojimų prekių lygiavertę reikšmę įgijo, atrodytų, ir ne pirmo būtinumo dalykai. Žmonėms kalėdiniu laikotarpiu svarbiu dalyku buvo pasiruošimas šventėms ir tarp įprastinių prekių buvo prašoma atvežti kalėdaičių arba nupirkti anūkams dovanų:

Sėdžiu saviizoliacijoje. Dirbti galiu ir atsigulus, tik tiesa iš darbo išeiti sunku. Vis pražiopsau valandas. Bet mintis vis sukasi apie Šv. Kūčių stalą. Apsieisiu ir be silkės, bet be plotkelės kažkaip šiaip sau. Mišiose dalyvauju nuotolinėse, o ir keliose įmanoma pabuvoti, kas buvo neįsivaizduojama gyvai. Ir auką perversi nėra problemų. Bet va virtualus kalėdaitis... Išdrįstu parašyti žinutę su prašymu. Po pusvalandžio gaunu pristatymą ir man, ir mamai, ir draugei. Gerokai daugiau nei prašiau ar tikėjaisi. Yra pasaulis už saviizoliacijos ribų (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Bendravimas su saviizoliacijoje esančiais asmenimis įprastai vykdavo telefonu, kai pagalbos prašantysis sudiktuodavo ko jam reikia, o padedantysis nupirkdavo ir vėliau prekes palikdavo prie durų. Tai buvo saugus bendravimas be tiesioginio kontakto. Taigi, solidarumo apraiškos, ritualai ir pokalbiai, kurie anksčiau buvo gatvės gyvenimo dalis, pandemijos metu vyko balkonuose ir bendrose laiptinėse, o miesteliuose prie namų slenksčių, vartelių ar tvorų (plg. Coca, Cárcel

2021: 22). Pagalbos buvo prašoma tų, kurie iš anksčiau buvo žinomi kaip teikiantys pagalbą ir aktyvūs bendruomenės nariai. Buvo ir taip, kad akivaizdžiai pastebėti neįprasti pokyčiai artimoje aplinkoje ar kaimynystėje tapdavo viena iš pagrindinių paskatų paskambinti ir pasiteirauti ar reikalinga pagalba. Viena pateikėja papasakojo, kad šalia jos gyvena vyresnio amžiaus darbšti ir judri kaimynė, su kuria tą žiemą eidama į darbą dažnai prasilenkdavo, nes ji tuo metu kieme kasdavo sniegą. Kartą pateikėja pastebėjo, kad kaimynės lauke nėra, sniegas nenukastas, tad įtarė, kad kažkas negerai ir paskambino. Paaiškėjo, kad kaimynė susirgo Covid-19 virusu. Pateikėja jai padėjo nupirkdama maisto produktų ir palikdama jas prie durų. Kaimyne rūpinosi ir jos giminaičiai. R. Paukštytė-Šaknienė rašo, kad „socialinės paramos poreikis susieja tolimesnius ir artimesnius kaimynus“. Anot mokslininkės, tarpusavio parama tarp kaimynų itin svarbi tuomet, kai reikia neatidėliotinos pagalbos ir jos negali suteikti giminės ar draugai (Paukštytė-Šaknienė 2018: 52). Kaimynų pagalbos būtinybė ypač išryškėjo pandemijos metu, kai gyventojų negalėjo lankyti artimieji iš kitų miestų, tad teko pagalbos kreiptis į kaimynus. Visais atvejais pagalba buvo nevieša, individuali ir pavienė ir vyko tarp siauro rato žmonių, kurie buvo susiję šeimos, giminytės, kaimynystės ar darbo ryšiais. Daugelis izoliacijoje buvusių pateikėjų teigė, kad jiems ypatingos pagalbos nereikėjo, o paklausti apie pagalbinkus įvardindavo arba savo artimuosius, arba kaimynus:

O šiaip tai visai svetimi tai aišku gi nėra kažkur kažkam tai daryti, bet draugai, ar tai artimesni, ar dar kažkas tai sakau visokių pakaitom dalykų buvo. Ypač žiemą, kūrenimas, malkos. Pas mane bendradarbė, kolegė nu va sirgo, tai jinai, vyras išvažiuo, jin su vaikiuku izoliavosi. Lengvai gan buvo. Nu bet nu tai vis tiek dvi savaites niekur neišėjo, tai tėtis vežė, kol nedirbo, dar malkų prie durų ar dar kažką tai, nu paskui tiesiog draugai vieni vežė, nu va šitaip vat viskas vyksta. Yra kas ir bijojo. Nu tokios dvi stovyklos (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Baimė užsikrėsti ir nepasitikėjimas iš dalies paaiškina priežastį dėl ko pagalbos tinklas nesiplėtojo, o labiau veikė pavieniais atvejais. Baimė užsikrėsti kūrė skirtį tarp žmonių. Tačiau žmonės vieni kitų nepaliko nelaimėje. Vieni gyventojų baimė užsikrėsti ir sergančiojo stigmatizavimas buvo glaudžiai susijęs su kitų gyventojų pasirinkimu padėti individualiai ir neviešai. Anot pateikėjos Rimantės, žmonės vengė skelbtis susirgę ar viešai prašyti pagalbos, nes sergantysis

stigmatizuojamas, kelia įtarimą: „Labai mažai kas ten ėjo į viešumas, parašo ar nereikia kažko padėti. Lygiai taip pat ir aš dariau, ką žinojau, iš arti. Atvažiavo man ir knygos, atvažiavo maistas. Reikėjo ten vitaminų, atvežė vitaminų prie durų“. Anot Rimantės „pandemija išryškino stipriausius bruožus“. Taigi, tarpusavio pagalba pandemijos kontekste buvo savita ir glaudžiai susijusi su siekiu apsisaugoti ir užtikrinti vienas kitų visapusišką saugumą.

Kai kurie gyventojai ėmė siūlyti paslaugas už pinigus. Pavyzdžiui, miestelio *Facebook* grupėje buvo paskelbtas įrašas: „Mieli ramygaliečiai ir apylinkės gyventojai! Gal jums reikia nuvykti į Vilnių ar Kauną pas gydytoją? Gal norite nuvažiuoti į Panevėžį, bet neturite savo transporto? Teikiu pavežėjimo paslaugą už protingą kainą. Paskambinkit, aptarsime“. Nors už paslaugą buvo prašoma atlygio, šis įrašas gavo netgi 81 teigiamą įvertinimą, taip pat keletą komentarų, kuriuose gyventojai dėkoja už pasiūlymą ir teigia, kad paslauga buvo labai reikalinga. Karantino metu atsirado ir daugiau savo paslaugas siūlančių žmonių. Pavyzdžiui, vienas vyras ėmė teikti šienavimo paslaugas tiems žmonėms, kurių aplinką įprastai sutvarkydavo užsienyje gyvenantys ir atostogoms į Lietuvą grįžtantys vaikai:

Ten apšienavimai, žinot, kaip dabar vaikai negali grįžt iš užsienio, yra seni žmonės sodybose likę, tai čia yra va vienas vyriškis susikūrė savo ten tokią kaip mini brigadą, važiuoja, nu tai aš suprantu, ten tokios kaip ir paslaugos, bet labai gerai, kad tokie yra. Taip, iškilo poreikis ir išvis vat dabar vat rečiau iš užsienio grįžta, šiaip jau emigravę vaikai daug kas pamiršo tėvus. Ne pamiršo, bet primiršo. Tai kas galėjo kažkuo pasirūpint, o dabar va jau, žiūriu, vienas kitas pradėjo tokią iniciatyvą rodyt – labai gerai. Tai aš nežinau, gal ten vaikai apmoka, gal tie senukai iš tos savo pensijos, bet vis tiek reikia jau jos pagalbos (Liucija, pensininkė).

Šis vyras savo šienavimo paslaugas reklamavo palikdamas skelbimus ant miestelio skelbimų lentų, taip pat ir *Facebook* puslapyje (žr. 26 pav.). Skelbimas taip pat buvo palankiai įvertintas – gavo 55 teigiamus įvertinimus ir 12 palaikančių komentarų, pavyzdžiui: *Geras sumanymas, paslauga labai reikalinga.*

26 pav. Sodybų priežiūros darbus reklamuojančio vyro nuotraukos, įkeltos į Ramygalos miestelio Facebook grupę „Ramygalos skelbimai“.

Atsižvelgiant į pateiktųjų pasakojimus ir patirtis apie miesteliuose atsiradusias paslaugas galima teigti, jog daugelis šių paslaugų buvo tiesiogiai susijusios su pandemijos metu įvestais tarptautinio ir nacionalinio lygio judėjimo apribojimais. Šie ribojimai sustabdė kitose šalyse ir Lietuvoje kitose savivaldybėse gyvenančių artimųjų ir šeimos narių grįžimą į šalį ar miestelį, o sumažėjęs viešojo transporto maršrutų kiekis stipriai paveikė nuosavo transporto neturinčius gyventojus. Taigi atsiradusios naujos paslaugos sprendė tuo metu iškilusias žmonių problemas. Nors paslaugos buvo mokamos, jos vertintos teigiamai, nes buvo reikalingos.

Tyrinėjant savitarpio pagalbos apraiškas karantino metu Lietuvos miestelių bendruomenėse išryškėjo, jog gyventojai, labiau buvo linkę tiek teikti, tiek gauti neformalią, neinstitucionalizuotą pagalbą. Savitarpio pagalba buvo teikiama ne naujai sukurtoje aplinkoje, bet pažįstamoje, artimoje, kurioje žmonės gerai žinojo vienas kitą. Dėl glaudaus pažįstamų tinklo savitarpio pagalba buvo nevieša ir neišsiplėtė į platesnes iniciatyvas. Pažymėtina ir tai, kad pagalba buvo paremta abipusiškumu, nes žmonės įprastai padėdavo tiems, kurie buvo padėję jiems ne tik

pandemijos laikotarpiu, bet ir anksčiau. Kitaip tariant, žmonės rūpinosi vieni kitais artimų, pažįstamų žmonių rate.

Pasitaikė tik vienas atvejis, kai savanorystės iniciatyva buvo platesnė, apimanti daugiau žmonių. Ramygaloje prasidėjus karantinui nuo darbų buvo atleisti viešuosius darbus už pašalpas miestelyje dirbę gyventojai. Kadangi buvo nutraukti viešieji darbai, neliko kam tvarkyti bendros aplinkos. Karantino metu *Facebooke* miestelio bendruomenės grupėje buvo paskelbtas viešas kvietimas prisidėti prie aplinkos tvarkymo talkos. Tokiu būdu siekta išspręsti su karantino apribojimais susijusią miestelio aplinkos tvarkymo problemą. Visgi tai buvo viešąja miestelio erdve besirūpinančios seniūnaitės iniciatyva, nes daugiau atvejų, kur keli žmonės būtų būręsi padėti kitiems žmonėms, nepasitaikė. Išryškėjo, kad daugelyje atvejų, kai reikėdavo kam nors padėti, atsirasdavo konkretus individualus žmogus, kuris imdavosi iniciatyvos ir pasiūlydavo pagalbą. Sprendžiant karantino iššūkius miestelių bendruomenėse iniciatyvų savarankiškumas ir individualumas yra išskirtinis aspektas. Žmonės netelkė plačiai organizuotos pagalbos, jie veikė pavieniui.

Nors mainų, savanoriavimo ir abipusiškumo procesai liudija socialinę integraciją, jie rodo ne tik narystės ir priklausymo jausmą, bet ir skirtingą socialinio atstumo laipsnį (Dallimore, Davis, Eichsteller, Mann 2018: 18). Tas atstumas ir skirtis išryškėja priimant sprendimą teikti pagalbą tik savame pažįstamų rate. Lauko tyrimo metu pastebėta, kad abipusiškumu paremta pagalba, sklisdama socialiniais pažįstamų ratais, talpina savyje ir atskyrimo procesus, kurie šiuo atveju kilo iš atsargumo, iš baimės užsikrėsti. Dėl to tarpusavio pagalba pandemijos kontekste taip pat tapo savita ir buvo glaudžiai susijusi su siekiu apsaugoti, apsisaugoti bei užtikrinti miestelio bendruomenės saugumą. Anot Michael C. Ennis-McMillan ir Kristin Hedges Covid-19 pandemija yra nauja, tačiau žmogaus reakcija į epidemijas – ne. Autoriai teigia, kad žmogaus polinkis suskaldyti visuomenę į „mus“ ir „kitus“ ypač išryškėja infekcinių ligų ir epidemijų metu bei paskatina žmones fiziškai atsiriboti nuo numanomų ligos perdavimo šaltinių (Ennis-McMillan, Hedges 2020: 1).

Taigi miestelio bendruomenėje, kur vieni kitus gerai pažįsta, humanitarinės iniciatyvos ir savitarpio pagalba buvo pagrįsta abipusiškumo principu ir netapo vieša ir plačiau nesivystė. Visgi, pažymėtina, kad gyventojai savarankiškai sprendė jiems kilusius iššūkius ir nepažeisdami oficialių draudimų peržengė žmones ribojančias ir skiriančias ribas, teikdami pagalbą savo artimose aplinkose.

5.6. Apibendrinimas

Nelaimės gali būti bauginantys, niokojantys reiškiniai, kurie per kelias valandas, minutes ar net sekundes pakeičia žmonių gyvenimus, visuomenės statusą ir tautų likimus. Kartais katastrofiški pokyčiai būna lėti ir beveik nepastebimi, bet tokie pat pavojingi kaip staigūs įvykiai (Dahlberg, Rubin, Vendelø 2016: 1). Covid-19 pandemija buvo pasaulinio masto nelaimė ir jos metu plačiai diskutuota apie tai, kaip pasikeis pasaulis. Pradžioje pirmieji susirgimai buvo vertinami kaip „kažkur Kinijoje atsiradęs naujas virusas“. Tik vėliau virusui vis labiau plintant atsirado panika, nežinomybė, o valstybės ėmė įvedinėti apribojimus – kas dieną ar kas savaitę pasirodydavo nauji draudimai ar ribojimai, neleidžiantys laisvai judėti ne tik tarp kitų šalių, bet ir savo šalies viduje. Suvaldžius pandemiją ir mažėjant susirgimams, įvairūs ribojimai taip pat palaipsniui buvo mažinami, kol jų nebeliko. Čia iškyla klausimas – kaip vyksta gyvenimas po krizės?

Alfred Schutz ir T. Luckmann svarstydami apie gyvenimą po krizės pastebi, kad tolimesnį gyvenimą ir jame daromus pasirinkimus nulemia įvairiausios biografinės ir socialinės sąlygos. Kitaip tariant, buvusi krizė sureikšminama priklausomai nuo to, ką žmogus patyrė jos metu (Schutz, Luckmann 1983: 128). Dar karantino laisvėjimo metu lankantis miesteliuose ir bendraujant su pateikėjais matėsi skirtingi požiūriai ir pokyčiai. Žmonės, pandemijos metu nesirgę ir nesusidūrę su artimųjų mirtimis, džiaugėsi galimybe vėl laisvai judėti ir bendrauti bei noriai palaikė socialinius ryšius su artimaisiais, planavo atostogas, keliones į kitas šalis. Atrodė, kad jie vėl sugrįžo į įprastą gyvenimą. Tačiau žmonės artimoje aplinkoje turėję sunkių ligonių, patys sirgę ar susidūrę su artimųjų mirtimis buvo atsargesni, ir

toliau ribojo perteklinius kontaktus. Taigi, gyvenimas po nelaimės priklauso nuo to, kaip krizės palikti pėdsakai yra interpretuojami sugrįžus į įprastą gyvenimą ir nuo to, ar vis dar įžvelgiama buvusios krizės grėsmė.

Pasibaigus karantinui miesteliuose ilgesniam laikui nebesilankyta, nes tyrimas buvo baigtas. Tik susisiekti su kai kuriais pateikėjais ir paklausta, kaip gyvenimas einasi toliau. Ir atsakymas buvo, kad viskas sugrįžo į vėžes: „Per daug padarinių labai nesijaučia. Nebent dažniau stengiamasi kai kuriuos reikalus išspręsti nuotoliu. Aš ir pati rengdavau nuotolinius pasitarimus. O šiaip žmonės grįžta ir į kultūrinius renginius ir pan. Kaip ir normaliai“ (Ilona, dirba kultūros srityje). Taigi, pasibaigus krizei žmonės greitai prisitaikė ir ėmė gyventi kaip anksčiau.

Niujorke po 2001 m. rugsėjo 11 dienos įprasta kasdienio gyvenimo rutina buvo sutrikdyta. Daugelis metro traukinių ir autobusų nustojo kursuoti; buvo uždaryti tiltai, tuneliai, keliai ir mokyklos. Tuometinis Niujorko meras Rudolphas Giuliani paragino niujorkiečius grįžti prie įprastos rutinos, teigdamas, kad geriausias būdas nepaisyti teroristų – parodyti, kad „miesto gyvenimas tęsiasi“ (Moran 2005: 167). Panašu, kad miesteliuose į praėjusią pandemine krizę irgi buvo sureaguota panašiai – žmonės grįžo prie ankstesnio gyvenimo. Visgi, viena moteris, dirbanti kultūros centre, pasakė, kad 2022 m. vasario 24 dieną Ukrainoje prasidėjus karui tarsi iškilo didesnis renginių, užsiėmimų poreikis, nes žmonės nori pabėgti nuo minčių apie galimą karo grėsmę:

Kalba daugiau artimame rate, bet po renginių ar šiaip bendraujant, tai dažniausiai sakoma, – kad tik nebūtų karo, o visa kita kaip nors. Tokių pasakymų, kad ir tada Amerika daug žadėjo, bet... Dažni pasisakymai ir apie Vakarų neveiksnumą. Dalis kalba, kad rudenį bus karas (Rimantė, dirba kultūros srityje).

Visgi pastebėta, kad karo, kaip ir pandemijos, baimė yra susijusi ir su jau minėta infodemija: „Iš tiesų medija pilna prieštaravimų ir feikų, tai kas ką skaito. Kas klausosi, tai vis sakom, kad tikrintų informaciją“ (Rimantė, dirba kultūros srityje). Kita pateikėja taip pat patvirtina, kad žmonės kalba apie karo grėsmę, tačiau čia pat atkreipia dėmesį, kad daugiausia karo bijo tie, kurie neatsirenka informacijos: Tai faktas, kad pasižneka žmonės, tai faktas, kad pasigalvoja ir panašiai. Čia manau bendra Lietuvoj tokia nuotaika ir jeigu nepasiskaitai oficialių kariuomenės postų, jeigu neturi šeimoj karių, tai prisimąsto žmonės. Kaip ir visoj Lietuvoj, taip ir pas mus, pasikalba žmonės, pagalvoja apie tai. Bet

kad ten būtų belenkoks stresas, kad kažkokios akcijos vyktų, tai taip nėra, gal tik Josvainių bendruomenės centras Ukrainos kariams ten pora kartų rinko daiktus, tai va tiek (Ilona, dirba kultūros srityje).

M. Douglas ir Aaron Wildavsky atkreipia dėmesį, kad neįmanoma žinoti su kokia rizika teks susidurti dabar arba ateityje. Kai kurie pavojai nežinomi, kiti žinomi, tačiau iš esmės niekas negali visko žinoti (Douglas, Wildavsky, 1983: 1). Taigi, įtempta geopolitinė padėtis, karo baimė, prieštaringos naujienos žiniasklaidoje stiprina nežinomybę, kuri iššaukia baimę ir netikrumą dėl ateities.

Netikrumas ir nežinomybė yra viena iš pagrindinių grėsmių kasdienybei ir jos tvarkai. Naujų krizių, kurios gali būti tiek geopolitinės, tiek ekonominės ar gamtinės, baiminamasi ne tik dėl jų atnešamų padarinių, bet ir dėl sugriaunamos kasdienybės. Krizės ar jos grėsmės akivaizdoje kasdienybė, rutina ir nusistovėjusi tvarka išryškėja kaip stabiliausia realybės išraiška ir patirtis, kurią norisi išlaikyti ir išsaugoti, nes ji siejama su saugumu ir stabilumu. Kitaip tariant, kasdienybė, kaip žmogiškosios realybės esmė, siejama su kontrole ir pojūčiu, jog žmogus pats gali priimti sprendimus ir valdyti savo kasdienybę. Tad dabartiniame kontekste, kuriame vieną krizę pakeitė kitos krizės baimė, tvarkymasis „kaip visada“ ir laiko užpildymas darbais ir pramogomis yra ir grėsmės ignoravimas, ir bandymas išlaikyti po pandemijos ir karantino susigrąžintą kasdienybę.

IŠVADOS

1. Tyrinėjant kasdienybę išryškėjo, kad vienas svarbiausių gyvenimo būdą nulemiančių veiksnių yra vieta. Miesteliai Lietuvoje administraciškai priskiriami kaimiškosioms vietovėms. Tačiau tyrinėtiems miesteliams būdingi mažojo miestiško bruožai, kurie pasireiškia individualiu gyvenimo stiliumi. Net ir skirstydami, „vietinio“, „savo“, „žinomo“ ir „nežinomo“, „svetimo“, „atėjūno“ priešpriešomis, jie priskiria save miestietišką gyvenimo būdą gyvenantiems žmonėms taip atskirdami save nuo kaimo kultūros. Būdinga, kad gyventojai miestelį vertina, kaip gyvenimo aplinkybių ar jų pasirinkimo nulemtą gyvenamąją vietą, tačiau jos nelaiko ribojančiu veiksniumi. Vieta neriboja miestelio gyventojų ir jų socialinio gyvenimo – jie nebūtinai bendrauja su visais savo kaimynais ir kitais miestelio gyventojais, o pasirenka su kuo bendrauti pagal vertybes, gyvenimo būdą ir pomėgius. Tai rodo gyventojų diferencijavimąsi pagal socialinę padėtį, darbą bei laisvalaikį. Gyvenimo būdo skirtumai individualizuoja pateikėjų kasdienybę ir priartina ją prie miestietiško gyvenimo stiliaus. Nors didesnių miestų atžvilgu miesteliai laikomi Lietuvos periferija, daugeliui aplinkinių kaimų ir gyvenviečių jie yra traukos centrai, kuriuose apsiperkama, tvarkomi administraciniai reikalai seniūnijose, valgoma kavinėse, einama į renginius ar bažnyčią. Miesteliai tai mažieji Lietuvos centrai, kurie sutelkia dar mažesnes gyvenvietes. Kita vertus, nors gyventojai atskiria save nuo kaimo, jie turi ir kaimiškų bruožų – visi pažįsta visus, siekia, kad visi būtų panašūs. Būdingi glaudūs santykiai tarp tame pačiame miestelyje gyvenančių giminių. Kaimynystė daugeliu aspektų veikia kaip socialinės kontrolės institucija. Miestelio viešojoje erdvėje maža anonimiškumo.
2. Tačiau paaiškėjo ir tai, kad geografinė miestelio vieta nėra vienintelė erdvė, kurioje vyksta miestelio gyventojų kasdienis gyvenimas. Nemažai miestelio gyventojų dirba, apsiperka, mokosi už miestelio ribų, kituose miestuose. Gyvenimas nėra susitelkęs tik miestelyje, bet apima ir vietas už miestelio, artimus ir tolimesnius miestus. Tad gyvensena miesteliuose gali būti lyginama su didmiesčio mikrorajono gyvensena. Kaip ir mikrorajone, taip ir miestelyje faktinė gyvenamoji vieta gali būti

tik poilsio ir miego vieta, kai tuo tarpu už miestelio ribų vyksta likęs gyvenimas. Miestelis kaip ir mikrorajonas yra kompaktiškai apstatyta vieta, kurioje telkiasi kasdieniam gyvenimui reikalingos įstaigos – parduotuvė, poliklinika, vaistinė ir pan. Visgi, šių įstaigų artumas tik daliai gyventojų yra pagrindinis motyvuojantis veiksnys lankytis šiose vietose. Daugelis renkasi apsipirkti ar laiką leisti nutolusiose vietose – tai ryšku tiek mikrorajonų, tiek miestelių gyventojų atžvilgiu.

3. Kasdienybė miestelio gyventojų akimis yra būtis, paremta kartojimusi, nuspėjamumu ir išankstiniu žinojimu kas bus/ko tikėtis. Ji dažniausiai siejama su darbinio, buitinio ir šeimos gyvenimo struktūromis. Kalbėdami apie kasdienybę, miestelio žmonės daug dėmesio skyrė nekasdienėms patirtims: šventėms, atostogoms, išvykoms. Išryškėjo, kad būtina kasdienybės sąlyga – nekasdieniai įvykiai. Kasdienybės samprata konstruojama remiantis nekasdieniais patyrimais, nes jie išsiskiria. Tarsi visa, kas netinka pakylėjančioms, neįprastoms arba, kitaip tariant, *sacrum* patirtims dažniausiai priskiriama kasdienybei. Kita vertus, žmonės kasdien gyvena apsupti kasdienių ir nekasdienių erdvių bei daiktų – miestelio vietos, namų erdvės ir juose esantys daiktai yra klasifikuojami ir priskiriami kasdienybei arba ne. Tačiau šis klasifikavimas nėra kietas ir stabilus, nes atsiradus naujiems veiksniams, aplinkybėms ar požiūriams žmonės sugriauna savo dalykų ir daiktų klasifikaciją.
4. Miestelio žmonių kasdienybė yra uždara – jie vengia kitus įsileisti į savo individualias erdves – viena vertus dėl to, kad tai jų privati sfera, antra vertus dėl to, kad taip saugojamas dienotvarkės stabilumas. Kasdienybė suręsta taip, kad apie ją nereikėtų galvoti, todėl svetimų žmonių, net ir tyrėjo, įsiterpimas ją sutrikdo – reikia keisti planus, galvoti kaip perdėlioti veiklas. Paaiškėjo, kad kalbėti apie kasdienybę lengviau nei ją parodyti ar į ją įsileisti. Šis tyrimas pagrįstas žmonių pasakojimais. Vis dėlto būnant tarp žmonių, kasdienybę pavyko pamatyti ir iš šalies.

Kasdienybė yra individuali. Apibrėždami kasdienybę gyventojai remiasi savo patirtimis kaip pamatiniu žinių šaltiniu. Tačiau pateikėjų naratyvuose atsiskleidžia ir kitų žmonių patirtys, kurios įtraukiamos kaip palyginamasis aspektas siekiant pabrėžti savo gyvenimo būdo unikalumą tarp kitų žmonių. Kasdienybės apibrėžimuose kiti asmenys, kaip žmogui artimo gyvenimo dalyviai, įtraukiami tada,

kai jų kasdienybės fragmentai sutampa arba susiduria. Pasakojimuose išryškėja, kad žmonės savo laiką ir veiklas derina su kitais šeimos nariais, kolegomis, draugais, todėl jų kasdienybės laikas yra socialinis. Toks derinimas vyksta susikertančių dienotvarkių principu, kai tie patys žmonės turi būti arba yra konkrečiu laiku konkrečioje vietoje. Socialinio lauko plotis priklauso nuo jame esančio žmonių kiekio ir su jais susijusių įsipareigojimų – vieni įsipareigojimai, daugiausia susiję su šeima ir darbu, yra priskirti, o kiti, siejami su draugais, pasirinkti. Santykiai šeimoje fragmentiški, nes gyvenant pagal individualią dienotvarkę sunku suderinti bendrą laiką. Bendravimas šeimoje dažniausiai vyksta ne kartu visiems būnant vienoje vietoje, o derinant laikus ir darbus arba teikiant paslaugas, padedant. Kasdienybės individualumą nulemia dienotvarkės planavimo principas, kuomet pagrindinė ašis aplink kurią planuojama yra individualus asmuo.

5. Būdinga, kad miestelio gyventojai neturi laiko. Laiko trūkumas atsispindi ir santykiuose su kitais žmonėmis. Norint pabendrauti, susitikimai planuojami ir su kaimynais, ir su draugais, o netikėtai užsukti į namus nesusitarus nėra įprasta. Būdinga, kad kai kurie susitikimai tarp draugų ar kaimynų yra nusistovėję, jų nereikia dažnai derinti, jie laikomi laike sunkiai pajudinama „tradicija“.

Tuščias laikas suvokiamas kaip grėsmė nusistovėjusiai rutinai, todėl jis greitai užpildomas įvairiomis veiklomis. Kasdien pasikartojančios veiklos apima laiką ir judėjimą erdvėje, iš kurių atsiranda ritmas. Ritmas atitinkamai siejamas su stabilumu, pastovumu ir nuspėjamumu, todėl jis svarbus rutinos palaikymui. Pateikėjai nuolat juda ir keičia vietas, todėl veiklos ir darbai kietai suplanuoti laike, nes eilėje laukia kiti darbai. Jų kasdienybės laikas turi būti suplanuotas, nes didžioji dalis gyventojų juda per daugelį vietų, kurios yra geografiškai gerokai nutolusios. Dėl šios priežasties laiko ir vietos derinimas tampa itin svarbus – važiuodami į konkrečią vietą pateikėjai stengiasi suderinti ir suplanuoti kuo daugiau veiklų. Kitaip tariant, į vieną kelionę sudedami keli tikslai.

Pateikėjų laikas planuojamas kompleksiskai – mintyse, užrašuose, derinantis su kitais ir prisitaikant prie institucijų laiko. Užrašai suteikia saugumo bei kontrolės jausmą, taip pat leidžia paprasčiau integruoti naujas veiklas į kasdienybę.

Laike sutvarkyta kasdienybė yra saugi, tačiau ji nuolat kinta tiek dėl išorinių priežasčių, tiek dėl žmogaus priimamų sprendimų. Vienu metu siekiama ir išlaikyti tą pačią kasdienybę, ir ją kūrybiškai pajvairinti. Visapusiškai sutvarkyta kasdienybė yra saugi kasdienybė.

6. Šiuolaikinės susisiekimo technologijos yra neatskiriama miestelio gyventojų kasdienybės dalis. Technologijų pagalba pasiekiamos nutolusios erdvės ir planuojamas laikas. Pasitelkdami automobilius, mobiliuosius telefonus, kompiuterius ir internetą gyventojai turi daugiau galimybių renkantis darbą, mokyklas, apsipirkimo ir laisvalaikio vietas, tačiau tos vietos dažniausiai nutolusios ir reikalauja daugiau laiko į jas nuvykti. Kita vertus, plati internetinių paslaugų pasiūla daugelį dalykų leidžia atlikti namuose. Tačiau ši kasdienybės dalis gerokai mažesnė ir neatsveria kitos, kuriai būdingas su technologijomis, t. y., automobiliais susijęs mobilumas. Automobilis yra nepamainoma susisiekimo priemonė miestelyje ir už miestelio ribų. Kaip viena pateikėja sakė „aš neinu, aš važiuoju“.

Pasitelkiant technologijas derinamas laikas ir atliekamos veiklos. Mobilusis telefonas ir internetas leidžia palaikyti ryšį vienu metu esant skirtingose erdvėse ir vietose. Viešasis miestelio gyvenimas didžiąja dalimi taip pat vyksta sukurtose internetinėse grupėse – visos problemos, naujienos, skelbimai ir kitos žinutės pirmiausia paskelbiamos ir sprendžiamos internete.

Technologijos ištrina geografines ribas tarp nutolusių šeimos narių ir artimųjų, kurie gyvena kituose miestuose ar šalyse, jų pagalba išlaikomas bendrumas ir artumo ryšys. Vykstant virtualiam bendravimui, kuriame gausu vaizdo skambučių, susirašinėjimo, nuotraukų ir aktyvių nuorodų, sukuriamas artumo jausmas. Pažymėtina ir tai, kad nėra perskyros tarp realaus gyvenimo ir skaitmeninės erdvės, nes technologijos ir skaitmeninė erdvė nebėra pagalbinė priemonė atliekant kasdienės užduotis – tai yra gyvenimo dalis. Tai atsispindi ir pateikėjų pasakojimuose, kuriuose gausu nuorodų į klausytas tinklalaides, skaitytus internetinius straipsnius, matytas televizijos laidas ir pan. Kita vertus, skaitmeninė erdvė yra nematoma kasdienybės erdvė.

7. Šiuolaikinės gyvenamosios ypatumai miestelyje atsiskleidžia ir per gyventojų vartojimo įpročius, jų pasikeitimą. Po Nepriklausomybės atkūrimo miestelio gyventojai kurį laiką laikė gyvulius, augino daržoves ir patys apsirūpindavo maistu. Tačiau per pastaruosius du dešimtmečius pamažu buvo pereita prie miestietiško gyvenimo būdo, kai visos maisto prekės įsigyjamos parduotuvėse. Tai nulėmė kelias priežastis. Pirma, atsirado daugiau galimybių susijusių su darbu – žmonės susirado įvairius sandomus darbus, ėmė daugiau uždirbti, tad padidėjo pajamos. Antra, vis daugiau gyventojų įsigijo automobilius, tai jiems suteikė galimybes rinktis pelningesnius, tačiau nuo namų nutolusius darbus. Trečia, daugelis moterų susirado darbus arba užsiėmė verslu – tai dar labiau padidino šeimos pajamas, tačiau namuose neliko žmogaus, kuris galėtų prižiūrėti ūkį, neliko ir laiko. Bandant suderinti sandomą darbą ir ūkio darbus namuose, daugelyje šeimų prieita prie sprendimo, kad auginti gyvulius ir daržoves neapsimoka. Iš sandomo darbo gaunamos pajamos leidžia įsigyti kasdienio vartojimo prekes, patenkinti kitus savo poreikius, taip lieka laisvas laikas po darbo, kurį galima naudoti pagal savo poreikius. Auginti gyvulius ar daržoves miestelio gyventojai dabar renkasi ne dėl pragyvenimo, o dėl asmeninių priežasčių, kurios susijusios su sveikesnio, natūralesnio maisto ar kitomis idėjomis.
8. Tyrimo metu kilusi pandemija netikėtai atskleidė tai, kas nutinka, kai nusistovėjusios kasdienybės tvarkos griūna. Uždarymas buvo didžiulis iššūkis, nes miestelio žmonių gyvenimas atviras, apimantis daugybę vietų, laisvą ir individualų planavimą pagal tai, ko jie nori, o ne kas juos riboja. Paskelbtas karantinas yra visiškai nekasdienė ir unikali patirtis, kuri suardė tai, kas svarbiausia žmonių kasdienybėje – nuspėjamumą, kuris leidžia planuoti, ir individualią kasdienybės kontrolę, kuri susijusi su asmeniniu sprendimų priėmimu. Žmonių dienotvarkės buvo pertvarkytos ne taip, kaip jie norėjo, o taip kaip leido įstatymai, darbovietės bei kitos institucijos. Kitaip tariant, pandemija išryškino institucinio laiko svarbą. Vienas ryškiausių pandemijos bruožų – nežinomybė. Žmonėms net ir stabilizavus savosios kasdienybės krizę ir pertvarkius jos struktūrą, ateitis vis tiek buvo suvokiama kaip iššūkis. Išryškėjo, kad kasdienybė sietina ne tik su žinojimu, kas bus veikama šiandien ir rytoj, bet ir su ilgalaikė vizija ko tikėtis ateityje.

Pagalba kitiems, naujų paslaugų kūrimas ir fizinio aktyvumo sureikšminimas – tai pagrindiniai būdai kaip žmonės tvarkėsi su sugriuvusiomis socialinėmis tvarkomis, uždarmo sugriautais socialiniais santykiais. Pandemijos metu atsirado pavieniai savanorystės atvejai, tačiau daugiausia buvo telkiamasi į savitarpio pagalbą vienu kitiems. Teritorijų uždarymas ir užsidarymas namuose paskatino „pasivaikščiavimo“ atsiradimą – tai, kas buvo nebūdinga ir net atmestina miestelio gyventojams. Pasivaikščiavimas buvo ne tik fizinio aktyvumo išraiška, tačiau ir socialinio uždarmo įveika. Kita vertus, galimybė bendrauti itin išplėtotą internetinę erdvę, kur buvo perkeltos fizinėse erdvėse vykusios kasdienės veiklos – darbas, mokymosi procesas, apsipirkinėjimas ir bendravimas. Skaitmeninių bendruomenių kūrimasis, kurioms būdingas ne tik neformalaus ryšio palaikymas, bet ir dalinimasis informacija, bendradarbiavimas, palietė jautriausią kasdienio gyvenimo aspektą – bendravimą su kitais.

Covid-19 pandemija ir su ja atėjęs karantinas sutrikdė ir sugriovė kasdienybę. Tačiau ilgainiui, atkūrus ir išlaikius socialinius santykius ir tvarką į šią situaciją pradėta žiūrėti kaip į eilinę kasdienybę, kurioje pasitaiko įvairių nesklandumų, iššūkių ir sunkumų. Nors kasdienybė tapo dar uždaresnė, o į ateitį buvo žiūrima su nerimu, tačiau kasdieniai darbai ir kiti reikalai buvo planuojami įprastai. Taigi, gyvenimo krizė virto kasdienybe, o jos atnešami iššūkiai buvo vertinami kaip kasdieniai nesklandumai.

9. Tyrimas parodė, kad kasdienybė miestelyje yra ribojama gyvenimiškais pasirinkimais, kuriuos nulemia geografiškai nedidelė vieta, esanti tarp kaimo ir miesto. Tačiau gyvenamoji vieta yra tik vienas iš daugelio kasdienybės aspektų, o kasdienybę kuria žmonės. Žmonės renkasi ne tai, ką siūlo vieta, o ko nori jie patys. Tokiu būdu formuojasi jų individualus gyvenimo būdas ir vyksta gyvensenos pokyčiai, kuriuos nulemia iš kitų vietų (fizinių ir virtualių) gaunamos žinios ir idėjos, kurios kaip mat pritaikomos kasdienybėje.

Miestelių žmonės kasdien kažką veikia – dirba, valgo, tvarkosi namuose, planuoja veiklas ir laiką, važiuoja į įvairias vietas, ieško žinių, apsiperka parduotuvėse ar internete, susitinka su artimaisiais ar draugais, pramogauja. Tačiau

tai nevyksta chaotiškai, atsitiktinai ar savaime, nors gali taip pasirodyti. Viskas yra sudėliota ir suplanuota dienotvarkėse ir suderinta su kitais. Tai sutvarkytas veikimas per kurį atsiranda judumo tinklai – kasdieniai maršrutai, kuriais žmonės pasiekia vietas bei kitus žmones ir įgyvendina savo veiklas ir norus. Netikėtai įvykusi krizė išardo, sugriauna tuos judumo tinklus, bet žmonės juos perkelia į kitas erdves arba sukuria naujus tinklus. Radęsi nauji judumo tinklai integruojami į gyvenimą ir pasibaigus krizei – kontaktinis darbas derinamas su nuotoliniu, įprastas apsipirkimas su internetiniu ir pan. Taigi, nors miestelio kasdienybė iš šalies žvelgiant atrodo rami, lėta ir sustingusi, iš tiesų ji yra pilna judėjimo ir sudėtingų laiko bei erdvės valdymo struktūrų. Taip tyrimo metu atsiskleidė judri vidutinio dydžio Lietuvos miestelio žmonių kasdienybė.

ŠALTINIAI

1. Annales d'histoire économique et sociale.
http://individual.utoronto.ca/bmclean/hermeneutics/braudel_suppl/Annales_school_dir.htm [žiūrėta 2024 03 20].
2. Ant bažnyčios bokštų iškelti siųstuvai papiktino ramygalietį: tikina, kad slopinamas ryšys. 2023. <https://www.delfi.lt/login/technologijos/naujienos/ant-baznycios-bokstu-iskelti-siustuvai-papiktino-ramygalieti-tikina-kad-slopinamas-rysys-94135361> [žiūrėta 2024 02 20].
3. Barvičiūtė, Dovilė; Šlevaitė, Urtė. 2021. Vienintelio knygyno Panevėžio rajone šeimininkė nesigaili, kad atsisakė žurnalistės karjeros. https://jp.lt/vienintelio-knygyno-panevезio-rajone-seimininke-ramygaliete-z-dangveckiene-nesigaili-kad-atsisake-zurnalistes-karjeros1/?feed_id=11429&_unique_id=609f84a90830b&fbclid=IwAR3Z81T8Uf92USA57sZSqFDAGXGN_ICGJQqMmPSAqj2sOIMIW-QtmC8Pq3Q [žiūrėta 2024 03 20].
4. Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. 2023. <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/kasdienyb%C4%97?paieska=kasdienyb%C4%97&i=f5d6e669-9068-4cf8-9f17-62721376a964> [žiūrėta 2024 06 04].
5. Brazdžionis, Gintaras. 2021. Ramygaloje atidarytas diskolfo parkas. <https://sekunde.lt/leidinys/sekunde/ramygaloje-atidarytas-diskolfo-parkas/> [žiūrėta 2023 09 20].
6. Bullet Journal. <https://bulletjournal.com/pages/book> [žiūrėta 2023 11 23].
7. Charnock Greig. 2024. Global city. <https://www.britannica.com/topic/global-city> [žiūrėta 2024 04 25].
8. D'Costa, Krystal. 2014. Fooling Ourselves: The Everyday role of Ritual. <https://www.scientificamerican.com/blog/anthropology-in-practice/fooling-ourselves-the-everyday-role-of-ritual/> [žiūrėta 2024 04 20].
9. D'Costa, Krystal. 2014. Fooling Ourselves: The Everyday role of Ritual. Scientific America, Anthropology in Practise. <

- <https://blogs.scientificamerican.com/anthropology-in-practice/fooling-ourselves-the-everyday-role-of-ritual/#>> [žiūrėta 2022 04 14].
10. ESPON study 1.4.1. <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2006/role-small-and-medium-sized-towns> [žiūrėta 2024 04 06].
 11. Ile wydaje się na żywność w Polsce i innych krajach? 2023. https://www.picodi.com/pl/mozna-taniej/wydatki-na-zywnosc-2023?fbclid=IwAR05CjtGO0ywkZV2IS_Qk6pRD1-pME2OK2w2DzvcExS6LLopczK6Zjb3JGc [žiūrėta 2024 03 26].
 12. Ilonytė, Samanta. 2022. Ramygalos kultūros centrai – 70. <https://jp.lt/ramygalos-kulturos-centrai-70/> [žiūrėta 2023 02 15].
 13. Įsakymas dėl Panevėžio rajono savivaldybės administracijos seniūnijų 2022 metų veiklos planų įgyvendinimo ataskaitų patvirtinimo (2023 m. vasario 23 d. Nr. A-120).
 14. Jakubauskienė, Rasa. 2023. „Auklėjimas“ padėjo – vietoj pašalpų mieliau ieškosi darbo. <https://rinkosaikste.lt/auklejimas-padejo-vietoj-pasalpu-mieliau-ieskosi-darbo/> [žiūrėta 2024 02 16].
 15. Josvainių ambulatorijoje – nauja šeimos gydytoja. <https://www.kedainiupspc.lt/2023/07/25/josvainiu-ambulatorijoje-nauja-seimos-gydytoja/> [žiūrėta 2024 04 03].
 16. Josvainių kultūros centro kolektyvai. <https://josvainiukultura.lt/kolektyvai/> [žiūrėta 2024 02 15].
 17. Josvainių kultūros centro kontaktai. <https://josvainiukultura.lt/kontaktai/> [žiūrėta 2024 02 15].
 18. Josvainių miestelio bendrasis planas. koncepcija. 2011 m. Projekto vadovas – Donatas Duoba. Rengėjai: Aivaras Braga, Alvydas Steponavičius, Edita Šalnė, Edmundas Jackus ir kt.
 19. Josvainių miestelio istorija, kedainiurvg.lt. <
<http://kedainiurvg.lt/archyvas/p/lt/news/show/42>> [žiūrėta 2020 02 03].
 20. Josvainių socialinis ir ugdymo centras. <https://www.jsuc.lt/apie-mus/> [žiūrėta 2023 09 21].

21. Josvainių Visų Šventųjų bažnyčia.
<https://www.kedainiutvic.lt/turizmas/lt/objektai/josvainiu-visu-sventuju-baznycia>
[žiūrėta 2024 04 05].
22. Karantinas šalyje. <https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/karantinas-salyje> [žiūrėta 2023 12 05].
23. Kauno arkivyskupija. Josvainių Visų Šventųjų parapija.
<https://kaunoarkivyskupija.lt/josvainiai/> [žiūrėta 2023 12 14].
24. Kavinė-baras „Grūdynė“.
https://rekvizitai.vz.lt/imone/dariaus_grudes_firma_palma/ [žiūrėta 2024 03 19].
25. Kėdainių rajono savivaldybės administracijos Josvainių seniūnijos 2022 metų veiklos ataskaita.
<https://www.kedainiai.lt/lt/doclib/y4kocnjowto7f2xz1hnga4144emdnupx> [žiūrėta 2024 02 16].
26. Kiškienė, Laima. 2010. Naujas Ramygalos žemėlapis miesto svečiams. Ramygala. Miestas po gandro sparnu. <https://www.ramygala.lt/index.php/40-lietuvos-kultros-sostin-2010/ramygalai-640/295-naujas-ramygalos-emlapis-miesto-sveiams> [žiūrėta 2023 10 27].
27. Kuprijanovas, Dimitrijus. 2019. Josvainiuose pastatytas naujas autobusų laukimo paviljonas. Rinkos aikštė. <https://rinkosaikste.lt/josvainiuose-pastatytas-naujas-autobus-laukimo-paviljonas/?komentarai> [žiūrėta 2023 10 27].
28. Lavell, Allan; Mansilla, Elizabeth; Maskrey, Andrew; Ramirez, Fernando. 2020. The Social Construction of the COVID-19 pandemic: disaster, risk accumulation and public policy. <https://www.desenredando.org/> [žiūrėta 2024 04 06].
29. Lems, Annika. 2020. The (Im)possibility of Ethnographic Research during Corona. <https://www.eth.mpg.de/5478478/news-2020-06-11-01> [žiūrėta 2021 07 14].
30. Lietuvos gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos (2021 leidimas.). Oficialiosios statistikos portalas. Lietuvos statistikos departamentas.
<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2021/namu-ukiai/namu-ukiu-sudetis> [žiūrėta 2024 02 15].

31. Lietuvos Respublikos Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus įsakymas „Dėl atitikties mokslinių tyrimų etikai vertinimo gairių tvirtinimo“. Įsakymas priimtas 2020 m. gruodžio 12 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1a13d0423daf11ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=18ynyncwat> [žiūrėta 2021 10 11].
32. Lietuvos Respublikos Seimas. 1994. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas (1994, liepos 18, Nr. I-558). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5911?jfwid=32wf948v> [žiūrėta 2023 04 21].
33. Lietuvos Respublikos Seimas. 2019. Seniūnų rinkimų įstatymo projektas (reg. data 2019, balandžio 11 d, Nr. XIIIP-3374). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/b038e6705c3211e99684a7f33a9827ac> [žiūrėta 2024 02 16].
34. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 37 straipsnis. Seniūnijos funkcijos. <https://www.infolex.lt/ta/65125:str37> [žiūrėta 2024 04 06].
35. Lietuvos statistikos departamentas. 2013. Gyventojų skaičiaus pasiskirstymas pagal teritoriją, amžių ir lytį. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=8> [žiūrėta 2024 02 16].
36. Masilionytė, Vaida. 2016. Atminties parke – ir šurpi istorija, ir malonus laisvalaikis. Kėdainių mugė.
37. Mažiausi Lietuvos miesteliai. <https://www.vle.lt/maziausi-lietuvos-miesteliai/> [žiūrėta 2024 06 04].
38. Ministerija teikia rekomendacijas gyventojams dėl COVID-19 prevencinių priemonių per Velykas. 2021. <https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/ministerija-teikia-rekomendacijas-gyventojams-del-covid-19-prevenciniu-priemoniu-per-velykas> [žiūrėta 2024 01 10].
39. Naujųjų metų išvakarėse vėl įvedama judėjimo tarp savivaldybių kontrolė, delfi.lt. < <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/naujuju-metu-ismakarese-vel-ivedama-judejimo-tarp-savivaldybiu-kontrolė.d?id=86129875> > [žiūrėta 2021 02 21].

40. Nuo kovo 16 d. galimas judėjimas tarp daugumos savivaldybių.
<https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/nuo-kovo-16-d-galimas-judejimas-tarp-daugumos-savivaldybiu> [žiūrėta 2023 12 02].
41. Nuo trečiadienio judėjimo ribojimai tarp savivaldybių atšaukiami. 2021.
<https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/nuo-treciadienio-judejimo-ribojimai-tarp-savivaldybiu-atsaukiami> [žiūrėta 2024 02 12].
42. Nuo trečiadienio judėjimo ribojimai tarp savivaldybių atšaukiami.
<https://koronastop.lrv.lt/lt/naujienos/nuo-treciadienio-judejimo-ribojimai-tarp-savivaldybiu-atsaukiami> [žiūrėta 2023 12 02].
43. Nuolatinių gyventojų skaičius pagal amžiaus grupes miestuose 2022 metų pradžioje. 2022. *Oficialiosios statistikos portalas*. Lietuvos statistikos departamentas.
44. Panevėžio rajono savivaldybė. 2023. Socialinės paslaugos.
<https://www.panrs.lt/socialine-parama/socialines-paslaugos/> [žiūrėta 2023 03 20].
45. Panevėžio vyskupija. *Ramygalos Šv. Jono Krikštytojo parapija*.
<https://www.paneveziovyskupija.lt/parapijos/ramygalos-sv-jono-krikstytojo-parapija/> [žiūrėta 2024 04 25].
46. Prankevičiūtė, Lina. 2023. Piktadariai išmargino Josvainių stotelės paviljoną.
<https://muge.eu/piktadariai-ismargino-josvainiu-stoteles-paviljona/> [žiūrėta 2024 01 23].
47. Raicevičienė, Asta. 2023. Edukacinės programos bei turistiniai maršrutai rajone populiarėja (Josvainiai). Kėdainių mugė. <https://muge.eu/educacines-programos-bei-turistiniai-marsrutai-rajone-populiareja/> [žiūrėta 2023 09 20].
48. Ramygalos gimnazija. 2009. Gimnazijos istorija.
https://ramygalosgimnazija.lt/articles.php?article_id=3 [žiūrėta 2024 03 20].
49. Ramygalos istorija. 2007. <https://www.ramygala.lt/index.php/ramygalos-istorija> [žiūrėta 2024 04 05].
50. Ramygalos kultūros centras. *Darbuotojai*. <https://www.ramygalosajc.lt/kulturos-centras-2/darbuotojai/> [žiūrėta 2024 02 15].

51. Ramygalos kultūros centro edukacijos. <https://www.ramygalosajc.lt/kulturos-centras-2/edukacijos/> [žiūrėta 2023 09 21].
52. Ramygalos miesto bendrasis planas. Aiškinamasis raštas. I etapas. Esamos būklės analizė. 2011. Plano rengėjai: IĮ „Atkulos projektai“ ir UAB „Panprojektas“.
53. Ringel, Felix. 2020. Coronavirus: how the pandemic has changed our perception of time. <https://theconversation.com/coronavirus-how-the-pandemic-has-changed-our-perception-of-time-139240> [žiūrėta 2021 07 14].
54. Rothkopf, David J. 2003. When the Buzz Bites Back. <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/> [žiūrėta 2023 10 23].
55. Senasis Ramygalos malūnas. <https://panbiblioteka.lt/interaktyvi-kelione/senasis-ramygalos-malunas/#top-container> [žiūrėta 2024 02 16].
56. Seniūnų rinkimų įstatymo projektas. 2019. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/b038e6705c3211e99684a7f33a9827ac> [žiūrėta 2024 02 16].
57. Trumpai apie seniūniją. <https://www.kedainiai.lt/seniunijos/josvainiu-seniunija/trumpai-apie-seniunija/745> [žiūrėta 2024 04 05].
58. Vertelka, Bronius. 2008. Ažuoliukų giraitė. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis, Nr. 32 (1625).
59. Vilcanaitė, Viktorija. 2019. Eterio garsenybė pasipiktino pokyčiais gimtinėje – nugriauta legendinė stotelė: tai pajuoka, baisus vaizdas. <https://www.delfi.lt/veidai/zmones/eterio-garsenybe-pasipiktino-pokyciais-gimtineje-nugriauta-legendine-stotele-tai-pajuoka-baisus-vaizdas-82763159> [žiūrėta 2023 10 27].

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adam, Barbara. 1995. *Timewatch. The Social Analysis of Time*. Cambridge: Polity Press.
2. Adler, Marina M.; Lenz, Karl. 2023. Beyond standart families in advanced countries, M. M. Adler,
3. Amit, Vered. 2007. Structures and Dispositions of Travel and Movement, V.Amit (eds.). *Going first Class? New Approaches to Privileged Travel and Movement*: 1–14. New York, Oxford: Berghahn.
4. Amit, Vered; Salazar, Noel B. 2020. Why and How Does the Pacing of Mobilities Matter?, V. Amit, N. B. Salazar (eds.). *Pacing Mobilities. Timing, Intensity, Tempo and Duration of Human Movements*: 1–17. New York: Berghahn.
5. Anving, Terese; Sellerberg, Ann-Mari. 2010. Family Meals and Parents' Challenges, *Food, Culture & Society* 13 (2): 201–214.
6. Arnold, Jeanne E.; Graesch, Anthony P.; Ragazzini, Enzo; Ochs, Elinor. 2012. *Life at Home in the Twenty-First Century: 32 Families Open Their Doors*. Los Angeles: The Cotsen Institute of Archaeology Press.
7. Aschenbrenner, Joyce. 1988. Introduction: developmental concepts of family organization, *International Journal of Sociology of the Family* 18(2): 117–127.
8. Astikienė, Sigita. 2020. Ukmergės krašto kultūros darbuotojų veikla: susibūrimai ir šventės, *Res Humanitariae* XXVII: 240–257.
9. Atkinson, Rob. 2019. The Small Towns conundrum: What do we do about them? *Regional Statistics* 9 (2):1–17.
10. Baltrėnaitė-Markevičė, Ieva. 2024. *(Ne)surinktos kolekcijos paslaptys: kasdienybės refleksija, interpretacija ir kontekstai lietuvių moterų aprangoje XX a. 5–8 dešimtmečiais*. Daktaro disertacija, Vilniaus dailės akademijos leidykla.
11. Battle, Whitney. 2004. A Space of Our Own: Redefining the Enslaved Household at Andrew Jackson's Hermitage Plantation, K. S. Barile, J. C. Brandon (eds.).

- Household Chores and Household Choices. Theorizing the Domestic Sphere in Historical Archaeology*: 33–50. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.
12. Bauman, Zygmunt. 2011. *Vartojamas gyvenimas*. Vilnius: Apostrofa.
 13. Bell, David; Jayne, Mark. 2009. Small Cities? Towards a Research Agenda, *International Journal of Urban and Regional Research* 33, 683–699.
 14. Bell, David; Valentine, Gill. 1997. *Consuming geographies. We are where we eat*. London: Routledge.
 15. Bell, Genevieve. 2021. Pandemic Passages An Anthropological Account of Life and Liminality during COVID-19, *Anthropology in Action* 28(1), 79–84.
 16. Bennett, Andy. 2005. *Culture and Everyday Life*. London: Sage Publications.
 17. Berger Peter L.; Luckmann, Thomas. 1999. *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
 18. Bylaitė-Lapinskienė, Andželika. 2004. Jaunatviškos draugystės romantika ir intymumas Suvalkijos ir Žemaitijos kaime (XX a. 3-9-asis dešimtmetis), *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 4 (13): 67–88.
 19. Birch, Eugenie L.. 2007. Public and Private Space in Urban Areas: House, Neighborhood, and City, R. Cnam, K. Milofsky (eds.). *Handbook of Community Movements and Local Organizations in the 21st Century*: 118–128. New York: Springer.
 20. Birdwell-Pheasant, Donna; Lawrence-Zuniga, Denise. 1999. Introduction: Houses and Families in Europe, D. Birdwell-Pheasant, D. Lawrence-Zuniga (eds.). *House Life. Space, Place and Family in Europe*: 1–35. Oxon, New York: Routledge.
 21. Biswas, Subir. 2015. Ethics in Anthropological Research: Responsibilities to the Participants, *Human Biology Review* 4(3): 250–263.
 22. Botticello, Julie. 2007. Lagos in London: Finding the Space of Home, *Home Cultures. The Journal of Architecture, Design and Domestic Space* 4(1): 7–23.
 23. Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
 24. Brown, Tamara M.; Dreby, Joanna (eds). 2013. *Family and Work in Everyday Ethnography*. Philadelphia: Temple University Press.

25. Burkitt, Ian. 2004. The time and space of everyday life, *Cultural studies* 18: 211–227.
26. Butkevičius, Izidorius; Kulikauskienė, Vida; Miliuvienė, Marija; Vyšniauskaitė, Angelė. 1985. *Šiuolaikinis Žemaitijos kaimas*. Vilnius: Mokslas.
27. Butkevičius, Izidorius; Kulikauskienė, Vida; Miliuvienė, Marija; Vyšniauskaitė, Angelė. 1981. *Šiuolaikinis Suvalkijos kaimas*. Vilnius: Mokslas.
28. Carsten, Janet. 2018. House-lives as ethnography/biography, *Social Anthropology* 26 (1): 103–116.
29. Catlaw, Thomas J.; Stout, Margaret. 2016. Governing Small-Town America Today: The Promise and Dilemma of Dense Networks, *Public Administration Review* 20(20):1–5.
30. Certeau de, Michel. 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
31. Chaney, David. 2002. *Cultural Change and Everyday Life*. Hampshire, New York: Palgrave.
32. Chapman, Tony; Hockey Jenny. 1999. The ideal home as it is imagined and as it is lived, C. Tony, H. Jenny(eds.). *Ideal homes? Social change and domestic life*:1–14. London: Routledge.
33. Chattopadhyay, Suchismita. 2021. The Pandemic of Productivity. The Work of Home and the Work from Home, *Anthropology in Action* 28(1): 47–51.
34. Cherry, James J. 2004. The chronology of the 2002–2003 SARS mini pandemic, *Paediatric Respiratory Reviews* 5 (4): 262–269.
35. Chevalier, Sophie. 1998. From woollen carpet to grass carpet: bridging house and garden in an English suburb, D. Miller (eds.). *Material cultures. Why some things matter*: 47–72. London: UCL Press.
36. Chevalier, Sophie. 2012. Material Cultures of Home, S. J. Smith (eds.). *International Encyclopedia of Housing and Home*: 222–230. Amsterdam, Oxford: Elsevier Science.

37. Chinthā, Sundar Sam; George, Babu. 2012. Globalization, Mobility, Identity, and Consumerism: an Analysis of the Genesis of Unsustainable Consumption, *Palermo Business Review* (Special Issue): 41–52.
38. Christaller, Walter. 2006. *Die zentralen Orte in Süddeutschland*. Darmstadt: WBG.
39. Clarke, Alison J.. 2001. The Aesthetics of Social Aspiration, D. Miller (eds.). *Home Possessions Material Culture behind Closed Doors*: 23–45. Oxford: Berg.
40. Coca, Juan; Cárcel, Roche Juan A. 2021. The city emptied and the homes and hospitals turned into 'the world', *A sociological approach* 10 (424): 1–22.
41. Counihan, Carole M. 1999. *The Anthropology of Food and Body. Gender, Meaning, and Power*. New York, London: Routledge.
42. Crestani, Andrei; Alves, Manoel Rodrigues. 2016. Public Space, meanings from everywhere and nowhere: The spatial conditions of alienation? Iš RUEG 2016 Conference, *Regional Urbanism in the era of globalization* 1: 1–8.
43. Csordas, T. J. 2004. Asymptote of the Ineffable: Embodiment, Alterity and the Theory of Religion, *Current Anthropology* 45(2), 163–185.
44. Csurgó, Bernadett; Megyesi, Gergely Boldizsár. 2016. The Role of Small Towns in Local Place Making, *European Countryside* 8 (4), 427–443.
45. Čepaitienė, Auksuolė. 2005. Įvadas į kasdienybės studijas: kasdienybė kaip kultūrą tvarkanti erdvė, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 5(14): 11–26.
46. Čepaitienė, Auksuolė. 2013. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
47. Česnūitytė, Vida. 2012. Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris, *Socialinis darbas* 11 (2): 257–270.
48. Česnūitytė, Vida; Kanopienė, Vida; Mikulionienė, Sarmitė. 2014. *Lietuvos šeima: socialinių saitų perspektyva*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
49. Dahlberg, Rasmus; Rubin, Olivier; Vendelø, Thanning Morten. 2016. Disaster research. An Introduction, D. Rasmus, O. Rubin, M. T. Vendelø (eds.). *Disaster Research. Multidisciplinary and international perspectives*: 1–18. Oxon: Routledge.

50. Dallimore, David; Davis, Howard; Eichsteller, Marta; Mann, Robin. 2018. Place, belonging and the determinants of volunteering. *Voluntary Sector Review* 9 (1): 1–27.
51. Dambrauskaitė, Ernesta. 2018. Nepatogi kasdienybė socialinėje repo erdvėje, *Res Humanitariae* XXIII: 200–217.
52. Dambrauskaitė, Ernesta. 2019. Etnografinis žvilgsnis į technologijų įtaką kasdieniam gyvenimui, *Kultūros barai* 12: 15–17.
53. Dambrauskaitė, Ernesta. 2020. Josvainių miestelio kasdienybės trajektorijos internetinėje periodikoje, *Lituanistica* 66 (1[119]): 46–48.
54. Dambrauskaitė, Ernesta. 2021. Nematomas mobilumas ir įkasdienintos technologijos. Josvainių miestelio atvejis, *Res Humanitariae* 29: 129–148.
55. Dambrauskaitė, Ernesta. 2023. „Diena be nuotykių“: kasdienybės laiko tvarkymas vidutiniame Lietuvos miestelyje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 23 (32): 218–242.
56. Damsholt, Tine 2020. Times of Corona. Investigating the Temporalities of Everyday Life during Lockdown, *Ethnologia Europaea* 50(2): 137–155.
57. Damsholt, Tine; Jespersen, Astrid P. 2014. Innovation, resistance or tinkering . Rearticulating everyday life in an ethnological perspective, *Ethnologia Europaea* 44 (2): 17–30.
58. Daniliauskas, Antanas. 1978. *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.* Vilnius: Mokslas.
59. Daniliauskas, Antanas. 1981. Kai kurie pirminiai Lietuvos pramonės darbininkų šeimos tyrimo klausimai, *Lietuvos istorijos metraštis. 1980 metai*: 29–40.
60. Daniliauskas, Antanas. 1983. Etninės darbininkų kultūrinio gyvenimo problemos, *Lietuvos TSR pramonės darbininkų kultūros ir šeimos etnografinės problemos.* Vilnius: Mokslas: 4–66.
61. DiGregorio, Bernard D.; Corcoran, Katie E.; Scheitle, Christopher P. 2022. ‘God will protect us’: Belief in God/Higher Power’s ability to intervene and COVID-19 vaccine uptake, *Review of Religious Research* 64, 475–495.

62. Douglas Mary; Isherwood, Baron. 2012. *The World of Goods. Towards an Anthropology of consumption*. London, New York: Roudledge.
63. Douglas, Mary. 1991. The Idea of a Home. A Kind of Space, *Social Research* 1 (58): 287–307.
64. Douglas, Mary; Wildavsky, Aaron. 1983. *Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers*. Berkely, Los Angeles, London: University of California Press.
65. Dringelis, Liucijus. 2013. Lietuvos miestai, miesteliai ir kaimai: jų urbanistinių ir demografinių pokyčių įtaka šalies kraštovaizdžio erdvinės struktūros savitumui, *Journal of Architecture and Urbanism* 37(4): 310-323.
66. Dundulienė, Pranė. 1999. *Senieji lietuvių šeimos papročiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
67. Ehn, Billy; Löfgren, Orvar. 2009. Routines – Made and Unmade. E. Shove, F. Trentmann, R. Wilk (eds.). *Time, Consumption and Everyday Life Practice, Materiality and Culture*: 99–114. Oxford, New York: Berg.
68. Ehn, Billy; Löfgren, Orvar. 2010. *The secret World of Doing Nothing*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
69. Ehn, Billy; Löfgren, Orvar; Wilk, Richard. 2015. *Exploring Everyday Life: Strategies for Ethnography and Cultural Analysis*. London: Rowman & Littlefield Publishers.
70. Ellegård, Kajsa; Vilhelmson, Bertil. 2004. Home as a pocket of local order: Everyday activities and the friction of distance, *Geografiska Annaler* 86 B (4): 281–296.
71. Ennis-McMillan, Michael C.; Hedges, Kristin. 2020. Pandemic Perspectives: Responding to COVID-19, *Open Anthropology* 8 (1).
72. Faas, A.J; Barrios, Roberto E. 2015. Applied Anthropology of Risk, Hazards, and Disasters, *Human Organization* 74 (4): 287–295.
73. Felski, Rita. 2000. The Invention of Everyday Life, R. Felski (eds.). *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*: 77–98. New York, London: NYU Press.

74. Filipović, Marko; Kokotović, Vlasta; Drobnjaković, Marija. 2016. Small Towns in Serbia – The “Bridge” Between the Urban and the Rural, *European Countryside* 8 (4): 462–480.
75. Fischer-Nebmaier, Wladimir. 2015. Introduction. Space, Narration, and the Everyday, W. Fischer-Nebmaier, M. P. Berg, A. Christou (eds.). *Narrating the City. Histories, Space, and the Everyday*: 1–58. New York: Berghahn.
76. Friedlander, Judith. 1999. Introduction: Everyday Life, *Social Research* 66 (1): 3–8.
77. Frykman, Jonas; Hammarlin, Mia-Marie; Hansen, Kjell; Rothstein, Bo; Olofsdotter Stensöta, Helena; Schierenbeck, Isabell. 2008. Sense of community. Trust, Hope and Worries in the Welfare State, *Ethnologia Europaea* 39 (1): 7–46.
78. Garcia, Angela Cora; Standlee, Alecea I.; Bechkoff, Jennifer; Cui, Yan. 2009. Ethnographic Approaches to the Internet and Computer-Mediated Communication, *Journal of Contemporary Ethnography* 38(1): 52–84.
79. Gardiner, Michael. 2006. Everyday Knowledge, *Theory Culture & Society* 23 (2-3):205–207.
80. Garvey, Pauline. 2001. Organized Disorder: Moving Furniture in Norwegian Homes, D. Miller (eds.). *Home Possessions Material Culture behind Closed Doors*: 47–68. Oxford: Berg.
81. Gell, Alfred. 2001. *The Anthropology of Time. Cultural Constructions of Temporal Maps and Images*. Oxford: Biddles Book.
82. Giddens, Anthony. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
83. Giddens, Anthony. 2005. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir Informatika.
84. Goralska, Magdalena. 2020. Anthropology from Home. Advice on Digital Ethnography for the Pandemic Times, *Anthropology in Action* 27: 46–52.
85. Grigas, Justinas. 2022. Nerimas ir baimė kaip kasdienybės nuotaikos Heideggerio Būtyje ir laike, *Problemos* 101: 105–117.
86. Guereño-Omil, Basagaitz; Hannam, Kevin; Alzua-Sorzabal, Aurkene. 2014. Cross-border leisure mobility styles in the Basque Eurocity, *Leisure Studies* 33 (6): 547–564.

87. Gullestad, Marianne. 2010. Symbolic “fences” in Urban Norwegian Neighbourhoods, *Ethnos: Journal of Anthropology* 51(1-2): 52–90.
88. Hahn Robert A.; Schoch-Spana, Monica. 2021. Anthropological Foundations of Public Health; the Case of COVID 19, *Preventive Medicine Reports* 22: 1–5.
89. Hahn, Hans Peter; Weiss, Hadas. 2013. Introduction: Biographies, travels and itineraries of things, H. Hahn, P. Weiss (eds.). *Mobility, Meaning and Transformations of Things: shifting contexts of material culture through time and space*: 1–14. Oxford: Oxbow Books.
90. Ham, Saleena; Woolcock, Geoffrey. 2022. “Who do they think they are?”: social identity & conflict in small rural community, *Rural Society* 1 (31): 33–48.
91. Hammersley, Martyn. 2003. Conversation analysis and discourse analysis: Methods or paradigms?, *Discourse & Society* 14(6): 751–781.
92. Hannam Kevin; Sheller, Mimi; Urry, John. 2006. Editorial: Mobilities, Immobilities and Moorings, *Mobilities* 1(1): 1–22.
93. Hannemann, Christine. 2004. *Marginalisierte Städte. Probleme, Differenzierungen und Chancen ostdeutscher Kleinstädte im Schrumpfungsprozess*. Berlin: BWV Berliner Wissenschafts-Verlag
94. Henslin, James M. 2012. *Essentials of Sociology*. New York: Pearson.
95. Highmore, Ben (eds.). 2002b. *The Everyday Life Reader*. London: Routledge.
96. Highmore, Ben. 2002a. *Everyday life and Cultural Theory*. London: Routledge.
97. Highmore, Ben. 2010. *Ordinary Lives: Studies in the Everyday*. Abingdon: Routledge.
98. Hjorthol, Randi J. 2005. Mobility in daily life. The car and use of information and communication technology for family logistics. Iš *45th Congress of The European Regional Science Association* (1–22). European Regional Science.
99. Hoffman, Susanna M.; Oliver-Smith, Anthony (eds.). 2022. *Catastrophe and Culture: The Anthropology of Disaster*. Oxford: School of American Research Press.
100. Horeczki, Réka; Egyed, Ildikó. 2021. Small town development in peripheral areas, *Deturope – the central European journal of regional development and tourism* 13(2): 52–65.

101. Indriliūnaitė, Rasa. 2016. Gyvenimo istorijos tyrimo perspektyvos: benamystės atvejis, *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* 7 (2): 93–111.
102. Ingold, Tim; Vergunst, Jo Lee. 2016. Introduction, T. Ingold, J. L. Vergunst (eds.). *Ways of Walking. Ethnography and Practise on Foot*: 1–20. Oxon: Routledge.
103. Jaffe, Rivke; de Koning, Anouk. 2016. *Introducing Urban Anthropology*. Oxon: New York: Routledge.
104. Jakštys, Gintautas. 2016. Karo mokyklos mokinių kasdienybė Kaune ir Vilniuje 1919–1921 m., *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 24: 14–19.
105. Janeja, Manpreet K.; Bandak, Andreas. 2018. Introduction: Worth the Wait, M. K. Janeja, A. Bandak (eds). *Ethnographies of Waiting. Doubt, Hope and Uncertainty*: 1–39. London, New York: Bloomsbury Publishing.
106. Jastrumskytė, Salomėja. 2018. Kasdienybės estetika M. K. Čiurlionio epistoliariniame palikime, *Logos* 94: 63–71.
107. Jousseau, Valérie; Talandier, Magali. 2016. The Dynamics Of Small Towns In France, *European Countryside* 4: 395–412.
108. Juozeliūnienė, Irena; Kanapienienė, Laura; Kazlauskaitė, Airina. 2008. Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos psichologijai, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 21: 118–134.
109. Juozeliūnienė, Irena; Leonavičiūtė, Živilė. 2009. Atotolio šeima daugiavietiško požiūriu, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 24: 81–98.
110. Jurczyk, Karin; Meysen, Thomas. 2020. UnDoing family: Zentrale konzeptuelle Annahmen. Feinjustierungen und Erweiterungen, K. Jurczyk (eds.). *Doing und undoing family. Konzeptionelle und empirische Entwicklungen*: 26–54. Beltz: Beltz Juventa.
111. Kalnius, Petras. 1977. Kai kurie Lietuvos VRE darbininkų šeimos narių tarpusavio santykių klausimai, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1975–1976 metais*. Vilnius: 186–205
112. Kalnius, Petras. 1982a. Lietuvos TSR pramonės įmonių dirbančiųjų santuoka ir šeima socializmo laikotarpiu (1. Šeimos sukūrimo ypatumai), *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. Serija A, 1(78): 85–93.

113. Kalnius, Petras. 1982b. Lietuvos TSR pramonės įmonių dirbančiųjų santuoka ir šeima socializmo laikotarpiu (2. Socialinės-demografinės sutuoktinių charakteristikos), *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*. Serija A, 2(79): 49–59.
114. Kalnius, Petras. 1983a. Etninės endogamijos savitumai skirtinguose miestų gyventojų socialiniuose sluoksniuose, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981 ir 1982 metais*. Vilnius: 134–137.
115. Kalnius, Petras. 1983b. Lietuvos pramonės darbininkų šeima socializmo laikotarpiu, *TSR pramonės darbininkų kultūros ir šeimos etnografinės problemos*. Vilnius: „Mokslas“: 67–130.
116. Kalnius, Petras. 1988. *Šiuolaikinė Lietuvos TSR miesto šeima*. Vilnius: Mokslas.
117. Karpavičienė, Jolanta. 2008. Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais, *Acta Historica Klaipedensis XVII*: 29–50.
118. Katz, James E. 2006a. *Magic in the air: Mobile communication and the transformation of social life*. Piscataway, New Jersey: Transaction Publishers.
119. Katz, James E. 2006b. Mobile Communication and the Transformation of Daily Life: The Next Phase of Research on Mobiles, *Knowledge Technology & Policy* 19 (1): 63–71.
120. Kelman, Ilan. 2020. *Disaster by Choice: How our actions turn natural hazards into catastrophes*. Oxford: Oxford University Press.
121. Klumbytė, Neringa; Šliavaitė, Kristina. 2017. Įvadas. Nekasdienišką kasdienybę: visuomenė, istorija ir galia, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 17 (26):7–11.
122. Knight, Daniel M.; Stewart, Charles. 2016. Ethnographies of Austerity: Temporality, Crisis and Affect in Southern Europe, *History and Anthropology* 27 (1): 1–18.
123. Kocai, Elena. 2006. Benamystė kaip socialinis reiškinys, *Filosofija. Sociologija* 2: 53–62.
124. Koch, Shelley L. 2012. *A Theory of Grocery Shopping: Food, Choice and Conflict*. London, New York: Berg.

125. Kociatkiewicz, Jerzy; Kostera, Monika. 1999. The anthropology of empty spaces. *Qualitative Sociology* 22 (1): 37–50.
126. Kokot Waltraud. 2006. Culture and Space – anthropological approaches. [Pranešimas konferencijoje] Swiss Graduate Programme in Ethnology/Anthropology: “Key Concepts in Social Anthropology”; Module Workshop “Space“, Basel.
127. Körber, Karen. 2012. So far and yer so near. Present-Day Transnational Families, *Ethnologia Europaea* 42 (2): 12–25.
128. Korff, Ruediger. 2003. Local Enclosures of Globalization. The Power of Locality, *Dialectical Anthropology* 27: 1–18.
129. Krarup, Jonna Majgaard. 2018. Small Town Public Life, S. F. E. Führ (eds.). *Der öffentliche Raum in der Architektur. Wolkenkuckucksheim, Internationale Zeitschrift zur Theorie der Architektur* 23 (37): 99–113.
130. Kriaučiūnas, Edis. 2018. Lietuvos kaimiškų teritorijų apgyvendinimas: erdvinės transformacijos ir gyventojų gerovė, *Geografijos metraštis* 51: 3–24.
131. Kuzmickaitė-Prūsaitienė, Agnė. 2017. *Kasdienybė kaip kūrybos inspiracija: dizainerio savirefleksija*. Daktaro disertacija, Vilniaus dailės akademijos leidykla.
132. Kviklys, Bronius. 1991. *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*. Vilnius: Mintis.
133. Kwiatek – Soątys, Agnieszka. 2011. Small towns in Poland - barriers and factors of growth, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 19 (2011): 363–370.
134. L. Karl. (eds.). *The changing faces of families. Diverse Family Forms in Various Policy Contexts*:1–14. Abingdon: Routledge.
135. Lapinskienė, Andželika. 2004. Kaimynų tarpusavio santykiai bei liaudies etiketas XX a. Dzūkijos kaimo kasdienybėje, *Liaudies kultūra* 1 (94): 12–19.
136. Lefebvre, Henri. 1991. *Critique of Everyday Life*. London: Verso.
137. Lefebvre, Henri. 2004. *Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life*. Translated by Stuart Elden and Gerald Moore. New York and London: Continuum.
138. Lefebvre, Henri; Levich, Christine. 1987. The Everyday and Everydayness, *Yale French Studies* 73: 7–11.

139. Leonavičius, Vylis; Baltrušaitytė, Giedrė; Večiorskytė, Eglė. Lėtine neinfekcinė liga sergančiųjų asmenų socialinė atskirtis: makro ir mezo socialinis lygmuo, *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* 5 (2): 148–177.
140. Lyman, Peter; Wakeford, Nina. 1999. Going into the (Virtual) field, *American Behavioral Scientist* 43(3): 359–376.
141. Lynteris, Christos; Poleykett, Branwyn. 2018. The Anthropology of Epidemic Control: Technologies and Materialities, *Medical Anthropology Cross-Cultural Studies in Health and Illness* 37(6): 433–441.
142. Löfgren, Orvar. 2007. Excessive Living, *Culture and Organization* 13(2):131–143.
143. Löfgren, Orvar. 2016. Mess: on domestic overflows, *Consumption Markets & Culture* 20 (1):1–6
144. Loretto, Liliana; Piu, Davide; Bellizzi, Saverio. 2021. Anxiety, Uncertainty, and Resilience During the Pandemic Period – Anthropological and Psychological Perspectives, F. Gabrielli, F. Irtelli (eds). *Uncertainty in Pandemic Times*: 1–14. London: Intech Open.
145. Low, Setha M. 2003. Embodied Space(s): Anthropological Theories of Body, Space, and Culture, *Space and Culture* 6 (1):9–18.
146. Low, Setha, M.; Lawrence-Zúñiga, Denice. 2003. Locating Culture, S. M. Low, D. Lawrence-Zúñiga (eds.). *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*: 1–47. Oxford, Victoria: Blackwell Publishing.
147. Ludavičienė, Jurgita. 2006. Kičas kaip kasdienybės „išgyvenimo“ forma, *Acta Academia Artium Vilnensis* 43: 235–242.
148. Macgregor, Lyn C. 2010. *Habits of the Heartland: Small-Town Life in Modern America*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
149. Madanipour, Ali. 2003. *Public and Private Spaces of the City*. London: Routledge.
150. Mainet, Helene. 2015. The paradoxical place of small towns in sustainable development policies: What is beyond the images of “places where the living is easy”?, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica* 178 (8): 5–11.
151. Marcinkevičienė, Dalia. 2007. *Prijaukintos kasdienybės, 1945-1970 metai. Biografiniai Lietuvos moterų interviu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

152. Mardosa, Jonas. 1972. Apie talkas, V. Milius ir kt. (eds.). *Kernavė*: 105–114. Vilnius: Vaga
153. Mardosa, Jonas. 1997. Valstiečių talkos Lietuvoje XIX a. pabaigoje - XX a. pirmoje pusėje, *Liaudies kultūra* 5: 31–34.
154. Mardosa, Jonas. 2010. Pasaulietinis ir šventinis laikas Lietuvos kaime: ištakos, suvokimo formos ir raiška XX a., *Liaudies Kultūra* 1 (130): 16–25.
155. Masilionis, Juozas (red.). 1963. Panevėžys: geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą. Chicago: Panevėžiečių klubas.
156. Maslauskaitė, Aušra. 2004. Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 3: 39–51.
157. Maslauskaitė, Aušra. 2010. Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės, *Filosofija. Sociologija* 21 (4): 310–319.
158. Maslauskaitė, Aušra. 2021. Cultural Capital, Gender and Intergenerational Educational Mobility in Post-Communist Space, *Societies* 11(4). <https://doi.org/10.3390/soc11010004> [Žiūrėta 2024 04 29].
159. Maslauskaitė, Aušra. 2023. Lithuanian families. Living diversity in times of outdated policies, M. M. Adler, K. Lenz (eds.). *The changing faces of families. Diverse Family Forms in Various Policy Contexts*: 102–121. Abingdon: Routledge.
160. Matijošaitienė, Irena. 2010. Kelių ir gatvių poveikis miesto socialinei ir erdvinei struktūrai. Jaunųjų mokslininkų architektų konferencija „K. Šešelgio skaitymai-2010“. *Mokslas – Lietuvos ateitis* 2 (3): 67–72.
161. McGoldrick, Monica; Garcia Preto, Nydia A.; Carter, Betty A. 2015. The Life Cycle in its changing Context. Individual, Family and Social Perspectives, M. McGoldrick, N. A. Garcia Preto, B. A. Carter (eds.). *The Expanding Family Life Cycle: Individual, Family, and Social Perspectives*: 1–48. London: Pearson.
162. McKenzie Aucoin, Pauline. 2017. Toward an Anthropological Understanding of Space and Place, B. B. Janz (eds.). *Place, Space and Hermeneutics*: 395–412. Santa Fe: Springer.

163. Meyer, Kurt. 2008. Rhythms, streets, cities, S. Kipfer, K. Goonewardena, C. Schmid, R. Milgrom (eds.). *Space, Difference, Everyday Life. Reading Henri Lefebvre*: 147–160. New York: Routledge.
164. Meiliūnaitė, Renata. 2015. *Ramygalos miestelis 1918-1940*. Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas.
165. Merkienė Regina. 1966d. Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų butis ir kultūra (5. Butų interjeras), *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, A serija, T. 3, 167–183.
166. Merkienė, Regina. 1966a. Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų butis ir kultūra (2. Šeimos sudėtis ir organizacija), *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, A serija, T. 1, 157–172.
167. Merkienė, Regina. 1966b. Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų butis ir kultūra (3. Maistas), *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, A serija, T. 1, 121–140.
168. Merkienė, Regina. 1966c. Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų butis ir kultūra (4. Gyvenamieji namai), *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, A serija, T. 2, 213–264.
169. Merkienė, Regina. 2002. Tarpusavio pagalba ir įsipareigojimai XX a. Lietuvos kaimo bendruomenėje, *Žemės ūkio mokslai* 4: 93–103.
170. Mikalajūnaitė, Ieva. 2024. Sovietinės gamyklos kasdienybė: „Elfos“ radijo imtuvų gamyklos atvejis (XX a. 7–9 dešimtmečiais), *Vilnius University Open Series*, 113–126.
171. Milerius, Nerijus. 2000. *Kasdienis pasaulis ir savastis*. Disertacija, Vilniaus universitetas.
172. Milerius, Nerijus. 2018. Kasdienybė kaip klasikinės filosofijos paraštinis fenomenas, *Problemos* 94: 9–21.
173. Milerius, Nerijus. 2018. Kasdienybė kaip klasikinės filosofijos paraštinis fenomenas, *Problemos* 94: 9–21.
174. Milerius, Nerijus. 2019. Kasdienybė kaip revoliucija ir rezistencija: G. Debord’as ir M. de Certeau, *Filosofija ir kultūra* 96: 160–171.

175. Milius, Vacys. 2005. Kasdienybės darbų pasiskirstymas Lietuvos kaime XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pirmojoje pusėje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 5(14): 27-34.
176. Miller, Daniel. 2001. Behind Closed Door, D. Miller (eds.). *Home Possessions. Material Culture Behind Closed Doors*: 1–22. Oxford: Berg.
177. Miller, Daniel. 2010. *Stuff*. Cambridge: Polity Press.
178. Minkkinen, Panu. 2022. Ethnography in Motion, or Walking With WG Sebald, *Social & Legal Studies* 31 (3): 347–364.
179. Miškinis, Algimantas. 2009. *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai: monografija. Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*. Vilnius: Savastis.
180. Miškinis, Algimantas. 2019. Miestelis. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (T. XV): 56–57. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
181. Moran, Joe. 2005. *Reading the Everyday*. Oxon: Routledge.
182. Morkūnas, Vitalis. 1977. *Nuo tamsos ligi tamsos. Žemės ūkio darbininkų buitės Lietuvoje 1919-1940 m.* Vilnius: Mokslas.
183. Morley, David. 2000. *Home territories. Media, Mobility and Identity*. London: Routledge.
184. Napolitano, Valentina. 2015. Anthropology and traces, *Anthropological Theory* 15 (1): 47–67.
185. Oakley, Ann. 2018. *The sociology of housework*. Bristol: Bristol University Press.
186. O'Connell, Rebecca; Brannen, Julia. 2016. *Food, Families and Work*. London, New York: Bloomsbury Publishing.
187. Oliver-Smith, Anthony. 1996. Anthropological research on hazards and disasters, *Annual Review of Anthropology* 25: 303–328.
188. Oliver-Smith, Anthony. 2022. The social instruction of disaster: Economic anthropological perspectives on the COVID-19 pandemic, *Economic Anthropology* 9: 167–171.
189. Oliver-Smith, Anthony; Hoffman, Susanna; Hoffman Susanna M. (eds.). 2020. *The Angry Earth. Disaster in Anthropological Perspective*. Oxon: Routledge.

190. Overholtzer, Lisa; Robin, Cynthia. 2015. The Materiality of Everyday Life: An Introduction, *Archeological Papers of the American Anthropological Association* 26(1):1–9.
191. Pahl, Ray; Spencer, Liz. 2004. Personal Communities: Not Simply Families of ‘Fate’ or ‘Choice’, *Current Sociology*, 52(2): 199–221.
192. Pantzar, Mika; Shove, Elizabeth. 2010. Temporal rhythms as outcomes of social practise. A Speculative Discussion, *Ethnologia Europaea. Journal of European Ethnology* 40(1): 19–29.
193. Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2014. Šeimos samprata šių dienų miesto kultūroje: tarp tradicijos ir dabarties, V. Savoniakaitė (eds.). *Savas ir kitas šiuolaikiniais požiūriais: 257–278*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
194. Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2018. Kaimynystės ryšiai šių dienų kultūroje: atvejis iš Vilniaus apylinkių, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 18 (27): 35–61.
195. Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2019. Miestiečių šeimos laisvalaikis, šventės ir ritualai, Ž. Šaknys (eds.). *Vilniečių socialinė sąveika ir kultūrinė raiška: laisvalaikis, šventė ir ritualai: 195–279*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
196. Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2020. Etnologinis šeimos laisvalaikio tyrimas: Vilniaus apylinkių savitumai, *Res Humanitariae* XXVII: 44–62.
197. Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2020. Neighbourhood and sociocultural values in the Lithuanian ritual year, E. Anastasova (eds.). *Yearbook of Balkan and Baltic Studies: Tracking the ritual year on the move in different cultural settings and systems of values. International Society of Balkan and Baltic studies: 51–66*. Vilnius, Tartu, Sofia, Riga: Elm Scholarly Press.
198. Perry-Jenkins, Maureen; Gerstel, Naomi. 2020. Work and family in the second decade of the 21st century, *Journal of Marriage and Family* 82(1): 420–453.
199. Petrauskas, Rimvydas. 2003. Vytauto dvaras: struktūra ir kasdienybė, *Naujasis Židinys – Aidai* 1–2: 39–44.
200. Petrušonis, Vytautas; Tiškus, Gintautas. 2014. Magdeburgo miesto kodas ir jo įtaka Lietuvos miestų vaizdai, *Meno istorija ir kritika* 10 (2): 60–73.

201. Pettas, Dimitris. 2015. Public space as a field of urban struggle: everyday life practises as the outcome of power relations, *The Greek Review of Social Research, Special issue* 144:, 135–140.
202. Pine, Francis. 2010. Family, A. Barnard, J. Spencer (eds.). *Encyclopedia of social and cultural anthropology*: 277–283. Oxon: Routledge.
203. Pink, Sarah. 2012. *Situating Everyday Life*. London: SAGE Publications.
204. Pirisi, Gábor; András, Trócsányi. 2007. Demographic Processes in Hungary and their Manifestation in Small Towns, *Romanina Review of regional studies* 3 (2):73–82.
205. Prazeres, Laura. 2018. Challenging the Comfort Zone: Self-discovery, Everyday Practices and International Student Mobility to the Global South, *Mobilities* 12 (6): 1–19.
206. Preišegalavičienė, Lina. 2022. Šių dienų Lietuvos kaimo interjeras: etniškumo praradimai ir išlikimai Antnemunio sodybų interjere, *Kultūros paminklai* 26: 45–64.
207. Putnam, Robert D. 1993. *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
208. Račaitytė – Kučiauskienė, Karina. 2022. *Kauniečių tapatybė ir atmintis: gyvenančiųjų sovietmečio rajonuose naratyvai (XX a. vidurys – XX a. pradžia)*. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas.
209. Račiūnaitė-Paužuolienė, Rasa. 2004. Krikščioniškosios vertybės lietuvių šeimos papročiuose, *Soter* 13 (41): 209–226.
210. Račiūnaitė-Paužuolienė, Rasa. 2012. *Lietuvių šeima vertybių sankirtoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
211. Rapoportas, Sergey. 1997. Images of Everyday Life in Mass Consciousness and Group's Life Style, M. Taljūnaitė (eds.). *Everyday Life in the Baltic States*: 1–24. Vilnius: Lithuanian Institute of Philosophy and Sociology.
212. Reckwitz, Andreas. 2002a. The status of the ‘material’ in theories of culture: From ‘social structure’ to ‘artefacts’, *Journal for the Theory of Social Behaviour* 32(2): 195–217.
213. Reckwitz, Andreas. 2002b. Toward a theory of social practices, *European Journal of Social Theory* 5(2): 243–263.

214. Reyes, Rowena Capulong. 2012. Everyday life in everyday public spaces: Multiple outcome possibilities of spatial regulations, *International Proceedings of Economics Development and Research*. https://www.researchgate.net/publication/272349302_Everyday_life_in_everyday_public_spaces_Multiple_outcome_possibilities_of_spatial_regulations [žiūrėta 2023 10 23]
215. Rimkus, Edvardas. 2017. Everyday Life and Technoscience, *Filosofija, Sociologija* 28 (3): 212–222.
216. Robertson, Kent. 2001. Downtown development principles for small cities, M. Burayidi (eds.). *Downtowns: revitalizing the centers of small urban communities*: 9–22. New York: Routledge.
217. Ronneberger, Klaus. 2008. Henri Lefebvre and urban everyday life: in search of the possible, S.Kipfer, K. Goonewardena, C. Schmid, R. Milgrom (eds.). *Space, Difference, Everyday Life. Reading Henri Lefebvre*: 134–146. New York: Routledge.
218. Salazar, Noel B. 2018. Theorizing mobility through concepts and figures, *Tempo Social* 30(2): 153–168.
219. Samalavičius, Stasys. 2011. *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII – XVIII amžiuose*. Vilnius: Edukologija.
220. Samanani, Farhan; Lenhard, Johannes. [2019] 2023. House and Home, F. Stein (eds.). *The Open Encyclopedia of Anthropology* <http://doi.org/10.29164/19home> [žiūrėta 2024 02 21].
221. Savoniakaitė, Vida. 2003. Kultūra ekonomikos antropologijos požiūriu: kodėl geltoni aukštaičių namai? *Liaudies kultūra* 4 (91): 22–27.
222. Savoniakaitė, Vida. 2004. Kultūra ir ekonomika laike, *Lituanistica* 59 (3): 57–70.
223. Savoniakaitė, Vida. 2005. Bendruomenės vykdomas teisingumas šiuolaikinėje ekonomikoje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 5(14): 53-63.
224. Schutz, Alfred; Luckmann, Thomas. 1983. *The Structures of the Life-World*. Evanston: Northwestern University Press.

225. Servillo, Loris; Atkinson, Rob; Hamdouch, Abdelillah. 2017. Small and Medium-Sized Towns in Europe: Conceptual, Methodological and Policy Issues, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 108 (4): 1–15.
226. Shields, Rob; Schillmeier, Michael; Lloyd, Justine; van Loon, Joost. 2020. Introduction. 6 Feet Apart: Spaces and Cultures of Quarantine, *Space and Culture* 23 (3): 216–220.
227. Shove, Elisabeth; Watson, Matthew; Hand, Martin; Ingram, Jack. 2007. *The Design of Everyday Life*. Oxford, New York: Berg.
228. Simmel, Georg. 2004. *The Philosophy of Money*, D. Frisby (eds.). London: Routledge.
229. Sonekar, Harshal B.; Ponnaiah, Manickam. 2020. Emergence of Coronavirus (COVID-19) Outbreak: Anthropological and Social Science Perspectives, *Disaster Medicine and Public Health Preparedness* 14 (6): 759–761.
230. Spasić, Nenad; Petrić, Jasna; Filipović, Marko. 2007. *Small and Medium Towns of Central Serbia. Standpoints and Assumptions on Development Perspectives*. Belgrade: Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia.
231. Speck, Jeff. 2021. *Vaikščiojamas miestas*. Vilnius: Hubris.
232. Spray, Julie. 2015. Prologue: The Office Hour, C. Shore, S. Haggard (eds.). *Mundane Events, Big Issues: Exploring everyday life in Auckland*: 17–21. Auckland: University of Auckland.
233. Stasiulis, Nerijus. 2018. The Everyday in Heidegger's Revolutionary Thought, *Filosofija. Sociologija* 29 (3): 176–184.
234. Steinführer, Annett; Vaishar, Antonin; Zapletalova, Jana. 2016. The Small Town in Rural Areas as an Underresearched Type of Settlement. Editors' Introduction to the Special Issue, *European Countryside* 4, 322–332.
235. Stumbrys, Daumantas. 2018. Vyrų mirtingumo mažėjimas Lietuvoje: nuosekli raida ar trumpalaikiai pokyčiai?, *Filosofija. Sociologija* 29 (2): 119–122.
236. Suter, Brigitte. 2020. Time and family on the move: 'Accompanying partners' in geographical mobility, *Time & Society* 29 (3), 1–27.
237. Svidinskaitė, Danguolė. 2002. Religinumas, tapatumas ir istorinis laikas, *Lietuvos katalikų akademijos metraštis* 21: 213–239.

238. Svidinskaitė, Danguolė. 2003. Sekmadieninio laiko valdymas XIX-XX a. pusės katalikų katekizmuose, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 18: 279–322.
239. Šaknienė-Paukštytė, Rasa. 2018. Kaimynystės ryšiai šių dienų kultūroje: atvejis iš Vilniaus apylinkių. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 18(27): 35–61.
240. Šaknys, Žilvytis. 2001. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*. Vilnius: Diemedis.
241. Šaknys, Žilvytis. 2002. Jaunimo neintensyvaus darbo savitumai Lietuvoje (XIX a. pabaiga – XX a. pirmoji pusė), *Lituanistica* 1 (49): 42–56.
242. Šaknys, Žilvytis. 2005. „Kitoks laikas“ lietuvių jaunimo gyvenimo ritme, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 5 (14): 35–42.
243. Šaknys, Žilvytis. 2017. Draugystės samprata šiuolaikinėje Lietuvoje, *Gimtasai kraštas* 12: 11–16.
244. Šaknys, Žilvytis. 2018. Friendship and Spending Time with Friends in the City in Lithuania and Bulgaria, E. Anastasova (eds.). *Yearbook of Balkan and Baltic Studies: Tracking the ritual year on the move in different cultural settings and systems of values. International Society of Balkan and Baltic studies*: 119–130. Vilnius, Tartu, Sofia, Riga: Elm Scholarly Press.
245. Šaknys, Žilvytis. 2019. Draugystė, draugų bendrijų konstravimo ir palaikymo formos mieste, Ž. Šaknys (eds.). *Vilniečių socialinė sąveika ir kultūrinė raiška: laisvalaikis, šventė ir ritualai*: 21–111. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
246. Šaknys, Žilvytis. 2020. Draugų laisvalaikis Vilniaus apskrityje: kaimas, miestas ir didmiestis, *Res Humanitariae* XXVIII: 43–58.
247. Šidiškienė, Irma. 2010. Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 10(19): 37–60.
248. Šidiškienė, Irma. 2014. Profesinės šventės tyrimų ir medijų lauke, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 38: 231–243.
249. Šidiškienė, Irma. 2017. Neformalių kaimo ir miesto darbo bendrijų sąsajos socialinių santykių aspektu, *Logos* 92: 84–91.

250. Šidiškienė, Irma. 2019. Bendradarbių laisvalaikis, miestiečių bendrijų formavimasis ir kultūrinė raiška, Ž. Šaknys (eds.). *Vilniečių socialinė sąveika ir kultūrinė raiška: laisvalaikis, šventė ir ritualai*: 112–194. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
251. Šmigelskytė –Stukienė, Ramunė. 2018. Veiklios moters kasdienybė: epizodas iš Izabelės Liudvikos Borch - Pliaterienės (1752–1813) gyvenimo, *XVIII a. studijos* 4:116–143.
252. Taljūnaitė, Meilutė; Sviklas, Eduardas Kęstutis. 2018. *Vidurinė klasė Lietuvoje. Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
253. Teleišė, Aušra. 2023. *Poindustrinis miesto kūrimas: kultūriniai ir socialiniai deindustrializacijos procesai Alytaus, Marijampolės ir Plungės miestuose*. Daktaro disertacija, Lietuvos istorijos institutas.
254. Tereškinas, Artūras; Vaičiūnienė, Rūta; Jarutienė, Liubovė. 2022. Gender and Sentencing in Lithuania: More Mercy for Women?, *Laws* 11(70). <https://doi.org/10.3390/laws11050070> [žiūrėta 2024 04 29].
255. Thornton, Thomas F. 2008. *Being and Place Among the Tlingit*. Seattle: University of Washington Press.
256. Tuan, Yi-Fu. 2001. *Space and Place The Perspective of Experience*. Minneapolis: The University of Minnesota.
257. Ugoretz, Kaitlyn. 2021. THINK PIECE: Demystifying Remote Research in Anthropology and Area Studies, *Asia Pacific perspectives* 17 (1): 52–71.
258. Vaiou, Dina; Kalandides, Ares. 2009. Cities of „others“: public space and everyday practices, *Geographica Helvetica* 1 (64), 11-20.
259. Vaiseta, Tomas. 2012. Sovietinio veltėdžiavimo fenomenas kasdienybės praktikų ir jų trajektorijų požiūriu, *Lietuvos istorijos studijos* 29: 111–126.
260. Vaiseta, Tomas. 2014a. Keli fragmentai iš Vilniaus psichiatrinės ligoninės gyvenimo. Baudžiamosios bylos, jų veikėjai ir ligoninės kasdienybė 1944-1950 m., *Naujasis Židinys – Aidai* 4: 27–36.
261. Vaiseta, Tomas. 2014b. *Nuobodulio visuomenė: kasdienybė ir ideologija vėlyvuosiu sovietmečiu (1964 – 1984)*. Vilnius: Naujasis židinys– Aidai.

262. Vaiseta, Tomas. 2017. „Kaip būk tai yra atskira valstybė“: ką reiškia būti sovietinėje psichiatrijos ligoninėje?, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 17 (26): 13–41.
263. van Tienoven, Theun Pieter. 2017. *Daily routines. Studying temporal structures and the organisation of everyday life*. Dissertation, Vrije Universiteit Brussel.
264. Vannini, Phillip; Budd, Lucy; Jensen, Ole B.; Fisker, Christian; Jirón Paola. 2012. Technologies of Mobility in the Americas: Introduction, P. Vannini, L. Budd. et. al. (eds.). *Technologies of Mobility in the Americas*: 1 – 20. Lausanne: Peter Lang.
265. Varghese Paul. 2019. *A study into how the relationship between public and private spaces in the built environment influence the social and cultural aspects of the community*. Iš BK6AC3 Academische Ontwerpreflectie Bouwkunde, Technische Universiteit Delft.
266. Vyšniauskaitė, Angelė (eds.). 1964. *Lietuvos etnografijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
267. Vyšniauskaitė, Angelė. 1964. Šeimos butis ir papročiai, A. Vyšniauskaitė (eds.). *Lietuvių etnografijos bruožai*: 448-526. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
268. Vyšniauskaitė, Angelė. 1967. *Lietuvių šeimos tradicijos*. Vilnius: Mintis.
269. Vyšniauskaitė, Angelė; Kalnius, Petras; Paukštytė-Šaknienė, Rasa. 2008. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis.
270. Vonderau, Asta. 2006. Consumption and cultural difference in post-socialist Lithuania from anthropological perspective, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis* 13 (2): 9–18.
271. Vosyliūtė, Anelė. 2002. Varguomenė: būtis ir egzistenciniai išgyvenimai, *Filosofija, sociologija* 4: 23–30.
272. Wajcman, Judy. 2008. Life in the fast lane? Towards a sociology of technology and time, *The British Journal of Sociology* 59 (1): 59–77.
273. White, Anne. 2004. *Small-Town Russia. Postcommunist livelihoods and identities. A portrait of the intelligentsia in Achit, Bednodemyanovsk and Zubtsov, 1999–2000*. Abingdon: RoutledgeCurzon.

274. Willen S. Sarah. 2022. “Languishing” in critical perspective: Roots and routes of a traveling concept in COVID-19 times, *SSM - Mental Health* 2: 1–30.
275. Willis, Susan. 1991. *A Primer for Daily Life*. London: Routledge.
276. Wuthnow, Robert. 2013. *Small-Town America: Finding Community, Shaping the Future*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
277. Žaltauskaitė, Vilma. XIX a. pabaigos dvasininko kasdienybė kunigo Povilo Januševičiaus dienoraštyje, E. Markuckytė, D. Pilkauskas (eds.). *Iš Panevėžio praeities: penki bažnyčios šimtmečiai*: 44–57. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Lauko tyrimo metu apklaustų pateikėjų darbinės veiklos pasiskirstymas n=61.

2 lentelė. Pateikėjų amžiaus pasiskirstymas n=61.

3 lentelė. Miestelio centro Ramygaloje stebėjimo duomenys.

4 lentelė. Miestelio gyvenamųjų namų teritorijos Ramygaloje stebėjimo duomenys.

5 lentelė. Pateikėjų kasdienybės samprata, n=46.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Josvainiai ir Ramygala.
- 2 pav. Josvainių viešųjų vietų planas.
- 3 pav. Ramygalos viešųjų vietų planas.
- 4 pav. Dirbtiniais ir vazoniniais augalais papuošta medinio namo veranda, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 5 pav. Plytinio namo veranda su dideliais plastikiniais langais, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 6 pav. Įėjimas į namą pro paradinę pusę, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 7 pav. Individualaus namo, kuriame gyvena vienas asmuo, svetainės, sujungtos su miegamuoju, išplanavimas, autorės sudarytas planas.
- 8 pav. Namų virtuvės ir svetainės išplanavimas, autorės sudarytas planas.
- 9 pav. Kaimynus skirianti tvora, bendras šulinys ir varteliai pro kuriuos vieni pas kitus vaikšto, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 10 pav. Buto virtuvės išplanavimas, autorės sudarytas planas.
- 11 pav. Bendra virtuvės ir svetainės erdvė viename iš Ramygalos daugiabučių. Fotografuota iš svetainės pusės, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 12 pav. Svetainėje esanti komoda, kurioje laikomi servizai, suvenyrai, artimųjų nuotraukos, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 13 pav. *Minimalistinė* Josvainiuose esančio daugiabučio namo aplinka, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 14 pav. Daugiabučių namų gyventojų sodai ir daržai, esantys Ramygaloje Parko g., autorės nuotrauka, 2021 m.
- 15 pav. Kasdienės vietos nekasdienėje erdvėje, autorės sudarytas planas.
- 16 pav. Savos ir svetimos erdvės persiklojimas, autorės sudaryta schema.
- 17 pav. Kasdienių ir nekasdienių erdvių atskyrimas gyvenant viename individualiame name, autorės sudarytas planas.
- 18 pav. Kasdienės ir nekasdienės namų erdvės, autorės sudarytas planas.
- 19 pav. Nekasdieniai daiktai kasdienėse erdvėse ir vietose, autorės sudarytas planas.

- 20 pav. Asociatyviniai piešinukai pateikėjos užrašų knygelėje, pateikėjos nuotrauka, 2021 m.
- 21 pav. Užrašai darbo vietoje, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 22 pav. Užrašų knygelėje planuojamas biudžetas, pateikėjos nuotrauka, 2020 m.
- 23 pav. Rūtos šeimos apsirūpinimo maistu žemėlapis, autorės sudarytas planas.
- 24 pav. Danutės šeimos apsirūpinimo maistu žemėlapis, autorės sudarytas planas.
- 25 pav. Pateikėjos namuose interviu metu nuolat įjungtas kompiuteris, autorės nuotrauka, 2021 m.
- 26 pav. Sodybų priežiūros darbus reklamuojančio vyro nuotraukos, įkeltos į Ramygalos miestelio Facebook grupę „Ramygalos skelbimai“, nuotrauka iš socialinio puslapio *Facebook*.

PRIEDAS

Klausimynas „Kasdienybės samprata miestelio gyventojų akimis“

Bendruomenė, kasdienybė ir kultūros kaita: šiandieninis gyvenimo būdas vidutinio dydžio Lietuvos miestelyje.

Klausimynas

Esu Lietuvos istorijos instituto Etnologijos krypties doktorantė ir rengiu disertaciją, kurios tikslas – išsiaiškinti, kokia kasdienybė yra vidutinio dydžio Lietuvos miestelyje.

Tai tyrimas, kurio metu svarbu įsigilinti į tai, kaip kasdienybę mato ir supranta miestelio gyventojai ir kaip jų kasdienybė atrodo iš šalies. Bus siekiama pažvelgti į tai, koks yra žmonių ir miestelio kasdienio gyvenimo ritmas, žmonių santykiai, daiktiškoji aplinka, veiklos, pomėgiai ir į tai, kaip kasdienybė keičiasi, kas daro pokyčiams įtaką. Šis tyrimas padės pažinti miestelio žmonių gyvenimą, o kartu ir šiandieninį Lietuvos gyvenimą, jo tendencijas ir problemas. Jūsų atsakymai padėtų surinkti tyrimui reikalingą medžiagą, gauti duomenys bus naudojami tik mokslo tikslais.

Kasdienybės samprata miestelio gyventojų akimis

Kasdienybės samprata

Kas yra kasdienybė? Kokie dalykai yra priešingi kasdienybei? Papasakokite.

Kokia yra jūsų kasdienybė? Papasakokite, iš ko ji susideda. Kokie įvykiai, kas turi nutikti, kad paprastą eilinę dieną jūs pavadintumėte nekasdiene? Ar būtinai tai turi būti įvykis? Jei ne, tai kas?

Ar savaitgalis yra kasdienybės dalis? Kodėl? Papasakokite

Ar darbas yra kasdienybės dalis? Kokios kitos veiklos yra kasdienybės dalis, o kokios yra nekasdienės?

Kaip manote ar laisvalaikis po darbo, mokyklos ir kitų veiklų yra kasdienybės dalis ar ne? Kodėl?

Ką veikiate po darbo/mokyklos, ką veikiate laisvomis dienomis? Kokie Jūsų pomėgiai? Papasakokite.

Kaip manote, ar kasdienybėje viskas nuolat kartojasi, ar vyksta pokyčiai? Jei taip, kokie, kaip jie vyksta? Kaip atsiranda pokyčiai? Ar teko patirti? Papasakokite.

Dienotvarkė ir veikla

Ar turite dienotvarkę ir jos laikotės? Kodėl laikotės/nesilaikote? Kas tvarko jūsų dienotvarkę: ar darbo (mokymosi) valandos, ar kokia kita veikla? Ar jūsų artimieji turi jūsų dienotvarkei įtakos? O gal jūs pats/pati nusistatote dienotvarkę, kuo vadovaujate? Kas keičia dienotvarkę?

Kaip atrodo jūsų diena? Papasakokite. Ką veikiate ryte, dieną, vakare? Kada keliatės, pusryčiaujate, pietaujate, vakarienėjate? Kokioje namų erdvėje valgote ir ką veikiate valgydami? Ar valgote vienas/a, ar su šeimos nariais? Kas daro valgyti? Kokie yra kasdieniai valgiai, o kokie nekasdieniai? Kada valgoma nekasdieniškai (dienoje, savaitėje, per šventes ar)? Kokie jūsų (jūsų artimųjų) mėgstamiausi kasdieniai ir nekasdieniai valgiai? Kur įsigyjate maisto produktus?

Kaip jums svarbu apranga, kokie drabužiai yra jūsų mėgstami? Ar skiriasi kasdieniai drabužiai nuo nekasdienių, kaip svarbus šis skirtumas? Kokie kasdieniai, kokie nekasdieniai drabužiai (moterų ir vyrų, vaikų)? Kaip jūs rengiatės kasdien, o kaip išėgoms? Kur perkate drabužius? Ar siuvate, mezgate?

Kaip keičiasi/nesikeičia jūsų kasdieniai įpročiai ir dienotvarkė, kodėl? Ar skirtingais metų laikais keičiasi jūsų veiklos ir kasdieniai įpročiai? Jei taip, kokių būdu ir kodėl? Kuri dienotvarkės dalis jums yra pati svarbiausia? Kokia veikla? Kodėl? Kuri dienotvarkės dalis jums yra mažiausiai svarbi? Kodėl?

Šeimos ir bendruomenės santykiai

Ar santykius su šeimos nariais galima pavadinti kasdieniais? Jei taip, kodėl? Kokie santykiai yra kasdieniai, o kokie ne? Kas jungia šeimos narius? Kaip keičiasi tie santykiai?

Ar kiekvienas žmogus turi savo kasdienybę? Ar yra bendra šeimos kasdienybė? Kaip tai atrodo? Papasakokite.

Ar yra bendra miestelio kasdienybė? Kokia ji? Papasakokite.

Kas jungia miestelio žmones – bendra veikla, darbas, pagalba, susibūrimai? Kokie? Kas jus jungia su kitais miestelio žmonėmis? Kaip dažnai su jais susitinkate? Kokiomis progomis? Kas skiria? Papasakokite.

Kokie kasdieniame gyvenime kyla nesutarimai tarp kaimynų, tarp miestelio gyventojų? Dėl kokių priežasčių? Papasakokite.

Ar kasdieniame gyvenime keičiasi/nesikeičia žmonių tarpusavio santykiai? Nuo ko tai priklauso? Ar teko patirti pasikeitimą? Papasakokite.

Kasdienės erdvės ir vietos (aplinka)

Kas yra kasdienė aplinka? Kokios yra įprastos vietos ir erdvės namuose, kieme? Išvardinkite, papasakokite, kaip tos vietos atrodo ir kodėl jos kasdienės.

Ar jūsų namų erdvėje yra kasdienių ir nekasdienių daiktų? Jei taip, kokį skirtumą tarp jų galėtumėte įvardinti?

Be kokių daiktų ir vietų neįsivaizduojate savo kasdienybės? Kurių daiktų ir vietų pasigestumėte, jei netektumėte?

Ar nekasdienėse vietose ir erdvėse gali būti laikomi kasdieniai daiktai?

Ar jūsų miestelyje yra kasdienių ir nekasdienių vietų ir erdvių? Jei taip, kur ir kokios jos yra? Kas yra kasdienės ir kas yra nekasdienės vietos?

Ką jūs žinote apie savo miestelį? Kokias miestelis turi tradicijas? Kuo garsėja (veiklomis, gaminiais ar pan.)? Papasakokite.

Santykis su gyvenamąja vieta ir vartojimo įpročiai

Kiek laiko gyvenate šiame miestelyje? Ar tai jūsų gimtoji vieta? Jeigu tai nėra jūsų gimtoji vieta, papasakokite kada ir kodėl atsikraustėte į miestelį, kaip patinka čia gyventi? Kodėl?

Kur dar teko gyventi? Ar skyrėsi gyvenimas tarp šio miestelio ir kur kitur gyvenote, kaip?

Kokiais tikslais ir kur miestelyje dažniausiai lankotės? Ar į tas vietas visada einate tuo pačiu maršrutu?

Kaip dažnai apsipirkinėjate (kasdien ar tam tikromis dienomis)? Kur apsipirkinėjate kasdien? Kur perkate stambesnius daiktus? Ar galėtumėte išvardinti prekes, kurias laikote kasdieninėmis ir tas, kurios yra nekasdienės?

Kokiame didesniame mieste dažniausiai lankotės? Kokiais tikslais? Kodėl į tą miestą? Ar yra skirtumas tarp to ar kito miesto ir jūsų miestelio? Koks tai skirtumas? Papasakokite.

Kur atostogaujate? Ar buvote išvažiuavę į kitas šalis? Kokias? Kokiais tikslais? Ar poilsis yra kasdienybė?

Naujosios technologijos kasdienybėje ir pokyčiai

Ar kompiuteris ir internetas paveikė jūsų kasdienybę? Jei taip, koku būdu? Kas atsirado naujo, o ko atsisakėte? Kokios dar naujovės atsirado jūsų aplinkoje? Papasakokite.

Kaip sužinote visas naujienas? O gal jos nedomina? Kokios naujienos domina? Ar naujienos daro įtaką kasdieniam gyvenimui, kokios daro įtaką ir kaip daro, kokios naujienos nedaro įtakos? Gal žinote pavyzdžių, papasakokite.

Kaip pasikeitė jūsų artima aplinka, namai, namų gyvenimas, pomėgiai, įpročiai šiais metais, per penkerius metus, per trisdešimt metų? Kas atsirado naujo, ko nebėra?

Kaip tai atsitiko, su kuo susiję?

Kaip pasikeitė darbas, darbo vieta šiais metais, per penkerius metus, per trisdešimt metų? Kas atsirado naujo, ko nebėra? Kaip tai atsitiko, su kuo susiję?

Vardas (slapyvardis):

Lytis:

Profesija arba veikla:

Amžius:

Elektroninis paštas (jei sutinkate):

Ačiū už Jūsų atsakymus. Atsakymus į anketą prašau siųsti adresu er.dambrauskaite@gmail.com

Informacija apie klausimyno autorę:

Ernesta Dambrauskaitė

Doktorantė

Lietuvos istorijos institutas

Adresas: Kražių g. 5, LT-01108, Vilnius

Telefonas: (+370 5) 261 44 36

Faksas: (+370 5) 261 14 33

El. paštas: istorija@istorija.lt

PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Etnografinis žvilgsnis į technologijų įtaką kasdieniam gyvenimui. – *Kultūros barai*, 2019, Nr.12, 15-17 p.
2. Josvainių miestelio kasdienybės trajektorijos internetinėje periodikoje, *Lituanistica*, 2020, 1 (19), p. 46-58.
3. Nematomas mobilumas ir įkasdienintos technologijos. Josvainių miestelio atvejis, *Res Humanitariae*, 2021, t.29, p.129-148.
4. „Diena be nuotykių“. Kasdienybės laiko tvarkymas vidutiniame Lietuvos miestelyje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos 23 (32)*, 2023, p.218-242.

PRANEŠIMŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. *Pažinti kasdienybę: metodologinis posūkis skaitmeninėje erdvėje*, Mokslinė tarpdalykinė konferencija, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, Lietuva, 2023 m. lapkričio 23-24 d.
2. *When Territory Borders Stay Closed: Local Initiatives and Volunteering in a Small-Town Community in Lithuania* (Kai teritorijų sienos lieka uždarytos: vietos iniciatyvos ir savanorystė mažų miestelių bendruomenėse Lietuvoje), 15th Congress of the International Society for Ethnology and Folklore SIEF „Breaking the rules? Power, participation, transgression“ (15-asis tarptautinis etnologijos ir tautosakos draugijos kongresas „Laužyti taisykles? Galia, dalyvavimas, nusižengimas“), Helsinkis, Suomija, 2021 m. birželio 19-24 d.
3. *Kasdienybės tyrimai [mažo miestelio bendruomenėje]: metodologinis posūkis pandemijos metu*, XI-as nacionalinis istorijos ir archeologijos krypties doktorantų seminaras, Klaipėdos universitetas, Klaipėda, Lietuva, 2021 m. rugpjūčio 26- 27 d.
4. *Lokaluotas mobilumas: mažo miestelio atvejis*, 6-oji nacionalinė sociologų ir antropologų konferencija „Aktualūs sociologijos ir antropologijos tyrimai: problemos ir kontekstai“, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, Lietuva, 2020 m. kovo 5 d.
5. *Narrative as an Approach for a Daily Routine Cognition* (Naratyvas kaip kasdienybės pažinimo prieiga), 9th International Conference of Young Folklorists „(Ir)relevance of Classical Folkloristics in the 21st Century“ (9-oji tarptautinė jaunujų folkloristų konferencija „Klasikinės folkloristikos (ne)aktualumas XXI a.“), Tautosakos ir literatūros institutas, Vilnius, Lietuva, 2019 m. rugsėjo 18-20 d.
6. *Daily routine in an average Lithuanian middle town. The use of theoretical approaches and the fixation of cultural changes* (Kasdienybė vidutiniame Lietuvos vidurio miestelyje. Teorinių priegų panauda ir kultūrinių pokyčių

fiksavimas), 7th Baltic student conference „Bridges in the Baltics“ (7-oji tarptautinė Baltijos studentų konferencija „Baltijos tiltai“), Latvijos universitetas, Ryga, Latvija, 2019 m. spalio 11-12 d.

SUMMARY OF THE DOCTORAL DISSERTATION

INTRODUCTION

Everyday life is the field of study of each ethnologist and anthropologist. The totality of the everyday, however, is not easy to know, because it is self-evident, invisible, and hard to capture (Ehn, Löfgren, Wilk 2015: 1). Everyday life can be understood as a whole, but it is impossible to know the everyday of everyone. This work explores the everyday life of the small towns of Josvainiai (Kėdainiai district) and Ramygala (Panevėžys district). Daily life in a small town is often romanticised by saying that life here is slow and quiet, that people here are not in a hurry, have more time, and do nothing (Wuthnow 2013: 12). On the other hand, small towns are often perceived as an uninteresting and grey periphery of the country, and even some locals in Lithuania say that ‘life here is not as interesting as it seems’. Thus the question is: what is the everyday like in an ordinary Lithuanian small town? How do the people who live here understand and experience the everyday and how do they organise it?

The first time I visited Ramygala and went to the bookshop there, its owner asked me, with a hint of irony, if I hoped to understand the daily life of Ramygala in a week. She mentioned she did not have much to say about everyday life, as she had come across many journalists who would ask her about something and expect a confirmation of what they thought. So, talking to this woman further highlighted the importance of ethnographic research on everyday life in a small town and the need to reveal not fragmented aspects of the everyday or to confirm the perceptions of many, but to look at what the reality of a small town is. The idea that the exploration of the everyday brings with it the exploration of reality is based on the argument that for most people, everyday experience is represented not by glorious battles or the moments of genius inspiration. ‘Real’ is not what the most important people experience but rather what most people experience as the most important reality (Fischer-Nebmaier 2015: 5). However, the reality of life and the daily routines within

it are sometimes interrupted by unexpected events. The Covid-19 pandemic, which broke out worldwide in 2019, also affected the small towns under study and the lives of their people. The pandemic was a crisis of the everyday that disturbed the normal lives of many by disrupting daily structures of time, space and place, and the social fabric. Thus the crisis of everyday life became an important aspect of this research, revealing the normally invisible structures of life and allowing a look at how they are transformed in the face of uncertainty and insecurity.

An anthropological study of the way of life in small Lithuanian towns today provides an insight not only into the distinctive lifestyles of their inhabitants but also into the structures of everyday life and the patterns of living that emerge from them. As an integral part of the work, the study of the crisis of the everyday not only reveals how everyday life changes in a socio-spatially defined place and in the face of a crisis, but at the same time highlights the essential elements that make the everyday distinctive.

The research problem: what the everyday routines of the inhabitants of a small Lithuanian town are and how they are constructed and maintained.

The object of the work: the everyday of the inhabitants of a small Lithuanian town as a whole.

The aim of the work: to reveal the peculiarities of the contemporary way of life in a small Lithuanian town, the everyday practices of its inhabitants in the course of normal and crisis-ridden life.

The objectives of the work:

1. To analyse the anthropological concepts of the everyday and to define the aspects of the everyday; to define theoretical and methodological approaches to the study of the everyday of the inhabitants of Josvainiai and Ramygala.
2. To describe the peculiarities of Josvainiai and Ramygala by examining the historical and administrative contexts of their development in Lithuania and Europe.

3. To reveal the material environment of Josvainiai and Ramygala and the factors constructing it, the features of their socio-spatial structure, the public spaces and individual places of residence and their social meaning.
4. After examining the respondents' *emic* concept of the everyday and considering the everyday as a classificatory principle, to analyse the aspects and structures of the respondents' time and place management, time and place coordination, movement in space, social relations, and consumption habits.
5. By examining the disruption of the everyday and the challenges faced by the inhabitants of a small town as a result of the unexpected global pandemic of Covid-19, to analyse the aspects of altered daily routines, the movement between spaces, and mutual assistance.

Methods and sources of the work

The methodological basis of the study is an ethnographic field research conducted from 2019 to 2022 in the small towns of Josvainiai and Ramygala. The ethnographic methods used in this study were participant observation, informal conversation, and the semi-structured interview. Forty-six women and 15 men participated in the study. There were face-to-face meetings with 48 respondents, while the rest were contacted via various virtual communication applications such as Messenger, Skype, and by phone. During the lockdown, some of the respondents were contacted remotely, but face-to-face encounters took place once the lockdown restrictions were relaxed. Eight respondents were contacted formally and informally on numerous occasions throughout the study, both in the small towns and on social networks. The participants in the study were selected at random.

Digital ethnography formed a significant part of the research. It is a digital survey when communication with the respondents and observation of their activities were conducted online. Skype and Facebook were used for video calls, telephones for conversations, and social networks for messaging. During the pandemic, the

digital space took on even greater significance, because the research moved online. Field research and the digital study are integral parts of the same study.

The material collected was analysed using interpretative content analysis. Ethnographic facts were interpreted contextually by extracting characteristic structures of meaning, , their grouping and analysis.

Novelty and relevance of the research

Much ethnological research focuses on what is visible and dramatic (Ehn, Löfgren, Wilk 2016: 1). In most cases, a problem in society determines the emergence and relevance of research, so that everyday life as a whole is set aside as self-evident and irrelevant. However, a deeper look into the everyday reveals numerous invisible noteworthy problems and even connections to dramatic events. However, this study is first and foremost a question and a desire to find out what the everyday is for the respondents of the place under study.

Anthropological and ethnological research focuses on various aspects of the everyday (Lefebvre 1991, 2014, de Certeau 1984, Highmore 2002a, 2002b, 2010, Berger, Luckmann 1999, Giddens 2005, Löfgren 2007, Ehn, Löfgren 2010, and others). Many ethnologists study specific social and material manifestations of daily life – certain parts or episodes of the everyday. In Lithuania, there is also a wide range of contemporary scholarship on various aspects of the everyday: family, neighbourhood, work and colleague relations, child rearing, leisure of young people, and the like (Šaknys 2001, 2002, 2018, Milius 2005, Šidiškienė 2014, 2017, 2019, Paukštytė-Šaknienė 2019, 2020 ir kt.). Kristina Šliavaitė and Neringa Klumbytė look at the everyday in a slightly different way, expanding its spaces to include aspects of power, illness, war, protest, natural disaster (Klumbytė, Šliavaitė 2017). However, unlike previous studies, the present study looks at the everyday as a whole, as a way of living and ordering daily life, and examines the aspects of everyday life that are most important to the respondents, were stressed and emphasised by them, and make up a large part of their lives. The work is focused not on a specific social group but

on a local group, and the structural aspects of the everyday explored allow for a better understanding not only of what everyday life is but also how it is created.

In Lithuania, the traditional peasant Lithuanian everyday has been extensively studied in various aspects; research has dealt with the working class, and a great deal of attention, especially in contemporary research, has been paid to urban studies (Vyšniauskaitė 1967, Daniliauskas 1981, Kalnius 1983, Merkienė, Šaknys 2018, 2020, Šidiškienė 2019, Paukštytė-Šaknienė 2014, 2019, etc.). However, small towns and the processes unfolding in them are still an area that receives insufficient attention. Therefore, I want to see how certain structures of the everyday work and manifest themselves in contemporary lifestyle in small towns, which are like a bridge between the countryside and the city.

Theses defended:

- The inhabitants of the small town see the everyday as a constant predictable repetition of the same things. Their everyday is ordered, so it is safe and inconspicuous, and the routines of the everyday are invisible. The everyday as an object becomes important and noticeable when it is disturbed. This is evident in the case of the pandemic, when one of the main goals of the people was to rebuild and stabilise the fractured orders of their everyday.
- The everyday in people's lives functions as a classificatory principle, which divides spaces, time, experiences, people, and things into everyday and non-everyday. This principle is both learned from others and acquired through own individual experiences. It is not fixed and changes together with people and their experiences.
- The everyday of small-town residents is characterised by lack of time for unplanned things. Their everyday is agile and often spreads over several locations in and outside the small town. For this reason, time planning is strict, and efforts are made to coordinate several activities at the same time. Along with others, time management and constant coordination of activities

is a key factor in organising people's everyday, which is spatially broad and transcends geographical boundaries.

- The time and agendas of the small town people are coordinated with other people and institutions, but their everyday remains individual. Its individuality is based on the fact that it is not the local aspect but rather the decisions made and the meanings attributed to them by the people who live there that create the everyday of a place.
- Digital technologies and technical means of communication are an integral part of the modern everyday of small-town dwellers, which blurs geographical boundaries, reduces social distance, and brings distant places and people closer together in time and space. Technology is fused with other areas of everyday life, and its use is one of the factors that 'pull' people out of the small town or keep them at home.
- The lifestyle of the inhabitants of Josvainiai and Ramygala is characterised by the features of small-town urbanism, which is manifested in an individual life style, constant movement between the locations of residence and work, the establishment of social ties, and the development of activities outside the geographical boundaries of the place of residence.

Key concepts used in the dissertation

A small town is a compactly built-up residential area with between 500 and 3000 inhabitants, more than half of whom are employed in industry, business, manufacturing and social infrastructure (Miškinis 2009: 56).

Everyday life is the ordinary, daily recurring existence of human beings, forms of life that are normally considered inconspicuous and therefore taken for granted. Everyone's everyday is different, but all everyday have one thing – the structure – in common (cf. Lefebvre, Levich 1987: 10). The everyday is seen as a whole of different aspects of life in different forms.

Routine is a feature of everyday life characterised by repetition (Lefebvre, Levich 1987: 10). Routine can be likened to routes with numerous repetitions and references to provide security and explicitness (Ehn, Löfgren, 2010: 81).

A crisis of the everyday is any situation perceived as an exceptional event that harms people or the community (Hoffman, Smith 2002, Smith, Hoffman, Hoffman 2020, Smith 2022). The crisis of the everyday can be related to natural, geopolitical, biological, and other phenomena. In this paper, the period of the Covid-19 pandemic is considered to be the crisis of the everyday.

Mobility is a key element that structures people's lives (Salazar 2018: 155). The concept of mobility encompasses both the large-scale movement of people, objects, and information across the globe and the local processes of daily movement in the public space and the 'journeys' of material objects in everyday life (Hannam, Sheller, Urry 2006: 1).

Lifestyle encompasses routine practices, which a person creates on a daily basis by doing a multitude of the same settled acts, often referred to as habits, duties, traditions, etc. (Giddens 2000: 108).

Digital ethnography is a technique used to study societies and cultures in the digital space. The digital field of research can be anything that makes up the internet: texts, videos, photographs, the platform infrastructure, user behaviour, social relations, or the information network.

Ethics of research

The study adhered to the research ethics based on the voluntary participation of the respondents, the anonymity of the individual, and the confidentiality of their data. All of the respondents interviewed gave their consent to participate in the study.

The majority of the respondents are adults, of age, but there were a few 12th graders who independently planned their daily routine, leisure time, and interactions with other people. The age of the pupils who participated in the study was 17–19 years. Their parents were present during the interviews.

To preserve the anonymity of the respondents, their names were changed. Also, in many cases, there is no indication of the small town they come from. This does not affect the reliability of the study. The names of the small towns are emphasised only where they are intended to highlight a particular case or the uniqueness of a particular small town.

Structure of the dissertation

The dissertation consists of an introduction, which formulates the problem and object of the research, sets out the aim, objectives, and the theses defended, presents the relevance and novelty of the research, its methodology and sources, the extent of research on the subject, and defines the main concepts of the work. The introduction is followed by five parts of the main body of the study, conclusions, lists of sources, references, tables and illustrations, and appendices.

1. THEORETICAL APPROACHES

This part presents the anthropological theoretical approaches that conceptualise the everyday as an ethnographic object in this thesis. The ideas of Henri Lefebvre, Michel de Certeau, Billy Ehn, and Orvar Löfgren, among others, who studied everyday life and its various aspects, are relevant to the study of the everyday (Lefebvre 1991, de Certeau 1984, Ehn, Löfgren 2010). The insights of scholars not only focus on the everyday as a whole but also reveal its structure. It is a totality of intertwined, complex, yet predictable systems, in which the importance of the immutable and the mutable as essences of the everyday becomes apparent. Not only do people change over time, but so do their worldviews, their families, their working relationships, their friendships, and even their homes. These changes bring new activities, habits, and agendas, but the everyday remains because it encompasses regular changes. Despite individual changes (because even in an isolated environment people's age, thinking, health, and related habits change), social interactions at different levels seem to have the greatest impact on the nature of the

everyday. People do not just talk: they talk to someone; they visit someone, live with or near someone: there is a social relationship in all cases. In this work, the temporal, spatial, and social aspects of the everyday are particularly significant. At the intersection of time and space, activities emerge in the presence of specific individuals. Regular repetitive activities turn into routines, which is another important aspect for the study of the everyday.

In this study, these theoretical approaches are relevant for understanding and analysing the everyday. It should also be noted that this study is a glimpse into the present everyday as it was captured at the time of the research.

2. THE LOCATION, PEOPLE, METHODS, AND THE METHODOLOGY OF THE RESEARCH

The demographic, geographical, and cultural similarities between the small towns of Josvainiai and Ramygala, which would allow for comparability of the results, were the main considerations for the 2019–2021 study and the choice of study sites. Both small towns are located in central Lithuania, both settlements have a similar number of inhabitants (1 122 inhabitants in Josvainiai, 1231 inhabitants in Ramygala). The small towns along major transport routes, with a larger town – the centre of the district – close to each small town.

The first trip to Josvainiai involved walking around the small town, visiting its centre and public spaces. However, going to these places and talking to the people showed that they did not have the time and could not talk for a longer time. Thus, being *outdoors* did not guarantee access to sources and respondents. In order to focus on certain people, places, archives, and structures (Ugoretz 2021: 61), various Facebooks groups of the small town were accessed and self-introductory messages presenting the research and requesting a chat were sent to the members of these groups who indicated their place of residence in Josvainiai in their accounts.

In the course of the study, numerous visits to Josvainiai and Ramygala were made. Trips lasted from two to five days on average. In order to see the differences

in life, the small towns were visited at different times of the year. Josvainiai was visited in autumn, winter, and summer; due to lockdown restrictions, Ramygala was visited in summer and autumn. It should be noted that when staying in Kėdainiai, Josvainiai was visited every day, as there was no possibility to stay in the small town itself. These daily rides allowed gaining a better insight into the flows of the inhabitants to the nearby city, experiencing the daily routes of some of the respondents, and overhearing their conversations. Visits to Ramygala involved overnight stays: staying locally makes the research much more efficient and intensive than travelling to the place every day. It helps accessing people through the same everyday services used by the locals: going to the grocery store, eating in a café, shopping at the market, walking in the park. Living locally as opposed to commuting not only reduces the feeling of being a stranger for the researcher, but also boosts the confidence of the local people. The same methodology was followed in both small towns, but the people met during field research modified this methodology.

The Covid-19 pandemic, which started in 2019, unexpectedly disorganised both the lives of the respondents and this study. The planned trips to Ramygala had to be cancelled due to inter-municipal travel restrictions. Yet the daily routine of the respondents continued to be ‘followed’, and that led to the internet. These circumstances led to a methodological shift that encouraged the research to be continued in the digital space. The methodological change during the pandemic helped to preserve the process of ethnographic research, to maintain the connections with the respondents, to establish new contacts, and to discover a different side of the everyday that is less often studied.

Ordinary small-town residents of different ages and occupations were met in the course of the study. This shows that the everyday is as varied as its people: some work, others look after children or are retired, still others are in education or studying; some are employed, others have their own businesses. Still, in terms of activity, the majority of the residents who were working in the fields of culture and

education were the most active and sociable; they knew a lot about the daily life there.

Meetings with small towns people were held in their natural environment: at work, at home, at school, and occasionally at the café in the small town. During the study, semi-structured interviews were conducted with a total of 61 respondents. In field research, empirical data were collected from the *emic* perspective; data analysis followed the *etic* approach. In Josvainiai, semi-structured interviews were conducted with 33 informants, five of whom were interviewed in their homes. In Ramygala, semi-structured interviews were conducted with 33 informants, six of whom were interviewed in their homes. Informal contacts with around 50 other residents of the small town were maintained. These interactions took place in various circumstances. Informal conversations helped to learn about the aspects that were not always touched upon during the semi-structured interviews and highlighted a more complete portrait of the people living in the small town, the diversity of their activities and pursuits.

3. LIVIN IN A SMALL TOWN

The first chapter, ‘What is a town’, stresses that in Lithuania, the definition of a town depends not only on the number of its inhabitants and its relation to the population of the country as a whole but also on the historical and cultural contexts.

Against this background, the second chapter, ‘A look at a small town: the public spaces’, presents the spatial characteristics of small towns, the public space of small towns, and analyses the movement in small towns. It turns out that the centre of a small town is a dynamic space: it is always in motion, people always go somewhere, drive somewhere, do something, and interact with someone. The periphery of the small town, where the residential houses are concentrated, is quiet, and the main movement is concentrated in the yard area where something is usually being done there, something repaired, and maintained.

Chapter 3, 'The Spaces of Individual Houses', shows that the respondents have their own perceptions of the family and their spaces, which differ depending on the realities of their lives. According to the respondents, a family can be either persons living separately or persons who live in the same house but maintain a separate household. In this chapter, observation is made that home spaces often have names for certain places and rooms that are only understood by the family members. In most cases, the names of those spaces are related to the direct associations arising for their inhabitants and to what happens in those spaces. The social order of these spaces is revealed through these names. It is stressed that individual homes are a private space that is difficult for strangers to enter. Yet even looking at the yards and the exterior of the houses, one can see currently changing lifestyles: large kitchen gardens are replaced by flower gardens, outbuildings are replaced by larger recreation areas. Individual homes are still a space for everyday household chores, but there is more and more room for creativity, which people express through environmental beautification. The space of the home is filled with a variety of objects that not only make routine activities simpler but also tell the story of people's lives outside the home.

Individual spaces in blocks of flats look different. In particular, private spaces in such buildings are much smaller, while the number of occupants is the same. It is a much more close-knit life. The neighbours are also much closer. However, dissociations and isolations are defined sharper. The spaces are divided clearer and more accurately. In the outdoor surroundings of the blocks of flats, the yards and the land, which is public land, are also used and furnished with greenhouses, gazebos, and benches. In this way people independently extend their living space into the seemingly nobody's land. They behave in the same way as they would in the yards of individual houses.

Chapter 4, 'Identity of the local and the non-local', discusses the question of the local and the non-local as raised by the inhabitants of a small town in the course of the research. People distinguish between 'locals' and 'non-locals', which reflects not only a divide in origin or geographical distance but also a divide in the ways of

life. Being 'local' means being aware of the established order and living by it. The arrival of a new person in a small town is therefore perceived as a threat to that order. Living in a small town the boundaries of which often merge with those of the surrounding villages and where new inhabitants move in every year, the question of local identity becomes an important issue for the small town's old-timers. This may be a way of caring for the community, while being 'local' is associated with knowing the established social order in the small town and maintaining it. Thus, places have their own aspects of the everyday that encompass even the issues of identity.

The concluding chapter argues that the creation, presence, and interaction of public and individual spaces reveals the practices, mobility, and social relations of the inhabitants of small towns. Material culture is both places and things, but it also manifests itself in movement and shapes the daily environment full of things, in which people find themselves every day.

Private and individual places and the objects they contain ultimately unfold as mediators which assist people to manage their daily lives.

4. THE EVERYDAY LIFE IN A SMALL TOWN

To understand how the respondents experience and perceive the everyday and what constitutes the everyday for them, in the in semi-structured interviews of the first chapter, 'Conceptualising the everyday', they were asked what the everyday was for them and what it consisted of. To describe the everyday, the respondents do not use a single word but a set of words that may combine different aspects of the everyday. Depending on the way of life, life experience, commitments, and other factors, the description of the everyday by each respondent is slightly different. Still, the key categories associated with the everyday that emerged from their responses were work, starting activities in the morning, and the routine.

The second chapter, 'The everyday as a classification principle', stresses that during the interaction with the inhabitants of the small towns and while observing them, it becomes clear that contradictions of the everyday manifest themselves in

every sphere of life. It emerged that the everyday was constantly juxtaposed with non-everyday experiences, and it was from this juxtaposition that the statements describing everyday life arose.

Chapter 3, 'Managing daily time', reveals that respondents mostly associate their everyday with work. Work is the main and most frequently cited aspect of daily life: it organises other aspects. Keeping busy and doing something is very important for small towns' people. It is stressed that the rhythm of the everyday varies depending on age, gender, activities and hobbies, the family development cycle, and other factors. Perceived as the repetition of the same actions, the everyday has the seemingly opposite quality, that of constant changeability. The study also revealed a group of people who tended to plan their time using notes. In their notes, people arrange their activities to fit them optimally into complex networks of other spatial and temporal networks. Agendas help in managing and controlling life, organising the daily routine, and providing one with a sense of security.

Chapter 4, 'Places and transport', notes that the biggest factor that 'pulls' people out of their places of residence is the lack of jobs. It emerges that as they move further afield, small towns' people often combine several objectives into one and closely link several fields of activities. Thus, work, leisure activities, and meeting the needs of the household broaden both the social and geographic space beyond the place where one lives. It points out that the mobility associated with commerce and shopping is multi-directional and multi-layered, as technical connectivity changes directions, movement, and its forms. Urban and related mobility is not based on the enjoyment of and opportunity to move, but on a certain lack of economic, infrastructural, social, or other services. Nonetheless, people go further afield not just because they have to, but because they can.

The fifth chapter, 'People and relationships', emphasises that people's agendas are not individual. Agendas are coordinated with other family members, colleagues, or daily activities. Relationships in the respondents' families are informal, based on mutual sharing of chores, time-sharing, and caring for the same home. The chapter also examines the relationships between the residents of a small

town and other people. The tradition of visiting is practically no longer existent among the small towns' people. Relations between neighbours vary. Neighbourly relations are determined by the similarity of people's lifestyles and age. Assistance is one of the main aspects that binds neighbours together. The second aspect of neighbourly relations is doing as one's neighbours do, having one's eye on them. Doing as one's neighbour does, emphasising similarity, is a feature of rural culture. The chapter also highlights the regular and supportive long-distance communication between those who live in the small town and those who have left for other countries. In such families, close people are separated by distant spaces. Many families in the small town have at least one family member living in abroad and having started a family there. Technology allows the small-town residents to communicate with family members far away at any time, it brings them closer to one another, and creates a new dimension of everyday communication in the digital space.

Chapter 6, 'Household and consumption', analyses financial management and consumption habits of the inhabitants of a small town. When talking of finances, shopping, and consumption, people living in small towns and cities often tend to look back to the past and compare it with the current conditions and opportunities offered by capitalism. The resulting diversity not only provides people with the opportunity to declare their values through the goods they buy but also defines the buyer who chooses specific goods. Small-town people are not willing to talk openly about their finances. In a family, finances are usually managed separately: husband and wife have separate budgets. People save not only because their incomes are low, but also to maintain their independence. The chapter stresses that food is not just food: it is also a key factor in lifestyle, in the transition from a rural to an urban way of life. It became clear that shopping habits changed over the last couple of decades, because much changed in the daily household life. It is common for both adults in the family to be employed. Not only do people earn more money, but by constantly moving through different places they have more opportunities to shop in different stores and choose a wider variety of goods.

Chapter 7, 'The invisible digital everyday', stresses that small-town residents use technology to different extents and in various meanings, but that in the lives of all of them, technology acts as a tool for expanding space. Not only does it offer the chance to connect with distant relatives or manage daily tasks, but it also gives the feeling that other places and other people are closer.

The concluding chapter notes that agendas that impart order on the everyday define the structure of life and organise time. Agendas also reveal the mobility of small-town residents. It stresses that the everyday of the small towns that appear still and stagnant on the outside is indeed busy, with much of life taking place not only within given geographical boundaries but also beyond them, in other places, and in virtual places as well. It is also a feature of the place.

5. THE CRISIS OF THE EVERYDAY LIFE

Chapter 1, 'The pandemic: the disease and the infodemic', points out that the explanation and understanding of a disease varies between different public or social groups. At the time of the study, some people took the disease very seriously and feared for their health, while others took a less dramatic view of the situation and saw Covid-19 as a regular flu epidemic. Yet it was not the disease that frightened people, but the uncertainty that came with its scale. This uncertainty was compounded by a large amount of misinformation that confused people: alongside the pandemic, the infodemic emerged.

The second chapter, 'Lockdown and the mood of uncertainty', points out that during the pandemic and the lockdown, many had to stay and stayed at home. Not only the everyday rhythms of people changed, but also those of places. Not only interpersonal communication was breaking, but people's behaviour was also changing. Confidence in institutions that seemed incapable of protecting citizens through existing measures, which were perceived as incomprehensible and unfair, dropped. However, the most significant change came when the government introduced restrictions on inter-municipal movement. With the advent of the pandemic, formal boundaries became important and raised associations with an

alien, different space. Uncertainty was a key feature of this pandemic. In the presence of the pandemic, the future became a challenge for which one had to prepare in advance, even without knowing what awaited ahead.

Chapter 3, 'Crises and changes in daily life', underscores that the main changes in the daily life of the respondents during the lockdown period were related to the reduction, suspension or, on the contrary, an increase of work. During the lockdown, many people faced changes in their working arrangements: some started working remotely from home or were furloughed, others had their working hours reduced, and some small businesses suffered particularly badly.

The chapter 'Moving to alternative spaces' deals with the fact that as the respondents' lives moved to the digital space, their perception of time and their planning of their agenda changed. The role of technical means for contact and communication became obvious: they were breaking the boundaries between people and places. Various virtual groups sprang up with the aim of communication and sharing information.

Chapter 4, 'Mutual assistance in the small-town community', stresses that during the lockdown, people in small towns provided first-need assistance to one another in cases of illness and self-isolation, also to the elderly, those without a car, or those who were lonely and unable to take care of themselves. The most important mutual assistance in small towns was provision of food, fuel, and medications. In all cases, assistance was not public; it was individual, sporadic, and took place within a small circle of people connected by family, kinship, neighbourhood, or work ties. It should be noted that assistance was based on reciprocity, with people usually helping those who had helped them not only during the pandemic but also before it. In other words, assistance was provided within a circle of close, familiar people.

The concluding chapter stresses that uncertainty and insecurity are among the main threats to the everyday and its order. In the presence of a crisis or a threat of a crisis, the everyday, the routines, and the established order emerge as the most stable expression and experience of reality, which one wants to maintain and preserve because they are associated with security and stability.

CONCLUSIONS

1. The study of the everyday shows that location is one of the most important determinants of lifestyle. In Lithuania, small towns are administratively classified as rural areas. However, the small towns studied are characterised by urban features of small towns, which manifest themselves in individual lifestyle. Even when people make distinctions between 'local', 'own', 'familiar' and 'unfamiliar', 'stranger', 'outsider', they classify themselves as people living an urban lifestyle, thus separating themselves from rural culture. Typically, residents see the small town as a place of residence, either due to the circumstances of life or by choice, but they do not see it as a limiting factor. The location does not limit the social life of the residents: they do not necessarily interact with all of their neighbours and other residents of the small town and choose who they interact with on the basis of their values, lifestyle, and hobbies. This points to the differentiation of the residents by their social status, work, and pastime. Differences in lifestyle individualise the daily routine of the respondents and bring it closer to the urban lifestyle. Although small towns are considered to be the periphery of Lithuania in relation to the larger cities, for many of the surrounding villages and settlements they are centres of attraction for shopping, attending to matters at ward administrations, eating in cafés, attending events or going to church. Small towns are the small centres of Lithuania that bring even smaller settlements together. On the other hand, although small-town residents differentiate themselves from the countryside, they also have rural characteristics: everyone knows everyone else, and they strive to be like everyone else. Close relations between relatives living in the same small town are typical. In many ways, neighbourhood functions as an institution of social control. There is little anonymity in the public space of a small town.

2. However, it also became evident that the geographical location of a small town is not the only space where the daily life of small-town people takes place. Many of them work, shop, and study outside the boundaries of their small town, in other cities. Life is concentrated not only in the small town: it extends to places outside the small

town, near and far. Thus, the lifestyle in small towns can be compared to that of a residential area in a city. As in an urban residential area, the actual place of residence in a small town can be just a place of rest and sleep, while the rest of life takes place outside the town. A small town, like an urban residential area, is a compactly built-up place, where the institutions necessary for everyday life – a shop, a clinic, a pharmacy, etc. – are concentrated. Still, for only a part of the population the proximity of these establishments is the main motivating factor to visit them. Many people choose to shop or spend time in remote locations, and this is true for both urban residential areas and small towns.

3. In the eyes of the inhabitants of a small town, the everyday is an existence based on repetition, predictability, and foreknowledge of what will be/what to expect. It is most often associated with the structures of work, home, and family life. When talking about the everyday, small-town residents paid considerable attention to non-ordinary experiences: holidays, vacations, or outings. It became clear that out-of-the-ordinary events are a prerequisite for the everyday. The concept of the everyday is constructed on the basis of non-everyday experiences, because they stand out. It is as if everything that is not suitable for sublime, unusual or, in other words, *sacrum* experiences is usually relegated to the everyday. On the other hand, people live their daily lives surrounded by the everyday and non-everyday spaces and objects: places in the small town, spaces in their homes, and the objects they contain are classified and attributed or not attributed to the everyday. However, this classification is not rigid and stable, as new factors, circumstances, or attitudes disrupt people's classifications of their things and objects.

4. The everyday of small-town people is insular as they avoid letting others into their individual spaces. On the one hand, this is because it is their private sphere, and on the other hand, because this is how the stability of their daily routine is protected. The everyday is arranged in such a way that one does not have to think about it, and therefore the intrusion of strangers, even of a researcher, disrupts it: one has to change one's plans, to think about how to rearrange one's activities. It turned out that talking about the everyday is easier than showing it or let somebody into it. This

study is based on people's stories. Still, being among the people, the scholar was able to see their everyday life from the outside.

The everyday is individual. In defining the everyday, small-town residents rely on their experiences as a fundamental source of knowledge. However, the narratives of the respondents also reveal other people's experiences, which are included as a comparative aspect in order to emphasise the uniqueness of their own way of life among other people. As participants in the life close to the person, other people are included in the definitions of everyday life when fragments of their everyday life overlap or collide. The stories show that people coordinate their time and activities with other family members, colleagues, and friends, making the time of their everyday social. This coordination is based on the principle of intersecting agendas, when the same people have to be or are in a specific place at a specific time. The width of the social field depends on the number of people in it and the commitments associated with them: some commitments, mainly related to family and work, are assigned, while others, associated with friends, are chosen. Relationships within the family are fragmented as it is difficult to reconcile time together when living by an individual schedule. Often the interaction within the family is not when all are together in the same place but when they coordinate their time and chores or provide services and help. The individuality of the everyday is determined by the principle of agenda planning, when the individual is the main axis around which the planning is done.

5. Typically, small-town residents are short of time. Lack of time is also reflected in relations with other people. Meetings are planned with neighbours and friends for socialising, and dropping in unexpectedly without a pre-arrangement is unusual. Typically, some meetings of friends or neighbours are well-established, do not require frequent adjustments, and are seen as a 'tradition' that is difficult to shift in time.

Idle time is perceived as a threat to the established routine, so it is quickly filled up with a variety of activities. The recurring daily activities involve time and movement in space, from which rhythm emerges. Rhythm is associated with

stability, constancy, and predictability, and is therefore important for maintaining the routine. The respondents are constantly moving and changing locations; therefore, their activities and jobs are tightly scheduled as other jobs are waiting to be done. Their daily routines have to be planned, as the majority of the inhabitants move through many places that are geographically rather far apart. This makes timing and location coordination crucial: when travelling to a specific location, the respondents try to coordinate and plan as many activities as possible. In other words, multiple destinations are packed into one trip.

The time of the respondents is planned in a comprehensive way: in the mind, in notes, in coordination with others, and adapting to the working hours of institutions. Notes provide a sense of security and control and make it easier to integrate new activities into the everyday. The everyday ordered in time is secure, but it is constantly changing due to external reasons and human decisions. The aim is to maintain the same everyday and to diversify it creatively at the same time. A fully organised everyday is a safe everyday.

6. Modern technologies are an integral part of the everyday of small-town residents. Technologies can be used to access remote spaces and to schedule time. Cars, mobile phones, computers, and the internet provide people with more options when it comes to choosing jobs and schools, to shopping and leisure, but these places are often more remote and demand more time to be reached. On the other hand, a wide range of online services makes it possible to do a lot at home. However, this part of the everyday is much smaller and does not outweigh the other part, which is characterised by technology-related mobility, i.e. the car. The car is an indispensable means of transport in and out of small town. As one respondent said, 'I don't go, I drive'.

Technology is used to combine time and activities. The mobile phone and the internet allow simultaneous communication in different spaces and locations. The public life of a small town is also largely led in established online groups: all problems, news, announcements, and other messages are first posted and dealt with online.

Technology blurs the geographical boundaries between distant family members and relatives who live in different cities or countries; they maintain togetherness and closeness. Virtual communication, rich in video calls, messaging, photos and active links, creates a sense of closeness. It should also be noted that there is no distinction between real life and the digital space, as technologies and the digital space are no longer an aid to everyday tasks: they are part of life. This is also reflected in the narratives of the respondents, which are full of references to podcasts they listened to, online articles they read, TV programmes they saw, etc. On the other hand, the digital space is the invisible space of the everyday.

7. The peculiarities of the modern lifestyle in a small town are also reflected in the inhabitants' consumption habits and their shifts. After the re-establishment of independence, small-town residents used to keep livestock, grew vegetables, and provided their own food for a while. However, over the past two decades, there has been a gradual shift towards an urban lifestyle, with all groceries bought in shops. There were a number of reasons for this. First, there were more job opportunities: people took up a variety of paid jobs, earned more, and had higher incomes. Second, more people bought cars, which gave them the opportunity to choose more lucrative jobs away from home. Thirdly, many women found jobs or started business, which further increased the family income but left them with no one at home to look after the household and with no time. Trying to combine paid work and farm work at home led many families to the decision that it was not worthwhile to raise livestock and grow vegetables. The income from paid work allows buying goods for everyday use and meeting other needs, leaving the free time after work to be used according to one's needs. Small town people now choose to raise animals or grow vegetables not for subsistence but for personal reasons related to healthier, more natural food, or other ideas.

8. The pandemic that broke out during the study unexpectedly revealed what happens when established routines break down. The lockdown was a huge challenge, because the life of small-town residents is open; it encompasses many places as well as free and individual planning according to what they want and not what restricts them.

The lockdown was a completely out-of-the-ordinary and unique experience that disrupted what was most important in people's daily lives – the predictability that allows for planning and individual control over the everyday that comes with personal decision-making. People's agendas were rearranged, not as they wished but as the law, their workplaces, and other institutions allowed. In other words, the pandemic highlighted the importance of institutional time. One of the most striking features of the pandemic was uncertainty. Even after people had stabilised the crisis of their everyday and restructured it, the future was still seen as a challenge. What emerged was that the everyday was not only about knowing what would happen today and tomorrow, but also about having a long-term vision of what to expect in the future.

Helping others, creating new services, and exaggerating physical activity were the main ways in which people coped with disrupted social order and social relations destroyed by the lockdown. During the pandemic, there emerged sporadic cases of volunteering, but the focus was mainly on helping one another. The closure of territories and the confinement at home led to the emergence of 'walking', something that was uncharacteristic of and even unacceptable to small-town people. Walking was not only a manifestation of physical activity but also a way of overcoming social insularity. On the other hand, the ability to communicate was strongly developed in the digital space, where everyday activities that used to take place in physical spaces (such as work, learning, shopping and socialising) moved. The emergence of digital communities, characterised not only by informal communication but also by information sharing and collaboration, affected the most sensitive aspect of everyday life: interaction with others.

The Covid-19 pandemic and the lockdown that came with it disturbed and disrupted daily life. However, as social relations and order were restored and maintained over time, the situation came to be seen as an ordinary everyday, with all kinds of disruptions, challenges, and difficulties. Although daily life became even more insular and the future was viewed with trepidation, daily work and other

matters were planned as normal. Thus, the crisis of life became the everyday, and the challenges it brought were seen as everyday difficulties.

9. The study shows that the everyday in a small town is constrained by life choices determined by the geographically small location situated between the village and the city. However, the place of residence is only one of the many aspects of the everyday, and the everyday is made by people. People choose what they want and not what a place offers. In this way, their individual lifestyles are shaped and lifestyle changes are brought about by the knowledge and ideas they receive from other places (physical and virtual), which are then applied to their everyday.

People in small towns do something every day: they work, eat, tidy up their houses, plan their activities and time, travel to different places, search for news, shop physically or online, meet family or friends, have fun. But it does not happen chaotically, randomly or spontaneously, although it may seem so. Everything is arranged and planned in agendas and coordinated with others. It is the orderly operation through which mobility networks emerge: the daily routes through which people reach places and other people, perform their activities, and fulfil their wishes. A sudden crisis disrupts and destroys these mobility networks, but people transfer them to other spaces or create new networks. The newly-emerged mobility networks are integrated into life once the crisis is over: combining contact work with work from home, conventional shopping with online shopping, etc. Thus, although the everyday of a small town appears calm, slow, and stagnant from the outside, it is in fact full of movement and complex structures of time and space management. That was how busy everyday life of people in a small Lithuanian town unfolded in this study.

INFORMACIJA APIE DISERTACIJOS AUTORE

Ernesta Dambrauskaitė (g. 1993) 2016 m. Vytauto Didžiojo universitete baigė Baltijos regiono kultūros bakalauro ir filosofijos gretutines studijas. 2018 m. įgijo humanitarinių mokslų magistrą, etnologo ir folkloristo kvalifikaciją. Nuo 2018 m. studijavo jungtinėje Lietuvos istorijos instituto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Klaipėdos universiteto etnologijos mokslo krypties doktorantūroje.

Doktorantūros metu stažavosi Masaryko universiteto Baltistikos centre.

Moksliniai interesai: kasdienybės antropologija, laiko antropologija, šiuolaikinės gyvensenos studijos.

El.paštas: er.dambrauskaite@gmail.com

Ernesta DAMBRAUSKAITĖ

KASDIENYBĖ ŠIANDIEN:
GYVENIMO BŪDAS VIDUTINIO DYDŽIO LIETUVOS MIESTELYJE

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, etnologija (H 006)

2024 08 14. 17,03 leidyb. apsk. Tiražas 15 egz.

Išleido Lietuvos istorijos institutas
Tilto g. 17, LT-01101 Vilnius

Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius